

John Henry

H. 1234

1875

60

†hs

BIBLIOTECA DE LOYOLA.

Sala

Estante

Plúteo

1 / 12

36,5

T. LIVII PATA-
VINI HISTORIARVM
ab vrbe condita decadis quartę
liber primus.

L. FLORI IN EVNDEM EPITOME.

Belli aduersus Philippum Macedonia regem, quod in-
termisum erat, repetiti cause feruntur hæc: Tempore ini-
tiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non initiati erant,
Athenas venerunt, & in sacrarium Cereris cum alijs popu-
laribus suis intrauerunt. ob hoc tanquam nefas summum
commisissent, ab Atheniensibus caesi sunt. Acarnanes morti-
bus suorum commoti ad vindicandum illos auxilium a Phi-
lippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensi-
bus datam, quingentesimo quadagesimo anno ab vrbe condi-
ta, cum Atheniensium, qui obsidebantur a Philippo, legati
auxilium a senatu petissent, & senatus id censuisset ferendum,
plebs, quod tot bellorum continuus labor grauis erat, dissenti-
ente, tenuit auctoritas patrum, ut socia ciuitati ferri opera
populus quoque iuberet. Bellum id P. Sulpicio consuli mandatum
est: qui exercitum in Macedonia ducto, equestrium prælium
cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni a Philippo obfessi,
ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius
prætor Gallos Insuæres rebellantes, & Amilcarem Pænum
bellum in ea parte molientem acie vicit. Amilcar eo in bello
occisus est, & millia hominum xxxv. Præterea expeditio-
nes Philippi regis, & Sulpicii consulis, expugnationesque vr-
bium ab utroque saltim continet. Sulpicius Cos. adiuuan-
tibus rege Attalo & Rhodiis bellum gerebat. Triumphauit
de Gallis L. Furius prætor.

ME quoque iuuat, velut ipse in parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli Punici peruenisse. nam etsi profiteri ausum, perscripturū res omnes Romanas, in partibus singulis tanti operis fatigari minime conuenit: tamen cum in mentem venit, tres & LX. annos (tot enim sunt a primo Punico ad secundum bellum finitum) æque multa volumina occupasse mihi, quam occupant quadringenti LXXXVIII. anni a condita vrbe ad Appium Claudium consulem, qui primus bellum Carthaginensib. intulit. iam prouideo animo, velut qui proximis littori vadis inducti mare pedibus ingrediuntur: quicquid progredior, in vastiorem me altitudinem, ac velut profundum inuehi, & crescere pene opus, quod prima quæq; perficiendo minui videbatur. Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparandum aut virtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorum, vetustæque fama gentis, & magnitudine imperii, quo multa quondam Europæ, maioremque partem Asiæ obtinuerant armis, prope nobilius. Cæterum coeptum bellum aduersus Philippum decem ferme ante annis, triennio prius depositum erat: cum Ætoli & belli & pacis fuissent causæ. vacuos deinde pace Punica iam Romanos, & infensos Philippo, cum ob infidam aduersus Ætolos aliosque regionis eiusdem socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam missa Annibali Pœnisque, preces Atheniensium, quos agro peruastato in urbem compulerat, excitauerunt ad renouandum bellum. Sub idem fere tempus & ab Attalo rege & Rhodiis legati venerunt, nunciantes.

antes Asiæ quoque ciuitates sollicitari. His legationibus responsum est, curæ Asianam rem senatui fore. Consultatio de Macedonico bello integra ad consules, qui tunc in prælio cum Boiis erant, relecta est. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Æmilius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus, vt & annuntiarent victum Annibalem, Pœnosque: & gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi etiam socii Romanos defererent, in fide mansisset: & peterent, vt si coacti iniuriis bellum aduersus Philippum suscepissent, pristinum animum erga populum Romanum conseruaret. Eodem fere tempore P. Ælius consul in Gallia, cum audisset a Boiis ante suum aduentum incursiones in agros sociorum factas: duabus legionibus subitatis tumultus eius causa scriptis, additisque ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium præfectum socium hæc tumultuaria manu per Umbriam, quam tribum Sappiniam vocant, agrum Boiorū inuadere iussit ipse eodē aperto itinere per medios montes duxit. Appius ingressus hostium fines, primo populationes satis prospere ac tuto fecit. delecto deinde ad castrū Mutilum satis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant segetes) profectus, neq; explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ incermes atq; operi intentos tutarentur, positis, improviso impetu Gallorum cum frumentatoribus est circumuentus. inde pavor fugæq; etiam armatos cepit ad septem millia hominū palata per segetes sunt caesa: inter quos ipse C. Appius præfectus. cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce consensu militari proxima nocte, relictæ magna parte rerum suarum, ad consulem.

per saltus prope inuios peruenere. qui, nisi quod populatus est Boiorum fines, & cum Ingaunis Liguribus foedus icit: nihil, quod esset memorabile, aliud in provincia cum gessisset, Romam rediit. Cum primum senatum habuit, vniuersis postulantibus, ne quam prius rem quam de Philippo, sociorumque querelis ageret, relatum extemplo est, decreuitque frequens senatus, vt P. Aelius Coss. quem videretur ei, cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia Cn. Octavius reduceret, in Macedoniam traiceret. M. Valerius Lauius propr. missus, circa Vibonem duodequadrageinta nauibus ab Cn. Octauio acceptis in Macedoniam transmisit. ad quem cum M. Aurelius legatus venisset, edocuissetque eum quantos exercitus, quantum nauium numerum comparasset rex: & quemadmodum circa omnes non continentis modo vrbes, sed etiam insulas, partim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore conatu Romanis id capessendum bellum esse, ne cunctantibus iis auderet Philippus, quod Pyrrhus prius ausus ex aliquanto minore regno esset: hac eadem scribere Aurelium consulibus & senatui placuit. Exitu huius anni cum de agris veterum militum relatum esset, qui ductu atque auspicio proconsulis Scipionis in Africa bellum perfectissent: decreuerunt patres, vt M. Iunius prator urbanus, si ei videretur, decem viros agro Samniti, Apuloque, quod eius publicum populi Romani esset, metiendo, diuidendo; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruillii (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hostilii Catones, P. Villius Tappulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Petus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Aelio consule comitia habente, creati Coss. P. Sulpicius Galba, C.

ba, C. Aurelius Cotta. Pratores exinde facti Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani scenici eo anno magnifice apparatue facti ab ædilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum instaurati sunt. frumentique vim ingentem quod ex Africa proconsul Scipio miserat, quaternis aris populo cum summa fide & gratia diuiserunt. Et plebei ludi ter toti instaurati ab ædilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minucio Rufo, qui ex ædilitate prator creatus erat. & Iouis epulum fuit ludorum causa. Anno quingentesimo quadagesimo quarto ab vrbe condita, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio consulibus bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthaginensibus datam. Omnium primum eam rem Idibus Martiis, quo die tum consulatus inibatur, Pub. Sulpicius consul retulit, senatusque decreuit, vt Coss. maioribus hostiis rem diuinam facerent, quibus diis ipsis videretur, cum preceatione ea. Quam rem senatus populusque Romanus de republ. deque ineundo nouo bello in animo haberet, ea res vt populo Rom. sociisque ac nomini Latino bene ac feliciter eveniret, secundum rem diuinam, preceationemque, vt de republ. deque prouinciis senatum consulenter. Per eos dies opportune irritandis ad bellum animis, & literæ a M. Aurelio legato, & M. Valerio Lauiuo propretore allatæ, & Atheniensium noua legatio venit, quæ regem appropinquare finibus suis nunciaret, breuique non agros modo, sed urbem etiam in ditione eius futuram, nisi quid in Romanis auxilii foret. Cum pronunciaissent Coss. rem diuinam rite perfectam esse, & preceationi annuissæ deos, auspicies respondere, lataque exta fuisse, & prolationem

finium victoriamque & triumphum portendi: tum literæ Valerij Aurelijque lætæ, & legati Athenienſium auditi. Senatus inde conſultum factum eſt, vt focis gratiæ agerentur, quod diu ſolicitati, ne obſidionis quidē metu fide deceſſiſſent. de auxilio mittendo tum reſpondere, placere, cum conſules provinciās fortiti eſſent: atque is conſul cui Macedonia provincia eueniſſet, ad populum tuliſſet, vt Philippo regi Macedonum indiceret bellum, P. Sulpicio provincia Macedonia ſorte euenit. iſque rogationem promulgauit: vellent inberent Philippo regi Macedonibuſque, qui ſub regno eius eſſent, ob iniurias, armaque illata ſociis populi Romani bellum indici. Alteri conſuli Aurelio Italia provincia obtigit. Prætores exinde fortiti ſunt, Cn. Sergius Plan-
cus. vrbānam: Q. Fuluius Gillo Siciliā: Q. Minucius Rufus Brutios, L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata eſt. id cum feſſi diurnitate & grauitate belli ſua ſponte homines rædio laborum periculorumque fecerant: tum Q. Bæbius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres ingreſſus, inculcauerat, bella ex bellis ſeri, ne pace vnquam frui plebs poſſet. Agre eam rem-
paſſi patres: laceratuſque probis in ſenatu tribu-
nus plebis: & conſulem pro ſe quiſque hortari, vt de integro comitiis rogationi ferendæ ediceret, caſtigaretque ſegnitiem populi: atque doceret, quan-
to damno dedecorique dilatio ea belli futura eſſet. Conſul in campo Martio comitiis habitis, priuſ-
quam centurias in ſuffragium mitteret, concione aduocata: Ignorare, inquit, videmini mihi Quirites, non vtrum bellum, an pacem habeatis, vos conſuli:
(neque enim liberum, id vobis permittit Philip-

pus

pus, qui terra marique ingens bellum molitur) ſed vtrum in Macedoniam legiones transportetis: an hoſtem in Italiam accipiat. hoc quātum inter-
ſit, ſi vnquam ante alias, Punico certe proximo bel-
lo experti eſtis. Quis enim dubitat, quin ſi Sagunti-
nis obſeſſis fidemque noſtram implorantibus im-
pigre tuliſſemus opem, ſicut patres noſtri Mamerti-
nis tulerant: totum in Hiſpaniam auerſuri bel-
lum fuerimus, quod cunctando cum ſumma clade
noſtra in Italiam accepimus? Ne illud quidem du-
bium eſt, quin hunc ipſum Philippum pactum iam
per legatos literasque cum Annibale in Italiam
traicere, miſſo cum claſſe Læuino, qui vitro ei bel-
lum inferret, in Macedonia continuerimus. &
quod tunc fecimus, cum hoſtem Annibalem in Ita-
lia haberemus: id nunc pulſo Italia Annibale, de-
uiſtis Carthaginiſibus, eunctamur facere? Patia-
mur expugnâdis Athenis, ſicut Sagunto expugna-
do Annibalem paſſi ſumus, ſegnitiem noſtram ex-
petiri regem. non quinto inde menſe, quemadmo-
dum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde die quā
ab Corintho ſoluerit naues, in Italiam perueniet.
Ne æquaueritis Annibali Philippum: ne Carthagi-
niſibus Macedonas: Pyrrho certe æquabitis: dico
quātū vel vir viro, vel gens genti præſtat. Minima
acceſſio ſemper Epirus regno Macedoniae fuit, &
hodie eſt. Peloponneſum totā in ditione Philippus
habet, Argosque ipſos non vetere fama magis, quam
morte Pyrrhi nobilitatos. Noſtra nunc compara-
quanto magis florentem Italiā, quanto magis inte-
gras res ſaluis ducibus, ſaluis tot exercitiis, quos Pu-
nicum poſtea bellum abſumpſit: aggreſſus Pyrrhus
tamen cōcuſſit, & victor prope ad iplam urbem Ro-
mam venit. nec Tarentini modo, oraq; illa Italiæ,

quam maiorem Graciam vocant: vt linguam, vt nomen secutos crederes: sed Lucanus, & Brutius, & Samnis a nobis defecerunt. hzc vos, si Philippus in Italiam transmisserit, quietura aut mansura in fide creditis: manserunt enim Punico postea bello. nūquam isti populi, nisi cum deerit ad quem desciscāt, a nobis non deficient. Si pignisset vos in Africam traicere, hodie in Italia Annibalem & Carthaginenses hostes haberetis. Macedonia potius quam Italia bellum habeat: hostium vrbes agrique ferro atq; igni vastentur. experti iam sumus foris nobis, quam domi feliciora potentioraque arma esse. Ite in suffragium bene iuuantibus diis: & quæ patres censuerunt, vos iubete. Huius vobis sententiæ non consul modo auctor est, sed etiam dii immortales, qui mihi sacrificanti, precantiq; vt hoc bellum mihi, senatui, vobisque & sociis ac nomini Latino, classibus exercitiisq; nostris bene ac feliciter eueniret: data omnia prosperaque portendere. Ab hac oratione in suffragium missi, vt rogaret, bellum iusserunt. Supplicatio inde a Cons. in triduum ex S. C. indicta est, obsecratque circa omnia puluinaria dii, quod bellum cum Philippo populus iussisset, id bene ac feliciter eueniret: consulti; fociales ab Cons. Sulpicio, bellum quod indiceretur regi Philippo, vtrum ipsi vtiq; nunciari iuberent: an satis esset, in finibus regni, quod proximū præsidium esset, eo nunciari. fociales decreuerunt, vtrum eorum fecisset, recte facturum. Consuli a patribus permissum, vt quem videretur ex iis qui extra senatum essent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitiis consulū prætorumq; actum. consules binas legiones scribere iussi, veteres dimittere exercitus. Sulpicio, cui nouum ac magni nominis bellum

bellum decretum erat, permissum, vt de exercitu quem Publius Scipio ex Africa deportasset: voluntarios quos posset, duceret: inuitum ne quem militem veterem ducendi ius esset. Prætoribus L. Furio Purpureoni, & Q. Minucio Ruso quina millia sociū Latini nominis consul daret: quibus præsidii alter Galliam, alter Brutios prouinciā obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipse iussus ex eo exercitu quem P. Aelius Cons. habuisset: vt quisq; minime multa stipendia haberet, legere, donec & ipse quinque millia sociū ac nominis Latini effecisset: id præsidio Sicilię prouinciæ esset. M. Valerio Falconi qui prætor prioris anno Campaniam prouinciā habuerat, prorogatum in annum imperium est: vt prætor in Sardiniam traiceret: atq; de exercitu qui ibi esset, quinque millia sociū nominis Latini, qui eorum minime multa stipendia haberet,legeret. Et consules duas vrbanas legiones scribere iussi: quæ si quores posceret, multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate, iraq; inde tumentibus, mitteretur. Sex legionibus Rom. eo anno vsura respubl. erat. In ipso apparatu belli legati ab rege Ptolemæo venerunt, qui nūciarunt, Athenienses aduersus Philippum petisse ab rege auxilium. cæterum etsi cōmunes socii sint, tamen nisi ex auctoritate populi Rom. neq; classē, neq; exercitum defendendi aut oppugnandi cuiusquā causā regem in Graciā missurum esse, vel quieturum cum in regno, si populo Ro. socios defendere liceat: vel Romanos quiescere, si malint, passurum: atque ipsum auxilia, quæ facile aduersus Philippum tueri Athenas possent, missurum. Gratia regi ab senatu acta, responsumq; tutari socios populo Rom. in animo esse. si qua re ad id bellum opus sit: indicaturos regi, regniq; eius opes

scire subsidia firma ac fidelia suæ reip. esse. Munera
deinde legatīs in singulos quinū millium æris ex
S.C. missa. Cum delectum consules haberent, para-
rentque quæ ad bellum opus essent: ciuitas religio-
sa, in principiis maxime nouorū bellorū, suppli-
cationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia
puluinaria facta, ne quid prætermitteretur, quod a-
liquando factum esset: ludos Ioui, donumq; vouere
consulem, cui provincia Macedonia euenisset iussit.
Morā voto publico Licinius pōtifex maximus attu-
lit: qui negauit ex incerta pecunia vouere debere,
si ea pecunia non posset in bellum vsui esse, reponi
statim debere: nec cum alia pecunia misceri: quod
nisi factum esset, votum rite solui non posse. Quan-
quam & res, & auctor mouebat, tamen ad collegiū
pontificum referre consul iussus: si posset recte vo-
tum incertæ pecuniæ suscipi posse, rectiusq; etiam
esse, pontifices decreuerunt. Vomit in eadem verba
C. os. præeunte maximo pontifice: quibus antea
quinquennialia vota suscipi solita erant: præterquā
quod tanta pecunia, quantam tum cum solueretur
senatus censuisset: ludos, donaque facturum vomit:
toties anteludi magni de certa pecunia voti erant:
ii primi de incerta. Omnium animis in bellum Ma-
cedonicum versis, repente nihil minus eo tempore
simentibus Gallici tumultus fama exorta est. Insu-
bres, Cenomaniq; & Boii exiit Sallius ltuatibusq;
& ceteris Ligusticis populis, Amilcare Poeno duce,
qui in iis locis de Asdrubalis exercitu substiterat,
Placentiam inuasert: & direpta vrbe, ac peritam
magna ex parte incensa, vix duobus millibus homi-
num inter incendia ruinasque relictis, traiecto Pa-
do ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ vr-
bis audita clades spacium colonis dedit ad clanden-
das por.

das portas præsidiaq; per muros disponenda: vt ob-
siderentur tamen prius quam expugnarentur: nun-
ciosq; mitterent ad populum Romanum. L. Furius
Purpurio tum prouinciæ præerat: cætero ex S.C. ex-
ercitu dimisso, præter quinq; millia sociū ac La-
tini nominis: cum iis copiis in proxima regione p-
uinciæ circa Ariminum sustiterat. is tum senatui
scripsit, quo in tumultu prouincia esset. duarum
coloniarum, quæ ingentem illam tempestatem Pu-
nici belli subterfugissent: alteram captam ac dire-
ptam ab hostibus: alteram oppugnari nec in exerci-
tu suo satis præsidii colonis laborantibus fore: nisi
quinque millia sociū XL. millibus hostium (tot
enim in armis esse) trucidanda obicere velit, & tā-
ta sua clade iam inflatos excidio coloniarū Romanarū
augeri hostium animos. His literis recitatis decre-
uerunt, vt C. Aurelius C. os. exercitum, cui in He-
truriam ad conueniendum diem edixerat, Arimini
eadem die adesse iuberet: & aut ipse, si per commo-
dum reipub. posset, ad opprimendum Gallicum
tumultum proficisceretur: aut L. Furio prætori
scriberet, vt cum ad eum legiones ex Hetruria ve-
nissent: missis inuicem earum quinque millibus
sociorum, qui interim Hetruriæ præsidio essent:
proficisceretur ipse ad coloniam liberandam ob-
sidione. Legatos item mittendos in Africam cen-
suerunt, eosdem Carthaginem, eosdem in Nu-
midiam ad Masanissam. Carthaginem, vt nuncia-
rent, ciuem eorum Amilcarem, relictum in Gal-
lia, haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Ma-
gonis postea exercitu, bellum contra fœdus facere.
exercitus Gallorū Ligurumq; exciuisse ad arma cō-
tra populum Romanum: eum si pax placeret, reuo-
candum illis, & dedendum populo Rom. esse simul

nunciare iussi, perfugas sibi non omnes redditos esse, magnam partem eorum palam Carthagini obtuleri dici: quos comprehendi conquiri; debere, ut sibi ex foedere restituantur. Hæc ad Carthaginenses mandata, Masanissæ gratulari iussi, quod non patrium modo recuperasset regnum, sed parte florētissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nunciare præterea iussi bellum cum rege Philippo susceptum, quod Carthaginientes auxiliis iuvisset, iniuriasque inferendo sociis populi Rom. flagrante bello Italia coegisset classes exercitusque in Græciam mitti, & distinguendo copias, causa in primis fuisset serius in Africam traiciendi. peterent ut ad id bellum mitteret auxilia Numidarum equitum. Dona ampla data quæ ferrent regi: vasa aurea argenteaque, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella. iussique polliceri, si quid ei ad firmandum augendumque regnum opus esse iudicasset, enixè id pop. Rom. merito eius præstaturum. Verminæ quoque Syphacis filii legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorem adolescentiamque, & culpam omnem in fraudem Carthaginensium auertentes. Et Masanissam Romanis ex hoste amicum factum: Verminam quoque annixurum, ne officiis in populum Romanum aut a Masanissâ, aut ab vlllo alio vincatur. petere, ut rex, sociusque & amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est: & patrem eius Syphacem sine causa ex socio & amico hostem repente populi Rom. factum: & eum ipsum rudimentum adolescentis bello lacerantem Romanos posuisse. itaque pacem illi prius petendam a populo Romano esse, quam ut rex sociusque & amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis erga se regum me-

gum meritis dare populum Romanum consuevit. legatos Romanos in Africa fore, quibus mandatum senatum, ut Verminæ pacis dent leges: liberum arbitrium eis populo Romano permittente. si quid ad eas addi, demî, mutarive vellet, rursus ab senatu ei postulandum foret. Legati cum iis mandatis in Africam missi: C. Terentius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius. quinquereemes singulis datæ. Literæ deinde in senatu recitatæ sunt Q. Minucii prætoris, cui Brutii prouincia erat: pecuniam Locris ex Proserpinæ thesauris nocte clam sublatâ: nec ad quos pertineat facinus, vestigia vlla extare. Indigne passus senatus non cessari ab sacrilegiis: & ne Pleminium quidem, tam clarum recensque noxæ simul ac pœnæ exemplum homines detertere. C. Aurelio consuli negocium datum, ut ad prætorem in Brutios scriberet: senatui placere quæstionem de expilatis thesauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius prætor triennio ante habuisset. quæ inuenta pecunia esset, reponi si quo minus inuentum foret, expleri ac piacularia, si videretur, sicut ante pontifices censuissent, fieri causa expiandæ violationis eius templi. Prodigia etiam sub idem tempus pluribus locis nunciata acciderunt. In Lucanis cælum artisse afferebant. Priuerni sereno per diem totum rubrum solem fuisse: Lanuvii templo Sospite Iunonis nocte strepitum ingentem exortum. Iam animalium obsceni foetus pluribus locis nunciabatur. In Sabinis incertus infans natus, masculus an foemina esset. alter sexdecim iam annorum item ambiguo sexu iuuetus. Frustrone agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano natus: in Lucanis in agro Publico equuleus cum quinque pedibus. Foeda omnia & deformia, errantique in

alienos fœtus naturæ visa. ante omnia abominati
 seminares iussiq; in mare extemplo deportari: si-
 cut proxime C. Claudio, M. Livio Coss. deportatus
 similis prodigii fœtus erat. nihilominus decemui-
 ros adire libros de portento eo iusserunt. decemui-
 ri ex libris res diuinas easdem, quæ proxime secun-
 dum id prodigium factæ essent, imperarunt. carmē
 præterea ab ter nouenis virginibus cani per urbem
 iusserunt: donumque Iuoni reginæ ferri. Ea ut fi-
 erent, C. Aurelius Coss. ex decemuirorum responso
 curauit. carmen sicut patrum memoria Livius, ita
 tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus
 religionibus (nam etiam Locris sacrilegium perue-
 stigatum a Q. Minucio erat, pecuniaque ex bonis
 noxiarum in thesauris reposita) cum consules in
 prouincias proficisci vellēt; priuati frequentes, qui-
 bus ex pecunia, quā M. Valerio & M. Claudio Coss.
 mutuam dederant, tertia pensio debebatur eo an-
 no, adierunt senatum; quia consules, cum ad no-
 uum bellum, quod magna classe magnisque exer-
 citibus gerendum esset, vix ararium sufficeret; ne-
 gauerant esse unde iis in præsentia soldieretur. Se-
 natus querentes eos non sustinuit, si in Punicum
 bellum pecunia data, in Macedonicum quoque
 bellum ut resp. vellet; aliis ex aliis orientibus bellis,
 quid aliud quam publicam pro beneficio tanquam
 ob noxam suam pecuniam fore? Cum & priuati æ-
 quum postulare, nec tamen soluendo ære alieno
 res pub. esset, quod medium inter æquum & utile
 erat, decreuerunt; ut quoniam magna pars eorum
 agros vulgo venales esse diceret; & sibi met emptis
 opus esse: agri publici, qui intra quinque simum
 lapidem esset, copia iis fieret. consules agrum æsti-
 maturos, & in iugera assēs vestigales, testandi causa
 publi-

publicum agrum esse, imposituros: ut si quis, cum
 soluere posset populus, pecuniam habere quam a-
 grum mallet, restitueret agrum populo. Lati eam
 cōditionem priuati acceperunt. Tricentius, Tabuliusq;
 is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, ap-
 pellatus. Tum P. Sulpicius secundum vota in Capi-
 tolio nuncupata, paludatus cum lictorib. profectus
 ab urbe, Brundisium venit; & veteribus militib. vo-
 luntariis ex Africano exercitu in legiones descriptis,
 nauibusq; ex classe consulis Cornelii lectis; altera
 die, quam a Brundisio soluit, in Macedoniam traiecit.
 Ibi ei præsto fuere Atheniensium legati, orantes
 ut se obsidione eximeret. Missus extemplo Athenas
 est C. Claudius Cento cum XX. longis nauibus, &
 militum copiis; neq; enim ipse rex Athenas obside-
 bat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iā
 cum Rhodiis & Artalo naualibus certaminibus,
 neutro feliciter prælio vires expertus, sed animos
 ei faciebat præter ferociam insitam, fœdus istum
 cum Antiocho Syriæ rege; diuisaq; iam cum eo Æ-
 gypti opes; cui morte audita Ptolemæi regis ambo
 imminebant. Contraxerant autem cum Philippo
 bellum Athenienses haudquaquam digna causa;
 dum ex vetere fortuna nihil præter animos seruāt.
 Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies non ini-
 tiati, templum Cereris imprudentes religionis cū
 cetera turba ingressi sunt facile eos sermo prodidit,
 absurde quā dā percunctantes, deductiq; ad antisti-
 tes templi, cum palā esset per errorem ingressos, tā-
 quam ob infandum scelus interfecti sunt. Id tā fœ-
 de atq; hostiliter factum gens Acarnanū ad Philip-
 pum detulit; impetrabitq; ab eo, ut datis Macedo-
 num auxiliis, bellum se inferre Atheniensib. pate-
 retur. Hic exercitus primo terrā Atticā ferro igniq;

depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit. & irritatio animorum ea prima fuit. postea iustum bellum decretis ciuitatis ultro indicendo factum. Attalus enim rex Rhodii que secuti cedentem in Macedoniam Philippum, cum Æginam venissent, rex Piræum renouanda firmatq; cum Atheniensibus societatis causa traiecit. Ciuitas omnis obuiam effusa cum coniugibus ac liberis, sacerdotes cum insignibus suis intrantem urbem, ac dii prope ipsi exciti sedibus suis exceperunt. In concionem extemplo populus vocatus, ut rex quæ vellet, coram ageret. deinde ex dignitate magis visum, scribere eum de quibus videretur, quam præsentem aut referendis suis in ciuitatem beneficiis erubescere, aut significationibus acclamationibusque multitudinis, assentatione immodica pudorem onerantis. In literis autem quæ missæ in concionem, recitatq; sunt, commemoratio erat beneficiorum, primum in ciuitatem sociam: deinde rerum quas aduersus Philippum gessisset, ad postremum ad horratio capessendi bellum, dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent. ne quicquam postea, si tum cessassent, prætermissem occasionem qua situros. Rhodii deinde legati auditi sunt, quorum recens erat beneficium, quod naues longas quatuor Atheniensium captas nuper a Macedonibus, recuperatasque remiserant. Itaque ingenti consensu bellum aduersus Philippum decretum. Honores regis primum Attalo immo dicit, deinde & Rhodiis habiti. tum primum mentio illata de tribu quam Attalida appellarent, ad decem veteres tribus addenda, & Rhodiorum populus corona aurea virtutis ergo donatus, ciuitasq; Rhodiis data, quemadmodum Rhodii prius Atheniensibus dederant. Secundum hæc rex Attalus

Attalus Æginam ad classem se recepit. Rhodii Ceam ab Ægina, inde per insulas Rhodum nauigarunt, omnibus, præter Andrum, Parumque & Cythnum, quæ præsidii Macedonum tenebantur, in societatem acceptis. Attalum Æginæ missi in Ætoliam nuntii, expectatique inde legati aliquamdiu nihil agentem tenere, & neque illos exire ad arma potuit, gaudentes ut cunque composita cum Philippo pace: & ipse, Rhodii que, cum institissent Philippo, egregium liberatæ per se Græciæ titulum habere potuissent: patiendi rursus eum in Hellespontum traicere, occupantemque Græciæ opportuna loca vires colligere, bellum aluere: gloriamque eius gestu perfectique Romanis concesserunt. Philippus magis regio animo est usus: qui cum Atalum Rhodiosq; hostes non sustinisset: ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Atheniensium agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret, ipse terra eodem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit, & Maroneam quidem primo impetu expugnauit. Aenum inde cum magno labore, postremo per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinceps alia castella, Cypselæ, & Doriscum, & Sertheum occupat. inde progressus ad Chersonnesum, Eleunta, & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recipit. Callipolis quoque, & Madytos dedita, & castella quædam ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis, regi portas clauserunt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit, eripique ex obsidione, ni cessatū ab Attalo & Rhodiis foret, potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præsidium, Rhodii quadringentum vnum ex

classe, cum ad Tenedum staret, miserunt. eodē postea cum iam vix sustinerent obsidionem, & ipse Attalus cum traiecisset: spem tantū auxilii ex propinquo ostendit, neque terra, neque mari adiutis sociis. Abydeni primo tormentis per muros dispositis, non terra modo adveniens aditu arcebant: sed navium quoque stationem infestam hosti faciebāt. Postea cum & muri pars strata ruinis, & ad interiorē raptim oppositum murum cuniculis iam perventum esset, legatos ad regem de conditionibus tradendæ urbis miserunt. Paciscebantur autem, ut Rhodiam quadringentem cum sociis navalibus, Attalique præsidium emitti liceret: atque ipsis urbe excedere cum singulis vestimentis. quibus cum Philippus nihil pacari, nisi omnia permittentibus respōdisset: adeo renunciata hæc legatio ab indignatione simul ac desperatione iram accendit, ut ad Saguntinam, rabiem versi, matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos virginesque infantes etiam cum suis nutricibus in gymnasium includi iuberent: aurum & argentum in forum deferri: vestem preciosam in naues Rhodiam Cyzicēnæque, quæ in portu erant, conici, sacerdotes, victimasque adduci: & altaria in medio poni. ibi delecti primum, qui ubi casam aciem suorum pro diruto muro pugnantem vidissent: extemplo coniuges liberosque interficerent: aurum, argentum, vestemque: quæ in navibus esset, in mare deicerent: tectis publicis privatisque quamplurimis locis posset, ignes fubicerent: & sceleratissimum facinus perpetrarent, præcuntibus execrabile cædem sacerdotibus iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, neminem vivum, nisi victorem, acie excessurum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnaverunt,

ut cum

ut cum nox præliū diremptura esset, rex prior ter-
ritus rabie eorum, pugna abilititer. Principes quib.
atrociior pars facinoris delegata erat: cum paucos
& cōfectos vulneribus ac lassitudine superesse præ-
lio cernerent, luce prima sacerdotes cum infulis ad
urbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditio-
nem ex II legatis Romanis qui Alexandriā missi
erant, M. Æmilii duorum consensu, minimus na-
tu, audita obsidione Abydenorum, ad Philippū ve-
nit. qui questus Attalo Rhodiisque arma illata, &
quod tum maxime Abydum oppugnaret, cum rex
ab Attalo & Rhodiis ultro se bello laceratum dice-
ret: nam Abydeni quoque, inquit, ultro tibi intule-
runt arma! Insuper vero audire ferocior oratio visa
est, quam quæ habenda apud regem esset. Atas, in-
quit, & forma, & super omnia Romanum nomen
te ferociorem facit. ego autem primum velim vos
fœderum memores servare mecum pacem, si bello
laceraveritis, mihi quoque in animo est facere, ut re-
gnum Macedonum nomenque, haud minus quam
Romanum, nobile bello sentiat. Ita dimisso lega-
to Philippus auro argentoque, quæ coaceruata erant,
accepto, hominum prædam omnem amisit. tanta
enim rabies multitudinem inuasit, ut repente o-
ditos rati, qui pugnares mortem occubissent: per-
iuriumque aliis aliis exprobrantes, & sacerdotibus ma-
xime, qui quos ad mortem devovissent, eorum de-
ditionem vivorum hosti fecissent: repente omnes
ad eadem coniugum liberorumque discurrentes:
seque ipsi per omnes vias lethi interficerent. Obstu-
pefactus eo furore rex suppressit impetū militum:
& triduum se ad moriendum Abydenis dare dixit:
quo spacio plura facinora in se victi ediderunt, quam
infesti edidissent victores. nec nisi quem vincula

aut alia necessitas mori prohibuit: quisquam viuis in potestatem venit. Philippus imposito Abydi præsidio, in regnum rediit. Cum velut Sagunti excidium Annibali, sic Philippo Abydenorum, clades ad Rom. bellum animos fecisset: nuncii occurrerunt, consulem iam in Epiro esse: & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Inter hæc legatis qui in Africam missi erant de Amilcare Gallici exercitus duce, responsum a Carthaginensibus est, nihil ultra se facere posse, quam ut exilio eum multarent, bonaque eius publicarent. perfugas & fugitivos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse. & de ea remissuros legatos Romam, qui senatui satisfacerent. Ducenta millia modium tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedonia miserunt, inde in Numidiam ad res profecti legati. dona data Masanissæ, mandataque edita. Equites M. Numidæ. cum M. M. daret, accepti. ipse in naues imponendos curauit: & cū ducentis millibus modium tritici, ducentis hordei in Macedoniam misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiâ progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis conditiones permittit. omnem pacem bonam iustamq; fore sibi cum populo Rom. datæ leges pacis, iussusq; ad eam confirmandam mittere legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania rediit, qui cum in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triumphati sibi inuehiceret in urbem: res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplum a maioribus non accepisse, ut qui neq; dictator, neq; consul, neq; prætor res gessisset, triumpharet. proconsulem illum Hispaniam prouinciam, non consulem

consulem aut prætorem obtinuisse. decurrebatur tamen eo ut ouans urbem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno pl. qui nihilo magis id more maiorum, aut vllò exemplo futurum diceret. postremo victus consensu patrum tribunus cessit: & ex S. C. L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Argenti tulit ex præda quadraginta quatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L. militibus ex præda centum XX. asses diuisit. iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum traductus erat: & quinque millia socium Latini nominis ex Gallia in Hetruriam transierant: itaq; L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum passuum, intervallo ab hoste posuit. Occasio egregie rei gerendæ fuit, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset. palati passim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio. lassitudini militum timuit: quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex agris reuocati, omnia præda, quæ in manibus erat, castra repetiuere. & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit. sed vix spacium, instruendi fuit: eo cursu hostes in prælium venerunt. Dextera ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est: in subsidio dux Romanæ legionis. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpositi. Prætor secum duos legatos, Cn. Lectoriū, & P. Titinium habebat: cum quibus circumspicere, & obire ad omnes hostium subitos conatus posset. Primo Galli omni multitudine in vnum locum cōniti obnuere atque obterere, sese dextram alam, quæ prima erat, sperarunt posse. vbi id parum pro-

cedebat: circumuenire a cornibus & amplecti hostium aciem, quod multitudini aduersus paucos facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit prator, ut & ipse dilatare aciem, duas legiones ex subsidiis dextra laeuaque alæ, quæ in prima acie pugnabat, circumdaret: ædemque deo Ioui vouit, si eo die hostes fuisset. L. Valerio imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum, in cornua hostium emittat, nec circumuenire eos aciem patiatur. simul & ipse, ut extenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum vidit: signa inferre confertos milites, & percurrere ordines iubet. & cornua ab equitibus, & media pedite pulsi, ac repente, cum omni parte cade ingenti sterentur: Galli terga vertunt, fugaque effusa repetunt castra: fugientes persecutus eques: mox & legiones insecuta in castra impetum fecerunt. Minus sex millia hominum inde effugerunt. caesa & capta supra quinque & XXX. millia cum signis militaribus LXX. carpentis Gallicis multa præda oneratis plus ducentis. Amilcar dux Pœnus co prælio cecidit, & tres imperatores nobiles Gallorum. Placentini captiui ad duo millia liberorum capitum redditu colonis. Magna victoria lataque Romæ fuit literis allatis: supplicatio in triduum decreta est. Romanorum, sociorumque ad duo millia co prælio ceciderunt: plurimi dextera alæ, in quam primo impetu vis ingens hostium illata est. Quanquā a prætore prope debellatum erat: consul quoque C. Aurelius perfectis quæ Romæ agenda fuerant, profectus in Galliam victorem exercitum a prætore accepit: consul alter, cū autumnno ferme exacto in provinciam venisset, circa Apolloniam hybernabat. ab classe quæ Corcyra subdusta erat, C. Claudius,

dius, triremesque Romanæ (sicut ante dictum est) Athenas missæ cum Piræum peruenissent: despicientibus iam animos fociis spem ingentem attulerant. nam & terrestres ab Corintho, quæ per Megaram incursionem in agros fieri solitæ erant, non siebant: & prædonum a Chalcide naues, quæ non mare solum infestum, sed etiam omnes maritimos agros Atheniensibus fecerant: non modò Sunium superare, sed nec extra fratrum Euripi committere aperto mari se audebant. Superuenerunt his tres Rhodiz quadrirèmes: & erant Atticæ tres apertæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac classe si vrbs agriq; Atheniensium defenderentur, satis in præsentia existimanti Claudio esse, maioris etiā rei fortuna oblata est. Exules ab Chalcide regionū iniuriis pulsi attulerunt, occupari Chalcidē sine certamine vllō posse. nam & Macedonas, quia nullus in ppinquo sit hostiū metus, vagari passim, & oppidanos præsidio Macedonum fretos custodiā vrbs negligere. His auctoribus profectus, quanquā Sunium ita mature peruenerat, ut inde prouchi ad primas angustias Eubœæ posset, ne superato promontorio conspiceretur, classem in statione vique ad noctē tenuit. primis tenebris mouit: & tranquillo prouectus Chalcidē, paulo ante lucē qua in frequentissima vrbs sunt, paucis militib; turrim proximā murumq; circa scalis cepit: alibi sopitis custodib; alibi nullo custodiē, progressi inde ad frequentia edificia loca, custodib; interfectis, refractaque porta, ceterā multitudinē armatorū acceperunt. inde in totam vrbs discursus est: auctō etiā tumultu, quod circa forum ignis testis iniectus erat, conflagrarunt & horrea regia, & armamentarium cum ingenti apparatu machinarū tormentorūq; cæ-

des inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri cepta est. nec vllō iam qui militatis ætatis esset, non aut caso aut fugaro: Sopatro etiam Acarnane præfecto præsidii interfecto, præda omnis primo in forum collata, deinde in naues imposita. carcer etiam ab Rhodiis refractus, emissique captivi, quos Philippus tanquam in tutissimam custodiam condiderat, statuis inde regis deiectis truncatisque, signo receptui dato, conscenderunt naues: & Piræum vnde profecti erant, redierunt. Quod si tantum militum Romanorum fuisset, vt & Chalcis teneri, & non deferi præsidium Athenarum, potuisset: magna res principio statim belli, Chalcis & Euripus adempta regi forent, nam vt terra Thermopylarum angustia Græciam, ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat, quo cum esset nunciata elades sociæ vrbis, quamquam serum auxilium perditis erat, tamen quæ proxima auxilio est, ultionem petens, cum expeditis quinque millibus peditum, & CCC. equitibus extemplo profectus, cursu prope Chalcidem contendit, haudquam dubius opprimi Romanos posse. a qua destitutus spe, nec quicquam aliud, quam ad deformè spectaculum semirutæ ac fumantis sociæ vrbis cum venisset: paucis vix qui sepelirent bello absumptos, relictis, æque raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum per Boeotiam Athenas ducit, pari incepto haud disparem euentum ratus respondurum. & responderet, ni speculator (hemerodromos vocant Græci, ingens die vno cursu emetientes spacium) contemplatus regium, agmen e specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset. idem ibi somnus eademque negligentia erat, quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio

trepido

trepido & prætor Atheniensium, & Dioxiippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba signum ex arce dari iubent, vt hostes adesse omnes scirent. ita vndique ad portas, ad muros discurrunt. Paucas post horas Philippus, aliquantò tamen ante lucem appropinquans vrbis, conspectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantium (vt in tali tumultu) ex audito, sustinuit signa: & cōsidere ac conuiescere agmen iussit, vi aperta propalam vsurus, quando parum dolus profuerat, ad Dipylon accessit. Porta ea velut in ore vrbis posita, maior aliquantò patentiorque quam ceteræ, est: & intra eam extraque late sunt viæ, vt & oppidani dirigere aciem a foro ad portam possent: & extra limes mille ferme passus in Academia gymnasium ferēs, pediti equitique hostium liberum spacium præberet. Eo limite Athenienses cum Attali præsidio, & cohorte Dioxiippi, acie intra portam instructa, signa extulerūt. Quod vbi Philippus vidit, habere se hostes in potestate ratus, & diu optata cæde (neq; enim vlli Græcarum ciuitatū infestior erat) expleturum, cohortatus milites, vt se intuentes pugnant. scirentque ibi signa, ibi aciem esse debere, vbi rex esset: concitat in hostes equum, non ira tantum, sed etiam gloria elatus, quod ingenti turba cōpletis etiam ad spectaculum muris, conspici se pugnantem egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis euectus in medios hostes, ingentem cum suis ardorem, tum pauorem hostibus iniecit. plurimos manu sua comminus eminusque vulneratos, compulsosque in portam consecutus & ipse, cum maiorem in angustiis trepidantium edidisset cæde, in temerario incepto tutum tamen receptum ha-

buit, quia qui in turribus portæ erant, sustinebant tela, ne in permixtos hostibus suos conicerent. intra muros deinde tenentibus milites Atheniensibus, Philippus signo receptui dato, castra ad Cynosarges (templum Herulis, gymnasiumq; & lucus erat, circumiectus) posuit. sed & Cynosarges, & Lyceum, & quicquid sancti amœnive circa urbem erat, incensum est: dirutaq; non recta solum, sed etiam sepulchra: nec diuini humanive iuris quicquam præ impotenti ira est seruatum. Postero die cum primo clausæ fuissent portæ, deinde subito apertæ: quia præsidium Attali ab Ægina, Romaniq; ab Piræo intrauerant urbem: castra ab urbe retulit rex tria ferme millia passuum. inde Eleusinem profectus spe improviso templi castelliq; quod & imminet & circumdatum est templo, capiendi, cum haudquam negligas custodias animaduertisset, & classem a Piræo subsidio venire: omisso incepto, Megaram, ac protinus Corinthum ducit: & cum Argis Achæorum concilium esse audisset: inopinantibus Achæis, concioni ipsi superuenit. Consultabant de bello aduersus Nabin tyrannū Lacedæmoniorum: qui translatō imperio a Philopemene ad Cycladem nequaquam parem illi ducem, dilapsa cernens Achæorum auxilia, redintegruerat bellum: agrosq; finitimorum vastabat: & iam urbibus quoque erat terribilis. Aduersus hunc hostem cum quantum ex quaque ciuitatum militum conferberetur, consultarent: Philippus dempturum se eis curam, quod ad Nabin & Lacedæmonios attineret, pollicitur: nec tantum agros sociorum populationibus prohibitorum, sed terrorem omnem belli in ipsam Laconicā, ducto eo extemplo exercitu, translaturum. hæc oratio cum ingenti hominum assensu acciperetur: Ita

tamen

tamen æquum est, inquit, me vestra meis armis tutari, ne mea interim audiantur præsidia itaq; si vobis videtur, tantum parate militum, quantum ad Oream, & Chalcidem, & Corinthum agenda satis sint: vt meis ab tergo tutis, securus bellum. Nabin di inferam & Lacedæmonis. Non fefellit Achæos, quo spectasset tam benigna pollicitatio, auxiliumque oblatum aduersus Lacedæmonios: id quari, vt obsidem Achæorum iuuentutem eduteret ex Peloponneso ad illigandam Romano bello gentem. & id quidem coarguere Cyclades prætor Achæorum nihil attinere ratus, id modo cum dixisset, non licere legibus Achæorum de aliis rebus referre, quā propter quas conuocati essent: decreto de exercitu parando aduersus Nabin facto, concilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter assentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna spe depulsus, voluntariis paucis militibus conscriptis, Corinthum atque in Atticam terram rediit. Per eos ipsos dies quibus Philippus in Achaia fuit, Philocles præfectus regius ex Eubœa profectus, cum duobus milibus Thracum Macedonumque ad depopulandos Atheniensium fines, e regione Eleusinis saltum Citharonis transcendit, inde dimidia parte militū ad prædandum passim per agros dimissa, cum parte ipse occultus loco ad insidias opportuno consedit: vt si ex castello ab Eleusine in prædātes suos impetus fieret, repēte hostes effusos ex improviso adoriretur. Non fefellere insidia: itaque reuocatis qui discurrerāt ad prædandū, militibus instructisq; ad oppugnandum castellum Eleusinē profectus, cum multis inde vulnerib; recessit: Philippoq; se veniēti ex Achaia coniunxit. Tentata & ab ipso rege oppugnatio eius castelli est, sed naues Romæ a Piræo venientes, in-

promissumque praesidium abstinere incepto coegerunt. Diuiso deinde exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit. cum parte ipse Piraeum pergit: ut dum Philocles subeundo muros, & comminanda oppugnatione contineret vrbe Athenienses ipsi Piraeum leui cum praesidio relictum, expugnandi facultas esset. Caterum nihil ei Piraei quā Eleusinis facilius, iisdem fere defendētibus, oppugnatio fuit. A Piraeo Athenas repēte duxit. inde eruptione subita peditum equitumque inter angustias semirutū muri qui brachiis duobus Piraeum Athenis iungit, repulsus: omīssa oppugnatione vrbis, diuiso cum Philocle rursus exercitu ad vastandos agros profectus, cum priore populationem sepulchris circa vrbe diruendis exercuisset: ne quid inuiolatum relinqueret, templa dedm quae pagatim sacra habebant, dirui atque incendi iussit. Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domestici marmoris, & ingeniis artificū praebuit huic furori materiam. neque enim diruere modo ipsa templa, ac simulacra euertere satis habuit: sed lapides quoque, ne integri cumulerent ruinas, frangi iussit. & posteaquam non tam irasatiata, quam irae excercenda materia haeceat: agro hostium in Boeotiam excessit, nec aliud quicquam dignum memoria in Graecia egit. Consul Sulpicius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrachium ad Apulum flumen habebat castra: quo accessit T. Apustium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius extrema Macedoniae populatus, Corinthus, & Gerathunio, & Orgeſſo castellis primo impetu captis, ad Antipatriam in faucibus angustis sitam vrbeni venit. ac primo euocatos principes ad colloquium, ut

fidei

fidei Romanorum se committerent, perlicere est conatus: deinde ubi magnitudine ac moenibus situque vrbis freti, dicta aspernabantur, vi atque armis adortus expugnauit: puberibusque interfectis, praeda omni militibus concessa diruit muros, atque vrbeni incendit. Hic merus Codrionem, satis validū & munitum oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis effecit. praesidio ibi relicto, Ilion (nomen propter alteram in Asia vrbeni, quā oppidum, notius) vi capitur. Reuertentem legatum ad Cos. cum satis magna praeda Athenagoras quidam regius praefectus in transitu fluminis a nouissimo agmine adortus, postremos turbauit. ad quorum clamorem & trepidationem cum reueſtus equo prope legatus signa conuertisset, coniectusque in medium sarcinis aciem direxisset, non tulere impetū Romanorū militum regii. multi ex iis occisi, plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad Cos. remittitur: inde extēplo ad classem. Hac satis felici expeditione bello commissio, reguli ac principes accolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Scerdleti filius, & Aminander Athamanū rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum suo nomine Longarus cum Demetrio Philippi patre gesserat. Pollicentibus auxilia respondit Cos Dardanorum & Pleurati opera, cum exercitum in Macedonia induceret, se usurum. Aminandro & Etoles concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ii quoque per id tempus venerant) mandat, ut Aeginet rex, ubi hybernabat, classem Romanam operiretur. qua adiuncta, bello maritimo, sicut ante, Philippum vinceret. ad Rhodios quoque missi legati, ut capeſſerēt partem belli. nec Philippus segnius (iam enim in Macedonia peruenerat) apparabat bellum. filium

Persea, puerum admodum, datis ex amicorum numero qui a tate eius regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias quæ ad Pelagoniâ sunt mittit. Sciathum, & Peparetum, haud ignobiles vrbes, ne classi hostiû prædæ ac præmio essent, diruit. Ad Ætolos mittit legatos, ne gens iniqueta aduentu Rom. fidem mutaret. Conciliû Ætolorum statuta die, quod Panxoliû vocant, futurum erat, huic vt occurrerent, & legati regis iter accelerarunt, & ab Cos. missus L. Furius Purpurio legatus venit. Atheniensi quoq; legati ad id conciliû occurrerunt. Primi Macedones, cû quib. recētissimû fœdus erat, auditi sunt, qui nulla noua re nihil se noui habere, quod afferrent, dixerūt. quib. enim de causis, experta inuiti societate Rom. pacem cum Philippo fecissent, compositâ semel seruare eos debere. An imitari, inquit vnus ex legatis, Rom. licentiam, an leuitatem dicam, mauultis? qui cum legatis vestris Romæ responderi ita iussissent: quid ad nos venitis Ætoli, sine quorû auctoritate pacem cum Philippo fecistis? iudem nunc, vt bellum secû aduersus Philippum geratis, postulant, & antea propter vos, & pro vobis arma sumpta aduersus eum simulabant: nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messianæ vt auxilio essent, primo in Siciliâ confederunt: iterum, vt Syracusas oppressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent Et Messinam & Syracusas, & totam Siciliâ ipsi habet: vestigalemq; prouinciam locutib. & fascibus subiecerūt. Scilicet sicut vos Nautæ legibus vestris per magistratus a vobis creatos conciliû habetis, socium hostemq; libere, quem velitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro, sic Siculorum ciuitatibus Syracusas, aut Messinam aut Lilybeum indicitur conciliû. prætor

Romanus

Romanus conuentus agit, eo imperio euocati conueniunt excelso in suggestu superba iura reddente, stipatum lictoribus vident: virgæ tergo, securæ ceruicibus imminent, & quotannis aliû atq; alium dominum fortiuntur. Nec id mirari debent, aut possunt: cum Italiæ vrbes, Rhegium, Tarētum, Capuâ, ne finitimas nominē, quarû ruinis creuit vrbs Roma, eiusdē subiectas videant imperio. Capua quidē sepulchrum ac monumentum Campani populi elato & extorriciecto ipso populo, superest vrbs trûca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitâda, quam si deleta foret. Furor est, si alienigenæ homines plus lingua & moribus & legibus, quam maris terrarumq; spacio discreti: hæc tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum. Philippi regnum oscicere aliquid videretur libertati vestræ: qui cum merito vestro vobis infestus esset: & nihil a vobis vltra quam pacem petiit, fidemque hodie pacis pactæ desiderat. Affluente iis terris legiones externas, & iugum accipite: sero ac nequicquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippum quæretis. Ætolos, Acarnanas, Macedonas eiusdem linguæ homines leues ad tempus ortæ causæ disiungunt: coniunguntq; cû alienigenis, cum barbaris æternum omnibus Græcis bellum est, eritque natura enim quæ perpetua est, non mutabilibus in diem causis hostes sunt. Sed vnde cœpit oratio mea, ibi desinet. Hoc eodem loco iidem homines de eiusdem Philippi pace triennio ante decreuistis, iisdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactâ & compositâ turbare volunt. in qua cōsultatione nihil fortuna mutauit, cur vos mutetis, nō video. Secundû Macedonas, ipsi Romanis ita cōcedentibus iubetibusq; Athe-

nienſes qui ſceda paſſi iuſti in crudelitate ſcui-
tiamq; regis inuehi poterant, introducti ſunt. De-
plorauerunt vaſtationem populationemque miſe-
rabilem agrorum. Neque id ſe queri, quod hoſtilia
ab hoſte paſſi forent. eſſe enim quædam belli iura,
quæ vt facere, ita pati ſit fas. ſata exuri, dirui teſta,
prædas hominum pecorumque agi, miſera magis
quam indigna patienti eſſe. verumenimvero id ſe
queri, quod is qui Romanos alienigenas & barba-
ros vocet, adeo omnia ſimul diuina humanaq; iura
polluerit, vt priore populatione cum infernis diis,
ſecunda cum ſuperis bellum nefarium geſſerit: om-
nia ſepulchra monumentaque diuita eſſe in fini-
bus ſuis, omnium nudatos manes, nullius oſſa terra
tegi, delubra ſibi fuiſſe, quæ quondam pagatim ha-
bitantes in parnis illis caſtellis vicisque conſecrata,
ne in vnam urbem quidem contributi maiores ſui
deſerta reliquerint. circa ea omnia templa Philip-
pum inſeſtos circumtuliffe ignes: ſemiuiſta & trun-
cata ſimulachra deum inter proſtratos iacere poſtea
templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exor-
natam quoddam opulentamq; talem eum, ſi liceat,
Ætoliam Græciamque omnem facturum. Urbis
quoque ſuæ ſimilem deformitatem futuram fuiſſe,
niſi Romani ſubueniſſent. eodem enim ſcelere vr-
bem colentem hos deos, præſidemque arcis Miner-
uam petitam: eodem Eleuſinæ Cereris templum,
eodem Piræei Iouem Mineruamque. ſed ab eorum
non templis modo, ſed etiam mœnibus vi atque
armis repulſum, in ea delubra quæ ſola religione
tuta fuerint, ſcuiſſe. Itaque ſe orate atque obſecra-
re. Ætolos, vt miſerti Athenienſium, ducibus diis
immortalibus, deinde Romanis qui ſecundum deos
plurimum poſſint, bellum ſuſciperent. Tum Ro-
manus

manus legatus: Totam orationis meæ formam Ma-
cedones primum, deinde Athenienſes mutarunt. «
nam & Macedones, cum ad conquendas Philip- «
pi iniurias in tot ſocias nobis vrbes veniſſem: vltro «
accuſando Romanos, deſenſionem vt accuſatione «
potiorem haberem, effecerunt: & Athenienſes in «
deos ſuperos inferosque nefanda atque inhumana «
ſcelera eius referendo, quid mihi aut cuiquam re- «
liquerunt, quod obicere vltra poſſim? Eadē Chios, «
Abydenos, Æneos, Maronitas, Thafios, Parios, Sa- «
mios, Lariffenſes, Meſſenios: hinc ex Achaia exiſti- «
mate queri grauiora etiā acerbioraq; eos quib. no- «
cendi maiore facultatē habuit. Nā quod ad ea atti- «
net, quæ nobis obiecit: niſi gloria digna ſunt, fateor «
ea deſendi non poſſe. Rhægium & Capuam, & Syra- «
cuſas nobis obiecit. Rhægium Pyrrhi bello legio a «
nobis, Rhæginis iſtis vt mitteremus orantibus, in «
præſidium miſſa, urbem ad quam defendendam «
miſſa erat, per ſcelus poſſedit. comprobauimus er- «
go id facinus: an bello perſecuti ſclerata legione «
in poteſtatem noſtram redactam, tergo & ceruici- «
bus poenas ſociis pendere cum coegiffemus, urbem, «
agros, ſuæque omnia cum libertate, legibusq; Rhe- «
ginis reddidimus? Syracuſanis oppreſſis ab externis «
tyrannis, quod indignius eſſet, cum tuliffemus opē, «
& fatigati prope per triennium terra mariq; vrbe «
munitiffima oppugnanda eſſemus: cum iam ipſi «
Syracuſani ſeruire tyrannis, quā capi a nobis mal- «
lent: captam iſſidem armis & liberatam urbem red- «
didimus. neque inſicias imus, Siciliam prouinciam «
noſtram eſſe, & ciuitates quæ in parte Carthagini- «
enſium fuerūt, & vno animo cum illis aduerſus nos «
bellum geſſerunt, ſtipendiarias nobis ac vectigales «
eſſe. quin contra, hoc & vos, & omnes gentes ſcire «

mus, pro merito cuique erga nos fortunam esse.
 An Campanorum penam, de qua neque ipsi quidem
 queri possunt, nos poeniteat? Hi homines, cum pro
 iis bellum aduersus Samnites per annos propese-
 pruginta cum magnis nostris cladibus, gessissemus:
 ipsos foedere primo, deinde connubio, atque inde co-
 gnationibus, postremo ciuitate nobis coniunxisse-
 mus: tempore nostro aduerso primi omnium Italice
 populorum, praesidio nostro foedere interfecto, ad
 Annibalem defecerunt: deinde indignati se obside-
 ria nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam
 miserunt. Horum si neque urbs ipsa, neque homo
 quisquam superesset: quis durius quam pro me-
 rito ipsorum statutum indignari posset? Plures sibi
 metipsi conscientia scelerum mortem conscieue-
 runt, quam a nobis supplicio affecti sint. ceteris
 ita oppidum, ita agros ademimus, ut agrum
 locumque ad habitandum daremus: urbem innoxiam
 stare incolumem pateremur, ut qui hodie videat
 eam, nullum oppugnatum capere ibi vestigium inue-
 niat. Sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini
 victa pacem ac libertatem dederimus? magis illud
 est periculum, ne nimis facile victis ignoscendo, plu-
 res ob id ipsum ad experiendam aduersus nos for-
 tunam belli incitemus. Hæc pro nobis dicta sunt.
 hæc aduersus Philippum, cuius domestica patricidia,
 & cognatorum amicumque, cades, & libidine inhu-
 maniore prope quam crudelitatem, vos, quo pro-
 piores Macedonice estis, melius nostis. Quod ad
 vos attinet, Aetoli, nos pro vobis bellum suscepimus,
 aduersus Philippum vos sine nobis cum eo pacem
 fecistis. & forsitan dicatis: bello Punico occupatis
 nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo quod tunc plus
 poterat, accepisse: & nos cum alia maiora irgerent,
 depolu-

depositum a vobis bellum & ipsi omisimus. Nunc
 & nos deum benignitate Punico perfecto bello, to-
 tis viribus nostris in Macedoniam incubuimus: &
 vobis restituendi vos in amicitiam societatemque
 nostram fortuna oblata est: nisi perire cum Philippo,
 quam vincere cum Romanis mauultis. Hæc dicta ab
 Romano cum essent, inclinatis omnium animis ad
 Romanos, Damocritus prator Aetolorum, pecunia,
 ut fama est, ab rege accepta, nihil aut huic aut illi
 parti assensus, re magni discriminis consiliis nullam
 esse tam inimicam quam celeritate dixit. celerem
 enim poenitentiam, sed eandem seram atque inutili sequi:
 cum precipitata raptim consilia neque reuocari, ne-
 que in integrum restitui possint. deliberationis autem
 eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret,
 tempus ita iam nunc statui posse, cum legibus cautum
 esset, ne de pace belloque, nisi in Panatolico & Py-
 laico consilio ageretur, decerneretur extemplo, ut prator
 sine fraude, cum de bello aut de pace agere velit, ad-
 uocet conciliū: & quod tunc referatur decernaturque,
 ut perinde ius ratumque sit, ac si in Panatolico aut
 Pylaico concilio actum esset. Dimissis ita suspensa
 re legatis, egregie consultum genti aiebat. nam v-
 triusque partis melior fortuna belli esset, ad eius soci-
 etatem inclinatos. Hæc in concilio Aetolorum
 acta. Philippus impigre terra marique parabat
 bellum. nauales copias Demetriadem in Thessalia
 contrahebat. Attalum, Romanamque classem prin-
 cipio veris ab Aegina ratus moturos: nauibus mari-
 timisque ora præfecit Heraclidem, quem & ante
 præfecerat. ipse terrestres copias comparabat,
 magna se duo auxilia detraxisse Romanis credens,
 ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus
 ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis. Ab Consul. nū

parabatur, sed gerebatur iam bellum, per Dassaretiorum fines exercitum ducebat, frumentum quod ex hybernīs extulerat integrum vehens, quod in vsum militi satis esset, præsentibus agris. oppida vicique partim voluntate, partim metu se tradebant, quædam vi expugnata, quædam deserta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum statim posuit prope flumen Beuum, inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidē omnia circa, pauoremq; ingentem hominum cernebat: sed parum gnarus quam partem petisset Cof. alam equitum ad explorandum, quoniam hostes iter intendissent, misit. Idem error apud Cof. erat. mouisse ex hybernīs regem sciebat, quam regionē petisset ignorās. is quoq; speculatum miserat equites. Hæc dux alæ ex diuerso, cū diu incertis itineribus vagata per Dassaretios esset, tandem in vnum iter conuenerunt. neutros fecellit, vt fremitus procul hominū equorumque exauditus est, hostes appropinquare. itaq; priusquam in conspectum venirēt, equos armaq; expederant. nec mora, vbi primum hostem viderē, concurrenti facta est. Forte & numero & virtute, vtpote lecti vtrique haud impares, æquis viribus per aliquot horas pugnarunt: fatigatio ipsorum equorumq; incerta victoria diremit prælium. Macedonum XL equites, Romanorum quinq; & XXX ceciderunt. Neq; eo magis explorati quicquam, in qua regione castra hostium essent, aut illi ad regem, aut hi ad Cof. retulerunt, per transfugas cognitum est: quos leuitas ingentiorum ad cognoscendas hostium res in omnib. bellis præbet. Philippus aliquid & ad charitatē suorum, & vt promptius pro eo periculū adirent, ratus profecturum

fecturum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepeliendorum curam habuissent: afferri eos in castra iussit, vt conspiceretur ab omnibus funebris honos. Nihil tam incertum, nec tam inæstimabile est, quam animi multitudinis quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem videbatur facturum, id metum pigritiamq; incussit. nam qui hastis sagittisq;, & rara lanceis vulnera facta vidissent, cū Græcis Illyriisq; pugnare assueti: postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora brachiis abscissis, aut tota ceruice desecta, diuisa a corpore capita patentiaque viscera, & sorditatem aliā vulnerū viderunt: aduersus quæ tela, quosq; viros pugnandum esset, pauidi vulgo cernebant. ipsum quoque regem terror corripit, nondum iusto prælio cum Romanis congressum. itaque reuocato filio, præsidioq; quod in Pelagoniæ faucibus erat: vt iis copiis suas augeret. Pleurato Dardanisq; iter in Macedoniam patefecit. Ipse cum XX millib. peditum, quatuor millib. equitum, ducibus transfugas ad hostem profectus, paulo plus ducētis passibus a castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossa ac vallo communiuit, ac subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur, & vniuersam speciem castrorum, & descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis: & negasse barbarorum ea castra vlli videri posse. Biduum Cof. & rex, alter alterius conatus expectantes, continuare suos intra vallum. tertio die Romanus omnes copias in aciem eduxit. Rex vero tā celerem alcam vniuersi certaminis timens, quadringentos Triballos (Illyriorum id sicut alio diximus loco, est genus) & Cretenfes CCC. addito iis peditib. pari numero equitū cum duce Athenagora

uno ex purpuratis, ad laeessendos hostium equites misit. Ab Romanis cum aberat acies eorum paulo plus quingentos passus, velites & equitum duæ ferme alæ emissæ, vt numero quoque eques pedesq; hostem æquarent. Credidere regii genus pugnae cui assueuerant, fore, vt equites inuicem, insequentes refugientesq; nunc telis vterentur, nunc terga darent: illyriorum velocitas ad excursions, & impetus subitos vsui esset: Cretenses in inuehentem se effuse hostem sagittas cõilerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior, quam pertinacior impetus Romanorum. nam haud secus quam si tota acie dimicarent, & velites emissis hastis comminus gladiis rē gerebant: & equites, vt semel in hostē cuncti sunt, stantib. equis partim ex ipsis equis, partim desilientes immiscentesq; se peditib. pugnabāt. ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem pugna: nec pedes concursator & vagus & prope seminudus genere armorum veliti Romano parmam gladiumque habenti, pariterq; & ad se euendū, & ad hostem petendum armato: non tulere itaque dimicationem, nec alia re quam velocitate tutantes se, in castra refugerunt. Vno deinde intermisso die, cum omnibus copiis equitum leuisque armaturæ pugnaturus rex esset: nocte cetratos, quos peltastas vocat, loco opportuno inter bina castra in insidiis abdidit: præceperatq; Athenagoræ & equitibus, vt si aperto prælio procederet res, vterentur fortuna: sin minus, cedendo sensim ad insidiarum locum hostem pertraherent, & equitatus quidem cessit, duces cetrata cohortis, non satis expectato signo ante tempus excitatis suis, occasionem bene gerendæ rei amiserunt. Romanus & aperto prælio victor, & tutus a fraude insidiarū in castra

castra sese recepit. Postero die omnib. copiis Cos. in arcem descendit, ante prima signa locatis elephātis. quo auxilio tum primum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, vsi sunt. vbi latentem intra vallum sensit, exprobrans metum successit. Posteaquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis statinis parum turba frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo inualuris: octo ferme inde milia interuallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Oskolophum (id est loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, vt cresceret simul & negligētia cum audacia hosti. vbi effusus vidit, eū omni equitatu & Cretensium auxiliariis. quantum equitem velocissimi pedites cursu æquare poterant, citato profectus agm. ne, inter castra Romana & frumentatores constituit signa. inde copiis diuisis, partim ad consecrandos vagos frumentatores emisit, dato signo, ne quem viuum relinquerent: cum parte ipse substitit: itineraq; quibus ad castra recursum videbantur hostes, obsedit. iam passim cedes ac fuga erat, necdum quisquam in castra Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiā stationem incidebant: & plures ab obsidentibus vias, quam ab emissis ad eadem interficiebantur. tandē inter medias hostium stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis quam certū nuncium intulerunt castris. Consul equitibus iussis, qua quisq; posset, opem ferre laborantibus, ipse legiones e castris educit, & agmine quadrato ad hostem ducit. Dispersi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex alio exitibus loco: pars obuio habuerunt hostes pluri-

bus locis simul pugna coepit. Regia statio atrocissimum praelium edebat. Nam & ipsa multitudine equitum peditumque prope iusta acies erat: & Romanorum, quia medium obfederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eo quoque superiores Macedones erant, quod & rex ipse hortator aderat: & Crentium auxiliares multos ex improviso vulnerabant, conferti prae paratique in dispersos & effusos pugnantes. Quod si modum in insequendo habuissent, non in praesentis modo certaminis gloria, sed in summum etiam belli profectum foret. nunc auiditate caedis intemperantius insecuti, in praegressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidere. & fugiens eques ut primo signa suorum vidit, conuertit in effusum hostem equos: versaque momento temporis fortuna pugnae est, terga dantibus qui modo secuti erant. multi comminus congressi, multi fugientes interfecti: nec ferro tantum perire, sed in paludes quidam coniecti, profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. Rex quoque in periculo fuit. nam ruente faucio equo princeps ad terram datus, haud multum absuit quin iacens opprimeretur. saluti fuit eques, qui raptim ipse deliuit, pauidumque regem in equum subiecit. ipse cum pedes & aquae cursu fugientes non posset equites, ab hostibus ad casum regis concitatis confossus periit. Rex circumuectus paludes peruias inuiasque trepida fuga, in castra tandem iam desperantibus plerisque incolumē euasurum, peruenit. Ducēti Macedonū equites eo praelio perire, centum ferme capti, LXXX. admodum ornati equi, spoliis simul armorum relatis, abducti. Fuerunt, qui hoc die regē temeritatis, consulem segnitiz acculerent. nam & Philippo quiescendum fuisse, cum paucis diebus hostes exhausto circa omni

omni agro ad ultimum inopia venturos sciret: & consulem, cum equitatum hostium, leuēque armaturam fudisset, ac prope regem ipsum cepisset, protinus ad castra hostiū ducere debuisset. nec enim mansuros ita percussos hostes fuisse, debellarique momento temporis potuisse. Id dictū, quam re, ut plerique, facilius. nam si omnibus peditum quoque copiis rex congressus fuisset, forsitan inter tumultum, cum omnes victi, metuque percussi ex praelio intra vallum, protinus inde superuadentē munimenta victorem hostē fugerent, exui castris potuerit rex. cum vero integrā copia peditum in castris mansissent, stationes ante portas, praesidiaque disposita essent: quid nisi ut temeritatem regis effu- se paulo ante secuti percussos equites imitaretur, profecisset? neque enim ne regis quidem primum consilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret, si modum prosperae pugnae imposuisset. Eo quoque minus est mirū, tentasse eum fortunā, quod fama erat Pleuratum Dardanosque ingentibus copiis profectos domo, iam in Macedoniam transcendisse, quib. si undique circumuentus copiis foret, sedentem Romanū debellaturum credi poterat. Itaque secundum duas aduersas equestres pugnas multo minus tutam moram in iisdem statuiis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hostem vellet: caduceatore sub occasum solis ad consulem misso, qui inducias ad sepeliēdos equites peteret frustratus, hostem secunda vigilia, multis ignibus per tota castra relictis, silenti agmine abiit. Corpus iam curabat Cos. cū venisset caduceatorem, & quid venisset nuntiātū est. Responso tantum dato, mane postero die fore copiam conueniendi, id quod quaesitū erat, non diei-

que insequentis pars ad precipiendum iter Philippo data est: montes, quam viam non ingressum grani agmine Romanum sciebat, petiit. Cōf. prima luce, caduceatore datis induciis dimisso, haud ita multo post abisse hostē cum sensit: ignarus quā sequeretur, iisdem statim frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberam deinde petiit, atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, cōnexiit. inde ad Pluinam est progressus, nondum comperto quam regionem hostes petissent. Philippus cum primo ad Bruanium statua habuisset: profectus inde transversis limitibus, terrorem praeiuit subitum hosti mouere itaque ex Pluina Romani, & ad Oosphagum flumen posuerūt castra. Rex haud procul inde & ipse vallo super ripam amnis ducto (Erigonem incolę vocant) confedit. inde satis comperto Erduxam petituros Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes arctis faucibus inclusum aditum possent, praecessit. ibi alia valle, alia fossa, alia lapidum congerie, vt pro muro essent: alia arboribus obiectis, ita vt locus postulabat, aut materia suppeditabat, opere permunit, atque (vt ipse rebatur) viam suapte natura difficilem, obiectis per omnes transitus operibus inexpugnabilem fecit. Erant pleraque syluestria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum: quę nisi vbi praelongis hastis velut vallum ante clypeos obiecit (quod vt fiat, libero campo opus est) nullius admodum vsus est. Thrakas quoque romphę, ingentis & ipsę longitudinis, inter obiectos vndiq; ramos impediabant. Cretensiu vna cohors non inutilis erat: sed ea quoque ipsa, vt si quis impetum faceret, in patentē vulneri equum equitemque sagittas cōiicere poterat: ita aduersus scuta Romana nec ad traiciendum sa-

tis

tis magnam vim habebat, nec aperti quicquā erat quod peteret. Itaque id vt vanum teli genus senserunt esse: saxi passim tota valle iacentibus incessabant hostem. ea maiore cum sonitu, quam vulnere vilo pulsatio scutorum parumper succedentes Romanos tenuit. Deinde iis quoque spretis, partim te-
studine facta per aduersos vadūt hostes: partim breui circuitu cum in iugum collis euassissent, trepidos ex praesidiis stationibusq; Macedonas deturbant, & vt in locis impeditis difficili fuga, plerosque etiam obtruncant. ita angustia minore certamine, quam quod animis proposuerant, superata: & in Erduxā peruentum: vbi perlassatis passim agris, in Elimeam se recepit. inde impetum in Orestidem fecit, & oppidum Celetrum est aggressus in peninsula situm. lacus moenia cingit, angustis faucibus vnum ex continenti iter est. Primo situ ipso freti, clausis portis imperium abnuere: deinde postquam signa ferri, ac testudine succedi ad portam, obfensasque fauces agmine hostium viderunt: priusquam expectarentur certamen, metu in deditionem venerunt. Ab Celetro in Dassaretios processit, urbemq; Peluū vi cepit. seruitia inde cum cetera praeda abduxit, & libera capita sine precio dimisit, oppidumq; iis reddidit, praesidio valido imposito. nam & sita opportune vrbs erat ad impetus in Macedonium faciendos. Ita peragratu hostium agris, consul in loca pacata ad Apolloniam, vnde orsus bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterant Aetoli, & Athamanes, & Dardani, & tot bella repente alia ex aliis locis exorta. Aduersus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese, Athenagoram cum expeditis pedibus, ac maiore parte equitatus misit, iussu instare ab tergo abeuntibus, & carpēto postremū agmen,

señiores eos admoventes domo exercitus effice-
re. Aetolos Damocritus prator, qui morā ad decer-
nendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, idem
proximo concilio ad arma concitauerat, post famam
equestris ad Octolophum pugna, Dardanorumq;
& Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam,
ad hæc classis Romanæ aduentum in Oreum, & su-
per circumfusas tot Macedoniæ gentes maritimam
quoque instantem obsidionem. Hæc causæ Damo-
critum Aetolosque resituerant Romanis: & Ami-
nandro rege Athamanum adiuncto profecti Cercini-
um obsedere. Clauserant portas, incertum vi an
voluntate, quia regium habebant præsidium. cete-
rum intra paucos dies captum est Cercinium, atque
incensum, qui superfuert e magna clade, liberi ser-
uiq; inter cæterā prædam abducti. Is timor omnes,
qui circumcolunt Boëben paludem, relictis vrbibus
montes coegit petere. Aetoli inopia prædæ inde a-
uersi in Perroebiam ire pergunt, Cyretias ibi ca-
piunt, foedeque diripiunt, qui Malloeam incolunt,
voluntate in deditionem, societatemque accepti.
Ex Perroebia Gomphos petendi Aminander auctor
erat (& imminet Athamania huic vrbī, videbaturq;
expugnari sine magno certamine posse) Aetoli
campos Thesaliæ opimos ad prædam petiere: se-
quente, quanquam non probante Aminandro, nec
effusas populationes Aetolorū, nec castra quo fors
tulisset loco, sine vilo discrimine ac cura muniendi
posita. itaque ne temeritas eorum negligentiaque
sibi ac suis etiā cladis alicuius causa esset, cum cam-
pestribus locis subiicientes eos castra Phécado vrbī
videret, ipse paulo plus quingentorum passuum in-
de tumultum suis, quamuis leui munimento tutum,
cepit. Cum Aetoli, nisi quod populabantur, vix me-
minisse

minisse viderentur se in hostium agro esse, alii pala-
ti semiermes vagarentur, alii in castris sine statio-
nibus per somnum vinumque dies noctibus æqua-
rent, Philippus inopinantibus aduenit, quem cum
adesse refugientes ex agris quidam pauidi nunciaf-
sent, trepidare Damocritus, cæterique duces, & erat
forte meridianum tempus, quo pleriq; graues cibo
sopiti iacebāt. excitare igitur alii alios, iubere arma
capere, alios dimittere ad reuocandos, qui palati per
agros prædabantur, tantaque trepidatio fuit, vt sine
gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique
non induerent. ita raptim educti cum vniuersi sex-
centorum, agre simul equites peditesque nume-
rum explessent, incidunt in regium equitatum, nu-
mero, armis, animisque præstantem. itaque primo
impetu fusi, vix tentato certamine turpi fuga repe-
runt castra. cæsi captique quidam, quos equites a-
gmine fugientium interclusere. Philippus suis iam
vallo appropinquantibus receptui cani iussit. fati-
gatos enim equos virosque non tam prælio, quam
itineris simul longitudine, simul præpropere cele-
ritate habebat. itaque turmatim equites, inuicem-
que manipulos leuis armaturæ aquatū ire & pran-
dere iubet: alios in statione armatos retinet, oppe-
riens agmen peditum tardius ductum propter gra-
uitatem armorum. quod vbi aduenit, & ipsis impe-
ratum, vt statutis signis, armisq; ante se positis, rap-
tū cibum caperent. binis, ternisque summum ex
manipulis aquandi causa missis. interim eques cum
leui armatura paratus instructusque stetit, si quid
hostis moueret. Aetoli (iam enim & quæ per agros
multitudo sparsa fuerat, receperat se in castra) vt
defensuri munimenta, circa portas vallumq; arma-
tos disponunt, dum quictos hostes ipsi feroces ex-

tuto spectabant. posteaquam mota signa Macedonum sunt, & succedere ad vallum parati atque instructi coepere: omnes repente reliis stationibus per auersam partem castrorum tumultum ad castra Athamanum perfugunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti cassique sunt Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius quin Athamanes quoque exui castris potuissent: die per praelium, deinde per direptionem castrorum absumto, sub tumultu in proxima planicie confedit, prima luce insequentis diei hostem aggressurus. Sed Aetoli eodem pauore, quo sua castra reliquerant, nocte proxima dispersi fugerunt. Maxime vsui fuit Aminander, quo duce Athamanes iterum periti summis montibus per calles ignotos sequentibus eos hostibus in Aetoliam perduxerunt. non ira multos in dispersa fuga error intulit in Macedonum equites, quos luce prima Philippus, ut desertum tumultum vidit, ad carpendum hostium agmen misit. Per eos dies & Athenagoras regius praefectus Dardanos recipientes se in fines adeptus, postremum agmen prius turbauit. dein posteaquam Dardani conuersis signis direxere acie, aqua pugna iusto praelio erat. ubi rursus procedere Dardani coepissent: equite & leui armatura regii nullum talis auxilii genus habentes, Dardanos, oneratos immobilibus armis vexabant, & loca ipsa adiuuabant. Occisi pauci sunt, plures vulnerati, captus nemo: quia non excedit temere ordinibus suis, sed coheret & pugnat, & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duab. peropportunas expeditiones coercitis gentibus, restituerat Philippus incepto forti, non prospero solū euentu. Minuit deinde ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri

auri ab rege Ptolemaeo missis, sex millia peditum, & equites mercede conductos Aegyptum auxit. nec ex iuuentute Aetolorum quenquam reliquisset, nisi Damocritus nunc belli quod instaret, nunc futurae solitudinis admonens (incertum cura gentis, an ut aduersaretur Scopae parum donis cultus) partem iuniorum castigando domi continuisset. Haec eaestate ab Romanis Philippoq; gesta erant. Classis a Corcyra eiusdem principio aestatis cum L. Apustio legato profecta, Malea superata, circa Scyllarum agri Hermionici Attalo regi coniuncta est. Tum vero Atheniensium ciuitas, cui odio in Philippum per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilii praesentis spem effundit. Nec unquam ibi defuit lingua prompta ad plebem concitanda. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum praecipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet, fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt, plebesq; sciuit, ut Philippi statum, imagines omnes, nominaq; earum, item maiorum eius vitulis ac muliebris sexus omnium tollerentur, delerenturq;: dies festi, sacra, sacerdotes, quae ipsius maiorumve eius honoris causa instituta essent, omnia profanarentur. loca quoque, in quibus positum aliquid inscriptumve honoris eius causa fuisset, detestabilia esse: neque in iis quicquam postea poni dedicarique placere, eorum quae in loco puro poni dedicarique fas esset. sacerdotes publicos, quotiescunq; pro populo Atheniensi, sociisque, & exercitibus, & classibus eorum precarentur, toties detestari atque execrari Philippum, liberos eius, regnumque, terrestres, naualesque copias, Macedonum genus omne, nomenq; additumque decreto, si quid postea quod ad notam ignominiaeq; Philippi pertineret, ser-

ret, id omne populum Atheniensem iussurum: si quis contra ignominiam, prove honore eius dixisset, fecissetve, qui occidisset eum, iure castrum. postremo inclusum, ut omnia quæ adversus Pisisstratidas decreta quondam erant, eadem in Philippo servarentur. Athenienses quidem literis, verbisque, quibus solis valent, bellum adversus Philippum gerebant. Attalus Romanique cum Piræum primo ab Hermione petissent: paucos ibi morati dies, oneratique immo dicis ad honores sociorum, ac quæ in iram adversus hostem fuerant, Atheniensium decreta, navigant a Piræo Andrum. & cum in portum quem Gaureleon vocant, constitissent, missis, qui tentarent oppidanorum animos, si voluntate tradere urbem, quam vim experiri mallent: postquam præsidio regio arcem teneri, nec se potestatis suæ esse respondebant: expositis copiis, omniq; apparatu urbium expugnandarum, diversis partibus rex & legatus Romanus ad urbem subeunt. Plus aliquanto Græcos Romana signa, armaque non ante visa, animique militum tam prompte succedentium muro, terruere. itaq; fuga ex templo in arcem facta est. urbe hostes potiti. & in arce cum biduum loci se magis quam armorum fiducia tenuissent: tertio die pacti ipsi præsidiumq; ut cum singulis vestimentis Delium Boeotiae transirentur. Ea ab Romanis regi Attalo concessa: prædam ornamentaque urbis ipsi auxerunt. Attalus, ne desertam haberet insulam, & Macedonum fere omnibus, & quibusdam Andriorum ut manerent, persuasit. postea & ab Delio, qui ex pacto transuecti eo fuerant: promissis regis cum desiderium quoque patriæ facilius ad credendum inclinaret animos, reuocati. Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda

urbe

urbe nequicquam absumpti: & quia vix operæ precium erat, abscessere. Ad Prasias (continentis Atticæ is locus est) Issæorum XX. lembi classis Romanorum adiuncti sunt. ii missi ad populandos Carystiorum agros, cætera classis Geresium, nobilem Eubœæ portum, dum a Carysto Issæi redirent, tenuit. inde omnes velis in altum datis, maris medio præter Scyrum insulam leum pervenere. ibi paucos dies sæuente Borea retenti, ubi prima tranquillitas data est, Scythum traiecere vastatam urbem, direptamque nuper a Philippo. Per agros palati milites, frumentum, & si qua alia usui esse ad vescendum poterant, ad naues retulere. prædæ nec erat quicquam, nec meruerant Græci cur diriperentur. Inde Casandream petentes primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius vicum, tenuere. inde cum superato promontorio ad ipsa moenia urbis circumagere classem velent. sæua coorta tempestate, ppe obruti fluctibus, dispersi magna ex parte amissis armamentis in terram effugerunt. Omen quoque ea maritima tempestas ad rem terra gerendam fuit. nam collectis in unum navibus, expositisque copiis aggressi urbem, eum multis vulneribus repulsi (& erat validum ibi regium præsidium) irriti incepto regressi Canastæi Pallenes traiecere. inde superato Torone promontorio, navigantes Acanthum petiere. ibi primo ager vastatus, deinde ipsa urbs vi capta ac direpta. nec ultra progressi (iam enim & graues prædæ naues habebant) retro vnde venerant, Scythum, & ab Scytho Eubœam repetunt. Ibi relicta classe, decem navibus expeditis sinum Maliacum intrare ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolus princeps legationes eius fuit, qui ad communicanda consilia Heraclæam.

D D

cum rege & cum Romano legato venit. Petiturum ex foedere ab Attalo est, ut mille milites præstaret. tantum enim numerum bellum gerentibus aduersus Philippum debebat. Id negatum Ætolis, quod illi quoque grauari prius essent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Philippo circa Pergamum vrente sacra profanaque, abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. Ita Ætoli cum spe magis, Romanis omnia pollicentibus, quam cum auxilio dimissi. Apudius cum Attalo ad classem rediit. inde consultari de Oreo oppugnando coactum. Valida ea ciuitas & moenibus, & quia ante fuerat tentata, firmo erat præsidio. Coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum præfecto Agesimbroto X. Rhodii naues, restæ omnes eam classem in stationem ad Zelasium miserunt (Isthmici id super Demetriadem promontorium est per opportune obiectum (ut si quid inde mouerent Macedonum naues, in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat, magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset, quam aperta vi quicquam ausurus: Oreum diuersi Romani & rex Attalus oppugnabant: Romania maritima arce, regii aduersus vallem inter duas iacentem arces, qua & muro intersepta vrbs est. & ut loca diuersa, sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani restudinibus, & vineis, & ariete admouendo muris: regii balistis, catapultisq; & alia omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere ingenti saxa iaciebant: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Ceterum non plures tantum Macedones quam ante tuebantur urbem, sed etiam præsentioribus animis, & castigationibus regis in admissa culpa, & simul mi-

natum,

narum, simul promissionum in futurum memoras: ita ut parum in expugnatione celeris spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus, relictis quod factis videbatur ad opera perficienda, traiecit in proxima continentis: Larissamque, non illam in Thessalia nobilem urbem, sed alteram quam Cremasten vocant, subito aduentu, præter arcem cepit. Attalus quoque & Ageleon, nihil minus quam tale quicquam in alterius oppugnatione vrbs timentibus, oppressit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreum, tum præsidium quod intus erat, labore assiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisque, & vulneribus confectum. muri quoque pars ariete incusso subruata, multis iam locis prociderat: perque apertum ruina iter nocte Romani, quodque super portum est, in arcem perruperunt. Attalus luce prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse urbem inuasit, stratis magna ex parte muris: præsidium, oppidanique in alteram arcem per fugere: vnde biduo post deditio facta. vrbs regi, captiua corpora Romanis cedere. Iam autumnale æquinoctium instabat, & est sinus Euboicus, quem Cæla vocant, suspectus nautis. itaque ante hyemales motus euadere cupientes. Piræcum, vnde profecti ad bellum erant, repetunt. Apudius triginta nauib; ibi relictis, super Maleam nauigat Corcyram. regem spaciū inuictiorum Cereis, ut sacris interesset, tenuit. secundum initia & ipse in Asiam se recepit, Agesimbroto & Rhodiis domum remissis. Hæc ea æstate terra marique aduersus Philippum sociosque eius a consule & legato Romanis, adiuantibus rege Attalo & Rhodiis gesta. Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum cum in provincia venisset, haud elam tulit iram aduersus prætorem, quod absente se rem gessisset.

missio igitur eo in Hetruriam, ipse in agrum hostiū legiones induxit: populandoque cum præda maiore quam gloria bellū gessit. L. Furius, simul quod in Hetruria nihil erat rei quod gereret: simul Gallico triumpho imminens, quem absente consule grato atq; inuidente facilius impetrari posse ratus, Romam inopinato cum venisset, senatum in æde Bellonæ habuit: expositisq; rebus gestis, vt triumphanti sibi in urbem inuehiliiceret, petit. Apud magnam partem senatus, & magnitudine rerum gestarum valebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum: & quod alieno exercitu rem gessisset, & quod provinciam reliquisset auiditate rapiendi per occasionem triumphī. id vero eum nullo exemplo fecisse. consulares præcipue expectandum fuisse cōsulem dicebant, potuisse enim castris prope urbem positis, tutanda colonia, ita vt acie non decerneret, in aduentum eius rem extrahere. & quod prætor non fecisset, senatui faciendum esse. cōsulem expectarent: vbi coram disceptantes cōsulem & prætorem audissent, verius de causā existimatuos esse. Magna pars senatus nihil præter res gestas, & an in magistratu fuisse auspiciis gessisset, censebant spectare senatum debere. Ex duabus coloniis, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ fuissent, cum vna directa & incensa esset, traieciturumque id incendium velut ex continentibus testis in alteram tam propinquam coloniam esset, quid tandem prætori faciendum fuisset: nam si sine consule geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum prætori dederit (potuisse enim, si non cum prætoris, sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire) S. C. ne per prætorem, sed per cōsulem gereretur) aut cōsulem, qui non cum exerci-

exercitum ex Hetruria transire in Galliam iussisset, ipse Arimini occurreret, vt bello interesset, quod sine eo geri fas non esset. Non expectare belli tempora moras & dilationes imperatorum. & pugnam esse interdum, non quia velis, sed quia hostis cogat: pugnam ipsam, euentumque pugne spectari oportere. fufos, caesoque hosteis: castra capta ac directa coloniam liberatam obsidione: alterius colonie captiuos recuperatos, restitutosque suis, debellatum vno prælio esse. non homines tantum ea victoria lætatos, sed diis quoque immortalibus per triduum supplicationes habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere respública a L. Furio prætoris gesta esset. data fato etiam quodam Furie genti Gallica bella. Huius generis orationibus ipsius amicorumque victa est præstantis gratia prætoris, absentis consulis maiestas: triumphumq; frequentes L. Furio decreuerunt. Triūphauit de Gallis in magistratu L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta viginti millia æris, argenti CLXX. millia pondo. neq; captiui vlli ante currum ducti: neque spolia prælata, neque milites secuti. omnia præter victoriam, penes cōsulem esse apparebat. Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos consul in Africa vouerat, magno apparatu facti. Et de agris militum eius decretum, vt quot quisque eorum annos in Hispania aut in Africa militasset, in singulos annos binaria iugera acciperet. cum agrum decemuiui assignarent. Triumuiui inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum quod bello Annibalis attenuatæ vires eius colonie erant: C. Terentius Varro, T. Quintius Flaminius, P. Cornelius Cn. F. Scipio ii colonos Venusiam adscripserunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam

obtenebat, magnum hostium exercitum in agro Se-
derano fudit, quindecim millia Hispanorū eo prelio
dicuntur caesa, signa militaria capta octo & LXXC.
Aurelius Cof. cum ex prouincia Romam comitio-
rum causa venisset, non id quod animis praeceperat,
questus est, non expectatum se ab senatu, neq; dis-
ceptandi cum pratore consuli potestatem factam:
sed ita triumphum decreuisse senatum, vt nullius,
nisi eius qui triumphaturus esset, haud eorum qui
bello interfuissent, verba audiret: maiores ideo in-
stituisse vt legati, Tr. mil. centuriones, milites deni-
que triumpho adessent, vt veritas rerum gestarum
eius, cui tantus honos haberetur, publice videretur,
ecquem ex eo exercitu qui cum Gallis pugnauerit,
si non militem, lixam saltem fuisse, quem percun-
dari posset senatus, quid veri prator vanive refer-
ret? Comitii deinde diem indixit, quibus creati
sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tap-
pulus. Pretores inde facti L. Quintius Flaminius, L.
Valerius Flaccus, & L. Villius Tappulus, C. Babius Pam-
philus. Annona quoque eo anno peruisis fuit.
frumenti vim magnam ex Africa aduectam adiles
curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aelius Pa-
tus binis aris in medios populo diuiserunt: & lu-
dos Romanos magno apparatu fecerunt: diem v-
num instaurarunt: signa aenea quinque ex multa-
tione argento in arario posuerunt. Plebei ludi ab æ-
dilibus L. Terentio Massaliota, & C. Babio Pam-
philo, quem pratorem designauerant: ter toti
instaurati. Et ludi funebres eo anno per quadri-
duum in foro, mortis M. Valerii Læuini causa a
P. & M. filiis eius facti: & munus gladiatorum
datum ab iis. paria quinque & viginti pugnarunt.
M. Aurelius Cotta decemuir factorum, mortuus
in eius

in eius locum M. Acilius Glabrio suffectus. Comi-
tiis ædiles curules creati sunt forte ambo, qui statim
accipere magistratum non possent. nam C. Corne-
lius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam
obteneret prouinciā: C. Valerius Flaccus, quem
præsentem creauerant, quia flamen Dialis erat, iu-
rare in leges non poterat: magistratum autem plus
quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat
gerere. Petente Flacco vt legibus solueretur, sena-
tus decreuit, vt si ædilis qui pro se iuraret, arbitratu
consulum daret: consules, si eis videretur, cum tri-
bunis plebis agerent, vt ad plebem ferrent. Datus
qui iuraret pro fratre L. Valerius Flaccus prator de-
signatus. tribuni ad plebem tulerunt, plebesque sci-
uit, vt perinde esset, ac si ipse ædilis iurasset. Et de
altero ædile plebiscitum est factum, rogantibus tri-
bunis, quos duos in Hispaniam cum imperio ad ex-
ercitus ire iuberent, vt C. Cornelius ædilis curulis
ad magistratum gerendum veniret, & L. Manlius
Acidinus decederet de prouincia multos post an-
nos. plebes Cn. Cornelio Lentulo, & L. Stertinio
proconsulibus imperium esse in Hispania iussit.

DECADIS QUARTÆ LIB. II.

Epitome.

Complura prodigia ex diuersis regionibus nunciata re-
seruntur, inter quæ in Macedonia in puppi longæ na-
uis lauream esse natam. T. Quinctius Flaminius cof.
aduersus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri: su-
gaturque coegit in regnum reuerti. Ipse Thessaliam, quæ est
vicina Macedonia, sociis Etolis, & Athamanibus, vexa-
uit. L. Quinctius Flaminius consuli frater nautalis prælie, ad-

talorege, & Rhodius adiuvantibus, Eubœam, & maritimarum cepit. Achai in amicitiam recepti sunt. Coniuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensibus obsidibus oppressa est. Prætorum numerus ampliatus est: ut seni crearentur. Cornel. Cethegus Cos. Gallos Insubres praelio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

ONSVLES prætoresque cum Idibus Martiis magistratū inissent, provincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L. Quintio Urbana, C. Bæbio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia euenit. Lentulus cos. novas legiones scribere iussus: Villius a P. Sulpicio exercitum accipere in supplementum: eius quantum militum videretur ut scriberet, ipsi permissum. Prætori Bæbio legiones quas C. Aurelius cos. habuisset, ita decreta: ut retineret eas donec consul nouo cum exercitu succederet in Gallia: vbi is venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur, præter quinque millia sociū. his obtineri circa Ariminum provinciam satis esse, prorogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum assignandum curaret: Q. Minucio, ut in Brutiis idem de coniurationibus quaestiones, quas prætor cum fide curaque exercuisset, & eos quos sacrilegio compertos in vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad supplicium: quæque sublata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificū decreto instauratæ sunt, quod legati ab Ardea quaestī in senatu erant, sibi in monte Albano

Albano Latinis carnem, ut affoler, datam non esse. Ab Sueſſa nunciatum est, duas portas, quodque inter eas muri erat, de coelo tactum. & Formiani legati, ædem Iouis: item Ostienses, ædem Iouis: & Veliterni, Apollinis & Sanguis ædes: & in Herculis æde capillum enatum. & ex Brutiis ab Q. Minucio prætorate scriptum, equuleum cum quinque pedibus, pullōs gallinaceos tres cum ternis pedibus natos esse. inde a P. Sulpicio proconsule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera scriptum erat, lauream in puppi navis lōge enatam. Priorum prodigiorum causa senatus censuerat, ut cōsul maioribus hostiis quibus diis videretur, sacrificaret. ob hoc vnum prodigium aruspices in senatum vocati, atque ex responso eorū supplicatio populo in diem vnum edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginienses eo anno argentum in stipendium impositum primum Romam aduexerunt. id quia probum non esse quaestores renunciauerant, experientibusque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta, intertrimentum argenti suppleuerunt. Petentibus deinde, ut si iam videretur senatui, obsides sibi redderentur. centum redditi obsides. de cæteris, si in fide permanerent, spes facta. Petentibus iisdem: qui non reddebantur obsides, ut ab Norba, vbi parum commode essent, alio traducerentur, concessum ut Signinam & Ferentinū transirent. Gaditanis item petentibus remissum, ne præfectus Gadeis mitteretur, aduersus quos iis in fidem populi Rom. venientibus cum L. Martio Septimio conuenisset. Et Narniensem legatis quaerentibus ad numerū sibi colonos non esse, & immissos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum causa triumphuros creare L. Cornelius cos.

iusus. creati P. & Sex. Ælii (Patis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narnensibus datum erat, ut colonorum numerus augeretur, id Cossani petentes non impetraverunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, consules in provincias profecti. P. Villium, in Macedoniam cum venisset, atrox seditio militum iam ante irritata, nec satis in principio compressa, excepit. MM. eamilitum fuere, quæ ex Africa post devictum Annibalem in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniam pro voluntariis transportata erant. id voluntate factum negabant. ab tribunis negantes in naues impositos, sed utcumque seu invita seu suscepta foret militia, & eam exhaustam, & finem aliquam militandi fieri æquum esse multis annis sese Italiam non vidisse, consensisse sub armis in Sicilia, Africa Macedonia: confectos, iam se labore & opere, exangues tot acceptis vulneribus esse. Consul causam postulandam missionis probabilem, si modeste peteretur, videri dixit, seditionis nec eam, nec ullam aliam satis iustam causam esse: itaque si manere ad signa, & dicto parere velint, se de missione eorum ad senatum scripturum. modestia facilius quam pertinacia quod velint imperaturos. Thaumacos eo tempore Philippus summa vi oppugnabat aggeribus, vineisque: & iam arietem muris admoturus erat. ceterum incepto assistere eum coegit subitus & colorum adventus, qui Archidamo duce inter custodias Macedonum moenia ingressi, nec die nec nocte finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant & adiunabat eos natura ipsa loci. namque Thaumaci a Pyllis sinuque Malitaco per Lamiam eunti, loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, quam Corben vocant. Thessaliaque transseunti confragosa loca, implica-

implicatasque flexibus vallium vias. ubi ventum ad hanc urbem est, repente velut maris vasti, sic immensa patitur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique abscisso rupibus imposita est. hæc difficultates, & quod haud satis dignum tanti laboris periculi que precium erat, ut abisteret incepto Philippus, effecerunt. hyems quoque iam instabat, cum inde abscessit, & in Macedoniam in hyberna copias reduxit. Ibi ceteri quidem datam quantacunque quiete temporis, simul animos, corporaque remiserant: Philippum, quantum ab assidue laboribus itinerum pugnarumque laxaverat animum, tanto magis intentum in universum euentum belli curæ angunt: non hostes modo timentem, qui terra marique urgebant, sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad spem amicitiae Romanorum deficerent, & Macedonas ipsos cupido novandi res caperet, itaque & in Achaiam legatos misit: simul qui iusiurandum (ita enim pepigerant quotannis iuratos in verba Philippi) exigerent: simul qui redderent Achæis Orchomenon, & Heream, & Triphyliam. Illis Alipheram contententibus, nunquam eam urbem fuisse ex Triphyliis, sed sibi debere restitui: quia una esset ex iis quæ ad condendam Megalopolim ex concilio Arcadum contributa forent. Et cum Achæis quidem per hæc societatem firmabat. Macedonum animos sibi conciliavit eum Heraclide. nam cum eum maximè invidix sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum in vincula coniecit, ingenti popularium gaudio. Bellum, si quando unquam ante alias, cum magna cura apparavit, exercuitque in armis & Macedonas

& mercenarios milites, principioque veris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque levis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoniam fauces sunt, (Sthenæ vocant Græci) misit. ipse post paucis diebus graviore secutus agmine, cum situm omnem regionis aspexisset: maxime idoneum ad muniendum locum credidit esse præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Asnaum incolæ vocant, angusta valle fluit, iter exiguum super ripam præbens. Asnaum Athenagoram cum leui armatura tenere ac communire iubet: ipse in Æropo posuit castra. quæ abscissæ rupes erant, statio paucorum armatorum tenebat. quæ minus tuta erant, alia fossis, alia vallis, alia turribus munebat. magna tormentorum etiam vis, ut missilibus procul arcerent hostem, idoneis locis disposita est. tabernaculum regium pro vallo in conspecto maxime tumulo, ut terrorem hostibus, suisque spei ex fiducia faceret, positum. Consul per Charopum Epirotum certior factus, quos saltus cum exercitu infedisset rex, & ipse cum Coreyæ hybernasset, vere primo in continentem trebaturs ad hostem ducere pergit. quinque millia ferme ab regis castris cum abesset, loco munito relictis legionibus, ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca, postero die consilium habuit, verum per infessum ab hoste saltum, quanquam labor ingens periculumque proponeretur, transitum tentaret: eodem itinere, quo priore anno Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias. Hoc consilium per multos dies agitati nuncius venit, T. Quintium consulem factum, sortitumque provinciam Macedoniam, maturato itinere iam Coreyam traiecisse. Valerius

Antias

Antias intrasse saltum Villium tradit, quia recto itinere nequirit, omnibus a rege infessis, secutum vallem per quæ mediam fertur Aous amnis: ponte rapidum facto in ripam, in qua erant castra regia, transgressum acie confixisse: fufum fugatumque regem, castris exutum. XLI. millia hostium eo prælio cæsa, capta duo millia & ducentos, & signa militaria centum XXXII. equos CXXX. eodem etiam Ioui in eo prælio votâ, si res, prospere gesta esset. Ceteri Græci Latiniq; auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Villio actû, integrumque bellum insequentem consulem T. Quintium accepisse tradunt. Dum hæc in Macedonia geruntur, Consul alter L. Lentulus, qui Romæ subfisterat, comitia censoribus creandis habuit. multis claris petentibus viris, creati censores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magna inter se concordia & senatum sine villius nota legerunt. & Portoria venalium Capuæ, Puteolisque item castrorum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum locarunt: colonosque eo trecentos (is enim numerus finitus ab senatu erat) adscripserunt, & sub Tifatis Capuæ agrum vendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedens, prohibitus a M. Porcio Lecca tribuno plebis, ne ouans rediret, cum a senatu impetrasset, priuatus vibem ingrediens MCC. pondo argenti, XXX. pondo ferme auri in ærarium tulit. Eodem anno C. Babius Pamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insuubrium fines, prope cum toto exercitu est circumuentus. supra sex millia & sexcentos milites amisit. tanta ex eo bello, quod iam timeri desierat, clades accepta est. Ea res L. Lentulum consu-

U. C. Iem ab vrbe exiuit. qui vt in prouinciam venit ple-
nam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem
multis probris inceptum prouincia decedere, at-
que abire Romam iussit. neque ipse consul memo-
rabile quicquam gessit, comitiorum causa Romam
reuocatus, quæ ipsa per M. Fuluiam & M. Curium
tribunos plebis impediabantur: quod T. Quintium
Flaminium consulum ex questura petere non pa-
tiebantur. Iam ædilitatem, præturamque fastidiri:
nec per honorem gradus documentum sui dantes
nobiles homines tendere ad consulatum, sed tran-
scendendo media, summa iuris continuare. Res ex
campestri certamine in senatum venit. Patres cen-
suerunt, qui honorem, quem sibi capere per leges
liceret, peteret: in eo populo creandi quem velis,
potestatem fieri æquum esse. In auctoritate patrum
fuerit tribuni. Creati C. ss. Sext. A. Iulius Pætus, &
T. Quintius Flamininus. Inde prætorū comitia ha-
bita: creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Mar-
cellus, M. Porcius Cato, C. Heluius, qui ædiles plebis
fuerant. Ab iis ludi plebei instaurati. & epulum
Iouis fuit ludorum causa. Et ab ædilibus curulibus
C. Valerius Flaccus flamine Diali, & C. Cornelio Ce-
thego ludi Rom. magna apparatu facti. Seru. Sul-
picius, & L. Galba pontifices eo anno mortui sunt.
in eorum locum M. Aemilius Lepidus, & Cn. Cor-
nelius Scipio pontifices suffecti sunt. Sext. A. Iulius
Pætus, T. Quintius Flamininus consules magistratu
inuito senatum in Capitolio cum habuissent, decre-
uerunt Patres, vt prouincias Macedoniam atque
Italiam consules compararent inter se, sortiren-
tur, vtri eorum Macedonia euenisset, in supple-
mentum legionum tria millia militum Romano-
rum scriberet, & CCC. equites: item sociorum

Latini

Latini nominis quinque millia peditum, quingen-
tos equites. alteri consuli nouus omnis exercitus
decretus. L. Lentulo prioris anni consuli proroga-
tum imperium est: vetitumque aut ipse prouincia
decedere prius, aut veterem exercitum deducere,
quam cum legionibus nouis consul venisset. Sortiti
consules prouincias. A. Iulius Italia, Quintio Macedo-
nia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula vrbem, M.
Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Hel-
uius Galliam est sortitus. Delectus inde haberi est
ceptus. nam præter consulares exercitus prætores
quoque iussi scribere milites erant. Marcello in Si-
ciliam quatuor millia peditum socium Latini nomi-
nis, & CCC. equites: Catoni in Sardiniam ex eo-
dem genere militum tria millia peditum, CC. equi-
tes: ita vt hi prætores ambo cum in prouinciis ve-
nissent, veteres dimitterent pedites equitesque.
Attali deinde regis legatos in senatum consules in-
troduxerunt. Hi regem classe sua, copiisque omni-
bus terra marique Romanam rem iuuare, quæque
imperarent Romani consules, impigre atque obe-
dienter ad eam diem fecisse cum exposuissent: ve-
reri dixerunt, ne id præstare ei per Antiochū regem
vltra nō liceret. vacuū namque præsidium naualib. ter-
restribusque regnum Attali Antiochū inuasisse. itaq;
Attalū orare P. C. si sua classe, suaque opeta vti ad Ma-
cedoniam bellū vellent, mitterent ipsi præsidium
ad regnū eius tutandum: si id nollent, ipsum ad sua
defendenda cum classe ac reliquis copiis redire pa-
terentur. Senatus legatis ita responderi iussit, quod
rex Attalus classe copiisque aliis duces Romanos iu-
uisset, id gratum senatui esse. auxilia nec ipsos mis-
suros Attalo aduersus Antiochum sociū & amicum
populi Romani: nec Attali auxilia retenturos vltra

quam regi commodum esset. Semper populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno vsum. & principium & finem in potestate ipsorum, qui ope sua velint adiutos Romanos, esse. Legatos ad Antiochum missuros, qui nuncient, Attali, naviumque eius & militum opera adversus Philippum communem hostem uti populum Romanum. gratum eum facturum senatui, si regno Attali abstineat, belloque abstat. æquum esse socios & amicos populi Romani reges inter se quoque ipsos pacem servare. Consulem T. Quintium, ita habito delectu, ut eos ferelegeret, qui in Hispania aut Africa meruissent spectatæ virtutis milites, properantem in provinciam prodigia nuntiata, atque eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cælo tacta erant, via publica Veis, forum & ædes Iovis Lanuvii, Herculis ædes Ardez, Capuæ murus, & turres, & ædes quæ Alba dicitur. cælum ardere visum erat Arretii. terra Velitris triiugerum spacio cauetna ingenti defederat. Successæ Auruncæ nunciabant agnum cum duobus capitibus, natum, & Sinuessæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum causa supplicatio vnum diem habita, & consules rebus divinis operam dederunt: placatisque diis prouecti in provincias sunt. Alius cum C. Heluio prætor in Galliam, exercitumque ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, prætori tradidit, ipse novis legionibus quas secum adduxerat, bellum gesturus: neque memorabilis rei quicquid gessit. Et T. Quintius alter Cos. maturius, quam priores soliti erant Cos. a Brundisio cum transmisisset, Coreyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus octingentis. a Coreyra in proximis Epiri quinquere mi traiecit, & in castra Romana magnis itineribus contendit. inde Villio dimisso

missio paucos moratus dies, dum se copia a Coreyra assequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium viam facere conaretur; an tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dalfaretios potius Lingumque tuto circuitu Macedoniâ intraret. vicissetque ea sententia, ni timuisset ne cum a mari longius recessisset, missio e manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus sylvisque se tutari rex voluisset, sine vlllo effectu astas extraheretur. utcumque esset igitur, illo ipso tam iniquo loco aggregendi hostem placuit. sed magis fieri id placebat, quam quo modo id fieret, satis expediebat: diesque XL. sine vlllo conatu sedentes in conspectu hostium absumpserant. inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem tentandæ pacis. habitoque concilio delecti ad eam rem agendam Pausanias prætor, & Alexander magister equitum, consulem & regem, ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa postulatorum consulis erat, præsidia ex ciuitatibus rex deduceret: iis quorum agros vrbesque populatus esset, redderet res quæ comparerent: cæterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus aliam aliarum ciuitatum conditionem esse respondit. quas ipse cepisset, eas liberaturum. quæ sibi traditæ a maioribus essent, earum hæreditaria ac iusta possessione non excessurum. si quas quererentur belli clades ex ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio quo vellent populorum, cum quibus pax vtrisque fuisset, servurum. Consul nihil ad id quidem arbitrio aut iudice opus esse dicere. cui enim non apparere, ab eo qui prior arma intulisset, iniuriam ortam: nec Philippum ab vllis bello laceffitum, priorem vim omnibus fecisse. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ essent,

Thessalos primos omnium nominavit consul. ad id vero adeo accensus indignatione est rex, vt exclamaret. Quid victo grauius imperares T. Quinti? atque ita se ex colloquio proripuit. & temperatum argue est, quin missilibus, quia dirempti medio amine fuerant, pugnam inter se consererent. Postero die per excursions ab stationibus primo in planitie satis ad id patenti multa leuia commissa praelia sunt: deinde recipientib. se regis in arcta & confragosa loca, auiditate accensi certaminis eo quoque Romani penetrauerunt. pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum praelium gerentibus: pro hoste loca, & catapultae balistaeque in omnib. prope rupibus quasi in muris dispositae. multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, cum etiam vt in praelio iusto, aliquot cecidissent, nox pugnae finem fecit. Cum in hoc statu res esset, pastor quidam a Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad consulem. is se in eo saltu qui regis tunc oneratus castris erat, armentum pascere ait, omnes montium eorum anfractus callesque nosse, si se cum aliquot mittere velit, non iniquo nec perdifficili aditu supra caput hostium deducturum. hanc Charopus renuciari iubet, ita crediderit, vt suae potius omnia, quam illius potestatis essent. Cum magis vellet credere quam auderet consul, mistumque gaudio ac metu animum gereret, auctoritate mortuus Charopi, experiri spem oblatam statuit. & vt auerteret rem a suspitione, biduo insequenti lacescere hostem, dispositis ab omni parte copiis, succedentibusque integris in locum defessorum, non destitit, quatuor millia inde lecta peditum, & CCC. equites tribuno militum tradit: equites, quoad loca parati sunt, ducere iubet. vbi ad inuia equiti ventum sit, in pla-

in planitie aliqua locari equitatu. pedites qua dux monstraret viam, ire: vbi, vt polliceatur, super caput hostium peruentu sit, fumo dare signu: nec ante clamore tollere, qua ab se signo accepto pugnae coeptu arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet (& pernox forte luna erat) interdum cibi quietisq. sumeret tempus. ducem promissis ingentibus oneratum, si fides extet, vinctu tamen tribuno tradidit. His copiis ita dimissis, eo intentius Romanus vndiq. instat capere stationes. Interim die tertio cum verticem quem petierant, Romani cepisse, ac tenere se fumo significarent: tum vero trifaria diuisis copiis, consul valle media cum militum robore succedit: cornua extra laeuaq. ad mouet castris. nec segnius hostes obuiam eunt: & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles & virtute, & scientia, & armoru genere. Posteaquam multis vulneratis interfectisque recepere se regii in loca aut munimento aut natura, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptu angustias, pergressos. neq. impunita temeritate inde receperunt sese, nisi clamor primum a tergo auditus, dein pugna etiam coepta ameres repetito terrore regios fecisset. Pars in fuga effusa sunt: pars, quia magis locus fugae deerat, qua quod animi satis esset ad pugnae, cum substitissent, ab hoste & a fronte & a tergo urgente circumuenti sunt. Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti victores essent: sed equitem angustiae locorumq. asperitas, peditum armoru grauitas impedit. Rex primo effuse ac sine respectu fugit: dein quinq. millium spaciū progressus, cum ex iniquitate locoru, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse hostem, substituit in tumulto quodam, dimisitq. suos

per omnia iuga vallesq; qui palatos in vnum colligerent. Non plus duob. millib. hominū amissis, cetera omnis multitudo, velut signum aliquod secuta in vnum cum cōuenisset, frequenti agmine petunt Thessaliām. Romani quoad turum fuit insecuti, cedentes, spolianteq; caesos, castra regia, etiam sine defensoribus difficili aditu, diripiunt: atq; ea nocte in suis castris manserunt. Postero die consul per ipsas angustias qua se inter valles flumen insinuat, hostē sequitur. Rex primo die ad castra Pyrrhi peruenit. locus quem ita vocant, est in Triphylia terræ Melioridis. inde postero die ingenti itinere agminis (& metus vrgebat) in montem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt, interiecti Macedonia, Thessaliæque: latus quod vergit in Thessaliām, oriens spectat, septentrio a Macedonia obiiicitur. vestiti frequentibus syluis sunt, iuga summa campos patentes, aquasque perennes habent. Ibi statius rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo est, vtrum proripus in regnum se reciperet, an reuerti in Thessaliām præstaret. inclinavit sententia, suum in Thessaliām agmen dimitteret. Dicamque proximis limitibus petit: inde obuias vrbes raptim peragravit. homines qui sequi possent, sedibus excibat, oppida incendebat, rerum suarum, quas possent, ferendarum secum dominis ius fiebat, cetera militis præda erat. nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quiequam fuit, quam quæ ab sociis patiebatur. Hæc etiam facienti Philippo acerba erant, sed e terra mox futura hostium corpora saltem eripere sociorum volebat. ita euasata sunt oppida, Phaciū, Iresia, Euhydrium, Eretria, Palepharus. Pheras cum peteret, exclusus, quia res egebat mora si expugnare vellet, nec tempus erat: omisso in cœpto, in Ma-

cedo-

cedoniam transcendit. nam etiam Ætolos appropinquare fama erat. qui audito prælio quod circa amnem Acom factum erat, proximis prius euasatis circa Sperchias & Macram (quam vocant) Comen, transgressi inde in Thessaliām, Cymines & Angeas primo impetu potiti sunt. a Metropoli dum vastant agros, concursu oppidanorū ad tuenda moenia facto, repulsi sunt. Callithera inde aggressi, similem impetum oppidanorum pertinacius sustinuerunt: compulsiq; intra moenia qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde & Calathana vicos expugnant, diripiuntque. Acharras per deditonem receperunt. Xynia simili metu a cultoribus desertæ sunt. Hoc sedib. suis extorre agmen in præsidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur. incondita inermisque multitudo, mista imbelli turba, ab armatis caesa est. Xynia desertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, opportune Dolopis imminens castellū. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis gesta. Nec Aminander atq; Athamanes post famam prosperæ pugna Romanorum quieuerunt. Ceterum Aminander quia suo militi parum fidebat, petito ab consule modico præsidio, cum Gomphos peteret: oppidū protinus nomine Phecā, situm inter Gomphos faucesque angustas, quæ ab Athamania Thessaliām dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus, & per aliquot dies summa vi vrbes tuentes cum scalas ad moenia crexisset, eodem metu perpulit ad deditonem. Hæc deditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. dedidere deinceps sese, qui Argenta, quiq; Pherinum, & Thimarum, & Lisinas, & Stimonem, & Lampsum habent, aliaque castella

EE 3

iuxta ignobilia. Dum Athamanes Aetoliq; summo
to Macedonum metu, in aliena victoria suam præ-
dam faciunt: Thessaliaq; a tribus simul exercitibus,
incerta quem hostem, quemve socium crederet va-
statur: cōsul faucibus, quas fuga hostium aperuerat,
in regionē Epiri transgressus, etsi probe scit cui par-
ti, Charopo principe excepto, Epirotæ fauissent: ta-
men quia ab satisfaciendi quoque cura imperata e-
nixæ facere videt: ex præsentī eos potius quā ex præ-
terito æstimat habitu, & ipsa facilitate veniæ an-
imos eorum in posterum conciliat. Missis deinde
nunciis Corcyram, ut onerariæ naues in sinum ve-
nirent Ambracium: ipse progressus modicis itineri-
bus, quarto die in monte Cercetio posuit castra, eo-
dem Aminandro cum suis auxiliis accito, non tam
virium eius egens, quam ut duces in Thessaliā ha-
beret. ab eodem consilio & pleriq; Epirotarum vo-
luntarii inter auxilia accepti. Primam urbium Thes-
saliz Phaleriam est aggressus. duo millia Macedo-
num in præsidio habebat: qui primo summa vi resis-
terunt, quantum arma, quantum moenia tueri po-
terat. sed oppugnatio continua non die, non nocte
remissa, cum consul in eo verti crederet cæterorum
Thessalorum animos, si primi vim Romanam non
sustinuissent, vicit pertinaciam Macedonum. Capta
Phaleria, legati a Metropoli & a Piera dedentes vr-
bes venerunt. venia eisdem petentibus datur. Pha-
leria incensa ac direpta est. Inde Aginium petit,
quem locum cum vel modico præsidio tutum,
ac prope inexpugnabilem vidisset, paucis in statio-
nem proximam telis coniectis, ad Gomphorum
regionem agmen vertit. digressusque in campos
Thessaliz, cum iam omnia exercitus decissent, quia
Epirotarū pepercerat agnis: explorato ante, vtrum

Leucadem

Leucadem, an sinum Ambracium onerariæ tenuis-
sent, frumentatum Ambraciam inuicem cohortes
misit: & est iter a Gomphiz Ambraciam sicut impe-
ditum ac difficile, ita spacio perbreui. intra paucos
itaq; dies, transuectis a mari comœatibus, repleta
omni rerum copia sunt castra. Inde ad Rhagen est
profectus. Decem ferme millia a Larissa abest, ex
Perroebia oriundi sunt: sita est vrbs super Peneum
amnem. Nihil trepidauere Thessali ad primum ad-
uentum Romanorum. Et Philippus sicut in Thes-
saliā ipse progredi non audebat, ita intra Tempe
stativis positus, ut quisque locus ab hoste tentaba-
tur, præidia per occasiones summittebat. Sub idem
fere tempus quo consul aduersus Philippum pri-
mum in Epiri faucibus castra posuit: & L. Quintius
frater consulis, cui classis cura, maritimæq; oræ im-
perium mandatum ab senatu erat, cum duabus
quineremibus Corcyram transuectus: postquam
profectam inde classem audiuit, nihil morandum
ratus, cum ad Zammam insulam affectus esset, di-
misso L. Apustio, cui successerat: tarde inde ad Ma-
leam trahendis plerumque remulco nauib; quæ
eum comœatu sequebantur, pervenit. A Malea
iussis cæteris quantum maxime possent maturate
sequi, ipse tribus quineremibus expeditis Piræ-
eum præcepit, accepitque naues ibi relictas ab L. A-
pustio legato ad præsidium Athenarum. Eodē tem-
pore duæ ex Asia classes profectæ, una cum Attalo
rege (ex quatuor & viginti quineremes erant)
Rhodia altera XX. navium testarum. Agēsimbrotus
præerat. hæc circa Andrum insulam classes coniun-
ctæ, Euboeam inde exiguo distantem freto, traie-
cerunt. Carystiorū primum agros vastarunt: deinde
ubi Carystus præsidio a Chalcide raptim misso firma

EE +

T. LIVII DEC. IIII.

visa est, ad Eretiam accesserunt. Eodem & L. Quintius cum iis manibus, quæ Piræci fuerant, Attali regis aduentu audito venit, iussitque, ut quæ ex sua classe venissent naues, Eubœam peterent. Eretia summa vi oppugnabatur; nam & trium iunctarum classium naues omnis generis tormenta machinasque ad urbium excidia secum portabant: & agri assatim materiæ præbebant ad noua molienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebantur moenia: deinde fessi vulneratique aliquot, cum & muri partem euerfam operibus hostium cernerent, ad deditio- nem inclinarent. sed præsidium erat Macedonum, quos non minus quàm Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus a Chalcide nuncios mittebat se in tempore assuturum, si sustineret obsidionem. Hæc mista metu spes vltra quam vellent aut quam possent, trahere eos tempus coge- bat. deinde posteaquam Philoclem repulsum, trepidantemque; re- fugisse Chalcidem acceperunt: oratores ex templo ad Attalum, veniam fidemque eius petentes, miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt, & ea modo parte qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, stationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minime suspecta erat, impetu facto, scalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditio- nem venit. pecuniarum, aurique & argenti haud sane multum fuit: signa, tabulæ prisce artis, ornamentaque eius generis plura, quam pro urbis magnitudine aut opibus cæteris inuenta. Carystus inde repetita. unde, priusquam e nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo urbe deserta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis

extem-

LIBER II.

73

exemplo vita ac libertas concessa est: Macedoni- bus trecenti nummi in capita statuti est precium, & ut armis traditis abirent. hac summa redempti in Boeotiam inermes traieci. Nauales copiæ duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis circū- uestæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cen- chreas Corinthiorum emporium petierunt. Cōsul interim omnium spe longiorem atrociorēque op- pugnationem habuit: & ea, qua minimum credidisset, resistebant hostes. nam omnem laborem in mu- ro diruendo crediderat fore: si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde, eademque hostium fore, qualis captis urbibus fieri solet. ceterum poste- aquam parte muri arietibus decussa, per ipsas rui- nas transcenderunt in urbem armati, illud princi- pium velut noui atque integri laboris fuit. nā Ma- cedones qui in præsidio erant, & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potius & vir- tute, quam moenibus urbem tuerentur: cōferti plu- ribus introitus ordinib. acie firmata, cum transcen- dere ruinas sensissent Romanos, per impedimentum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id cōsul ægre passus, nec eam ignominiam ad vnus modo expugnandæ moram urbis, sed ad summam vniuer- si belli pertinere ratus, quod ex momentis parua- rum plerunque rerum penderet: purgato loco, qui strage semirutum muri cumulus erat, tutrum ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicem sub signis, quæ cuneum Macedonum (phalan- gem ipsi vocant) si possent, vi perirumpere, emit- tebat. Sed ad loca angusta, haud late patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnaque hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis lon-

T. LIVII DEC. IIII.

74
gitudinis præ se Macedones obieciſſent, velut in
conſtructam denſitate clypeorum teſtudinem, Ro-
mani pilis nequicquam emiſſis, cum ſtrinxiſſent
gladios; neque congredi propius, neque præcidere
haſtas poterant: & ſi quam inciſiſſent aut præfre-
giſſent, haſtile fragmento ipſo acuto, inter ſpicula
integrarum haſtarum velut vallum explebat. ad hoc
& muri pars adhuc integra vtraque tuta præſtabat
latera: nec ex longo ſpacio aut cedendum, aut im-
petus faciendus erat: quæ res turbare ordines ſolet.
acceſſit etiam fortuita res ad animos eorum firmā-
dos. nam cum turris per aggerem parum denſati
ſoli ageretur, rota vna in altiore orbitam depreſ-
ſa, ita turrim inclinavit, vt ſpeciem ruentis hoſti-
bus, trepidationemque inſanam ſuperſtantibus ar-
matīs præbuerit. Cum parum quicquam ſuccede-
re, conſul minime æquo animo comparationem
milium generis armorumque fieri patiebatur: ſi-
mul nec maturam expugnandi ſpem, nec rationem
procul a mari, & in euafſatis belli cladibus locis hy-
bernandi vllam cernebat. itaque reſiſta obſidione,
quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliz ora
portus erat, qui ſimul & omnes onerarias quæ com-
meatum exercitui portabant, caperet: & teſta ad
hybernandum legionibus præberet. Anticyra in Pho-
cide in Corinthium verſa ſinum ad id opportuniffi-
me ſita viſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiumque
locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo
maris ſpacio diuiſam, ab tergo Ætoliam Acarnani-
amque, ab lateribus Locridem ac Boeotiam habe-
bant. Phocidis primo impetu Panopeam ſine cer-
tamine cepit. Anticyra haud multum in oppu-
gando præbuit moræ. Ambryſus inde Hyam-
poliſque receptæ. Daulis, quia in tumulto excello
ſita

LIBER II.

75
ſita eſt: nec ſcalis nec operibus capi poterat. laceſ-
ſendo miſſilibus eos qui in præſidio erant, cum ad
excurſiones eliciſſent: refugiendo inuicem, inſe-
quendoque, & leuibus ſine effectu certaminibus,
eo negligentia & contemptus adduxerant, vt cum
refugientibus in portam permiſſi impetum Romā-
ni facerent. & alia ignobilia caſtella Phocidis terro-
re magis quam armis in poteſtatem venerunt. Ela-
tia clauſit portas, nec niſi vi cogerentur, recepturi
moenibus videbantur aut ducem aut exercitum
Romanum. Elatiam obſidenti conſuli rei maioria
ſpes aſſulſit, Achæorum gentem ab ſocietate regia
ad Romanam amicitiam auertendi. Cyeliadæ prin-
cipem factionis ad Philippum trahentium res expu-
lerant. Ariſthenus, qui Romanis gentem iungi vo-
lebat, prætor erat. Claffis Romana cum Attalo &
Rhodiis Cencreis ſtabat, parabantque communi o-
mnēs conſilio Corinthiū oppugnare. Optimū igitur
ratus eſt, priuſquam eam rem aggrederentur, le-
gatos ad gentem Achæorum mitti: pollicentes, ſi
ab rege ad Romanos deſeciſſent, Corinthum iis
contributuros in antiquum gentis concilium. Au-
ſtore conſule legati a fratre eius L. Quintio, & At-
talo, & Rhodiis, & Athenienſibus ad Achæos miſſi.
Sicyone datum iis eſt conſilium. Erat autem non
admodum ſimplex habitus animorum inter Achæ-
os. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & aſſiduus
hoſtis: horrebant Romana arma: Macedonū benefi-
ciis & veterib; & recentibus obligati erant: regem i-
pſum ſuſpectum habebant: pro eius crudelitate,
perfidiaque ex iis quæ tum ad tempus faceret, æſti-
mātes, grauiorem poſt bellū dominum futurū cer-
nebant. neque ſolum quid in ſenatu quiſque ciuitatis
ſuæ, aut in communib; conciliis gentis pro ſententia

dicerent, ignorabant: sed ne ipsi quidem secum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, satis constabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legatus, post eos Rhodii discesserunt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. postremi Athenienses ut resellerent Macedonum dicta auditi sunt. ii fere atrocissime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant, inuecti sunt. Et illa quidem concilio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto, dimissa est. Postero die aduocatur concilium: ubi cum per praenem, sicut Graecis mos est, suadendi si quis vellet, potestas a magistratibus facta esset: nec quisquam prodiret, diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, si quibus sua sponte volutantibus res inter se pugnantibus obtorpuerant quodammodo animis eos orationes quoque insuper turbauerant, utrinque quae difficilia essent promendo, admonendoque per totum diem habitae. Tandem Aristenus praetor Achaeorum, ne tacitum concilium dimitteret: Vbi, inquit, illa certamina animorum Achaei sunt, quibus in conuiuiis & cirenis, cum de Philippo & Romanis manibus mentio incidit, vix manibus temperatis nunc in concilio ad eam rem vnam indicto, cum legatorum utrinque verba audieritis, cum referant magistratus, cum praetor ad suadendum vocet, obmutistis. si non cura communis salutis, ne studia quidem, quae in hanc aut illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimeret: cum praesertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit, aut optimum putet, nunc occasionem esse, prius-

priusquam quicquam decernamus. ubi semel decretum erit, omnibus, id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fore defendendum. Haec adhortatio praetoris non modo quenquam unum elicit ad suadendum: sed ne fremitum quidem, aut murmur concionis tanta ex tot populis congregata, mouit. Tum Aristhenus praetor rursus: Non magis consilium, vobis principes Achaearum deest, quam lingua. sed suo quisque periculo in commune consultum non vult. forsitan ego quoque tacerem, si priuatus essem. nunc praetor video, aut non dandum concilium legatis fuisse, aut inde sine responso eos dimittendos non esse. respondere autem nisi ex vestro decreto qui possunt? & quando nemo vestrum, qui in hoc concilium aduocati estis, pro sententia quicquam dicere vult, aut audet: orationes legatorum hesterno die dictas pro sententiis percerneamus. perinde ac non postulauerint quae e re sua essent, sed suaserint quae nobis censerent vitia esse. Romani Rhodique & Attalus societatem amicitiamque nostram petunt, & in bello quod aduersus Philippum gerunt, se a nobis adiuvare aequum censent. Philippus societatis secum admonet, & iurissurandi & modo postulat, ut secum stemus, modo ne intersumus armis, contentum ait se esse. Nulline venit, in mentem, cur qui nondum socii sunt, plus petunt, quam socius? Non fit hoc neque modestia Philippi, neque impudentia Romanorum. Achaei portus & dant fiduciam postulanti, & demunt. Philippi praeter legatorum videmus nihil. Romana classis ad Cenchreas stat, urbium Euboeae spolia praeseferens: consule legioneque eius exiguamatis spacio disiunctas Phocidem ac Locridem peruagantes videmus. Miramini cur dissident Cleo-

T. LIVII DEC. IIII.

medon legatus Philippi, vt pro rege arma capere-
mus aduersus Romanos, modo egerit: qui si ex eo-
dem federe ac iureiurando, cuius nobis religionem
iniiciebat, rogemus eū, vt nos Philippus & ab Nabi-
de ac Lacedæmoniis, & ab Romanis defendat: non
modo præsidium quo nos tueatur, sed ne quid re-
spondeat quidem nobis, sit inuenturus: non hercle
magis quā ipse Philippus priore anno, qui pollicen-
do se aduersus Nabidem bellum gesturum, cū ten-
tasset nostram iuuentutem hinc in Eubœam extra-
here: posteaquam nos neq; decernere id sibi præsi-
diū, neq; velle illigari Romano bello vidit, oblitus
societatis eius, quā nunc iactat, vastandos depopu-
landosq; Nabidi ac Lacedæmoniis reliquit. Ac mi-
hi quidem minime conueniens inter se oratio Cle-
omedontis visa est. Eleuabat Romanum bellum, e-
uentumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod
cū Philippo gesserint, dicebat. Cur igitur nostrū ille
auxilium abiens petit potius, quā præsens nos vere-
res socios simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos
dicō: quid ita passus est Eretriam Carystūq; capi?
quid ita tot Thessaliæ vrbes? quid ita Locridē, Pho-
cidemq;: quid ita nūc Eliatī oppugnari patitur? cur
excessit faucib; Epiri, claustrisq; illis inexpugnabilib;
super Aōū amnem aut vi, aut metu, aut voluntate
relictosq; quem infidebat saltu, penitus in regnū ab-
iit? Si sua voluntate tot socios reliquit hostib; diripi-
endos, quid reculare potest, quin & socii sibi consi-
lant? si metu, nobis quoq; ignoscat timentib; si vi-
ctus armis cessit, Achæi nos arma Romana sustine-
bimus Cleomedon, quæ vos Macedones non susti-
nuistis? An tibi potius credamus, Romanos nō ma-
ioribus copiis, nec viribus nunc bellum gerere, quā
antea gesserint: potius quam res ipsas intueamur?

Ætolos

LIBER II.

79

Ætolos tum classe adiuerunt: nec duce consulari,
nec exercitu bellum gesserunt: sociorum Philippi
maritimæ vrbes in terrore ac tumultu erant. medi-
terranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, vt
Philippus Ætolos nequicquam opem Romanorum
implorentes depopularetur. nunc autem defuncti
bello Punico Romani, quod per sexdecim annos
yelut intra viscera Italia tolerauerunt: non præsi-
dium Ætolis bellantib; miserunt, sed ipsi duces bel-
li arma terra mariq; simul Macedonia intulerunt.
tertius iam cōsul summa vi gerit bellum. Sulpicius
in ipsa Macedonia congressus, fudit fugauitque re-
gem, partem opulentissimam regni eius depopu-
tus. nunc Quintius tenentē claustra Epiri, natura lo-
ci, munimentis, exercituque fretum, castris exiit:
fugientem in Thessaliā persecutus, præsidia regia-
socialque eius vrbes prope in conspectu regis ipsius
expugnauit. Ne sint vera quæ Athenienses modo
legati de crudelitate, auaritia, & libidine regis dixe-
runt: nihil qd nos pertineant quæ in terra Attica
scelera in superos inferosq; deos sint admissa: mul-
to minus, quam quæ Elæuntii, Abydeniq;, qui pro-
cul a nobis absunt, passi sunt: nostrorum ipsi vulne-
rum, si vultis, obliuiscamur: cædes, direptionesque
bonorum Messenæ in media Peloponneso factas, &
hospitem Cyparissæ Garitenem contra ius omne
ac fas inter epulas prope ipsas occisum, & Aratum
patrem filiumque Sicyonios, cum senem infeli-
cem parentem etiam appellare solitus esset, inter-
fectos: filii etiam vxorē libidinis causa in Macedo-
niam asportatam: cætera supra virginum, matro-
narumque obliuioni dentur. ne sint cum Phi-
lippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis o-
mnes (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium

causa est) cum Antigono mitissimo ac iustissimo re-
ge & de nobis omnibus optime merito existime-
mus disceptationem esse: num id postularet facere
nos, quod tum fieri non posset? Peninsula est Pelo-
ponnesus, angustis Isthmi faucibus continenti ad-
haerens, nulli apertior atq; opportunior quam na-
uali bello. si centum testæ naues, & quinquaginta
leuiorē apertæ, & triginta Isthmi lembi maritumam
oram vastare, & expositas prope in ipsis litoribus vr-
bes coperint oppugnare, in mediterraneas scilicet
nos vrbes recipiemus: tanquam non intestino, &
haerente in ipsis visceribus vramur bello? cum terra
Nabis & Lacedæmonii, mari Romana classis virge-
bunt: vnde regiam societatem, & praesidium Mace-
donum implorem: ipsi nostris armis ab hoste Ro-
mano tutabimur vrbes quæ oppugnabuntur? egre-
gie enim Dymas priore bello sumus tutati. Satis ex-
emplorum nobis alienæ clades præbent, ne quæ ra-
mus quemadmodum cæteris exemplo simus, noli-
te, quia vltro Romani petunt amicitiam, id quod o-
ptandum vobis ac summa ope petendum erat, fa-
stidire. metu enim videlicet compulsi in aliena re-
ra: quia sub umbra auxilii vestri latere volunt, in so-
cietatem vestram confugiunt, vt portubus vestris
recipiantur, vt commutabit vñtnt. Mare in pote-
state habent: terras quascunque adeunt, extempe-
rationis suæ faciunt, quod rogant, cogere possunt.
quia pepercisse volunt, committere vos cur pereatis
non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tan-
quam mediam & tutissimam vobis viam consilii, vt
quiesceretis, abstineretisque armis ostendebat: ea
non media, sed nulla via est. etenim præterquam
quod aut accipienda, aut aspernanda vobis Romana
societas est: quid aliud quam nusquā gratia stabili,
velut

velut qui euentū expectauerimus, vt fortunæ appli-
caremus nostra cōsilia. præda victoris erimus: Noli-
te, si quod omnib; votis petendū erat, vltro offertur,
fastidire. nō quemadmodū hodie vtrumq; vobis li-
cet, sic semper liciturū est. nec sæpe, nec diu eadem
ocasio erit. Liberare vos a Philippo iam diu magis
votis quā armis audetis. sine vestro labore & pericu-
lo, qui vos in libertatē vindicaret, cū magnis classib;
exercitibusq; mare traicerunt. hos si socios asper-
namini, vix sanæ mentis estis. sed aut socios, aut ho-
stes habeatis oportet. Secundū orationem pratoris
murmur ortū aliorū cū assensū, aliorū inclementer
assentientes increpantiū: & iā non singuli tantum,
sed populi vniuersi inter se altercabantur: tū inter
magistratus gētis (Demiurgos vocat, decē numero
creantur) certamē nihilo segnius quā inter multitu-
dinē esse quinq; relatuos se de societate Romana
aiebāt, sufragiūq; daturos quinq; lege cautū testa-
batur, ne qd quod aduersus Philippi societate esset,
aut referre magistratib; aut decernere cōcilio ius es-
set. Hic quoq; dies iurgis est consumtus. Supererat
vnus iusti cōciliū dies (tertio .n. lex inebat decretū
fieri) in quē adeo exarsere studia, vt vix parētes a li-
beris tēperauerint. Rhisiastus Pellenensis erat, filiū
Demiurgū nomine Memnonē habebat, partis eius
quæ decretū recitari, perrogariq; sentētias phibe-
bat. is diu obrestat? filiū, vt cōsulare Achæos cōmu-
ni salutē pareretur: neu pertinacia sua gentē vniuer-
sam pditū iret: posteaquā parū psciebāt preces, iu-
rat? se cū sua manu interemturū nec p filio, sed pro
hoste habiturū: minis peruenit, vt postero die cōiun-
geret iis se qui referēbāt. qui cū plures facti referēt
omnib; fere populis haud dubie approbantib; relati-
onē ac præ se ferētib; qd decreturi essent: Dymæi, ac

Megalopolitani, & quidā Argiuorū, prius quā de-
cretū fieret, confurrexerunt ac reliquerūt conciliū:
neq; mirante vllō, neq; improbante nam Megalo-
politano auro memoria pulsos ab Lacedæmonis
restituerat in patriam Antigonus. & Dymæis captis
nuper, direptisq; ab exercitu Romano, cum redimi
eos vbiq; seruirent Philippus iussisset: nō liber-
tatem modo, sed etiā patriā reddiderat. iam Argiui
præterquā quod Macedonum reges ab se oriundos
credūt, priuatis etiā hospitibus, familiariq; amicitia
pleriq; illigati Philippo erāt. ob hæc concilio, quod
inclinauerat ad Rom. societate in eundā, exceſſerūt.
veniaq; iis huius secessionis fuit, & magnis & recē-
tib. obligatis beneficiis. Ceteri populi Achæorum,
cū sententia perrogarentur, societate cū Attalo ac
Rhodiis præſenti decreto confirmarunt. cū Rom.
quia iniussu populi nō poterat rata esse, in id tēpus
quo Romā mitti legati possent, dilata est. in præſen-
tia tres legatos ad L. Quintiū mitti placuit, & exer-
citū omne Achæorū ad Corinthū admoueri, captis
Cenchreis, iam urbē ipsam Quintio oppugnante.
Et ii quidē e regione portæ, quæ fert Sicyonem por-
tuerūt castra. Romani ad Cenchreas versam partē
vrbis, Attalus traducto per Isthmū exercitu, ab Le-
chæo alterius maris portu, oppugnabant primo se-
gnius, sperantes seditionē intus fore inter oppida-
nos ac regiū præſidiū. posteaquā vno animo omnes,
& Macedones tanquā communē patriā tuebātur,
& Corinthiū ducē præſidiū Androſthenem haud sece-
quā ciuē, & suffragio creatū suo imperio iusto pati-
ebantur: omnis inde spes pugnantis. in vi, & armis,
& operibus erat: vndiq; aggres haud facili aditu
ad mœnia admovebantur. Aries ex parte quā Ro-
mani oppugnabāt, aliquantū muri diruerat. in quā
locum

locum, quia nudatus munimento erat, protegen-
dum armis cū Macedones concurrissent, atrox præ-
liū inter eos ac Rom. ortū est. ac primo multitudi-
ne facile expellebantur Romani, assumptis deinde
Achæorū Attaliq; auxiliis, equabant certamē: nec
dubiū erat, quin Macedonas Græcosq; facile loco
pulsuri fuerint. Transfugarū Italicorū magnā mul-
tudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu porne
a Romanis Philippū secuti: pars nauales socii reli-
ctis nuper classib. ad spē honoratoris militie trans-
gressi. hos desperata salū si Rom. vicissent, ad rabiem
magis q̄ audaciā accēdebat. Promontoriū est aduer-
sus Sycionē Iunonis, quā vocāt Acræā, in altū excur-
rens: traiectus inde Corinthū, septem millia ferme
passuū. eo Philocles regius & ipse præfectus, mille &
quingentos milites p̄ Boeotiā duxit. presto fuere a
Corintho lembi, qui præſidiū id acceptum Lechæū
traicerent. Auctor erat Attalus incēsis operibus o-
mittēde extēplo oppugnationis. pertinacius Quinti-
us in incepto perſistebat. is quoq; vt p̄ omnib. por-
tis disposita vidit præſidia regia, nec facile erumpē-
tiū impetus sustineri posse, in Attali sententiā con-
cessit, ita irritō incepto dimissis Achæis, reditū ad
naues est. Attalus Pirecū, Romani Coreyam petie-
runt. Dum hæc a nauali exercitu geruntur, Col. in
Phocidæ ad Elatiā castris positus, primo colloquiū rō
per principes Elatiensū tentauit: posteaquā nihil
esse in manu sua, & plures validioresque esse regio-
quā oppidanos respōdebatur: tū simul ab omni par-
te operib. armisq; urbē est aggressus. Ariete admo-
to, quantū inter turreſ muri erat prorutū, cum in-
genti fragore ac strepitu nudasset urbē: simul & co-
hors Romana p̄ apertū recētī strage iter inuasit: &
ex omnib. oppidi partib. relictis suis quisque statio-

T. LIVII DEC. IIII.

nibus, in eū qui premebatur impetu hostiū, locum
cōcurrerunt. Eodem tēpore Romani & ruinas mu-
ri superuadebant: & scalas ad stantia mœnia infe-
rebāt. & dū in vnā partē oculos animosq; hostium
certāmen auerterat: plurib. locis scalis capitur mu-
rus, armatiq; in urbē transcenderunt. quo tumultu
audito territi hostes, relicto quē conferti tuebantur
loco, in arcem omnes metu, inermi quoq; sequen-
te turba, cōfugerunt. ita vrbe potitur Cos. qua dire-
pta missis in arcē, qui vitā regiis, si abire vellent in-
ermes, libertatē Eliatensib. pollicerentur, fideq; in
hac data, post paucos dies arcē recipit. Ceterū adue-
tu in Achaia Philoclis regii præfecti non Corinthus
tātū liberata obsidiōne, sed Argiuorū quoq; ciuitatis
per quosdam principes Philocli prodita est, tentatis
prius amicis plebis. Mos erat, comitiorū die primo
velut ominis causā, prætores pronūciare Iouē Apol-
linemq; & Hercule. additū legi erat, vt iis Philippus
rex adiceretur cuius nomen, post pactam cum Ro-
manis societate quia præco nō adiecit, fremitus pri-
mo multitudinis ortus, deinde clamor subiicientiū
Philippi nomen, iubentiūq; legitimū honorē vsu-
pare, donec cum ingēti assensu nomen recitatū esset.
Huius fiducia fauoris Philocles accersitus nocte oc-
cupat collē imminētē vrbi (Larissā eā arcem vo-
cāt) positūq; ibi præsidio, cū lucis principio signis in-
festis ad subiectum arcis forū vaderet, instructa acies
ex aduerso occurrit. præsidium erat Achæorum nu-
per impositū, quingēti fere iuuenes delecti omniū
ciuitatū. Anesidem⁹ Dymæus præerat. Adhortator
a præfecto regio missus, qui excedere vrbe iuberet
(neq; enim pares eos oppidanis solis, qui idē quod
Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedoni-
bus esse: quos ne Romani quidē ad Corinthū susti-
nuerūt) primo nihil nec ducē, nec ipsos mouit. pos-

LIBER II.

35

paulorū Argiuos quoq; armatos ex parte altera ve-
nientes magno agmine viderunt: certā perniciem
cernētes, omnē tamē casum, si pertinacior dux fuisset
videbatur subituri. Anesidemus, ne flos Achæo-
rū iuuentutis simul cū vrbe amitteretur: pactus cum
Philocele vt abire illis liceret, ipse quo loco steterat,
armatus cū paucis clientib. nō excessit. missus a Phi-
locele q; quæreret, quid sibi vellent: nihil fatus, tantū-
modo cum proiecto præ se clypeo staret: in præsidio
creditū vrbi moriturū se armatum respondit. tum
iussu præfecti a Thracib. coniecta tela, interfecitq;
omnes. Et post pactam inter Achæos & Romanos
societatē duæ nobilissimæ ciuitates, Argi & Corin-
thus, in potestate regis erant. Hæc ab Romanis ea
estate in Græcia terra mariq; gesta. In Gallia nihil
sanē memorabile ab Sex. Alio Cos. gestū. cū duos
exercitus in prouincia habuisset: vnū retentū, quē
dimitti oportebat: cui L. Cornelius Procos. præfue-
rat (ipse ei C. Aliū prætorē præfecit) alterum, quem
in prouinciam adduxit: torum prope annū Cremo-
nensibus Placentinisque cogendis redire in coloni-
as, vnde belli casibus dissipati erant, consumpsit.
Quæ admodū Gallia præter spē geta eo anno fuit: ita
circa vrbe seruilis, ppe tumult⁹ excitat⁹ est. Obsides
Carthaginiensū Setiæ custodiebantur: cū iis, vt princi-
piū liberis, magna vis seruorū erat. augebāt eorū nu-
merū. vt ab recētī Africo bello, & ab ipsis Setinis ca-
ptiua aliquot nationis ei⁹ ex pda emta mācipia. Cū
cōiurationē fecisset, missis ex eo numero, q in Seti-
no agro, deinde circa Norbā & Circeios seruitia so-
licitaret. Satis iā omnib. pparatis, ludis q; Setiæ ppe-
dit⁹ futuri erat, spectaculo intēti populū aggredi sta-
tuerat: Setia p cedē & repetitū tumultū capta, Nor-
bā & Circeios occupare. Huius rei tam fœde indicii

T. LIVII DEC. IIII.

Roma ad L. Corneliū Lentulū pretorē vrb. delatū est. Serui duo ante lucē ad eū venerūt, atq; ordine omnia quæ acta futuraq; erāt, exposuerūt. quib. domi custodiri iussit, pretor senatu vocato, edoctoq; quæ indices afferret, p̄fici ad eā cōiurationē quærendā atq; opprimendā iussit. cū quinq; legatis, p̄fectus, obuius in agris sacramēto rogatos arma capere, & seq cogebat. Hoc tumultuario delectu duob. millib. ferme hominū armatis, Setiā, omnib. quo p̄geret ignaris, venit ibi raptim principib. cōiurationis cōprehēsis, fuga seruorū ex oppido facta est. dimissi deinde per agros qui vestigaret. Egregia duorū opera seruorū indicū, & vnus liberi fuit. ei centū millia grauis aris dari patres iusserūt: seruis vicena quina millia aris, & libertatē. preciū eorū ex arario solutū est dominis. Haud ita multo post ex eiusdem cōiurationis reliquiis nunciatū est seruitia Præneste occupatura. Eo L. Cornelius prator profectus, de quingētis fere hominibus, qui in ea noxa erāt, supplicii sumisit. In timore ciuitas fuit, obsides captiuosq; Pœnorū ea moliri itaq; & Romæ vigiliæ per vicos seruata: iussiq; circumire eas minores magistratus: & triumphi carceris latomiarū intentionē custodiā habere iussit. & circa nomē Latinum a pretore litteræ missæ, & vt obsides in priuato seruaretur, neq; in publicū prodeundi facultas daretur: & captiui ne minus decē pondo compedib. vincti in nulla alia quā in carceris publici custodia essent. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam auream CCXLVI. pōdo in Capitolio posuerūt: gratiasq; senatui egerūt, quod Antioch. legatorū Romanorum auctoritate motus, sinib. Attali exercitū deduxisset. Eadē æstate equites ducētī, & elephātī decē, & tritici modii CC. millia ab rege Masanissa ad exercitū q in Græcia erat, peruenērūt. Itē ex Sicilia

LIBER II.

67

Sardiniāq; magni cōmeat⁹, & vestimēta exercitui missa. Sicilia M. Marcell⁹, Sardinia M. Porcius Cato obtinebat, sanct⁹ & innocens, asperior tamē in fœnore cōcēdo habit⁹. fugatiq; ex insula fœneratores, & sumptus, quos in cultū pratorū focii facere soliti erāt, circūcili, aut sublati. Sex. A. Iulius Cof. ex Gallia comitiorū causā Romam cū redisset, creauit eoss. Cn. Corneliū Cethegū, & Q. Minuciū Rufum. Biduo post pratorū comitia habita. Sex pratores illo anno primū creati, crescētib. iā prouinciis, & latit⁹ patefcēte imperio. creati autē hi, L. Manli⁹ Volso, C. Sēpronius Tutidanus, M. Sergius Silus, M. Heluius, M. Minucius Rufus, L. Acilius. Sēpronius & Heluius ex iis ædiles plebis erāt. ædiles curules Q. Minucius Thermus, & T. Sēpronius Lōgus. Ludi Romani eo anno quater instaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minucio Coss. omnū primū de prouinciis consulū pratorumq; actū prius de pratoribus transacta res, quæ transigi sorte poterat. vrbana Sergio, peregrina iurisdicō Minucio obigit. Sardinia Acilius, Sicilia Manlius, Hispania Sēpronius citeriorē, Heluius vltiorem est sortitus. Consulib. Italiā Macedoniāq; sortiri paratibus, L. Oppius & Q. Fuluius Tribuni pl. impedimēto erāt, quod longinqua, puincia Macedonia esset: neq; vlla alia res maius bello impedimētum ad eā diē fuisset, quā quod vixdū inchoatis rebus, in ipso conatu gerendi belli prior Cof. reuocaretur. Quartū iā annū esse ab decreto Macedonico bello, quærendo regē & exercitū eius, Sulpiciū maiore partē anni absumsisse. Villium cōgredientē cū hoste re infecta reuocatum. Quintiū reb. diuinis Roma maiore partē anni retentū, ita gessisse tamē res, vt si aut maturius in prouinciā venisset, aut hyems magis sera fuisset, potuerit debellare. nunc

T. LIVII DEC. IIII.

prope in hyberna pfectū ita cōparari dici bellū, vt
nisi succēssor impediāt, pfecturus astate proxima
videatur. His orationib; peruerūt, vt cōsules in se-
natus auctoritate fore dicerēt se, si idē tribuni face-
rent. Permittentib; vtriq; liberā consultationē, pa-
tres consulis ambobus Italiā prouinciā decreuerūt.
T. Quintio prorogant imperiū donec succēssor ei
venisset. Consulib; binæ legiones decrete, & vt bellū
cū Gallis cisalpinis, qui defecissent a populo Rom.
gererent. Quintio in Macedoniā supplementum
decretum peditum quinque millia, & CCC. equi-
tes, & sociorum naualium tria millia. Præesse idē,
qui præerat, classi L. Quintius Flaminius iussus. Præ-
toribus in Hispanias octōna millia peditū sociū ac
Latini nominis data, & quadringenti equites, vt di-
mitterent veterē ex Hispaniis militē. & terminare
iussi qua vltior citiorve puincia seruarietur. Ma-
cedoniæ legatos P. Sulpiciū, & P. Villiū, qui Coss. in
ea prouincia fuerāt, adiecerunt. Prius quā Coss. præ-
toresq; in prouincias proficiscerētur, prodigia pro-
curari placuit, quod ædes Vulcani Summaniq; Ro-
mæ, quod & Fregellis murus, & porta de celo tacta
erāt, & Frusinone inter noctē lux orta: & Asculo &
grus biceps cū quinq; pedib; natus: & Formis duo
lupi oppidū ingressi, obuios aliquot laniauērāt: Ro-
mæ non in vrbe solū, sed in Capitoliū penetrauerat
lupus. C. Acilius Trib. pleb. tulit, vt quinq; coloniæ
in orā maritimā deducerētur: duæ ad ostia fluminū
Vulturni Literniq; vna Puteolos, vna ad castrū Sa-
lerni. his Buxentū adiectū. tricenæ familiæ in singu-
las colonias iubebātur mitti. triuiri deducendis his
qui per triennū magistratū haberēt, creati, Marcus
Seruilius Geminus, Q. Minucius Thermus, T. Sem-
pronius Lōgus. Delectū rebusq; aliis diuinis huma-
nisq; quæ per ipsos agendæ erāt, pfectis, Coss. am-

LIBER II.

39

bo in Galliam profecti, Cornelius recta ad Insubres
via, qui tū in armis erant, Cenomanis assumptis: Q.
Minucius in læua Italiæ ad inferū mare flexit iter Ge-
nuāq; exercitū abducto, ab Ligurib; orsus est bellū.
Oppida Clastidiū & Lithubiū, vtrāq; Ligurū, & duæ
gentis eiusdē ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq; sese
dediderunt. Et iā omnia cis Padum, præter Gallorū
Boios, Iluates Ligurū sub ditione erant. quindecim
oppida, hominū viginti millia esse dicebātur, quæ se
dediderāt. inde in agrū Boiorū legiones duxit. Bo-
iorum exercitus haud ita multo ante traiecerat Pa-
dum, iunxeratque se Insucrib; & Cenomanis: quod
ita acceperant, coniunctis legionibus. Cōsules rem-
gesturos, vt & ipsi collatas in vnum vires firma-
rent. posteaquam fama accidit, alterum Coss. Boio-
rū vrere agros: seditio extemplo orta est. postulari
Boii, vt laborantib; opē vniuersi ferret. Insucries ne-
gare se sua deserturos. ita diuisa copia: Boiisq; in a-
grū suū tutandū profectis, Insucries cū Cenomanis
super amnis Mincii ripas confederunt. Infra cū lo-
cū quinq; millia passū & Coss. Cornelius eidē flu-
mini castra applicuit inde mittendo in vicos Ceno-
manorū, Brixiamq; , quæ caput gentis erat, vt satis
comperit, nō ex auctoritate seniorū iuuentutē in
armis esse, nec publico consilio Insucriū defectioni
Cenomanos se adiunxisse: excitis ad se principibus,
id agere ac moliri cœpit, vt descisceret ab Insucrib;
Cenomani, & signis sublati aut domos redirent,
aut ad Romanos transfirent. & id quidem impetrari
nequit. in id data fides Coss. est, vt in acie aut quie-
scerent, aut si qua etiam occasio fuisset, adiuua-
rent Romanos. Hęc ita conuenisse Insucries igno-
rabant: suberat tamē quadā suspicio animis, labare
fidē sociorū. itaq; cū in acie eduxissent, neutrum iis
cornu cōmittere ausi, ne si dolo cessissent, rem totā

inclinarēt: post signa in subsidiis eos locauerūt. Cōf. principio pugne vouit adē Sospitē lunoni, si eo die hostes fusi fugatiq; essent: a militib. clamor sublatu, cōpotē voti Cōf. se facturos, & imper? in hostes est fact? nō tulerūt Insuēres primū cōcursum. Quidam, & a Canomanis terga repente in ipso certamine aggressi tumultum ancipitem iniectum auctores sunt: casaque in medio V. & XXX. millia hostium, quinq; millia & DCC. viuos captos in iis Amilcarem Pœnorū imperatōrē, qui belli causā fuisset: signa militaria CXXX. & carpenta supra CC. Oppida quæ defectionem secuta erant, dederunt se Romanis. Minucius Cōf. primo effusus populationib. peragrauerat fines Boiorum. deinde vt relictis Insuērib. ad sua tuenda receperāt sese, castris se tenuit, acie dimicandū cū hoste ratus. Nec Boii detrectassent pugna, ni fama victos Insuēres allata animos fregisset. itaq; relicto duce castrisq; dissipati p. vicos, sua vt quisq; defenderēt, rationē gerēdi belli hosti mutarūt: omisā n. spe per vnā dimicationē rei decernēdæ, rursus populari agros, & vrere testa, viocosq; expugnare cœpit. Per eosdē dies Clastidiū incensum. inde in Ligusticos Iluates, qui soli non parebāt, legiones ductæ. Ea quoq; gens, vt Insuēres acie victos, Boios ita vt tentare spem certaminis non auderent, territos audiuit, in deditionem venit. Literæ cōsulū a Gallia de gestis prospere sub idem tēpus Romā allatæ. M. Sergius Pr. vrbānus in senatu eas, deinde ex auctoritate patrum ad populū recitauit. supplicatio in quadriduū decreta. Hyems iam eo tēpore erat. Cum T. Quintius capta Elatia, in Phocidæ ac Locride hyberna disposita haberet, Opūte seditio orta est. Factio vna Ætolos, qui ppiores erāt: altera Romanos accersiebat. Ætoli priores venerūt. sed

sed opulentiore factio exclusis Ætolis, missoque ad imperatōrē Romanum nuncio, vīq; ad aduentum eius tenuit vrbē. arcem regium tenebat præsidium: neq; vt discederent inde aut Opuntiorū minis, aut auctoritate imperantis Cōf. Romani perPELLI poterunt. mora cur nō extēplo oppugnarentur, ea fuit: quod caduceator ab rege venerat, locū ac tēpus petens colloquio. id grauate concessum regi est: non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum. nec dum enim sciebat, vtrū successor sibi alter ex nouis consulib. mitteretur: an, quod summa vi vt tenderent, amicis & propinquis mandauerat, imperiū prorogaretur. aptum autē fore colloquiū credebat, vt sibi liberū esset, vel ad bellū manenti, vel ad pacem decedēti rem inclinare. In sinu Maliaco prope Nicrā litus elegere. eō rex ab Demetriade cum quinque lēbis, & vna naue rostrata venit. Erāt cū eo principes Macedonū, & Achæorū exul vir insignis Cycliadas. Cū imperatore Romano rex Amināder erat, & Dionysodorus Attali legatus, & Agesimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phancas princeps Ætolorū, & Achæi duo, Aristhenus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremū litus progressus, cum rex in prorā naui in anchoris stātis, pcessisset: Cōmodi us, inquit, si in terrā egredi aris, ex propinquo dicamus inuicē, audiamusq;. Cum rex facturū se id negaret: Quē tandē, inquit Quintius, times? Ad hoc ille superbo & regio animo: neminē equidē timeo præter deos immortales, nō omniū autē credo fidei, quos circa te video, atq; omnium minime Ætolis. Istud quidē, ait Romanus, par omnibus periculū est, qui cum hoste ad colloquium congregiuntur, vt nullā si des sit. Non tamen inquit rex, T. Quinti, par perfidia præmium est, si fraude agatur, Philippus, & Pha-

neas neque enim æque difficulter Ætoli prætorum
alium ac Macedones regem in meum locū subli-
tuant. Secundum hæc silentium fuit. Cum Roma-
nus eum æquum censeret priorem dicere, qui pe-
tisset colloquium: rex, eius esse priorē orationem,
qui daret pacis leges, nō qui acciperet: tum Roma-
nus, simplicem suam orationem esse. ea enim se di-
cturum, quæ ni fiant, nulla sit pacis conditio. Dedu-
cenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præsidia
esse. captiuos & trās fugas focis populi Romani red-
dendos, restituenda Romanis ea Illyrici loca, quæ
post pacem in Epiro factam occupasset. Ptolemæo
regi Ægypti reddendas vrbes, quas post Philopato-
ris Ptolemæi mortem occupasset. Suas populique
Romani conditiones has esse: ceterum & sociorum
audiri postulata æquum esse. Attali regis legatus
naues captiuosque, quæ ad Chium nauali prælio ca-
pta essent, & Nicephorium, Venerisq; templū, quæ
spoliasset euasissetq; p incorruptis restitui: Rhodii
Perzam (regio est continentis aduersus insulam,
vetustæ eorum ditionis) repetebant, postulabantq;
præsidia deduci ab Iasio, & Bargyllis, & Euromensiu
vrbe, & in Helleponto Sesto atque Abydo: &
Panopoli Byzantiis in antiqui formulam iuris
restitui: & liberari omnia Asiæ emporia portusque.
Aehæi Corinthum & Argos repetebant. Prætor Æ-
tolorum Phaneas eum eadem fere quæ Romani, vt
Græcia decederetur, postulasset redderenturq; Æ-
tolis vrbes, quæ quondam iuris aut ditionis eorum
fuisent: exceptis orationem eius princeps Ætolorum
Alexāder, vir (vt inter Ætolos) facundus. lam-
dudum se reticere ait, non quo quicquam agi putet
eo colloquio, sed ne quem sociorum dicentem in-
terpellet. Neque de pæce cum fide Philippum age-
re, ne

re, neq; bella vera virtute vnquam gessisse. in collo-
quiis insidiari & captare: in bello non congregi æ-
quo campo, neque collatis signis dimicare: sed re-
fugientem incendere ac diripere vrbes, & vincen-
tium præmia victum corrumpere. At non sic anti-
quos Macedonum reges, sed acie bellare solitos:
vrbbus parcere quantum possent, quo opulenti-
us imperium haberent. Nam de quorum possessione
dimicetur, tollentē nihil sibi præter bellū relinque-
re quod consilium esse? Plures priorē anno socio-
rum vrbes in Thessalia euasisset Philippum, quam
omnes qui vnquam hostes Thessaliæ fuerint. ipsis
quoque Ætolis eum plura socium quam hostem
ademisisset. Lysimachiam pulso prætorē & præsidio
Ætolorum occupasse eum. Chium item suæ diti-
onis vrbe funditus euertisset, ac delesset. eadem
fraude habere eum Thebas Phthias, Echinum, La-
rissam & Pharsalum. Motus oratione Alexandri
Philippus, nauē, vt exaudiretur, propius terrā appli-
cuit. Orsum eum dicere in Ætolos maxime violent-
er Phaneas interfectus, non in verbis rem verti ait,
aut bello vincendum, aut melioribus parendū esse.
Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam exco-
iocus in valetudinem oculorum Phaneæ: & erat
dicacior natura, quam regem decet: & ne inter seria
quidem risu satis temperans. Indignari inde cepit,
Ætolos tanquam Romanos, decedi Græcia iubere:
qui, quibus finibus Græcia sit, dicere non possint.
ipsius enim Ætolia Agræos Apodeotasque & Am-
philochos, quæ permagna eorum pars sit, Græciam
non esse. An quod a sociis eorum non abstinerim
iustam querelam habent? cum ipsi pro lege hunc
morem antiquitus seruent, vt aduersus socios ipsi
suos publica tantum auctoritate dempti iuen-
tutem suam militare sinant: & contrariæ per-

T. LIVII DEC. IIII.

ſpe acies in vtraque parte Aetolica auxilia habebant. Neq; ego Chium expugnavi. ſed Pruſia ſocium & amicum oppugnâtem adiunxi. & Lyſimachiam ab Thracibus vindicaui. ſed quia me neceſſitas ad hoc bellum a cuſtodia eius auertit, Thracēs habent. Et Aetolis hæc. Attalo autē Rhodiisq; nihil iure debeo. non enim a me, ſed ab illis principiū belli ortū eſt. Romanorū autē honoris cauſa Perzæm Rhodiis, & naues Attalo cū captiuis, q̄ cōparebunt, reſtituā. ni quod ad Nicephoriū Venerisq; tēpli reſtitutionē at tinet. qd ea reſtitui poſtulantib. reſpondeā. niſi quo vno modo luci ſyluzque caſæ reſtitui poſſunt, curā impenſamq; ſationis me præſtaturū. quoniā hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere placet. Extrema ei⁹ oratio aduerſus Achæos fuit. in qua orſus ab Antigoni primū, ſuis deinde argui cā gentē meritis, reſcitari decreta eorū iuſſit, omnes diuinos humanosque honores cōplexa. atq; ad ea adiecit recēs de exercitu, quod ab ſe deſciuiſſet. inueſt⁹q; grauiter in perſidia eorū, Argos tamē ſe redditurū eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturū eſſe, quæſiturūq; ſimul ab eo, utrū iis ne vrbibus decedere ſe zquum cenſeat, quas a ſe ipſo captas iure belli habeat. an iis etiam, quas a maiorib. ſuis accepiſſet. Parantibus Achæis Aetoliſque ad ea reſpondere, cum prope occaſum ſol eſſet, dilato in poſterum diem colloquio, Philippus in ſtationē ex qua profectus erat, Romani ſociique in caſtra redierūt. Quintius poſtero die ad Niczæm (is enim locus placuerat) ad conſtitutum tempus venit. Philippi nullus vſquam nec nunciū ab eo per aliquot horas veniebat, & iam deſperantibus venturum repente apparuerunt naues. atque ipſe quidem, cum tā grania & indigna imperarentur, inopem concilii diem ſe conſum-

LIBER II.

55

conſumpſiſſe deliberando aiebat. Vulgo credebat de induſtria rem in ſerum tractam, ne tempus dari poſſet Achæis Aetoliſque ad reſpondendum. & eā opinionem ipſe affirmavit, petendo vt ſummotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei imponi poſſet, cum ipſo imperatore Romano liceret ſibi colloqui. id primo non acceptū ne excludi colloquio viderentur ſocii: deinde cum haud abſiſteret petere, ex omnium conſilio Romanus imperator cum Ap. Claudio Tr. mil. ceteris ſummotis, ad extremum littus proceſſit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terrā eſt egreſſus. Ibi cum aliquam diu ſecreto locuti eſſent, quæ acſa ad ſuos Philipp⁹ retulerit, minus compertū eſt. Quintius hæc retulit ad ſocios. Romanis eum cedere tota Illyrici ora, perſugas remittere, ac ſi qui eſſent captiui. Attalo naues, & cum iis captos nauales ſocios, Rhodiis regionem quam Perzæm vocant, reddere. Iſſo & Bargyllis non ceſſurum. Aetolis Pharſalum Larifſamque reddere, Thebas non reddere, Achæis non Argis modo, ſed etiam Corintho ceſſurum. Nulli omnium placere, partium quibus ceſſurus aut non ceſſurus eſſet, deſtinatio. plus enim amitti in iis quam acquiri. nec vnquam, niſi tota deduxiſſet Græcia præſidia, cauſas certaminum deponere. Cū hæc toto ex concilio certatim omnes vociferarentur, ad Philippum quoq; procul ſtantem vox eſt perlata. Itaque a Quintio petit, vt rem totam in poſterum diem diſſeret. profecto aut perſuaſurum ſe, aut perſuaderi ſibi paſſurum. Littus ad Thronium colloquio deſtinatur. eo mature conuentum eſt. ibi Philippus primo & Quintium, & omnes qui aderant, rogare, ne ſpem pacis turbare vellent. poſtremo petere tempus, quo

T. LIVII DEC. IIII.

legatos Romam ad senatum mittere posset aut his conditionibus se pacem impetraturum, aut quatenus senatus dedisset leges pacis accepturum. Id ceteris haud quamquam placebat. nec enim aliud quam moram & dilationem ad colligendas vires quaeri. Quintius verum id futurum fuisse, dicere, si aetas & tempus rerum gerendarum esset. nunc hyeme instante nihil amitti, dato spacio ad legatos mittendos. nam neque sine auctoritate senatus quicquam eorum ratum fore. quae cum rege ipsi pepigissent: & explorari, dum bello necessariam quietem ipsa hyems daret, senatus auctoritatem posse. In hanc sententiam & ceteri sociorum principes concesserunt, induciisque datis in duos menses, & ipsos mittere singulos legatos ad edocendum senatum, ne fraude regis caperetur, placuit. additum induciarum pacto, ut regia praesidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipse Quintius cum sociorum legatis Aminandrum Athamanum regem, utque speciem legationis adiceret, Q. Fabium (vxoris Quintii sororis filius erat) & Q. Fulvium, & Ap. Claudium misit. Ut ventum Romam est, prius sociorum legati quam regis auditii sunt. cetera eorum oratio conuictis regis consumpta est. mouerunt eo maxime senatum, demonstrando maris terrarumque regionis eius situm: ut omnibus appareret, si Demetriadem in Thessalia, Chalcidem in Euboea, Corinthum in Achaia rex teneret, non posse liberam Graeciam esse, & ipsum Philippum non contumeliosius quam verius compedes eas Graeciae appellare. Legati deinde regis intromissi, quibus longiorem exorsis orationem, brevis interrogatio, cessurumne iis tribus urbibus esset, sermonem incidit. eum mandatum sibi de his nominatim negaret quicquam

LIBER II.

97

quam. Sic infecta pace regii dimissi. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permittitur. Quod ut satis apparuit, non radesse belli senatum, & ipse victoriam quam pacis audior, neque colloquium postea Philippo dedit, neque legationem aliam, quam quae omni Graecia decedi nunciaret, admitturum dixit. Philippus cum acie decernendum videret, & vndique ad se contrahendas vires, maxime de Achaiae urbibus, regionis ab se diuersae, & magis tamen de Argis quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidem eam Lacedaemoniorum tyranno velut fiduciariam dare, ut victori sibi restitueret, si quid aduersi accidisset, ipse haberet: Philocli, qui Corintho Argisque praerat, scribit, ut tyrannum ipse conueniret. Philocles praeterquam quod iam veniebat cum munere, adiecit ad pignus futurae regi cum tyranno amicitiae, filias suas regem Nabidis filius matrimonio coniungere velle. Tyrannus primo negare aliter urbem eam se accepturum, nisi Argiorum ipsorum decreto accersitus ad auxilium urbis esset: deinde, ut frequenter occasione non aspernatos modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audiuit, causam se spoliandi eos natum ratus, tradere ubi vellet urbem, Philoclem iussit. Nocte ignavis omnibus acceptum in urbem est tyrannus, prima luce occupat superiora omnia loca, portaque clausa, paucis principum tumultum inter primum elapsis, eorum absentium direpta fortuna. praesentibus aurum atque argentum ablatum, pecuniae imperatae ingentes, qui non cunctanter contulere, sine contumelia & laceratione corporum sunt dimissi. quos oculere aut retrahere aliquid suspicio fuit, in seruilem modum lacerati atque extorti. Concione inde aduocata, rogationem promulgauit, vnam de tabulis nouis, alteramque

GG

T. LIVII DEC. IIII.

de agro viritim diuidendo, duas faces nouantibus
res ad plebē in optimates accendendā. Posteaquam
in potestate Nabidis Argiuorū ciuitas erat, nihil e-
ius memor tyrannus, a quo eam ciuitatem, & quā
in conditionem acceperat, legatos Elatiā ad *Quin-*
tium & *Attalum* *Æginæ* hybernantem mittit, qui
nunciarent, Argos in potestate sua esse. eo si ven-
ret *Quintius* ad colloquium, non diffidere sibi o-
mnia cum eo conuentura. *Quintius*, ut eo quoq;
præsidio *Philippum* nudaret, cum annuisset se ven-
turum, mittit ad *Attalum*, ut ab *Ægina* *Sicyonem*
sibi occurreret. ipse ab *Anticyra* decem quinque
mibus, quasi is forte ipsis diebus *L. Quintius* frater
eius adduxerat ex hybernis *Coreyræ*, *Sicyonē* tran-
smisit. Iam ibi *Attalus* erat. qui quum tyranno ad
Romanū imperatorem, non Romano ad tyrannū
eundem diceret: in sententiam suam *Quintium*
traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. Haud pro-
cul urbe *Mycenica* vocatur. in eo loco ut congre-
derentur, cōuenit. *Quintius* cum fratre & Trib. mil.
paucis, *Attalus* cum regio commeatu, *Nicostatus*
Achaorum Pr. cum auxiliariis paucis venit. tyran-
num ibi cum omnib. copiis opperientē inuenerūt.
progressus armatus cū satellitib. armatis est in me-
dium fere interiacentis campi. inermis *Quintius*
cum fratre & duobus Trib. militum, inermes irem
regi Pr. *Achaorum*, & vnus ex purpuratis latus cin-
gebant. Initium sermonis ab excusatione tyranni
ortum, quod armatus ipse armatisque septus, cum
inermes Romanum imperatorem regemq; cerne-
ret, in colloquiū venisset. neque enim se illos time-
re dixit, sed exules Argiuorum. Inde ubi de conditi-
onibus amicitie coeptū agi est, Romanus duas po-
stulare res: vñ ut bellum cum *Achæis* finiret: altera
vt

LIBER II.

vt aduersus *Philippum* mitteret secum auxilia. *Au-*
xilia se missurum dixit. pro pace cum *Achæis*
induciæ impetrata, donec bellum cum *Philippo* fi-
nireretur. De *Argis* quoq; disceptatio ab *Attalo* rege
est nata, cum fraude *Philocles* proditam urbem, vi
ab eo teneri argueret: ille, ab ipsis *Argiis*, ut se de-
fenderet, accitum. Concionem *Argiuorum* rex po-
stulabat, ut id sciri posset. nec tyrannus abnuere:
sed deductis ex urbe præsidii liberam concionem,
non immittis *Lacedæmonii*: declaraturā quid *Ar-*
giū vellent, præberi debere dicebat rex. tyrannus
negauit deducturum. Hæc disceptatio sine exitu
fuit. de colloquio discessum: sexcentis *Cretensibus*
ab tyranno datis Romano, induciisque inter *Nico-*
stratū Pr. *Achaorum* & *Lacedæmoniorū* tyrannū
in quatuor menses factis. Inde *Quintius* *Corinthū*
est profectus, & ad portā cum *Cretensium* cohorte
accessit, ut *Philocles* præfecto urbis appareret tyran-
num a *Philippo* descisse. *Philocles* & ipse ad impe-
ratorem Romanum in colloquium venit, hortati-
que ut exemplo transiret, urbemque traderet: ita
respondit, ut distulisse rem magis quam negasse vi-
deretur. A *Corintho* *Quintius* *Anticyram* traiecit:
inde fratrem ad tentandam *Acarnanum* gentē mi-
sit. *Attalus* ab *Argis* *Sicyonem* est profectus. Ibi &
ciuitas nouis honoribus veteres regis honores au-
xit, & rex ad id, quod sacrum *Apollinis* agri gran-
di quondam pecunia redemerat eis, tum quoq; ne
sine aliqua munificentia præteriret ciuitatē sociam
atque amicam, decem talenta argenti dono dedit,
& decem millia medimnū frumenti. atque ita
Cenchreas ad naues rediit. Et *Nabis* firmato præ-
sidio *Argis* *Lacedæmonē* regressus, cū ipse viros spo-
liasset, ad *sceminas* *Spoliadas* vxorē *Argos* rem isit.

T. LIVII DEC. IIII.

Ea nunc singulas illustres, nunc simul plures genere inter se iunctas domum accersendo, blandendoque ac minando, non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mundumque omnem mulierem ademitt.

DECADIS QVARTÆ LIB. III.
Epitome.

Itus Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintus Flamininus frater praef. Acarnanens, Leucade urbe, qua caput est Acarnaniae, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus praetor a Celtiberis cum exercitu casus est. A. talus a Thebis ob subitam valerudinem Pergamum translatus, decessit. Tax petenti Philippo, Graecia libertus data est. L. Furius Purpureo & M. Claudius Marcellus Coss. Bosor, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversa factum principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatum ad Carthaginensium senatum de eo miserant: profugus in Antiochum regem Syriae se contulit, bellum contra Romanos parantem.

iis partibus coherens Acarnaniae, quingentos ferme passus longae fauces erant, late haud amplius centum & viginti. in his angustiis Leucas polita est, cuius applicata verso in orientem, & Acarnaniam inter urbis plana sunt, iacentia ad mare, quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra marique expugnabilis est. nam & vada sunt stagno similiora quam mari, & campus terrenus omnis, operique facilis. itaque multis simul locis aut subruti aut arietes decubant

LIBER III.

101

ruebant muri. Sed quam urbs ipsa opportuna oppugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi, die ac nocte intenti reficere quassata muri, obstruere quae patefacta ruinis erant, praelia impigre inire, & armis magis muros quam seipso mœnibus tutari. diutiusque spe Romanorum obsidionem eam extraxissent, ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepissent. eos tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro instructa iusto praelio aliquamdiu Leucadii sustinuerunt. interim & scalis capta multis locis mœnia, & per stragem lapidum ac ruinas transensum in urbem. iamque ipse legatus magno agmine circumvenerat pugnantem. pars in medio caesi, pars armis abiectis dediderunt sese victori. Et post dies paucos audito praelio quod ad Cynoscephalas pugnatum erat. omnes populi Acarnaniae in deditionem legati venerunt. Iisdem diebus, omnia simul inclinante fortuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo continentem regionem (Perseam vocant) possessam a maioribus suis, Pausistratum praetorem cum octingentis Achaeis peditibus, mille & noningentis fere armatis ex vario genere auxiliorum collectis, miserunt. Galli, & Nisuetæ, & Pisuetæ, & Tamiani, & Arci ex Africa, & Laodicea ex Asia erant. cum his copiis Pausistratus tendebat in Stratonicensi agro locum peropportunum, ignaris regis qui tenuerant, occupavit. In tempore & ad ipsum exitum auxilium mille Achaei pedites cum centum equitibus supervenerunt. Theoxenus iis praerat. Dinocrates regius praefectus recuperandi castelli causa primo castra ad ipsa tendebat. monit inde ad alterum castellum, item Stratonicensis agri: Astragon vocant. omnibusque

ex praefidiis, quae multifaria dissecta erant, deuocatis, & ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliariis, Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. Nec Rhodi pugnam detestauerunt, atque castris in propinquum collatis, exemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, Iguo Agrianos locatim medium accipit contractos ex castellorum (Cares maxime erant) praefidiis, equites cornibus circumdat. Cretensium auxiliares Thracumque Rhodia cohors dextro cornu, sinistro mercenarios milites, lectam peditum manum habuere: medios mista ex pluribus gentibus auxiliares equites leuisque armaturae quod erat, cornibus circumiectum. Eo die steterunt tantum acies utraque super ripam, qui tenui aqua interfluebat torrentis paucisque telis emissis, in castra receperunt sese. Postero die eodem ordine instructi maius aliquanto praelium quam pro numero edidere pugnantibus, nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme equites. ceterum non numero tantum, nec armorum genere, sed animis quoque paribus, & aqua spe pugnarunt. Achaei primi torrente superato in Agrianos impetum fecere: deinde tota prope cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna stetit. numero Achaei mille & ipsi quadringentos loco expulere. inclinatus dein dextrum omne cornu. Macedones, usque dum ordine & velut stipata phalanx consistebat, moueri nequiuertunt. postquam laevo latere nudato circumiacere hastas in uenientem ex transuerso hostem conati sunt, turbati exemplo tumultum primo inter se fecerunt: terga deinde uertunt: postremo abiectis armis, in praecipitem fugam effusi, Bargyllas petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates per fugit. Rhodii quantum

diei

dici super fuit secuti, receperunt sese in castra. Satis constat, si confestum victores Stratonicea perissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse. Pratermissa eius rei occasio est, dum in castellis vicisq; Perreæ recipiendis tempus teritur. interim animi eorum qui Stratoniceam praesidio obtinebant, confirmati sunt. mox & Dinocrates cum iis quae praelio supererant copiis intravit muros. nequicquam inde obfessa oppugnataque urbs est. recipi nisi aliquanto post per Antiochum non potuit. Haec in Thessalia, haec in Achaia, haec in Asia per eosdem dies ferme gesta. Philippus cum audisset Dardanum transgressos fines regni, superiora Macedonia euasitare, quamuis toto prope orbis terrarum undique se suosq; profligante fortuna urgebatur, tamen morte tristius ratus Macedoniae etiam possessione pellic, delectu raptim per urbes Macedonum habito, cum sex millibus peditum, & quingentis equitibus circa Stobos Pelagoniae improuolus hostes oppressit. Magna multitudo hominum in praelio, maior praedandi cupidine palata per agros caesa est. quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem casu pugnae, in fines suos redierunt. Ea una expeditione, non pro reliquo statu fortunae facta, refectis suorum animis, Thessalonicam sese recepit. non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne simul & cum Philippo foret bellandum, quam opportune, iam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus est superatus. nam praeterquam quod facilius cum singulis, quam si in unum ambobus simul contulissent vires, bellum est. Hispania quoque sub idem tempus magno tumultu ad bellum consurrexit. Antiochus cum priore aetate omnibus, quae in Coele Syria sunt ciuitatibus, Ptolemaei in suam potestatem redactis, in hiberna Antiochiam

concessisset: nihilo quietiores postea res habuit. omnibus enim regni viribus connixus, cum ingentescopias terrestres maritimasque comparasset, principio veris præmissis terra cū exercitu filiis duobus Ardue ac Mithridate, iussisque Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum tectarum navium ad hoc leuioribus nauigiis cercurisq; ac lembis ducentis proficiscitur, simul per omnem oram Cilicizque & Cariz tentaturus vrbes quæ in ditione Ptolemæi essent: simul Philippum (necdum enim debellatum erat) exercitu navibusq; adiuturus. Multa egregia Rhodii pro fide erga P. R. proq; vniuerso nomine Græcorum terra marique ausi sunt, nihil magnificentius, quam quod ea tempestate, nō terri tanta mole imminenti belli, legatos ad regem miserunt: Nephelida (promontorium Ciliciz est) inelytum fœdere antiquo Atheniensium) si eo nō contineret copias suas, se obuiaturos: non ab odio vilo: sed ne coniungi cum Philippo paterentur, & impedimento esse Romanis liberantibus Græciam. Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis Aphrosiade, & Coryco, & superato Anemurio (promontoriū id quoq; Ciliciz est) Selinuente recepto, omnibus his aliisq; ciuiore castellis aut metu, aut voluntate sine certamine in dedicationem acceptis, Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi, & quanquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum posset, temperauit iræ, & legatos se Rhodum missurum respondit, iisq; mandaturum, vt renouarent vetusta iura cum ea ciuitate, sua maiorumq; suorum: & vetarent eos aduentū pertimefcere regis, nihil his aut sociis eorum noxæ futurum fraude. nam Romanorum amicitia se non violaturum,

violaturum, argumento & suam recentem ad eos legationem esse, & senatus honorifica in se decreta responsaque. Tum forte legati redierunt ab Roma, comiter auditi dimissiq; vt tempus postulabat, incerto adhuc aduersus Philippum euentu belli. Cū hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuncijs venit, debellatum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuncio accepto, Rhodius, dempto metu a Philippo omni, erat consilium obuam eundi classe Antiocho. illam alteram curam non omiserunt tendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi, quibus bellū ab Antiocho imminebat. nā alias auxilijs iuuerūt, alias prouidēdo ac præmonēdo conat' hostis: causaq; libertatis fuerūt Cauniis, Myndis, Halicarnassensib. Samiisq;. Nō operæ est plequi, vt quæque acta in his locis sint, cū ad ea quæ proprie Romani belli sunt, vix sufficiam. Eodem tempore & Attalus rex ager Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & septuagesimo anno, cum quatuor & quadraginta annos regnasset. Huic viro præter diuitias nihil ad spem regni fortuna dederat. his simul prudenter, simul magnifice vtendo effecit, primum vt sibi, deinde vt alijs non indignus videretur regno. victis deinde prælio vno Callis, quæ tum gens recenti aduentu terribilior Asia erat, regij ascieuit nomen: cuius magnitudini semper animum æquauit. summa iustitia suos rexit, vnicam fidam sociis præstitit. vxorem, ac liberos quatuor superstites habuit. mitis ac munificus amicus fuit. regnū adeo stabile ac firmū reliquit, vt ad tertiā stirpem possessio eius descenderit. Cum is status rerū in Asia Græciaq; & Macedonia esset, vixdū terminato cū Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vltiore coortum est bellū. M. Heluius

eam provinciam obtinebat. is literis senatum certiosem fecit. Colcam & Luscinum regulos in armis esse: cum Colca decem & septem oppida, cum Luscinio validas vires, Cardonem & Bardonem, & maritimam oram omnem, quæ nōdum animos nudaverat, ad finitimorum motus consurrecturam. His literis a M. Sergio Præcuius iurisdicchio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerunt patres, ut comitibus prætorum perfectis, cui prætori prouincia Hispania obuenerat, is primo quoque tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret. Sub idem tempus Coss. Romam venerunt: quibus in æde Bellonæ senatum habentibus, postulantibusque triumphum ob res prospere bello gestas, C. Atinius Labeo, & C. Vrsanius Tr. pl. ut separatim de triumpho agerent Coss. postularunt. communem se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos in dispari merito esset. Cumque Minucius utrique provinciam Italiam obtigisset, diceret, communi animo consilioque se & collegam res gessisse, Cornelius adiceret: Boios aduersus se transgredientes Padum, ut in subtribus Cænonianisque auxilio essent, depopulante vicos eorum atque agros collega, ad sua tuenda auersos esse: tribuni res tantas bello gessisse. Cornelium fateri, ut non magis de triumpho eius, quam de honore diis immortalibus habendo dubitati posset: non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem, tantum gratia atque opibus valuisse, ut cum sibimet triumphum impetrasset, collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minucium in Liguribus leuia prælia, vix digna dictu fecisse, in Gallia magnam numerum militum amississe. nominabatur etiam tribunos militum T. Iuuentium, & Cneum Labeonis fratrem, qui aduersa pugna

gna cum multis aliis viris fortibus ciuibus ac sociis cecidissent. oppidorum paucorum ac vicorum falsas, & in tempus simulatas, sine vilo pignore deditiones factas esse. Hæ inter consules tribunosque altercationes biduum tenuerunt, victique perseverantia tribunorum consules separatim retulerunt. Cn. Cornelio omniū consensu decretus triumphus. & Placentini Cremonensesque addiderunt fauorem consuli, gratias agentes, commemorantesque, obfusione se esse ab eo liberatos, plerosque etiam, cum apud hostes essent, seruitute exceptos. Q. Minucius tentata tantum relatione, cum aduersum omnem senatum videret, in monte Albano se triumphaturum & iure imperii consularis, & multorum clarorum virorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de insubribus Cænonianisque in magistratu triumphauit: multa signa militaria tulit, multa Gallica. Spolia captiuus carpentis transuexit. multi nobiles Galli ante currum traducti. inter quos quidam Amilcarem duces Poenorum fuisse auctores sunt. cæterum magis in se conuertit oculos Cremonensium Placentinorumque colonorum turba pileatorū currū sequentium. Tulit in triumpho ducenta triginta septem millia quingentos, argenti bigati septuaginta novem millia, septuagenos æris militibus diuisit, duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minucius Coss. de Liguribus Boiisque Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus ut loco & fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit: ita signis carpentisque, & spoliis ferme æquabat. pecuniæ etiā prope par summa fuit. æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia, & ducenti militibus centurionibusque

T. LIVII DEC. IIII.

equitibus item in singulos datum, quod dederat collega. Secundum triumphum consularia comitia habita, creati Coss. L. Furius Purpureo, & M. Claudius Marcellus. Pr. postero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M. Acilius Glabrio, L. Aputius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literæ a T. Quintio venerunt, se signis collatis cum rege Philippo in Thessalia pugnassee, hostium exercitum fustum, fugatumq; hæ litteræ prius in senatu a Sergio Pr. deinde ex auctoritate patrum in concione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes decretæ. Breui post legati & a T. Quintio, & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam ibiq; iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. haud multa verba facta, cum Macedones, quæcunque senatus censuisset, id regis facturum esse dicerent. Decem legati more maiorum quorum ex consilio T. Quintius imperator leges paucis Philippo daret, decreti adiectumque, ut in eo numero legatorum Publ. Sulpicius & P. Villius essent, qui Coss. provinciam Macedoniam obtinuissent. Cossanis eo die postulantibus, ut sibi colonorum numerus augetetur, mille adscribi iussit, dum ne quis in eorum numero esset, qui post M. Corneliū & T. Sempronium Coss. hostis fuisset. Lædi Romani eo anno in circo scenaq; ab ædilib. curulibus L. Cornelio Scipione, & Cn. Manlio Volpone & magnificentius quam alias facti, & lætius propter res bello bene gestas, spectati, totique restaurati. Plebei septies restaurati. Acilius Glabrio C. Lælius eos ludos fecerunt. ex argento multatitio tria signa aenea, Cerei Liberoq; & Liberæ posuerunt. L. Furius & M. Claudius Marcellus consulari tu initio,

LIBER III.

tu initio, cum de provinciis ageretur, & Italiam vtri- que provinciam senatus decerneret: ut Macedoniæ cum Italia sortirentur, petebant. Marcellus provinciam cupidior, pacem simulatam ac fallacem dicendo, & rebellaturum, si exercitus inde deportatus esset, regem, dubios sententia patres fecerat. & forsitan obtinuissent Coss. ni Q. Martius Rex, & C. Atinius Labeo Tr. pleb. se intercessuros dixissent, ni prius ipsi ad plebem tulissent, vellent inberentne cum rege Philippo pacem esse? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata est, omnes quinque & triginta tribus vti rogata iusserunt. Et quo magis pacem ratam esse in Macedonia vulgo latarentur, tristis ex Hispania nuncius allatus effecit, vulgataque literæ, Cn. Sempronium Tuditanum pratorem in citeriore Hispania prælio victum, exercitū eius fustum fugatumq; & illustres viros in acie cecidisse. Tuditanum cum gravi vulnere latum ex prælio haud ita multo post expirasse. Coss. ambobus Italia provincia cum his legionibus, quas superiores Coss. habuissent, decreta, & ut quatuor legiones novas scriberent: duas quæ quo senatus censuisset, mitterentur. & T. Quintius Flamininus cum duabus legionibus provinciam eodem exercitu obtinere iussit. imperium ei prorogatum. Pr. deinde provincias sortiti, L. Aputius Fullo urbanam iurisdictionē, M. Acilius Glabrio inter ciues & peteginos, Q. Fabius Buteo Hispaniā vltiorem, Q. Minucius Thermus citeriorem, C. Lælius Siciliā, T. Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minucio, quibus Hispaniæ provinciæ euenerant, Coss. legiones singulas ex quatuor ab se scriptis, quas viderentur vti darent, decretū est: socium ac nominis Latini quaterna millia peditum, trecentos equites.

T. LIVII DEC. IIII.

hique primo quoque tempore in provincias ire iussu.
Bellum in Hispania quinto post anno quam secun-
dum bellum Punicum, finitum est. Priusquam
prætores ad bellum prope novum, quia tum
num suo nomine, nullo Punico exercitu aut duce
ad arma ierant, proficiscerentur, aut ipsi Coss. ab
urbe moverent: procurare, ut assolet, prodigia qua
nunciabantur, iussi. L. Iulius equestris in Sabinos
proficiscens, fulmine ipse equusque exanimati fue-
rant. ædes Feroniæ in Capenate de coelo tacta erat.
ad Monetæ duarum hastarum spicula arserant. Iu-
pus Esquilina porta ingressus, frequentissima parte
urbis cum in forum decurrisset, Tusco vico atque
inde Melio per portam Capenam prope intactus e-
uaserat. Hæc prodigia maioribus hostis sunt pro-
curata. Iisdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui
ante Sempronium Tutidanum citeriorem Hispani-
am obtinuerat: cum ex S. C. urbem esset ingressus
tulit præ se auri mille & quingenta pondo quindecim,
argenti viginti millia, signati denarios triginta
quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L.
Sertinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem
triumphi spe, quinquaginta millia pondo argen-
ti in ætarium tulit, & de manibus duos fornices
in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris
Matutæ, vnum in maximo circò fecit, & his fornices
signa aurata imposuit. Hæc per hyemam ferme
acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintus
a quo cum multa socii peterent, Bæoti petierunt
impetraveruntque, ut hi qui suæ gentis militassent
apud Philippum sibi restituerentur. Id a Quintio
facile impetratum: non quia satis dignos eos credebat,
sed quia Antiocho rege iam suspecto favor
conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat.

Restitu-

LIBER III.

211

Restitutis, confestim apparuit quam nulla in Italia
apud Bæotos gratia esset. nam & ad Philippum gratias
agētes pro redditis hominibus, perinde atque ab
ipso hi, & non a Quintio & Rom. dati essent, miserunt
& comitiis proximis Bæotarchen nullam aliam ob
causam Barcillam quendam, quam quod præfectus
Bæotorum apud regem militantium fuisset, fecerunt.
præteritis Zeuspippo & Pisistrato, aliisque qui Romanæ
societatis auctores fuerunt. Id ægre & in presentia
hi passi, & in futurum etiam metum ceperunt.
cum ad portas prope sedente exercitu Romano ca-
fierent: quidnam se futurum esset profectis in Italia
Romanis, Philippo ex propinquo socios adiuvante,
& infesto his qui partis aduersæ fuissent. Dum
Romana arma propinqua habebant, tollere Barcillam
principem fautorum regis statuerunt. & tempore
ad eam rem capto, cum in publico epulatus reu-
erteretur domum temulentus, prosequentibus
mollibus viris, qui ioci causa conuiuio celebri inter-
fuerant: ab sex armatis, quorum tres Italici, tres
Ætoli erant, circumuentus occiditur. Fuga comi-
tum & quiritatio facta: & tumultus tota urbe dis-
currentium cum luminibus, percussoribus proxima
porta euaserunt. Luce prima concio frequens, vel
ut extante indicio, ad vocem præconis conuocata
in theatro erat: palam ab suo comitatu, & obscoenis
illis viris fremebant interfectum: animis autem
Zeuspippum auctorem destinabant cædis. in præsen-
tia placuit comprehendere eos qui simul fuissent,
questionemque ex his haberi. Qui dum quaruntur,
Zeuspippus confusim animo auertendi ab se criminis
causa in concionem progressus, errare ait homines,
qui tam atrocem cædem pertinere ad illos semiuiros
credere. multa; in eâ parte probabiliter

T. LIVII DEC. IIII.

argumentatus: quibus fidem apud quosdam fecit, nunquam si conficius esset, oblatum se multitudini, mentionemve cadis nullo lacerante facturum fuisse alii non dubitare, obuiam eundo impudenter criminis suspicionem auerti. Torti post paulo fontes, cum scirent ipsi opinionem omnium, ea pro indicio vsi, Zeussippum & Pisistratum nominauerunt, nullo adiecto, cur scire quicquam viderentur argumento. Zeussippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam magis conscientiam quam indicium hominum nullius rei consciorum metuens. Pisistratus speretis indicibus Thebis mansit. Seruus erat Zeussippo, totius internuntius & minister rei quem indice Pisistratus timebat eo ipso timore ad indicium protraxit. literas ad Zeussippum mittit, seruum conscium tolleret. non tantum idoneum ad celandam rem eum videri sibi, quam ad agenda fuerit. Has qui tulit literas, iussit Zeussippo dare quam primum, is, quia non sibi conueniendi eius copia fuit ipsi illi seruo, quem ex omnibus domino fidissimum credebatur, tradidit, & adiecit a Pisistrato de re magnopere pertinente ad Zeussippum esse. Conscientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmasset, aperit, perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeussippus quidem fugerui motus, Athenas, tutiorem auxilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliqua quaestiones tormentis habita, & sumptum supplicium est. Effugerunt ea cades Thebanos Boeotosque omnes ad excrucabile odium Romanorum: Zeussippi principis gentis id facinus conficisse ad rebellandum neque virumque ducem habebant proximū bello quod erat, latrocinium versi, alios hospites, alios vagos per hyberna milites ad varios commigrantes vsus excipiebant quidam

LIBER III.

113

quidam in ipsis itineribus ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta per fraudem diuersoria deuecti deductique opprimebantur. postremo non tantum odio, sed etiam auditate praedicta facinora faciebant: quia negociandi ferme causa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. Cum primo pauci, deinde indies plures desiderarentur, infamis esse Boeotia omnis coepit, & timidius quam in hostica egredi castris miles. tum Quintius legatos ad quaerendum de latrocinii per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludem inuenti, ibi ex limo eruta extractaque ex stagno cadauera, faxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acraphiae & Coronae facta inueniebantur. Quintius primo noxios tradi sibi iussit, & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Boeotos conferre: quorum neutrum cum fieret, verbis tantum ciuitates excusarent, nihil publico consilio factum esse. missis Athenas & in Achaia legatis, qui testarentur sociis, iusto pioque bello se persecuturum Boeotos, & cum parte copiarum P. Claudio Acrephiam ire iussit, cum parte Coronae circumfedit, euastatis prius agris, qua ab Elatia duo diuersa agmina iere. Hac percussu clade Boeoti, cum omnia terrore ac fuga complexissent, legatos mittunt, qui cum in castra non admitterentur, Achaei Atheniensesque superuenerunt. Plus auctoritatis Achaei habuerunt deprecantes: ac ni impetrassent pacem Boeotis, bellum simul gerere decreuerunt. Per Achaeos Boeotis copia adeundi alloquendique Romanum facta est. Iussusque tradere noxios, & multa nomine triginta talenta conferre, pax data, & ab oppugnatione recessum. Post paucos dies decem legati ab Roma ven-

H H

T. LIVII DEC. IIIL.

nerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in ha-
leges est, omnes Græcorum ciuitates, quæ in Euro-
pa, quæq; in Asia essent, libertatem, ac suas leges ha-
berent. quæ earû sub ditione Philippi fuissent, præ-
sidia ex his Philippus deduceret: his quæ in Asia es-
sent, Euromio Pedasizq; & Bargyllis, & Iasio, & Myr-
nia, & Abydo, & Thasio, & Perintho. eas quoque
nim placere liberas esse Decianorû libertate. Quinti-
us Prusie Bithyniorum regi scriberet, quid senatus
& decem legatis placuisset. captiuos, transfugasque
reddere Philippum Romanis, & naues omnes tradi
tradere, quin & regiam vnâ in habitabilis prope ma-
gnitudinis, quam sexdecim versus remorû agebat,
ne plus quingentis armatorum haberet, neve ele-
phantum vllum. bellum extra Macedoniæ fines
iniussu senatus gereret. mille talentum daret po-
pulo Romano, dimidium præfens, dimidium po-
tionib. decem annorû. Valerius Antias quaternum
millium pondo argenti vestigal in decem annos
triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præfens
viginti millia pondo. idem nominatim adiecit
scribit, ne cum Eumene Attali filio (nouus is tum
rex erat) bellum gereret. In hac obsides accepti, in
ter quos Demetrius Philippi filius. Adiecit Valerius
Antias, Attalo absenti æginam elephantosq; dona-
tos, & Rhodiis Stratoniceam Cariz, atq; alias vr-
bes, quas Philippus tenuisset: Atheniensib. insula
datis, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus
Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, Attali
id decretû decem legatorû clam missum
carpebant. literas inanes vana specie libertatis
umbratas esse: cur enim alias Romanis tradi vrbes
nec nominari eas? alias nominari, & sine traditione
iubere liberas esse? nisi vt quæ in Asia sint, liberetur
tur loc

LIBER III.

113

tur longinquitate ipsa tutiores: quæ in Græcia sint,
ne nominatæ intercipientur, Corinthus, & Chalcis,
& Orcum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex-
vano, criminatio erat. dubitabatur enim de Corin-
tho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in S. C. quo
missi decem legati ab vrbe erant, ceteræ Græciæ at-
que Asiae haud dubie liberabantur: de his tribus vr-
bibus legati, quod tempora reipub. postulassent, id
e Republica fideque sua facere statuere iussi erant.
Antiochus rex erat, quam transgressurum in Euro-
pam, cum primum ei res suæ placuissent, non dubi-
tabant, ei tam opportunas ad occupandum patere
vrbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem
legatis, inde Corinthum traiecit: ibi consilia decem
legatorum tractabantur. Idem idem Quintius: libe-
randam omnem Græciam, si ætolorum linguas re-
tunderet: si veram charitatem, maiestatem apud
omnes nominis Romani vellent esse: si fidem fa-
cere, ad liberandam Græciam, non ad transferen-
dum a Philippo ad se imperium, se mare traiecisse.
Nihil contra ea de libertate vrbum alii dicebant.
ceterum ipsis tutius esse, manere paulisper sub tu-
tela præsidii Romani, quam pro Philippo Antio-
chum dominum accipi. Postremo ita decretum est:
Corinthus redderetur Achæis, vt in Acrocorintho
tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetria-
dem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.
Isthmiorû statum ludicrum aderat, semper quidem
& alias frequens, cum propter spectaculi studium
insitum genti, quo certamina omnis generis artû,
viriumq; ac pernicietatis visuntur: tum quia propter
opportunitatem loci per duo diuersa maria omni-
um Græcorum vndique conuentus erat. Sed ex-
pectatione erecti, qui deinde status futurus Græciæ,

T. LIVII DEC. IIII.

quæ sua fortuna esset: alii non taciti solum opinabantur, sed sermonibus etiam seiebant. Romani ad spectaculum confederunt. & præco cum tubicino ut mos est, in mediam arenam, vnde solenni carmine ludicrum indicii solet, processit: & tuba silentio facto, ita pronunciat: Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibusque deicistis, liberos, immunes suis legibus esse iubet. Corinthios, Phocenses, Locrensesque omnes, & insulam Euboeam, & Magnetas, Thessalos, Perræbios, Achæos, Phthorias. Perceussuerat omnes gentes quæ sub ditione Philippi regis fuerant. Audita voce præconis, maius gaudium fuit, quam quod vniuersum homines caperent. vix satis credere si quisque audisset: alii alios intueri mirabundi velut somnii vnam speciem; quod ad quemque pertineret, suarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Reuocatus præco, cum vnusquisque non audire, sed videre libertatis suæ nuncium aueret: iterum pronuntiaret eadem. tum ab certo iam gaudio tantum cum clamore plausus est ortus, totiesque repetitus, ut facile appareret, nihil omnino bonorum multitudini gratius, quam libertatem esse. Ludicum deinde ita raptim peractum est, ut nulli nec animi, nec oculi spectaculo intenti essent. adeo vnum gaudium præoccupauerat omnium aliarum sensum voluptatum. Ludis vero dimissis, cursu prope omnes tendere ad imperatorem Romanum, vruente turba in vnum, adire, contingere dextram, cupientium, coronas lemniscosque iacentium, hanc procul periculo fuerit. Sed erat trium ferme & triginta annorum, & cum robur iuuentæ, tum gaudium tam insigni gloriæ fructu vires suppeditabant. nec præsens omnium modo effusa lætitia est, sed per multos

LIBER III.

117

multos dies gratis & cogitationibus & sermonibus reuocata. Esse aliquam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. nec hoc finitimis, aut propinque viciniatis hominibus, aut terris continenti iunctis præstet. maria traiciat: ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, & vbique ius, fas, lex, potentissima sint. vna voce præconis liberatas omnes Græciæ atque Asiæ vrbes. hoc spe concipere, audacis animi fuisse: ad effectum adducere, virtutis, & fortunæ ingentis. Secundum ista iam Quintius, & decem legati legationes regum, gentium ciuitatumque audiuerunt. Primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. his eadem quæ fere Romæ erant verba sine fide rerum iactantibus nihil iam perplexe, ut antecum dubiæ res incolumi Philippo erant: sed aperte pronunciatum, ut excederet Asiæ vrbibus quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuissent: abstineret liberas, omnesque Græcas ante omnia denunciatum ne in Europam aut ipse transiret, aut copias traiceret. Dimissis regis legatis, conuentus gentium ciuitatumque est haberi cœptus. eoque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronuntiabant. Orestis (Macedonum ea gens est) quod primi ab rege defecissent, suæ leges reddidit. Magnetes, & Perræbi, & Dolopes libertatem concessam Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Ætolos de Pharsalo & Leucade postulantibus ut ex fœdere sibi restituerentur, ad senatum reiecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant adiecta, decreti auctoritate his contribuerunt. Corinthus & Triphylia, & Herea (Peloponnesi & ipsa vrbs est) reddita Achæis.

T. LIVII DEC. IIII.

Græcum & Eretriam decem legati Eumeni regi Attali filio dabant. dissentiente Quintio, venit res arbitrarium senatus. senatus libertatem his ciuitatibus dedit, Carysto adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum vtrique gens sub ditione Philippo fuerat. Aminandrum tenere iusserunt castella, quæ per belli tempus Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu decem legati partiti munia inter se, ad liberandas suæ quisque regionis ciuitates discesserunt. P. Lentulus Bargyllas: L. Stertinius Hephæstiam & Thasiam & Thraciæ vrbes: P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum: Cn. Cornelius ad Philippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percontatus si consilium non vile solum, sed etiam salutem admittere auribus, posset, cum rex gratias quoque futurum diceret, si quid quod in rem suam esset, et promereret: magnopere ei suauis, quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Romam legatos: ne, si quid Antiochus moueret, expectasse, & temporum opportunitates cepisse ad bellandum videri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est cōuentus. qui cum se missurus extemplo legatos respondisset, Cornelius Thermopylas, vbi frequens Græciæ statis diebus esse solus conuentus (Pylaicum appellat) venit, Ætolos populum monuit, ut constanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alii interquesti sunt, quod non idem erga gentem Romanorum animus esset post victoriam, quam in bello fuisset: alii ferocius incusarunt, exprobaruntque, non modo vinci sine Ætolis Philippum, sed ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse. Aduersus ea respondere, ne in altercatione excederet res, cum supersedisset Romanus, omnes

LIBER III.

119

eos æqua impetraturos, si Romam misissent, dixit. itaque ex auctoritate eius decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia Macedoniaque & Asia gererentur, Hetruriam infestam prope coniuratio seruorum fecit. Ad querendam opprimendamque eam M. Acilius prætor, cui inter ciues peregrinosque iurisdictio obtigerat, cum vna ex duabus legione urbana missus, alios iam congregatos pugnando vicit. ex his multi occisi, multi capti, alios verberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant: alios dominis restituit. Consules in provincias profecti sunt. Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite via faciendâ, castra in tumultu quodam ponentem, Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit: & illustres viri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt, inter quos præfecti socium T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda, A. Ogulnius & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita retentaque, cum hostes a prospera pugna nequicquam oppugnassent. Stauis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit, dum & saucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boii, ut est gens minime ad moræ tardium patiens, in castella sua victosque dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecit, in agrum Comensem, vbi Insabres Comensibus ad arma excitis castra habebant, ducit. legiones in ipso itinere prælium committunt. & primo adeo acriter inuaserunt, ut antesignanos impulerint, quod vbi animaduertit, veritus, ne moti semel pellerebantur, cohortem Marforum opposuit, & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit.

quorum cum primus secundusque impetus retulisset inferentem se ferociter hostem, confirmata & reliqua acies Romana restitit primo, deinde signa acriter intulit. nec ultra sustinuerunt certamen Gallici, quin terga verterent, atque effuse fugerent. In eo praelio supra quadraginta millia hominum cesa, Valerius Antias scribit, & quingenta septem signa militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus vnum magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui donum in aede positum scribit. Castra eo die Gallorum expugnata direptaque. & Comum oppidum intra dies paucos captum. castella inde duodeviginti ad consulem defecerunt. Id quoque inter scriptores ambigitur, vtrum in Boios prius, an Insuabres consul exercitum induxerit, adversamque prospera pugna obtulit: ita in victoria ad Comum parta, deformata clade in Boios accepta sit. Sub hac tam varia fortuna gestis, L. Furius Purpureo alter consul per tribum Sappiniam in Boios venit. Iam castris Mutilo appropinquabat, cum veritus ne intercluderetur simul a Boiis Liguribusque eadem via qua adduxerat, reduxit: & magno circuitu per aperta, & caque tuta loca ad collegam peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsinam oppidum populantes peragraverunt. Ea urbs ceteraque castella, & Boii fere omnes, praeter iuventutem quae praedandi causa in armis erat (tunc in denias sylvas recesserat) in deditionem venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boii negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur, improviso aggressuros se rati per occultos saltus secuti sunt. quos non adepti Pado repente nauibus traiecit, Leuos Libuosque cum peruassent: redeuntes inde

inde Ligurum extremo sine cum agresti praeda in agmen incidunt Romanum. Celerius praelium acrisque commissum, quam si tempore locoque ad certamen destinatis, praeparatis animis concurrissent. Ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, apparuit. nam ita caedis magis quam victoriae auidi pugnaverunt Romani, ut vix nuncium cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas, consulum literis Romam allatis, supplicatio in triduum decreta est. Breui post Marcellus Romam venit, triumphusque ei magno consensu patrum est decretus. Triumphavit in magistratu de Insuabris Comensibusque Boiorum triumphi spem collegae reliquit: quia ipsi proprie adversa pugna in ea gente euenerat, collegae secunda. Multa spolia hostium captiuus carpentis traducta: multa militaria signa lata: aris trecenta viginti millia: argenti bigati ducenta triginta quatuor millia: in pedes singulos dati octingenti aris: triplex equiti centurioni. Eodem anno Antiochus antiquam imperii formulam redigere est conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis posita erant, aut quia parum mœnibus armisque ac iuuentuti fidebat: haud difficulter iugum accepturas. Smyrna & Lampſacum libertatem usurpabant: periculumque erat, ne si concessum his foret quos metuebat, Smyrnam in Aeolide Ioniaque, Lampſacum in Hellespontis, aliae urbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendam misit: & quae Abydi copiae erant, praesidio tantum modico relicto, ducei Lampſacum oppugnandum iussit: nec vi tantum terrebatur, sed per legatos leniter alloquendo, castigandoque temeritatem & pertinaciam spem conabatur facere, breui quae peterent habituros. &

T. LIVII DEC. IIIL.

tum satis & ipsis, & omnibus aliis apparere, ab rege
impetratam eos libertatem, non per occasionem
raptam habere. Aduersus quæ respondebant, nihil
neque mirari, neque succensere Antiochum debere,
si ipsem libertatis differri non satis æquo animo
paterentur. Ipse initio veris nauibus ab Epheso pro-
fectus, Hellepontum petit. terrestreis copias ab A-
bydo traiecit Cherfone si vrbe. terrestri naualem ex-
ercitum iunxit. & quia clausérant portas, circūdedit
mœnia armatis. & iam opera ad mouēti deditio est
facta. Idem metus tum incolentes alias Cherfone si
vrbes in deditioem dedit. Lyfimachia in omni-
bus simul naualib. terrestribusq; copiis venit, quam
cum desertam ac stritam prope ruinis inuenisset
(ceperant autem, direptamq; incenderant Thracæ
paucis ante annis) cupido cum restituendi nobilem
urbem, & loco sitam opportuno, cepit. itaque omni
cura simul est aggressus & resta murosq; restituere
& partim redimere seruientis Lyfimachienfes, partim
fuga sparsos per Hellepōtum Cherfone siumq;
conquirere contrahereq; : partim nouos colonos
spe commodorū proposita, ascribere, & omni mo-
do frequentare. simul vt Thracum summoneretur
metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum ad
depopulandum. proxima Thraciæ est profectus
partem, naualesq; socios omnes reliquit in opor-
tibus reficiendæ vrbi. Sub hoc tempus & L. Corneli-
us missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochi
Ptolemæumque reges certamina, Selymbria sub-
stitit: & decem legatorum P. Lentulus a Bargyllis, P.
Villius & L. Terentius a Thasso Lyfimachiam peti-
erunt. eodē & a Selymbria L. Cornelius, & ex Thra-
cia post paucos dies Antiochus conuenerunt. Pri-
mus congressus cum legatis, & deinceps inuitatio
beni-

LIBER III.

177

benigna & hospitalis fuit. vt de mandatis statuque
presenti Asiæ agi cœntum est, animi exasperati sunt.
Romani omnia asta eius, ex quo tempore e Syria
classe soltuisset, displicere senatui non dissimulabāt:
restituique Ptolemæo ciuitates omnes quæ ditio-
nis eius fuissent, æquum censebant: nam quod ad
eas ciuitates attineret, quas a Philippo possedissas An-
tiochus per occasionem, auerso Philippo in Roma-
num bellum intercepisset: id vero ferendum non
esse. Romanos per tot annos terra marique tanta
pericula ac labores exhaustisse, Antiochum belli pre-
mia habere. Sed vt in Asiam aduentus eius dissimu-
lari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens,
potnerit: quod iam etiā in Europam omnib. naua-
libus terrestribusq; copiis transierit, quantū a bello
aperto Romanis abesse: illum quidem etiam si in I-
taliā traiciat, negaturum. Ad ea rex: Satis iā ante
videre se, Romanos inquirere quid regi Antiocho
faciendum: at quousq; terra marique progredien-
dum fuerit ipsis, non cogitare. Asiam nihil ad po-
pulum Romanum pertinere: nec magis illis in-
quendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antio-
cho quid in Italia populus Romanus faciat. Quod
ad Ptolemæū attineat, cui ademptas ciuitates que-
rantur: sibi cū Ptolemæo & amicitia esse, & id agere
se, vt breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philip-
pi quidem aduersa fortuna spolia vlla se petisse: aut
aduersus Romanos in Europam traiecisse. * fuerit,
quo victo omnia quæ illius fuissent, iure belli Se-
leuci facta sint: existimare suæ ditionis esse: occu-
patis maioribus suis rerum aliarum alia cura, pri-
mo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philip-
pū vsurpando aliena possedisse: sicut quædā ex pro-
xima Thracia, quæ indubitate Lyfimachi fuerint.

ad ea faciendi in antiquum venisse: & Lysimachiam
deletam Thracum impetu, de integro condere, vt
Seleucus filius eam sedem regni habeat. His disce-
ptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine vi-
lo satis certo auctore allatus de morte Ptolemæ regis,
vt nullus exitus imponeretur sermonibus. nam
dissimulabat pars vtraque se audisse. & L. Corne-
lius, cui legatio ad duos reges Antiochum, Ptole-
mæumque mandata erat, spacium modici tempo-
ris ad conueniendum Ptolemæum petebat, vt pri-
usquam moueretur aliquid in noua possessione re-
gni, perueniret in Ægyptum. & Antiochus suam
fore Ægyptum, si tum occasio esset, censebat. itaq;
dimissis Romanis, relictoque Seleuco filio cum ter-
restribus copiis ad restituendam, vt instruerat, Ly-
simachiam: ipse omni classe nauigans Ephesum, le-
gatis ad Quintium missis, qui ad fidem de societate
agerent, oram Asiæ legens peruenit in Lyciam. Pa-
tarisque cognito viuere Ptolemæum, nauigandi
quidem in Ægyptum omissum consilium est: Cy-
prum nihilominus tendens, cum Chelidonium pro-
montorium superasset, paulisper seditione remigū
est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem
amnem. Inde profectum eum ad capita (quæ vocat)
Sari fluminis, fœda tempestas oborta prope cum
omni classe demersit. multæ naues eiecæ: multæ
ita haustæ mari, vt nemo in terram enauerit. magna
vis hominum ibi interit, non remigum tantum-
modum, militumque ignotorum, sed etiam insignium ami-
corum. Collectis reliquis naufragiis, cum res non in
eo esset vt Cyprum tentaret, minus opulento agmi-
ne quam profectus erat, Seleuciam redit. ibi subdu-
ci nauibus iussis (iam enim hyems instabat) ipse in
hyberna Antiochiam processit. In hoc statu regum
erant

erant res. Romæ eo primum anno triumphari epulo-
nes facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui le-
gem de creandis his ruerat, & Publ. Porcius Lecca.
His triumphis item vt pontifici lege datum togæ
prætextæ habende ius. Sed magnum certamen cum
omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus vr-
banis, Q. Fabio Labconi, & L. Aurelio. Pecunia opus
erat: quod vltimam pensionem pecuniæ in bellum
collatæ persolvere placuerat priuatis. quæstores ab
auguribus, pontificibus, quod stipendium per bel-
lum non contulissent, petebant. ab sacerdotibus
tribuni nequicquam appellati, omniumque anno-
rum per quos non dederant, exactum est. Eodem
anno duo mortui pontifices, nouique in eorum lo-
cum suffecti: M. Marcellus consul in locum T. Sem-
pronii Tuditani, qui prætor in Hispania decesserat:
& L. Valerius in locum M. Corneli Cethegi. Et Q.
Fabius maximus augur mortuus est admodum ado-
lescens, priusquam vllum magistratum caperet: nec
eo anno augur in eius locum est suffectus. Comitria
indè consularia habita a M. Marcello consule. creati
Coss. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores
indè facti C. Fabricius Luscinus, C. Atinius Labeo,
Cn. Manlius Volsus, App. Claudius Nero, P. Manlius,
P. Porcius Lecca. Ædiles curules, M. Fuluius Nobilior,
& C. Flaminius, tritici decies centum millia bi-
nis æris populo diuiserunt. id C. Flamini honoris
causa, ipsius patrisque, aduexerant Siculi Romam.
Flaminius gratiam eius communicauerat cum col-
lega. Ludi Romani & apparati magnifice sunt, & ter-
toti instaurati. Ædiles pl. Cn. Domitius Aenobar-
bus, & C. Scribonius Curio maximus multos pecu-
narios ad populi iudicium adduxerunt, tres ex his con-
demnati sunt. ex eorum multatitia pecunia ædem

in insula Fauni fecerunt. Ludi plebei per biduum instaurati, & epulum fuit iudorum causa. L. Valerius Flaccus, & M. Porcius quo die magistratum inierunt, de provinciis cum ad senatum retulissent, patres censuerunt, cum in Hispania tantum glisceret bellum, ut iam consulari & duce & exercitu opus esset, placere, consules Hispaniam citeriorem, & Italiam provincias aut comparare inter se, aut fortiri, utri Hispania provincia evenisset, eum duas legiones & quinque millia socium Latini nominis, & quingentos equites secum portare, & naues longas viginti ducere. alter consul duas legiones fortiberet. His Galliam provinciam obtineri satis esse fractis proximo anno Infubrium & Boiorum armis. Cato Hispaniam, Valerius Italiam est fortitus. Pratores deinde provincias fortiti, C. Fabricius Luscinus urbanam, C. Atinius Labeo peregrinam, C. Manlius Volso Siciliam, Appius Claudius Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Lecca Pisas, ut ab tergo Liguribus esset, P. Manlius in Hispaniam citiorem adiutor consuli datur. T. Quintio, suspensis non solum Antiocho & Aetolis, sed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, prorogatum in annum imperium est, duas legiones ut haberet, ut eas si quid supplementi opus esset, consules scribere, & mittere in Macedoniam iussi. Appio Claudio prater legionem quam Quintius Fabius habuerat, duo millia peditum & ducentos equites novos scribere permissum. Par numerus peditum, equitumque novorum Pub. Manlio in citeriorem Hispaniam decretus, & legio eadem quæ fuerat sub Minucio patre, data. Et P. Porcio Lecca ad Hætiuriam circa Pisas ducenti peditum, & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia pro-

rog

xogatum imperium Sempronio Longo. Prouinciis ita distributis, consules priusquam ab urbe proficiscerentur, ver sacrum ex pontificum iussu fecere, quod C. Cornelius Mammula prator voverat de senatus sententia, populi que iussu, Cn. Seruilio, C. Flaminio Coss. annis post vno & viginti factum est, quam votum. Per eosdem dies C. Claudius Appii filius, Pulcher, augur in Quinti Fabii Maximi locum, qui prior anno mortuus erat, lectus, inauguratusque est. Mirantibus iam vulgo hominibus, quod Hispania mouisset bellum, negligi literæ a Quintio Minucio allatæ sunt, se ad Turbam oppidum cum Budare & Besaside imperatoribus Hispanis signis collatis prospere pugnassee duodecim millia hostium exsa. Budarem imperatorem captum, cæteros fufos fugatosque. His literis lectis minus terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum expectatum fuerat. omnes curæ post aduentum utriusque decem legatorum in Antiochum regem conuersæ. Hi expositis prius quæ cum Philippo acta essent, & quib. legibus data pax, non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti classe egregio terrestri exercitu in Europam eum traicisse. nisi auertisset vana spes ex vaniore rumore orta, Aegypti inuadendæ, mox bello Græciam arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem herere & aliud in visceribus Græciæ ingens malum. Nabini nunc Lacedæmoniorum, mox, si liceat, vniuersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitatem omnes fama celebratos tyrannos æquantem. cui si Argos velut arcem, Peloponneso impostam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam a Philippo

Graciam fore. pro rege, si nihil aliud, longinquo
cinum tyrannum dominum habituram. Hac cum
iam ab graubus auctoribus, tum qui omnia perfec-
ptos explorata referrent, audirent maiores: quod ad
Antiochum attineret, maturanda his, cum rex qu-
cunque de causa in Syriam concessisset, de tyranno
consultatio visa est. Cum diu disceptatum esset, vi-
trum iam causa satis videretur, cur decerneretur,
an permitterent T. Quintio, quod ad Nabin Laca-
demonium attineret, faceret quæ e repub. censeret
esse, permiserunt: eam rem esse rati, quæ maturata
dilatave non tam magni momenti ad summam
rem populi Romani esset: magni momunti ad sum-
mam rem populi Romani esset: magis id animad-
uertendū esse, quid Annibal & Carthaginienses, si
Antiocho ortum foret bellum, acturi essent. Adue-
rse Annibali factionis homines principibus Roma-
nis, amicis quisque suis, itentidem scribebant: nunc-
cios literasque ab Annibale ad Antiochum missas
& ab rege ad eū clam legatos venisse. vt feras quæ-
dam nunquam mitescere: sic immitem implacabi-
lemque eius viri animum esse. marcescere ocio situr-
que ciuitatem queri eum, & inertia operis: nec sine
armorum sonitu excitari posse. Hæc probabili
memoria prioris belli per vnum illum, non magis
gesti quam moti faciebat. Irritauerat etiam recent-
ti facto multorum potentium animos. Iudicium
ordo Carthagine ea tempestate dominabatur, eo
maxime, quod iidem perpetui iudices erant. res, fa-
ma, vitæque omnium in illorum potestate erat. qui
vnum eius ordinis, & omnes aduersos habebat. nec
accusator apud iudices infensus deerat. Horum in-
tam impotenti regno (neque enim ciuilitate nimis
opibus utebantur) prator factus Annibal, vocare ad
se quæ-

se quæstorem. Idem pro nihilo habuit. nam & ad-
uersa factionis erat, & quia ex quæstura in iudices,
potentissimū ordinem referebatur: iam pro futu-
ris mor opibus animos gerebat. Enimvero indignū
id ratus Annibal, viatorem adprehendendum quæ-
storem misit: subductumque in concionem non i-
psum magis quam ordinem iudicum, præ quorum
superbia atque opib. nec leges quicquam essent, nec
magistratus, accusauit. & vt secundis auribus accipi-
orationem animaduertit, & infimorum quoque li-
bertati grauem esse superbiam eorum: legem exte-
plo promulgauit pertulitque, vt in singulos annos
iudices legerentur, ne quis biennium continuū iu-
dex esset. Cæterum quantam eo facto ad plebem
inierat gratiam: tantum magnæ partis principū of-
fendebat animos. Adiecit aliud, quod bono publi-
co sibi proprias similitates irritauit. Vestigalia pu-
blica partim negligentia dilabebantur: partim præ-
dæ ac diuisi principum quibusdam & magistratib.
erant. quin & pecunia quæ in stipendium Romanis
suo quoque anno penderetur, deerat: tributumque
grauæ priuatis imminere videbatur. Annibal post-
sent, & in quas res erogarentur, animaduertit, &
quid eorum ordinarii reip. vsus consumerent, quā-
tum peculatus auerteret: omnibus residuis pecuniis
exactis, tributo priuatis remisso, satis locupletem
rempubl. fore ad vestigal præstandum. Romanis
pronunciauit in concione, & præstitit promissum.
Tum vero isti, quos pauerat per aliquot annos pu-
blicos peculatus, velut bonis ereptis, non furto co-
in Annibalem, & ipsos causam odii querentes, in-
stigabant. Itaque diu repugnante Scipione Africa-

no, quia parum ex P. R. dignitate esse ducebat scribere odii accusationibusq; Annibalis, & factionibus Carthaginensium inferere publicam auctoritatem, nec satis habere bello vicisse Annibalem, nisi velut accusatores calumniam in eum iurarent, ac nomen deferrent: tandem peruicerunt, vt legati Carthaginem mitterentur, qui apud senatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege consilio belli faciendi inire. Legati tres missi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo, qui cum venissent, ex consilio inimicorum Annibalis, quarentibus causam aduentus, dici iusserunt, venisse ad controuersias, quæ cum Masanissa rege Numidæ Carthaginensibus essent, dirimendas. id e creditum vulgo, Annibalem vnum se peti ab Romanis non fellebat, & ita pacem Carthaginensibus datam esse, vt inexcipibile bellum aduersus se vnum maneret. itaque cedere tempori & fortunæ statuit, & præparatum omnibus ante ad fugam, obuersionem quoque foro auertendæ suspicionis causa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consilii est egressus. Cum equi quo in loco iussi erant præsto fuissent, nocte via cita regionem quandam agri Vocani transgressus, postero die mense inter Acyllam & Thapsum ad suam turrim peruenit: ibi cum parata instructaque remigio excepit nauis. ita Africa Annibal excessit, sæpius patriam suorum euentus miseratus. Eo die in Cercinæ insulam traiecit. ubi cum in portu naues aliquot Pœni onerarias cum mercibus inuenissent, & ad egressum eum e naue concursus salutantium, esset factus: percontantibus legatum se Tyrum, dixit profecta Thapsum aut Acyllam nunciaret se Cercinæ vi-

nz visum, sacrificio apparari iusso, magistros nauium mercatoresque inuitari iussit, & vela cum antenis ex nauibus corrogari, vt umbra (etenim media æstas forte erat) cœnantibus in littore fieret. quantum res & tempus patiebatur, apparatæ celebratæque eius diei epulæ sunt: multoque vino in serum noctis conuiuium productum. Annibal quum habuit, nauem soluit. cæteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulæ surrexissent, id quod serum erat, aliquot horas remis in naues collocandis & aptandis armamentis absumpserunt. Carthaginē & multitudinis assuetæ domum Annibalis frequentare, concursus ad vestibulum ædium est factus: & vt non comparere eum vulgatum est, in forum turba conuenit principem ciuitatis quærentiū. & alii fugam conscisse (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idque magis ferebant: varietates vultus cerneret, vt in ciuitate aliorū alias partes fouentium factionibus, visum deinde Cercinæ eum, tandem allatum est. Romani legati cum in senatu exposuissent, compertum patribus Romanis esse, & Philippum regem ante ab Annibale maxime accensum, bellum populo Rom. fecisse: & nunc literas nunciosque ab eo ad Antiochum, regem profectos, haud quieturum ante, quam bellū toto orbe terrarum concisset: ne his debere impune esse, si satisfacere Carthaginenses populo Romano vellent: nihil eorum sua voluntate, nec publico consilio factum esse, Carthaginenses responderunt. quicquid æquum censuissent Romani, facturos esse. Annibal prospero cursu Tyrum peruenit: exceptusque a conditorib. Carthaginis vt alia patria, vir tam clarus omni genere honorum paucos moratus dies

Antiochiam nauigat. ibi pfectum iam regem cum audisset: filium eius solenne ludorum ad Daphnes celebrantem conuenisset, comiter ab eo exceptus nullam moram nauigandi fecit. Ephesi regem esse consecutus, fluctuantem adhuc animo, incertumque de Romano bello, sed haud paruum momentum animo eius ad molendum aduentus Annibalis fecit. Aetolorum quoque eodem tempore alii nati ab societate Romana animi sunt: quorum legatos Pharsalum & Leucadem, & quasdam alias ciuitates ex primo foedere petentes, senatus ad quietum reiecit.

DECADIS QVARTÆ LIB. IIII.

Epirome.

LEx Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Troico de stringendis cultibus matronarum tulerat, cuius maxima contentione abrogata est: cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporin orsus esset, ceteriorem Hispaniam pacatus. T. Quintius Flaminius bellum aduersus Lacedaemonienses tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data in pacem qualem ipse uoluit: liberatisque Argiis: qui sub ditione tyranni erant, finiuit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectauit. ut id fieret, Sex. Atilius Tatus, & L. Cornelius Cethegus censores interuenerunt cum indignatione plebis. Colonia plures deductae sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphauit. Res praeterea aduersus Boios & Insubres Gallis feliciter gestae referuntur. T. Quintius Flaminius, qui Philipppum Macedonum regem, & Nabidem Lacedaemoniorum tyrannum uicerat, Graciamque omnem liberauerat: ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphum Phae-

Liv.

Legati Carthaginiensium nuntiauerunt, Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri, tentauerat autem Annibal per Aristonem Tyrium, sine literis Carthaginem missum, ad rebellandum Pannos concitare.

NTER bellorum magnorum aut vixdum finitorum aut imminentium curas, intercessit res parua dictu, sed quae studiis in magnum certamen excesserit. M. Fundanius, & L. Valerius tribunus plebis, ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio Coss. in medio ardore Punici belli: ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu vestimento versicolori uteretur: neu iunsto vehiculo in vrbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa, ueretur. M. & P. Iuuii Bruti tribunus plebis legem Oppiam tuebantur: nec eam se abrogari passuros aiebant. Ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prouersantiumque legi complebatur. matronae nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio viro- rum contineri limine poterant: omnes vias urbis, aditusque in forum obsidebant, viros descendentes ad forum orantes, ut florente republica, crescente indies priuata omnium fortuna, matronis quoque pristinum ornatu reddi paterentur. augebatur haec frequentia mulierum indies: nam etiam ex oppidis conciliabulisque conueniebant. iam & consules praetoresque, & alios magistratus adire & rogare audebant. ceterum minime exorabilem alterum, utique consulem M. Porcium Catonem habebant: qui pro lege, ne abrogaretur, ita disseruit: Si in sua

quisque nostram matrefamilias Quirites, ius & maiestatem viri retinere instituit, minus cum vniuersis feminis negotii haberemus. nunc domi nostra libertas nostra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia singulas sustinere non potuimus, vniuersas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam esse, viros omni genus in aliqua insula coniuratione muliebri astitisse sublatum esse. Ab nullo genere non æque summum periculum est, si cœtus & concilia & secretæ consultationes esse sinas. Atque ego vix statuerem apud animum meum possum, vtrum peior ipsa res an peiore exemplo agatur. quorum alterum ad nos Coss. reliquosque magistratus, alterum ad vos Quirites rites magis pertinet. nam vtrum e repub. sit, nec ne id quod ad vos fertur, vestra existimatio est, qui suffragium ituri estis. Hæc confternatio muliebri sine sua sponte, siue auctoribus vobis M. Fundani & L. Valeri facta est, haud dubie ad culpam magistratum pertinens, nescio vobis tribuni, an Coss. magis sit deformis vobis, si feminas ad concitandas turbas bunitias seditiones iam adduxistis: nobis, si vtriusque quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perueni. quod nisi me verecundia singularum magistrum maiestatis & pudoris, quam vniuersarum tenent, isset, ne compellatæ a consule viderentur: dixissem, qui hic mos est in publico procurrendi, & obsequendi vias, & viros alienos appellandi? istud ipsum fuit, quæque domi rogare non potuistis: an blandiores in publico quam in priuato, & alienis quam vestris estis: quanquam ne domi quidem vos, si sui iuris matribus matronas contineret pudor: quæ leges hic rogarantur.

garentur abrogarenturve curare decuit. Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere feminas sine auctore voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, virorum. nos (si diis placet) iam etiam rem publ. capessere eas patimur: & foro quoque & concionibus & comitiis immisceri. quid enim nunc aliud per vias & compita faciunt, quam quod aliarum rogationes tribunorum plebis suadent, aliam legem abrogandam censent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali: & sperate ipsas modum licentiae facturas, nisi vos faciatis. Minimum hoc eorum est, quæ iniquo animo foeminae sibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur, omnium rerum libertatem, imo licentiam, si vera dicere volumus, desiderant. quid enim, si hoc expugnauerint, non tentabunt? Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri, per quæque subiecerint viris. quibus omnibus constitutas vix tamen continere potestis. quid si carpere singula & extorquere, & exequari ad extremum viris patiemini: tolerabiles vobis eas fore creditis? exemplo simul pares esse cœperint, superiores erunt. At hercule ne quid nouum in eas rogetur, recusat: non ius, sed iniuriam deprecantur, imo vtriusque quam accepistis, iussistis suffragiis vestris legem, quam vsu tot annorum & experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis: id est, ut vnam tollendo legem, ceteras infirmetis. Nulla lex satis commoda omnibus est. id modo quaeritur, si maiori parti & in summam prodest. si quod cuiquam priuatum officiet ius, id destruet ac demolietur: quid attinebit vniuersos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo tamen audire quid sit propter quod matronæ confternatæ

procurrant in publicum, ac vix foro se & concione
abstineant. ut captivi ab Annibale redimantur, pri-
rentes, viri, liberi, fratres earum? procul abest, ut
sitque semper talis fortuna reipub. sed tamen cum
fuit, negastis hoc piis precibus earum. At non pietas
nec sollicitudo pro suis, sed religio congregavit eas
matrem Idæam Pessinunte ex Phrygia venientem
accepturæ sunt. Quid honestum dictu saltem feli-
tioni prædeditur muliebri? Vt auro & purpura su-
geamus, inquit: ut carpentis festis profestisque
diebus velut triumphantes de lege victa & ab-
gata, & captis & ereptis suffragiis vestris, per urbem
vestemur: ne ullus modus sumptibus, nec luxuria
sit. Sæpe me querentem de foeminarum, sæpe de vi-
rorum, nec de priuatorum modo, sed etiam mag-
stratum sumptibus audistis: diuersisque duobus
vitiis, avaritia & luxuria civitatem laborare: neque pri-
ores omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego
quo melior latiorque indices fortuna reip. est, quo
magis imperium crescit, & iam in Græciam Asiam
que transcendimus, omnibus libidinum illeceb-
repletas, & regias etiam attractamus gazas: eo ple-
horreo ne illa magis res nos ceperint, quam nos
las. Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illam
sunt huic urbi. iam nimis multos audio Corinthi &
Athenarum ornamenta laudantes mirantesque,
antefixa fictilia deorum Romanorum ridentes. &
go hos malo propitios deos, & ita spero futuros,
in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum
memoria per legatum Cyneam Pyrrhus non viro-
rum modo, sed etiam mulierum animos donis ter-
tauit. nondum lex Oppia ad coerendam luxuriam
muliebrem lata erat: tamen nulla accepit. quam
causam fuisse censetis? eadem mihi fuit, quæ maioribus
nostris

nostris nihil de hac re lege sancienti. nulla erat lu-
xuria quæ coereretur. Sicut ante morbos necesse
est cognitos esse, quam remedia eorum: sic cupidi-
tates prius nata sunt, quam leges quæ iis modum
facerent. Quid legem Liciniam excitavit de quin-
gentis iugeribus, nisi ingens cupido agros continu-
andi? quid legem Cinciam de donis & muneribus,
nisi quia vestigalis iam & stipendiaria plebs esse so-
natui coeperat? Itaque minime mirum est, nec Op-
piam, nec aliam ullam tum legem desideratam esse,
quæ modum sumptibus mulierum faceret, cum
auro & purpuram data & oblata vltro non acci-
piebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem cir-
cumiret, stantes in publico inuenisset quæ accipe-
rent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne causam
quidem aut rationem inire possum. nam ut quod
alii liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis
aut pudoris, aut indignationis habeat: sic æquato o-
mnium cultu, quid vnaqueque vestrum veretur, ne
in se conspiciatur? Pessimus quidem pudor est vel
parsimonia vel paupertatis: sed vtrunque lex vobis
demit, cum id quod habere non licet, non habetis.
Hanc, inquit, ipsam ex æquationem non fero, illa
locuples, cur non insignis auro & purpura conspi-
ciatur? cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet,
ut quod habere non possunt, habituræ, si liceret, fu-
isse videantur? Vultis hoc certamen vxoribus ve-
stris iniicere Quirites, ut diuites id habere velint,
quod nulla alia possit pauperes, ne ob hoc ipsum
contemnantur, supra vires se extendant? Næ simul
pudere quod non oportet, ceperit: quod oportet,
non pudebit. Quæ de suo poterit, parabit: quæ non
poterit, virum rogabit. Miserum illum virum, & qui
exoratus, & qui non exoratus erit, cum quod ipse

non dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogāt, & quod maius est, legem & iustitiam rogāt, & a quibusdā impetrant aduersus te & rem tuā, & liberos tuos inexorabiles. simul lex morū dū sumptibus vxoris tuæ facere desierit, tu nunquam facies. Nolite eodē loco existimare Quirites futurum rem, quo fuit, antequam lex de hoc ferretur. & hominem improbum non accusari tutius est, quā absolui: & luxuria non mota tolerabilior esset, quam erigimur. nunc ipsis vinculis, sicut fera bestia, irritata, deinde emissā. Ego nullo modo abrogandā legem Oppiam censeo. vos quod faxitis, deos omnes fortunare velim. Post hæc tribuni quoque plebis, qui se intercessuros professi erant, cum pauca in eandem sententiā adiecissent, tum L. Valerius prorogatione ab se promittente gata ita differuit: Si priuati tantūmodo ad suadendum dissuadendumque id quod a nobis rogatur, processerint, sent, ego quoque cum satis dictum pro vtraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra expectaui. nunc cum vir grauissimus C. M. Porcius nō auctoritate solum, quæ tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiā longa & accurata insectatus sit rogationem nostrā, necesse est paucis respondere. qui tamen plurimam in castigandis matronis, quā in rogatione nostra dissuadenda consumpsit: & quidē in dubio poneret, vtrū id quod reprehenderet, matronæ suæ sponte, an nobis auctoribus fecissent. Rem defendam, nō nos: in quos iecit magis hæc C. verbotenus, quā vt re insinularet. Ceterū & seditiones & interdū secessionem muliebrem appellauit, quod matronæ in publico vos rogassent, vt legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata republ. abrogaretis. Verba magnæ quæ rei augendæ causā conquirantur, & hæc & alia

esse scio, & M. Catonem oratorem non solum grauem, sed interdū etiam truce esse scimus omnes, cum ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronæ fecerunt, quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? Tuas aduersus te Origines reuoluam, accipe quoties id fecerint, & quidem semper bono publico. Iam a principio regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, nonne intercursum matronarum inter acies duas, prælium sedatum est? Quid regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nōne id agmen quo obruta hec vrbs esset, matronæ auerterunt? Iam vrbe capta a Gallis, aurum, quo vrbs redempta est, nempe matronæ consensu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) nonne & cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniæ adiungerentur? & cum dii quoque noui ad opem ferendam dubiis rebus accerferentur: matronæ vniuersæ ad mare profectæ sunt ad matrem Idæam accipiendam? Dissimiles, inquit, causæ sunt. nec mihi causas equare propositum est. nihil noui factum purgare satis est. Ceterū quod in reb. ad omnes pariter viros feminasque pertinentibus, fecisse eas nemo miratus est, in causa propriæ ad ipsas pertinente miramur fecisse? Quid autem fecerunt? superbas medius fidius aures habemus, si cum domini seruorum nō fastidiant preces, nos rogari ab honestis feminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur: in quo duplex consulis oratio fuit. nā & legem vllā omnino abrogari est indignatus, & eam præcipue legem, quæ luxuriæ muliebris coercendæ causa lata esset. & illa cōmunis

pro legis visa consularis oratio est: & hæc adne-
sus luxuriam severissimis moribus conveniebant.
taque periculum est, nisi quid in utraque vani-
docuerimus, ne quis error vobis offundatur. Ego
nim quemadmodum ex his legibus, quæ non
tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis causa in-
ternum lata sunt, nullam abrogari debere fateor.
nisi quam aut usus coarguit, aut status aliquis re-
pub. inutilem fecit: sic quas tempora aliqua delide-
rarunt leges, mortales (vt ita dicam) & temporibus
ipsis mutabiles esse video. quæ in pace late sunt, ple-
runq; bellum abrogat: quæ in bello, pax: vt in nauis
administratione alia in secunda, alia in aduersa tem-
pestate vsui sunt. Hæc cum ita natura distincta sin-
ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quæ ab-
rogamus? Quid vetus regia lex, simul cum ipsa vrbis
nata? aut (quod secundum est) a decemviris ad con-
denda iura creatis in XII tabulis scripta? sine qua
cum maiores nostri non existimarent matronale de-
cus seruari posse nobis quoq; ferendum sit, ne cum
ea pudorem sanctitatemq; foeminarum abrogemus.
Quis igitur nescit nouam istam legem esse, Q. Fabio
T. Sempronio consulibus XX. annis ante latam? si-
ne qua cum per tot annos matronæ optimis mori-
bus vixerint: quod tandem ne abrogata ea effundat-
tur ad luxuriam, periculum est? nam si ista lex idea
lata esset, vt finiret libidinem muliebrem, verendum
foret, ne abrogata incitaret. cur sit autem lata, ipsam
indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor: ad
Cannas iam Parentum, iam Arpos, iam Capuam ha-
bebat: ad urbem Romam admoturus exercitum vi-
debat, defecerant focii, non milites in supplemen-
tum, non socios navales ad classem tuendam, non
pecuniam in aratio habebamus: serui, quibus arma
dare-

darentur, ita vt precium pro iis bello perfecto do-
minis solueretur, emebantur, in eandem diem fir-
mentum & cætera quæ belli usus postulabant, præ-
benda publicani se conducturos professi erant: ser-
uos ad remum, numero ex censu constituto cū sti-
pendio nostro dabamus: aurum & argentum omne
a senatoribus eius rei initio orto, in publicum con-
ferebamus: vidux & pupilli pecunias suas in ararium
deferabant: cautum erat, quo ne plus auri & argen-
ti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi ha-
beremus. Tali tempore in luxuria & ornatu matro-
næ occupatæ erant, vt ad eam coercendam lex Op-
pia deliderata sit: cum quia Cereris sacrificium lu-
gentibus omnibus matronis intermissum erat, se-
natus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui non
apparet, ob inopiam & miseriam ciuitatis, quia o-
mnium priuatorum pecunia in usum publicum ver-
tendæ erit, istam legem scriptam, tandiu mansuram,
quandiu causa scribendæ legis mansisset? nam si
quæ tunc temporis causa aut decreuit senatus, aut
populus iussit, in perpetuum seruari oportet: cur
pecunias reddimus priuatis? cur publica præsentem
pecuniam locamus? cur serui qui militent non emen-
dimus? Omnes alii ordines, omnes homines muta-
tionem in meliorem statum reipublicæ sentient: ad-
coniuges tantum nostras pacis & tranquillitatis pu-
blicæ fructus non perueniet? Purpura viri vtemur,
prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi no-
stri prætextis purpura togis vtemur: magistratib. in
colonis municipiisq; hic Romæ infimo genere ma-
gistris vicorū, togæ prætextæ habendæ ius permitte-
mus: nec vt id viuui solū habeant tantum in signe, sed
etiam vt cum eo crementur mortui: foeminis dun-

taxat purpure vſu interdicens? & cum tibi viro
ceat purpura in veſte ſtragula vti, matremſa militem
tuam purpureū amiculum habere nō ſines? & equum
tuus ſpeciſiſius inſtratus erit, quam vxor veſtraiſe
in purpura, quę teritur, abſumitur, iniuſtā quidem
ſed aliquam tamē cauſam tenacitatis video: in auro
vero, in quo præter manuſprecii nihil intertrimit
ſit, quę malignitas eſt: præſidiū potius in eo eſt & ad
publicos, & ad priuatos vſus: ſicuti experti eſtis. Non
iam æmulationem inter ſe ſingularē, quādo nō
la haberet, eſſe aiebat. At Hercule vniuerſis dolor
indignatio eſt, cum ſociorum Latini nominis vxores
rib. vident ea cōceſſa ornamenta, quę ſibi adempta
ſunt, cum inſignes eaſe auro & purpura: cum illis
rehi per urbem, ſe pedibus ſequi tanquam in illis
rum ciuitatibus, non in ſua imperium ſit. Virorum
hoc animos vulnerare poſſet: quid mulierum
rum cenſetis, quas etiam parua mouent? non magis
ſtratus, nec ſacerdotia, nec triumphī, nec inſignia
nec dona, aut ſpolia bellica his contingere poſſunt
ſunt: munditię, & ornatus, & cultus, hæc fœminarum
inſignia ſunt: his gaudent & gloriantur. huc munditię
muliebrem appellarunt maiores noſtris. Quid
liud in luſtu, quam purpuram atque aurum de
ponunt? quid cum eluxerunt, ſumunt? quid in g
tulationibus ſupplicationibusque, niſi excellentior
rem ornatū adiciunt? Scilicet ſi legem Oppiam ab
rogaueritis, non veſtri arbitriū erit, ſi quid eius v
re volueritis, quod nunc lex verat minus filia, vxor
res, ſorores, etiam quibufdam in manu erunt. Num
quam ſaluis ſuis exiit ſeruitus muliebris. & ipſe
libertatem, quam viduitas & orbitas facit, dere
ſtantur. In veſtro arbitrio ſuum ornatum, quam
in legis malunt eſſe, & vos in manu & tutela, non
in ſer

in ſeruitio debetis habere eaſ, & malle patres vos
aut viros, quam dominos dici. Inuidioſis nomini
bus vtebatur modo Coſ. ſeditionem muliebrem
& ſeſſionem appellando. id enim periculum eſt,
ne ſacrum montem, ſicut quondam irata plebs,
aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmi
tati eſt quodcunque vos cenſueritis. quo plus pote
ſtis, eo moderatius imperio vti debetis. Hæc cum
contra legem, proque lege dicta eſſent: aliquanto
maior frequentia mulierum poſtero die ſeſe in pu
blicum effudit: vnoque agmine omnes Brutorum
ianuas obſederunt, qui collegarum rogationi in
tercedeabant: nec ante abſtiterunt, quam remiſſa
fuit, quin omnes tribus legem abrogarent. annis
XX. poſt abrogata eſt, quam lata. M. Porcius Coſ.
poſteaquā abrogata eſt Oppia lex, extemplo XXV.
nanibus longis, quarum quinque ſociorum erant,
ad Lunæ portum profectus, eodem exercitu conue
nire inſiſſo, & edicto per oram maritimam miſſo na
uibus omnis generis contractis, a Luna proficiſcens
edixit vt ad portum Pyrenæi ſequerentur, inde ſe
frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Præterueſti Li
guſſinos montes, ſinumque Gallicum, ad diem
quam edixerat, conuenerunt. inde Rhodam ven
tat, vi deiectum. ab Rhoda ſecundo vento Empo
rias peruentum. ibi copiæ omnes, præter ſocios
nauales, in terram expoſitæ. Iam tunc Emporiz
duo oppida erant muro diuiſa. vnum Græci habe
bant a Phocæa, vnde & Maſſilienſes oriundi: alterū
Hiſpani, ſed Græcum oppidum in mare expoſitum,
totum orbem muri minus quadringetos paſſus pa
tentem habebat: Hiſpanis retractior a mari triam

millium passuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo Cæsare post deuictos Pompeii liberos adiecti. nunc in corpus vnum confusi omnes, Hispanis prius, postremo & Græcis in ciuitatem Romanam adscitis. Miraretur quis, cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam fera & bellicosa genti obiectos, quæ eos tutaretur. disciplina erat cultos infirmitatis, qui inter validiores optime timor continet. Partem unam versam in agros egregie munitâ habebant, vna tantum in eam regionē porta imposita: cuius assiduus cultus semper aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat: neque moris tantum, aut legis causa, sed quanta si hostes portas esset, obseruabant vigilias & circumibant eam. Hispanum neminem in urbem recipiebant. ne ipsi quidem temere vrbe excedebant. ad mare pertinebat omnibus exitus. porta ad Hispanorum oppidum versa nunquam nisi frequentes, pars tertia tere, cuius proxima nocte vigilie in muris fuerant, egrediebantur. causa exeundi hæc erat: commerciorum Hispani imprudentes maris gaudebāt: mercarique & ipsi ea quæ externa nauibus inueherebant, & agrorum exhibere fructus volebant. huiusmodi vilius desiderium, vt Hispana vrbs Græcis pareret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quod sub vrbis Romæ amicitie latebant, quam sicut minoribus viribus quam Massilienses, ita pari colebāt. fide tunc quoq; consulem exercitumq; comiter ac benigne acceperūt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi & quantæ hostium copię essent, ne mora quidem segnis esset: omne id tempus exercendis militibus consumpsit. Id erat forte tempus anni, vt frumentum in arceis Hispani haberent. ita redemptoribus

redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romanam dimissis: Bellum, inquit, scipsum alet. profectus ab Emporiis agros hostiū vrit vastatq; omnia fuga & terrore complet. Eodem tempore M. Heluius decedenti ex vltiore Hispania cum praesidio sex millium dato ab Ap. Claudio prætorē, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse Valerius scribit: duodecim millia ex iis casâ, oppidum Iliturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Heluius puenit. & quia tuta iâ ab hostibus regio erat: praesidio in vltiore Hispaniam remissio, Româ est profectus: & ob rem feliciter gestâ ouans urbem est ingressus. Argenti infecti tulit in ararium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo. & signati bigatorū XVII. millia XXXIII. & Oscens argenti CXX. millia CCCXXXVIII. Causa triumphandi negandi senatui fuit, quod alieno auspicio & in aliena prouincia pugnasset. Cæterum Minucio post redierat, cum prouincia successorī Q. longo & graui morbo fuisset. itaque duobus modis mensibus ante Heluius ouans urbem est ingressus, quam successor eius Q. Minucius triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta bigatorū LXXVII. millia, & Oscens argenti CCLXXVIII. millia. In Hispania interim consul haud procul Emporiis castra habebat. eo legati tres ab Iltergetum regulo Bilistage, in quibus vnus filius erat, venerunt, querentes castris sua oppugnati: nec spem vllâ esse resistendi, nisi praesidio Romanus miles esset. V. millia militum satis esset: nec hostes, si tanta manus venisset, mansuros. Ad ea consul, moueri quidem se vel periculo e-

orum vel metu dicere sibi nequaquam tantum periculum esse, ut cum magna vis hostium haud procul absit, cum qua mox lignis collatis dimicandum sibi indies expectet: diuidendo exercitum, minueret tuto vires posset. Legati ubi hæc audierunt, rates ad genua consulis prouoluuntur. orant, ne in rebus tam trepidis deserat: quo enim se repulsi ab Romanis ituros? nullos se socios, nihil viquam in terris aliud spei habere. potuisse se extra id periculum esse, si decedere fide, si cōiurare cum cæteris voluissent. nullis minis, nullis terculis se moras sperantes satis opis & auxilii sibi in Romanis esse. si nullum sit, si sibi a cōsule negetur, deos hominesque se testes facere, innitos & coactos se, ne eadem quæ Saguntini passi sunt patiantur, defecturos, cum cæteris potius Hispanis quam solos perirent esse. Et illo quidem die sic sine respōso dimissi. Cōsule nocte quæ insecuta est, anceps cura agitare, ne se deserere socios, nolle minuere exercitum, quoque aut moram sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum asferre posset. stat sententia non minuire copias, ne quid interim hostes inferant ignominie: sociis spem pro re ostendendam censet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello valuisse, & credere se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia & sperando atque audendo uatum. Postero die legatis respondit: quanquam vereatur ne suas vires aliis eas commodando minuat, tamen illorum se temporis ac periculi magis quam sui rationem habere. denunciari militum parum curam, ut omnibus cohortibus iubet, ut cibum quem in naues imponant, mature coquant: nauesque diem tertium expediri iussit: duos ex legatis Bullum atque Ilergetibus nunciare ea iubet: filium regis

li comiter

li comiter habendo, & muneribus apud se retinet. Legati non ante profecti quam impositos in naues milites viderunt: id pro haud dubio iam nunciantes, non suos modò, sed etiam hostes fama Romanorum auxilii aduentantis impleuerunt. Consul ubi satis quod in speciem fuit, ostentatum est, renouari ex nauibus milites iubet. ipse cum iam id tempus anni appeteret, quo geri res possent: castra hyberna mille passuum ab Emporiis posuit: inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa modico præsidio castris relicto, prædatum militibus in hostium agros educebat. nocte ferme procederent, & inopinantes opprimerent. & exercebat ea res novos milites, & hostium magna vis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta castrorum audebant. Vbi satis admodum & suorum & hostium animos est expertus, conuocari tribunos prefectosque, & equites omnes & centuriones iussit: Tempus, inquit, quod sæpe optastis, venit: quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendendi. adhuc prædonum magis quam bellantium militastis more. nunc iusta pugna hostes cum hostibus confertis manus. non agros inde populari, sed urbium opes haurire licebit. Patres nostri cum in Hispania Carthaginensium & imperatores ibi & exercitus essent: ipsi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamen addere hoc in foedere voluerunt, ut imperii sui iberus fluuius esset finis. nunc cum duo prætores, cum Cōs. cum tres exercitus Romano Hispaniam obtineant. Carthaginensium iam prope X. annis nemo in his prouinciis sit imperium nobis citra Iberum amissum est. hoc armis & virtute recuperetis oportet: & nationem rebel-

lantem magis temere quam constanter bellantem
ingum quo se exiit, accipere rursus cogatis. In hoc
modum maxime adhortatus, pronunciat se nocte
ad castra hostium ducturum. ita ad corpora curam
da dimissi. Nocte media, cum auspicio operam de-
disset, profectus, ut locum quem vellet, priusquam
hostes sentirent, caperet: præter castra hostium cir-
cunducit: & prima luce acie instructa sub ipsum
vallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari
tergo apparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma
interim consul apud suos: Nusquam nisi in virtute
spes est, milites, inquit, & ego sedulo, ne esset, feci
inter castra nostra & nos, medii hostes: ab tergo ha-
stium ager est. quod pulcherrimum idem turissimum est.
virtute spem positam habere. Sub hæc cohortes ter-
iubet, ut barbaros simulatione, fugam eliceret. Id quod
crediderat, evenit. pertinuisse & cedere rati Roma-
nos, porta erumpunt: & quantum inter castra sua
& hostium aciem relictum erat loci, armatis com-
plent. Dum trepidant acie instruenda, consilium
paratis ordinatisque omnibus, incompósitos ag-
greditur. equites primos ab utroque cornu in pug-
nam induxit. sed in dextro extemplo pulsus, cedens
tesque trepidi etiam peditum terrore intulere. Quod
ubi vidit Coss. duas cohortes delectas ab dextero la-
tere hostium circumduci iubet: & ab tergo se osten-
dere prius quam concurrerent peditum acies. Is
terror obiectus hosti, rem metu Romanorum equi-
tum inclinatam æquavit. tamen adeo turbati ce-
rant dextra alæ equites peditesque, ut quosdam
Coss. manu ipse reprehenderit, & aduersos in ho-
stem verterit. ita & quam diu missilibus pugnatum
est, anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, ut
de terror & fuga coeperat, ægre Romanus resiste-
bat.

bat. a sinistro cornu & ab fronte urgebantur barba-
ri. & cohortes ab tergo instantes pauidi respicebāt.
ut emissis soliferis salaricisque gladios strinxerunt,
tum velut redintegrata est pugna. non cæcis ictibus.
procul ex improviso vulnerabatur: sed pede colla-
to, tota in virtute ac viribus spes erat. Fessos iam
suos Coss. ex secunda acie Subsidiariis cohortibus in
pugnam inductis, accendit: noua acies facta, inte-
græ recentibus telis fatigatos adorti hostes, primum
acri impetu velut cuneo perculerunt: deinde dis-
sipatos in fugam auerterunt: effusoque per agros
cursu, castra repetebantur. Vbi omnia fuga com-
pleta vidit Caro: ipse ad secundam legionem, quæ in
subsidio posita erat, equo reuehitur: & signa præ se
ferri, plenoque gradu ad castra hostium oppugnanda
succedere iubet. si quis extra ordinem audius
procurrit, & ipse interequitans sparo percutit, &
tribunos centurionesque castigare iubet. Iam castra
hostium oppugnabantur: saxisque & sudibus & omni
genere telorum summovebantur a vallo Romani.
ubi recens ad mora legio est, tum & oppugnantibus
animus creuit, & insensius hostes pro vallo pugna-
bant. Coss. omnia oculis perlustrat: ut qua minima
virescitur, ea parte irrumpat. ad sinistram portam
infrequentes videt: eo secundæ legionis principes
hastatosque inducit. non sustinuit impetum eorum
statio quæ portæ opposita erat. & cæteri postea quæ
intra vallum hostes vident, ipsis castris exuti, signa
armaque abiiciunt, cadunt in portis suomet ipsi
agmine in arcto hærentes. secundani terga hostium
cadunt, cæteri castra diripiunt. Valerius Antias su-
pra L. X. millia hostium cæsa eo die scribit. Caro ipse
haud sane de rectorum laudum suarum, multos cæ-
sos ait, numerum non adscribit. Tria eo die laud.

bilis fecisse putatur. vnum, quod circumducto exercitu procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes praelium commisit: alterum, quod cohortes ab tergo hostibus obiecit: tertium, quod secundam legionem. ceteros omnibus effusis ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis compositam instructamque, subire ad portam castrorum iussit. Nihil deinde a victoria cessatum. cum receptui signo dato suos spoliis armatis in castra reduxisset, paucis horis noctis quietem datis, ad praedandum in agros duxit, effusus, ut sparsis hostibus fuga, praedati sunt. quae res non minus quam pugna pridie adversa Emporitanos Hispanos, accolaeque eorum in deditionem compulsi. multi & aliarum civitatum, qui Emporitanas perfugerant, dediderunt se. quos omnes appellatos benigne, vinoque & cibo curatos, domos dimisit. Confectum inde castra movit. & quacunque incedebat agmen, legati dedentium civitates suas occurrebant. & cum Tarraconem venit, iam omnibus eis Iberum Hispania perdomita erat, captivique & Romani & socium ac Latini nominis variis castris in Hispania oppressi, domum Cos. a barbaris redecebantur. Fama deinde vulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum duciturum: & ad devios montanos profecturum etiam falso perlaturum est. Ad hunc vanum & sine auctore villo rumorem Bergistanorum civitatis septem castella defecerunt. eos deditione exercitu Cos. sine memorando praelio in potestatem redegit. Haud ita multo post iidem, regresso Tarraconem Cos. priusquam inde quoquam procederet, defecerunt. Iterum, subacti: sed non eadem venia visis fuit. sub corona venire omnes, ne saepius pacem sollicitarent. Interim Pub. Manlius

praetor

praetor, exercitu vetere a Q. Minucio, cui successerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudio Neronis ex veteriore Hispania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maxime imbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudinis sua, obviam ierunt agmini Rom. Eques immixtus turbavit extemplo aciem eorum. pedestre praelium nullius ferme certaminis fuit. milites veteres periti hostium bellicae, haud dubiam pugnam fecerunt. nec tamen ea pugna debellatum est. X. millia Celtiberum mercede Turdetani conducunt, alienisq; armis parabant bellum. Cos. interim rebellionem Bergistanorum ictus, ceteras quoque civitates ratus per occasionem idem facturum, arma omnibus Iberum Hispanis ademit. quam rem adeo egre passi, ut multi mortem sibi met ipsi consciscerent: ferrox gens nullam vitam rati sine armis esse. Quod ubi Cos. renunciatum est, senatores omnium civitatum ad se vocari iussit. atque iis: Non nostra, inquit, magis quam vestra refert vos non rebellare. siquidem id maiore Hispanorum malo quam exercitus Romani labore semper adhuc factum est. id ut ne fiat, vno modo arbitror caueri posse, si effectum erit ne possitis rebellare. volo id quam mollissima via consequi. vos quoque in ea re consilio me adiuvate. nullum libentius sequar, quam quod vosmet ipsi attuleritis. Tacentibus spaciū se ad deliberandum diurnum paucorum dare dixit. cum revocati secundo quoque concilio tacuissent, vno die muris omnium dirutis, ad eos qui nondum parebant, profectus: ut in quanque regionem venerat, omnes qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segestricam tantum gravem atque opulentam civitatem, vineis & pluteis cepit. Eo maiore habebat difficultatem in subigendis hostibus, qui

primi venerant in Hispaniam, quod ad illos, tunc imperii Carthaginienſiū Hispani deſiciebant: huius ex uſurpata libertate in ſeruitutē velut aſſerendū erant. & ita mota omnia accepit, vt alii in armis eſſent, alii obſidione ad defectionem cogerentur: nec niſi in tempore ſubuentum foret, vltra ſuſtentaturi fuerint. Sed in coſ. ea vis animi atque ingenii fuit, vt omnia maxima minimaque per ſe adiret, atque ageret: nec cogitaret modō imperare, quæ quæ in rem eſſent, ſed pleraque ipſe per ſe tranſigaret: nec in quenquam omnium grauius ſeuerius, quam in ſemetipſum imperiū exerceret: paſſimonia & vigiliis & labore cum vltimis militum certaret: nec quicquam in exercitu ſuo præcipui, præter honorem atque imperium haberet. Difficilius bellū in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi mectede exciti ab hoſtibus, ſicut ante dictum eſt, faciebant: itaque eo Coſ. acceſſit literis prætoris legationes duxit. Vbi eo venit, caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant: cū Turdetanis extemplo leuia prælia incurſantes in ſtationes eorum Romani facere: ſemperque victores ex quamuis temere ceſſo pro certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire Coſ. atque iis trium conditionum electionem ferre iubet. primam, ſi tranſire ad Romanos velint, & duplex ſtipendium acciperent: quam quantum a Turdetanis pepigiſſent: alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam reuolux futuram, quod hoſtibus ſe Romanorum iunxiſſent: tertiam, ſi vtiq; bellum placeat, diem locumque conſtituant, vbi ſecum armis decernant. A Celtiberis dies ad conſultandum petita concilium iunmiſti Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cum incedum

tum bellū aut pax cum Celtiberis eſſet, cōmeatus tamen haud ſecus quam in pace, ex agris caſtellisq; hoſtium Romani portabant: dein ſæpe munimenta eorum, velut communi pacto commercii priuatis induciis ingredientibus. Coſ. vbi hoſtes ad pugnam elicere nequit, primum prædatū ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrū integræ regionis ducit: deinde auditō, Saguntia Celtiberum omnes ſarcinas impedimenta que reſiſta, eo pergit ducere, ad oppugnandum. Poſteaquam nulla mouentur re, perſoluto ſtipendio non ſuis modo, ſed etiam prætoris militibus, reſiſtoque omni exercitu in caſtris prætorianis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. deſecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſetani. Lacetanos, deuiani & ſylueſtrem gentē, cum inſita feritas continebat in armis, tum conſcientia, dum Coſ. exercitusque Turdulo bello eſt occupatus, depopulorum ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandū Coſ. ducit non Romanas modo cohortes, ſed iuuentutem etiam merito inſenſorum iis ſociorum. Oppidum longum in latitudinem haud quaquam tantumdem patens habebant. quadringentos inde ferme paſſus conſtituit ſigna: ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco ante mouerent, quam ipſe ad eos veniſſet. cæteras copias ad vltiorem partem vrbis circunducit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueſetanz iuuentutis habebat. eos ad murum oppugnandum ſubire iubet. Quorum vbi arma ſigna que Lacetani cognouere: memores quam ſæpe in agro eorum impune perſultaſſent, quoties ipſos ſignis collatis fuſiſſent fugaiſſentq; patefacta repete port-

ta, vniuersi in eos erumpūt. Vix clamorem eorum
ne dum impetum. Suesetani tulere. quod postea
quam, sicut futurum ratus erat, cos. fieri etiam vi
dit, equo citato subter murum hostium ad cohortes
aduehitur: atq; eas arreptas, effusis omnibus ad
sequendos Suesetanos, qua silentium ac solitudo
erat, in urbem inducit: priusq; omnia cepit, quam se
reciperent Lacetani. mox ipsos nihil prater arma
habentes, in deditionem accepit. Cōfestim inde vi
ctor ad Vergium castrum ducit. Receptaculum de
maxime pradonum erat: & inde incursiones in a
gros pacatos provincie eius fiebant. Transfugit in
de ad Cos. princeps Vergestanus: & purgare se ac po
pulares cepit, non esse in manu ipsius rem publicam
pradones receptos totum suæ potestatis id castrum
fecisse. Cos. cum domum redire, cōfista aliqua pro
babili cur abfuisset causa, iussit. cum se muros sub
isse cerneret, intentosq; pradones ad tuenda mœ
nia esse: tum vti eum suæ factionis hominibus me
minisset arcē occupare. Id vti præceperat, factum
repente anceps terror, hinc muros ascendentes
Romanis, illinc arcē capta, barbaros circūuasi. Ho
rius potitus loci cos. eos qui arcem tenebant, libe
ros esse cum cognatis, suaq; habere iussit: Vergesta
nos ceteros quæstori vt venderet imperauit: de
pradonibus supplicium sumpsit. Pacata provincie
vestigalia magna instituit ex fœderatis argentariis
que, quibus tum institutis locupletior indies pro
vincia fuit. Ob has res gestas in Hispania, supplicia
tionem in triduum Patres decreuerunt. Eadem æ
state alter cos. L. Valerius Flaccus in Gallia cum Ro
morum exercitu propter Litaniam syluā signis col
latis secundo praelio confixit. Octo millia Gallorū
caesa traduntur. ceteri omissio bello in vicos suos at
que

que agros dilapsi. Cos. reliquum astatim circa Padum
Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituit
que quæ in iis oppidis bello diruta fuerant. Cum
hic status rerum in Italia Hispaniaq; esset, T. Quin
tio in Græcia ita hibernis actis, vt exceptis Aetolis,
quibus nec pro spe victoria præmia contingerant,
nec diu quies placere poterat, vniuersa Græcia si
mul pacis libertatisq; perfruens bonis, egregie sta
tu suo gauderet: nec magis in bello virtutē Roma
ni ducis, quam in victoria temperantiam iustitiam
que & moderationem miraretur: senatus consul
tum, quo bellum aduersus Nabin Lacedæmonium
decretum, erat, assertur. quo lecto Quintius, con
uentu Corinthum omnium sociarum ciuitatum
legationibus in diem certam edicto, vbi frequen
tes vndique principes conuenerunt, ita vt ne Ato
li quidem abessent, tali oratione est vsus. Bellum
aduersus Philippum, non magis communi animo
consilioque Romani & Græci gesserunt, quam vtri
que suas causas belli habuerunt. nam & Romano
iuuendo, nunc hic Carthaginienses hostes eorū
lauerat: & in vos talis fuit, vt nobis, etiam si nostra
digna causa belli fuerint. Hodierna consultatio to
ta ex vobis pendet. refero enim ad vos, vtrum Ar
gos, sicut scribitis ipsi, ab Nabide occupatos, pati velitis
sub ditione eius esse: an æquum censetis, nobilissi
mam vetustissimamque ciuitatem in media Græ
cia sitam, repeti in libertatem: & eodem statu, quo
ceteras vrbes Peloponnesi & Græciæ esse. Hæc con
sultatio, vt videtis, tota de re pertinente ad vos est:
Romanos nihil cōtingit, nisi quatenus liberata Græ
ciæ vni ciuitatis seruitus nō plenā nec integrā glo

xiā esse finit. Caterum si vos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne serpat latius contagio eius mali: nos æqui boniq; facinus de hac re vos consulo, staturus eo quod plures consueritis. Post orationem Romani imperatoris percerferi aliorum sententiæ ceptæ sunt. Cum legatus Atheniensium, quantum poterat, gratis agendis Romanorum in Græciam merita extulisset, imploratos auxilium aduersus Philippum tulisse opus non rogatos ultro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusque esset hæc tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi, futura calamitiantium, cum fateri potius præteritorum gratiam deberent: apparebat incessi Ætolos. Igitur Alexander princeps gentis inuectus primum in Athenienses, qui libertatis quondam duces & auctores, assentionis propriæ gratia communem causam proderent: quæstus deinde Achæos Philippum quondam milites, postremum ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepisse, & id agere, vt Argos habeant: Ætolos primos hostes Philippi, semper socios Romanorum, pactos in foedere suas vires agrosq; fore deuictis Philippo, fraudari Echinom & Pharsalo: insimulauit fraudis Romanos, quod vano titulo libertatis offentato, Chalcidem & Demetriadem, præsidii teneant: qui Philippo cunctanti deducere inde præsidia, obicere semper soliti sunt: nunquam, donec Demetrias Chalcisque & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fore potestremo, manendi in Græcia, retinendique exercitum Argos & Nabin causam facerent. Deportarent legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut conditionibus & voluntate sua Nabin præsidium Argis deducendum, aut vi atque armis coacturos in potestate

consen-

consentientis Græciæ esse. Hac vaniloquentia primum Aristanum prætorem Achæorum excitauit: Ne istuc, inquit, Iupiter Opt. Max. siuerit, Iunoque regina, cuius in tutela Argi sunt, vt illa ciuitas inter tyrannum Lacedæmoniu & latrones Ætolos præmum sit posita in eo discrimine, vt miserius a nobis recipiatur, quam ab illo capta est. Mare interiectum ab istis prædonibus non tuetur nos T. Quinti: quid si in media Peloponneso arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Linguam tantum Græcorum habent, sicut speciem hominum: moribus ritibusque efferaioribus quam vlli barbari, imo quam rapacissima belluæ vtuntur. Itaque vos rogamus, Romanis, vt & ab Nabide Argos recuperetis, & ita res Græciæ constituatis, vt a latrocinio quoque Ætolorum satis pacata hæc relinquatis. Romanis cunctis vndique increpantibus Ætolos, responsurum se fuisse iis dixit, nisi ita inensos omnes in eos videret, vt sedandi potius, quam irritadi essent. contentum itaque opinione ea quæ de Romanis Ætolisque esset, referre se dixit, quid de Nabidis bello placeret, nisi redderet Achæis Argos. Cum omnes bellum decreuissent, auxilia vt pro viribus suis quæque ciuitates mitterent, est hortatus. Ad Ætolos legatum nit, quam spe impetrari posse. Tribunis militum vt exercitum ab Elatia accerferent, imperauit. Per eosdem dies & Antiochi legatis de societate agentibus respondit, nihil se absentibus decem legatis sententia habere, Romam eundem ad senatum iis esse. Ipse copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit, atque ei circa Cleonas Aristanus prætor cum X. millibus Achæorum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt ca-

stra. Postero die in campum Argiuorum descend-
runt: & quatuor fere millia ab Argis locum castrorum
capiunt. Praefectus praesidio Laconum erat Pythi-
goras, gener idem tyranni, & vxoris eius frater: quo-
sub aduentum Romanorum, & vtriusque arces (na-
duas habent Argi) & loca alia, quae aut opportuna
aut suspecta erant, validis praesidiis firmavit. sed
ter agenda haec pauorem iniecit aduentu Romanorum
disimulare haudquaquam poterat: & exter-
num terrorem intestina etiam seditio accen-
sit. Damocles erat Argiuus, adolescens maioris a-
mi quam consilii: qui primo, iure iurando interposito
de praesidio expellendo cum idoneis collocutus, vires
adiciere coniurationi studet, incautior fieri
estimatur fuit. colloquentem eum cum suis fa-
les a praefecto missus cum acceperet, sensit pro-
tum consilium esse: hortatusque coniuratos quod
aderant, ut potius quam extorti morerentur, arma
secum caperent atque ita cum paucis in forum
ire pergit, clamitans, ut qui saluam rem publicam
vellent, auctorem & ducem se libertatis sequerentur.
Haud sane mouit quemquam, quia nihil
quam spei propinquae, nedum satis firmi praesidii
cernebant. Haec vociferantem eum Lacedaemonii
circumuentum cum suis interfecerunt. compul-
sionem deinde quidam & alii: ex iis occisi plures
pauci in custodiam coniecti. multi proxima nocte
funibus per murum demissi, ad Romanos transi-
gerunt. Quintius affirmantibus, si ad portas Roma-
nus exercitus fuisset, non sine effectu futurum esse
motum fuisse, & si propius castra admoventur
non quieturos Argiuos: misit expeditos pedites
quitesque, qui circa Cylarabin (gymnasium id est
minus trecentos passus ab vrbe) cum erumpen-

bus a porta Lacedaemoniis praelium commiserunt,
atque eos haud magno certamine compulerunt
in urbem. & castra eo ipso loco ubi pugnatum erat,
imperator Romanus posuit. Diem inde vnum in
speculis fuit, si quid noui motus oriretur: in
quam oppressam metu ciuitatem vidit, aduocat con-
cilium de oppugnandis Argis. Omnium principum
Graeciae, praeter Aristonum, eadem sententia erat,
cum causa belli non alia esset, inde potissimum or-
diendum bellum. Quintio id nequaquam place-
bat, sed Aristonum contra omnium consensum dis-
serentem cum haud dubia approbatione audiuit: &
ipse adiecit: cum pro Argiis aduersus tyrannum
bellum susceptum sit, quid minus conueniens esse,
quam omissis hoste Argos oppugnari? se vero caput
belli Lacedaemonem & tyrannum petiturum. Et di-
misso concilio, frumentatum expeditas cohortes
misit. quod maturi erat circa, demessum & conue-
stum est viride, ne hostes mox haberent, protritum
& corruptum. castra deinde mouit, & Parthenio
monte superato, praeter Tegeam tertio die ad Ca-
ryas posuit castra. ibi priusquam hostium intraret
agrum, sociorum auxilia expectauit. Venerunt Ma-
cedones a Philippo mille quingenti, & Thessalorum
equires quadringenti. nec iam auxilia, quorum af-
fatim erat, sed commeatus finitimis viribus impe-
rati morabantur Romanum. Nauales quoque ma-
gnae copiae conueniebant. iam ad Leucade L. Quin-
tius cum quadraginta nauibus venerat: iam Rhodii de-
cem & octo rectae naues: iam Eumenes rex circa Cycla-
das insulas erat cum decem tectis nauibus, triginta
lembis, mistisque aliis minoris formae nauibus, ipso-
rum quoque Lacedaemoniorum exules multi tyranno-
rum iniuria pulsi spe recuperandae patriae in castra Ro-

mana conuenerant. Multi autem erant iam per
quot arates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmo-
niam, alii ab aliis pulsi. princeps erat exulum Age-
polis, cuius iure gentis regnum Lacedæmone erat.
pulsus infans ab Lyeurgo tyranno post mortem
Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.
Cum terra marique tantum belli circumstaret ty-
rannum, & prope nulla spes esset vires suas, hosti-
umque æstimanti, non tamen omisit bellum. sed
a Creta mille delectos iuuentutis eorum, exci-
cum mille iam haberet, & tria millia mercenari-
orum militum, X. millia populariū cum castellanis agre-
stibus in armis habuit: & fossā valloque urbem com-
muniuit, & ne quid iactantini motus oriretur, mer-
& acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam
ut saluum vellent tyrannum, sperare non poterant
cum suspectos quosdam ciuium haberet. eductis
campum omnibus copiis (Dromon ipsi vocant) pro-
firis armis, ad concionem vocari iussit Lacedæmo-
nios, atque eorum concioni satellites armatos cum
cum dedit: & pauca præfatus cur sibi omnia timere
cauentique ignoscendum in tali tempore foret, &
ipsum referre, si quos suspectus status præse-
rerum faceret, prohiberi potius ne quid moliri possent
sint, quam puniri molientes. itaque quosdam se in
custodia habiturum, donec ea quæ insisteret tempore
prætereat. hostibus repulsis, a quibus, si modo pro-
ditio intestina satis caueatur, minus periculi esse
extemplo eos emissurum. Sub hæc citari nominis
ostoginta ferme principum iuuentutis iussit atque
eos, ut quisque ad nomen responderat, in custodia
tradidit: & nocte insequenti omnes interfecit. Ro-
tarum deinde quidam (hi sunt iam inde antiquitate
castellani, agreste genus) transfugere voluisse ini-

mulati

mulati, per omnes vicos sub verberibus acti necan-
tur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi
ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra mu-
nitiones copias continebat, nec parem se ratus, si
dimicare acie vellet: & urbem relinquere tam sus-
pensis & incertis omnium animis metus. Quintius
satis iam omnibus paratis profectus ab statuis, die
altero ad Sellasiam super Oenunta fluiuium perue-
nit: quo in loco Antigonus Macedonum rex cum
Cleomene Lacedæmoniorum tyranno signis col-
latis dimicasse dicebatur. inde, cum audisset ascen-
sum difficilis & arcte viz esse, breui monte cir-
cuitu, præmissis qui munirent viam, lato satis & pa-
tenti limite ad Euroram amnem sub ipsis prope flu-
manos, Quintiusque ipsum cum equitibus atque ex-
peditis prætrellum, auxiliares tyranni adorti, in-
terrorem ac tumultum coniecerunt, nihil tale ex-
pectantes: quia nemo his obuius toto itinere fuerat,
ac veluti pacato agro transierat. Aliquam diu pedi-
tes equites, equitibus pedites vocantibus, cum in-
se cuique minimum fiducia esset, trepidatum est.
tandem signa legionum superuenerunt: & cum pri-
mo agminis cohortes inductæ in prælium essent, qui
sunt Romani cum rati a muro recessissent, ut extra i-
tum tellerent, acie directa paulisper steterunt. postea
Fosterio die Quintius prope flumen præter urbem
sub ipsis Manali montis radices ducere copias in-
structas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant,
leuis armatura & equites agmen cgebant. Nabis
intra murum instructos paratosque sub signis ha-
bebat mercenarios milites, in quibus omnis fiducia

LL

erat, vt ab tergo hostem aggrediretur. postea extremum agmen præterit, tum ab oppido eo quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpit. Ap. Claudius agmen cogebar: qui ad quod futurum erat, ne inopinarent. accedens præparatis suorum animis, signa extemplo conuertit, totumque in hostem agmen circumegit. ita voluit rectæ acies concurrissent, iustum aliquam prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus infida ac trepida fuisset. Achai locorum prudentes institerunt: hi & credentem ediderunt, & dispersos passim fuga perterritosque armis exnerunt. Quintius prope Amyclæ posuit castra. inde cum per popularis omnia circumiecta vrbi frequentis & amoeni agri loca esset, nam iam hostium porta excedente, mouit castra ad portum Eurotæ. inde vallē Taygeto subiectam, agroque ad mare pertinentes euasit. Eodē fere tempore Quintius maritimæ oræ oppida partim voluntate partim metu aut vi recepit. certior deinde factus Gythei oppidum omnium maritimarum rerū Lacedæmonis receptaculum esse, nec procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis aggredi constituit. Erat eo tempore valida vrbs & multitudine ciuium incolarumque, & omni bellico apparatus instructa, in tempore Quintio rem haud facile aggredienti rex Eumenes & classis Rhodiorum superuenerunt. ingens multitudo nautalium locorum e tribus contracta classibus, intra paucos dies omnia quæ ad oppugnationem vrbis tresa munimenta faciendâ opera erant, effecit. Iam testudinibus adnotis, murus subuehebatur: iam arceribus quæ tuebatur, itaque vna crebris ictibus euerſa est turris: quod quæ circa muri erat, casu eius profirata

& Romani simul a portu, vnde aditus planior erat, vt distenderent ab apertiore loco hostes: simul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin qua intenderant penetrarent. sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendæ vrbi, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant vrbi. Dexagoridæ miserat nuncium ad legatum Romanum, traditurum se urbem. & cum ad eam rem tempus daretur, intentiusque ab vno vrbs defendebatur, & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum militum superuenerat. Is cum supercilio haud procul distatis tumultera parte L. Quintius ab operibus suis terra marique instaret: tum vera desperatio Gorgopam quoque coegit id consilii, quod in altero morte vindicauerat. capere. & pactus vt abducere, inde dicit Quintio urbem. Priusquam Gytheum traderet, Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita curia vrbis Timocraiti Pellenensi, cum mille mercedum militibus, & duobus millibus Argiuorum Lacedæmonem ad Nabin venit. Nabis sicut primo aduentu Romana classis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat: sic parua spe cum accuquiesceret, Gytheo ab suis retento: posteaquam id terra traditum Romanis audiuit esse: cum ab quoque toto se interclusum: cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in castra misit: ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti qua impetrata, Pythagoras ad imperatorem

venit nullis cum aliis mandatis, quam ut tyrannum colloqui cum imperatore liceret. Concilio ad-
cato, cum omnes dandum colloquium censuissent,
dies locusque constituitur. In media regione
multos modicis copiis sequentibus cum ventis
relictis ibi in statione conspecta utrinque cohortes
Nabis cum delectis custodiis corporis. Quin-
cum fratre & Eumene rege, & Solilaio Rhodius
Aristeno Achæorum prætoris, tribunisque militum
paucis descendit. ibi permissio ut seu dicere prius
audire mallet, ita cepit tyrannus: Si ipse per me
Quinti, vosque qui adestis, causam excogitaretis,
mihi aut indixissetis bellum, aut inferretis,
sem, tacitus eventum fortune meæ expectassem.
nunc imperare animo nequius, quin priusquam
rem, cur periturus essem scirem: & hercule si
essetis, quales esse Carthaginienses fama est,
quos nihil societatis fides sancti haberet: in
quoque vobis quid faceritis, minus pensi esse, non
raret. nunc cum vos intueor, Romanos esse video,
rerum diuinarum fœdera, humanarum fidem
alem sanctissimam habeatis: cum me ipse respici-
cum esse spero, cui & publice, sicut cæteris Lace-
dæmoniis, vobiscum vetustissimum fœdus sit, & me
nomine privatim amicitia ac societas nuper
lippi bello renovata. At enim ego eam violauis-
uerit, quod Argiurum civitatem teneo. Quod
do hoc tu carere an tempore? Res mihi dupliciter
sensum præbet. nam & ipsis vocantibus ac
dentibus urbem eam accepi, non occupavi: &
pi, cum I Philippi partium, non in vestra societate
esset. Tempus autem eo me liberat, quod cum
Argos haberet, societas mihi vobiscum conveniret.
vobis mittere ad bellum auxilia, non ut Argis per-

dum deducerem, pepigistis. At hercle in ea con-
trouersia quæ de Argis est, superior sum, & æquita-
tere, quod non vestram urbem, sed hostium: quod
volentem, non vi coactam accepi: & vestra confes-
sione, quod in conditionibus societatis mihi Argos
reliquistis. Cæterum nomen tyranni & facta me pre-
munt, quod seruos ad libertatem voco, quod in a-
gros inopem plebem deduco. De nomine hoc re-
spondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse
qui fui cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem
pepigisti. tum me regem appellari a vobis memini:
nunc tyrannum vocari video. Itaque si ego nomen im-
perii mutassem, mihi mea inconstantia, cum vos
mutetis, vobis vestra reddenda ratio est. Quod ad
multitudinem seruis liberatis auctam, & egentibus
dimisum agrum attinet: possum quidem & in hoc
me iure temporis tutari. iam feceram hæc, qualia-
cumque sunt, cum societatem mecum pepigistis, &
auxilia in bello aduersum Philippum acceperitis. sed
si nunc ea fecissem, non dico, quid in eo vos lesissem,
aut vestram amicitiam violassem: sed illud, me mo-
re atque instituto maiorum fecisse. Nolite ad vestras
leges atque instituta exigere ea quæ Lacedæmonie-
sunt. nihil cōparare singula necesse est. vos a cen-
saequitatem, a censu potestatem legitis: & paucos ex-
cellere opibus, plebem subiectam esse illis vultis. no-
esse voluit, quem vos senatum appellatis: nec excel-
lere vultis aut alterum ordinem in ciuitate: sed per
æquationem fortune ac dignitatis fore credidit, ut
multi essent qui arma pro patria ferrent. Pluribus
me ipse egisse quam pro patriæ sermone breuita-
tis, fateor: & breuiter peroratum esse potuit, nihil
an, posteaquam vobiscum amicitiam institui, cur

eius vos poeniteret, commississe. Ad hæc imperator
 Romanus: Amicitia & societas nobis nulla tecum
 sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac le-
 gitimo facta est. cuius ius tyranni quoque, qui pos-
 ea per vim tenuerunt Lacedæmone imperiū, quo
 nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex-
 liis occupauerant, vsurparunt, sicut tu quoque hoc
 Macedonico bello fecisti. nā quid minus cōuenire
 quā nos qui pro libertate Græciæ aduersus Philippū
 gereremus bellū, cum tyranno infuturare amicitia
 & eo tyranno, quam qui vnquam fuit, facillimo
 violentissimo in suos? Nobis vero, etiam si Argos
 nec cepisses per fraudem, nec teneres, liberantibus
 omnem Græciam, Lacedæmon quoque vindicantibus
 in antiquam libertatē erat, atque in leges suas: quæ
 tum modo, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem
 fecisti. An vrab falso & Bargyllis præsidia Philippū
 deducantur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmon
 nē duas clarissimas vrbes, lumina quondā Græciæ
 sub pedibus tuis relinqueamus, quæ titulum nobis
 libertatē Græciæ seruientes deforment? At enim
 Philippo Arginiū senserunt. Remittimus hoc tibi
 nostram vicem irascaris. satis cōpertum habemus
 duorum aut summū triū in ea re, non ciuitatis ce-
 pam esse: tam hercle, quam in te tuosque, præsidia
 cersendo accipiendosque in arcem, nihil sit publico
 consilio actum. Thessalos & Phocenses & Locros
 ses consensu omnium scimus partiū Philippū fuisse
 men cū ceteram liberauerimus Græciam: quid ti-
 dem censes in Argiis, qui infontes publici consilio
 sint, facturos? Seruorum ad libertatem vocarū
 rū, & egentibus hominibus agri diuisi crimina
 obici dicebas: non quidem nec ipsa mediocritas, sed
 quid ista sunt præ iis quæ a te tuisque quotidie alia
 super

super alia facinora eduntur: exhibe liberam conci-
 quem vel Argis, vel Lacedæmone, si audire iuuat ve-
 ra dominationis importissimæ crimina. Vt omnia
 alia verustiora omittam: quam eadem Argis Pytha-
 goras iste gener tuus pene in oculis meis edidit?
 quam tu ipse, cum iam prope in sinibus Lacedæmo-
 niorum essem? Agedum, quos in concione com-
 prehensos, omnibus audientibus ciuibz tuis, in eu-
 rodia te habitum esse, pronunciaſti: iube vinctos
 produci, vt miseri parentes, quos falso lugent, vi-
 nere sciant. At enim vr iam ita sint hæc, quid ad vos
 Romani? Hoc tu dicas liberantibus Græciis: hoc iis,
 qui vt liberare possent, mare traiecerunt; terra
 marique gesserunt bellum. Vos tamen, inquis,
 vestramque amicitiam ac societatem proprie nō
 violant. Quoties vis te id arguam fecisse? sed nolo
 pluribus summam rem complectar. Quibus igitur
 rebz amicitia violatur? nempe his maxime duabz,
 si socios meos pro hostibus habeas, si cum hostibus
 te coniugas. Vtrumque a te factum est. nam &
 Messenem vno atque eodem iure foederis, quo
 & Lacedæmonem, in amicitiam nostram acce-
 ptam, socius ipse sociam nobis urbem vi atque
 armis cepisti: & cum Philippo hoste nostro non
 societatem solum, sed si diis placet, affinita-
 tem etiam per Philoclem, præfectum eius pe-
 pigisti, & bellum aduersum nos gerens, mare circa
 Maleam infestum nauibus piraticis fecisti: & plu-
 re, prope ciues Romanos quam Philippus, cepisti
 atque occidisti: tutiorque Macedoniæ ora, quam
 promontorium Maleæ commeatus ad exercitus
 nostros portantibus nauibus fuit. Proinde parce sic
 fidem ac iura societatis iactare: & omiſſa populari
 oratione, tanquam tyrannus & hostis loquere. Sub

hæc Aristanus nunc monere Nabin, nunc etiam
rare, vt dum liceret, dum occasio esset, sibi ac for-
tis suis consuleret. referre deinde nominatim
rannos ciuitatum finitimarum cœpit, qui depol-
imperio, restitutaq; libertate suis, non tutam in-
do, sed etiam honoratam inter ciues senectutem
egissent. His dictis inuicem, auditisque, nox pro-
diremit colloquium. postero die Nabis Argis loc-
dere ac deducere præsidiū, quando ita Romanis
placere, & captiuos & persugas redditurum di-
aliud si quid postularent, scriptū vt ederent pet-
vt deliberare cum amicis posset. Ita & tyranno
consultandum tempus datum est. Quotius ho-
orum etiam principibus adhibitis, habuit cōsiliū.
Maximæ partis sententia erat, perseverandū in bo-
lo esse, & tollendum tyrannum: nunquam aliter
tam libertatem Græciæ fore. satis multo fuisse
moueri bellum aduersus eum, quam omitti ma-
& ipsum velut comprobata dominatione firmi-
rem futurum, auctore iniusti imperii assumptio-
R. & exemplo multos in aliis ciuitatibus ad inuol-
andum libertati ciuium suorum incitaturum. Ipse
imperatoris animus ad pacem inclinatio erat.
debat enim cōpullo intra mœnia hoste, nihil pre-
obsidionem restare: eam autē fore diuturnam no-
enim Gythæum, quod ipsum tamen traditum, no-
expugnatum esset: sed Lacedæmonem validissimū
vrbem viris armisque oppugnaturus, vnam spem
fuisse, si qua ad mouētibz exercitum, dissensio in-
ter ipsos ac seditio excitari posset, cum signa postea
prope inferri cernerent, neminem se mouisse. Ad-
iciebat & cum Antiocho insidam pacem Villium
legatum inde redeuntē nunciare. multo maiori-
bus quam ante, terrestribz naualibusq; copiis
Europam

Europam eum transisse, si occupasset obsidio Lace-
dæmonis exercitum, quibus aliis copiis aduersus
regem tam validum ac potentem bellum gesturus.
Hæc propalam dicebat, illa tacita suberat cura, ne
nouus cōsul Græciam provinciam fortiretur, & in-
choati belli victoria successori tradenda esset. Cum
aduersus tendendo nihil moueret socios, simulā-
do se transire in eorū sententiam, omnes in assen-
sum consilii sui traduxit: Bene vertat, inquit, obfi-
deamus Lacedæmonem, quando ita placet. ceterū
cum res tam lenta, quam ipsi scitis, oppugnatio vr-
bium sit, & obsidionibus prius saepe quam obfessis
radium afferat: iam nunc hoc ita proponere vos a-
nimis oportet, hybernandum circa Lacedæmonis
mœnia esse, quæ mora si laborem tantum, ac pe-
riculum haberet, vt & animis & corporibus ad susti-
nenda ea parati essetis, hortarer vos nunc impensa
quoque magna eger in opera, in machinationes &
tormenta, quibus tanta vrbs oppugnanda est, in
commeatus nobis vobisque in hyemem expedien-
dos. Itaque ne aut repente trepideris, aut rem in-
choatam turpiter desitueris, scribendum ante ve-
stis ciuitatibus censeo, explorandumq; quid que-
que animi, quid virium habeat. Auxiliorum satis
superque habeo, sed quo plures sumus, pluribus re-
bus egebimus. nihil iam præter nudum solum ager
hostium habet: ad hoc hyems accedit, ad compor-
tandam ex longinquo difficilis. Hæc oratio primū
animos omnium ad respiciēda cuiq; domestica mala
conuertit: segnitia, inuidia & obtreccationem domi-
mauentiū aduersus militantes, libertatē difficilem
ad consensum, inopiā publicam, malignitatē con-
ferendi ex priuato, versis itaq; subito voluntatibus,
facere, quod e republica populi Rom. sociorumque

esse crederet, imperatori permiserunt. Inde Quintus adhibitis legatis tantum, tribunisque militum conditiones in quas cum tyranno pax fieret, conscripsit. Sex mensium inducia ut essent Nabidi Romanisque & Eumeni regi, & Rhodiis. Legati ex templo mitterent Romam T. Quintius & Nabis ut pax ex auctoritate senatus confirmaretur. Ex quo die scriptae conditiones pacis editae Nabidi forent, ea dies ut induciarum principium esset, & ut ex quo die intra decimum diem ab Argis ceterisque oppidis, quae in Argiuorum agris essent, praesidia omnia deducerentur, vacuaeque & libera traderentur Romanis, & ne quod inde mancipium regium publicumve aut priuatum educeretur, & si qua anteaeducta forent, dominis recte restituerentur. Nabis quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet, ne ipse nauem villam, praeter duos lembos, qui ne plus quam sexdecim remis agerentur, haberet. Per fugas & captiuos omnibus sociis populi Romanum ciuitatibus redderet, & Messeniis omnia quae compererent, quaeque domini cognoscerent. Exulibus quoque Lacedaemonis liberos & coniuges restitueret, quae earum viros sequi voluissent: inuita ne quae exulis comes esset. Mercenariorum militum Nabidis, qui aut in ciuitates suas, aut ad Romanos transissent, iis res suas omnes recte redderentur. In Creta insula ne quam urbem haberet: quas habuisset, redderet Romanis, ne quam societatem cum villo Cretensium, aut quoquam alio institueret, ne bellum gereret. Ciuitatibus omnibus quas ipse restituisset, quaeque se suaque in fidem ac ditionem populi Romani tradidissent, omnia praesidia deduceret, seque ipse suosque ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castrum in suo alieno regno conderet.

conderet. Obsides ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Romano placuisset: filium in his suum, & talenta centum argenti in praesenti, & quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo. Haec conscripta castris propius urbem motis, Lacedaemonem mittuntur. nec sane quicquam eorum satis placebat tyranno, nisi quod praeter spem reducentium exulum mentio nulla facta erat. maxime autem omnium ea res offendebat, quod & naues & maritimae ciuitates ademptae erant. fuerat autem ei magno fructui mare, omnem oram a Malca praedatoris nauibus infestam habenti, iuuentutem praeterea ciuitatum earum ad supplementum longae optimi generis militum habebat. Haec conditiones, quanquam ipse in secreto volutauerat cum amicis: vulgo tamen omnes fama ferebant, vanis ut ad ceteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regionum ingeniis. Non tam omnia vniuersi, quam ea quae ad quemque pertinerent, singuli habebant, qui exulum coniuges in matrimonio tanquam amissuri, non reddituri, indignabantur. seruas sed multa foedior quam fuisset ante seruitus, redeuntibus in iratorum dominorum potestatem, ante oculos obuersabatur. mercenarii milites & precia nullum esse in ciuitates videbant, insensas non tyrannis magis quam satellitibus eorum. Haec inter se primo in circulis ferentes fremere: deinde ad artem subito discurrerunt. quo tumultu cum per se factis irritam multitudinem cerneret tyrannus, concione aduocari iussit ibi cum ea quae imperaretur a Romanis, exposuisset: & grauiora atque indigniora quae-

dam falso affinxisset, & ad singula nunc ab vniuersis, nunc a partibus concionis acclamaretur. Interrogauit, quid se respondere ad ea, aut quid facerent prope vna voce, omnes nihil respondere bellum geri iusserunt: & pro se quisque, qualia multo solet, bonum animum habere, & bene sperare iubentes, fortis fortunam adiuvare aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum & totosque adiutores pronūciat, & sibi ad obsequium inueniendum copiarum affatim esse. Exciderat paucorum laesentium ex mentio ex omnium animis, & in stationes non ultra quietiori discurrunt. Paucorum laesentium ex cursu, & emissis iacula ex templo Romanis dubitationem quin bellandum esset, exemerunt. Leuia inde praelia per quadriuum primū sine vllō satis cito euentu commissā, quinto die prope iusta pugna adeo paucos in oppidum Lacedamonii compulsi sunt, ut quidam milites Romani terga fugientes excedentes, per intermissā, ut tunc erant, moenia intro intrarint. Et tunc quidem Quintius satis eo tempore coercitis excursionibus hostium, nil praeter ipsius oppugnationem vrbis superesse ratus, missis quodam mnes nauales socios a Gytheo accerserent, ipse interim cum tribus militum ad visendum vrbis circumuehitur. Fuerat quondam circum muro Sparta tyranni nuper locis patentibus planis, quae obiecerant murum: altiora loca, & difficilior aditu, stationibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi satis omnia insperat, coram oppugnandum ratus, omnibus copiis erat autem Romanorum sociorumque, simul pedum equitumque simul terrestriumque ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii scilicet, alii ignem, alii alia quibus non oppugnaret mo-

do, sed etiam terreretur, portabant. iussu clamore sublato subire vndique omnes, ut quā primum occurrerent, quā uero opem ferrent, ad omnia simul paucos Lacedamonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuisum, parte vna a Phœbeo, altera a Didymneo, tertia ab eo loco quem Heptagonia appellant (omnia autem haec aperta sine muro loca sunt) aggredi iubet. Cum tantus vndique terror urbem circumuasisset: primo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quisque maxime laboraret locus, aut ipse occurreret, aut aliquos mitteret. deinde circumfuso vndique paucore ita obroruit, ut nec dicere quod in re esset, nec audire posset: nec inops modo consilii sed vix mentis compos esset. Romanos primo sustinebant in angustiis Lacedamonii, ternaque acies tempore vno locis diuersis pugnabant. deinde crescente certamine, nequaquam erat praelium par. missilibus enim Lacedamonii pugnantibus, a quibus se & magnitudine scuti persaepe Romanus tuebatur miles, & quod alii vani, alii leues admodum iustus erant, nam propter angustias loci, confertamque turbam, non modo ad emittenda cum procursu, quo plurimum concitantur tela, spacium habebant, sed ne ut de gradu quidem libero ac stabili conarentur itaque ex aduerso missa tela nulla in corporibus, rara in locis haerebant: a circumstantibus ex superioribus locis quidā vulnerati sunt: mox progressos iam etiam ex telis non tela modo, sed regule quoque, inopinantes perculerant: sublatis deinde supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modo ad eos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, resistentia subibant. & primo angustia paulisper sua ho-

stiumq; referta turba tenuerunt. posteaquā in per-
tentioſiorem viam vrbs paulatim virgētes hoſtes
proceſſere, non vltra viſ eorum atque imperus lo-
tineri poterant. Cum terga verſiſſent Lacedæmo-
nii, & effuſa fuga ſuperiora peterēt loca: Nabis quo-
dē, vt capta vrbe trepidans, quam ipſe euadere
circumſpectabat. Pythagoras cum ad cætera animi
officioque ducis fungebatur, tum vero vnus ne
caperetur vrbs, cauſa fuit. ſuccendi enim aditu
proxima muro iuſſit, quæ cum momento tempo-
ariſſent, vt adiuuantibus ignem, qui alias ad ex-
tinguendum opem ferre ſolent, ruere in Romanos
teſta, nec regularum modo fragmenta, ſed etiam
ambuſta tigna ad armatos peruenire, & flammis
late fundi, fumus terrorem etiam maiorem quam
periculum facere. Itaque & qui extra urbem erant
Romanorum, tum maxime imperus facientes re-
ceſſere a muro: & qui iam intrauerant, ne incendio
a tergo oriente intercluderentur a ſuis, recoperunt
ſeſe. & Quintius poſteaquam quid rei eſſet, vidit,
receptui canere iuſſit. ita iam a capta prope vrbe
reuocati redierunt in caſtra. Quintius plus ex timo-
re hoſtium quam ex re ipſa ſpei nactus, per tri-
dium inſequens teritauit eos, nunc præliis laceſ-
ſendo, nunc operibus interſepiendo quardam, ac
exitus ad fugam eſſet. His comminationibus com-
puſſus tyrannus, Pythagoram rurfus oratorem iu-
ſſit, quē Quintius primo aſpernatus, excedere caſtra
iūſſit: deinde ſuppliciter orantem, aduolutumque
genibus tandem audiuit. Prima oratio fuit omnia
permittentis arbitrio Romanorū. dein cum ea re-
ut vana & ſine effectu nihil proficerent, eo deducenda
res eſt, vt his conditionibus quæ ex ſcripto paucis
ante diebus editæ erant, induciæ fierent: pecuniæq;
& obſi-

& obſides accepti. Dum oppugnatur tyrannus, Ar-
giui nunciis aliis prope ſuper alios efferētibus, tan-
tum non iam captam Lacedæmonem eſſe erecti &
ipſi ſimul eo quod Pythagoras cum parte validiſſi-
ma præſidii exceſſerat, contempta paucitate eorum
qui in arce erant, duce Archippo quodam præſidiū
expulerunt. Timocratem Pelleneſem, quia cle-
menter præſuerat, viuum fide data miſerunt. Huic
lætiæ Quintius ſuperuenit, pace data tyranno, di-
miſſisque ab Lacedæmone Eumene & Rhodiis &
L. Quirio fratre ad claſſem. Lata ciuitas celeberrima
mum feſtorum dierum ac nobile ludium Neme-
orum, die ſtata propter belli mala prætermiſſum,
in aduentum Romani exercitus ductusque indixe-
runt, præfeceruntque ludis ipſum imperatorem.
Multa erant quæ gaudium cumularent. reducti ci-
ues ab Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras,
quosq; ante Nabis abduxerāt. redierāt, qui poſt cō-
pactam a Pythagora coniurationē, & cæde iam cō-
pta effugerant, libertatem ex longo intervallo, li-
beratisq; auctores Romanos, quibus cauſa bellan-
di cū tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoq;
ipſo Nemeorum die voce præconis libertas eſt Ar-
giorum. Achæis quantum reſtituti Argi in cōmu-
ni Achaia concilium lætiæ aſſerebant: tantum
ſerua Lacedæmon relicta, & lateri adhaerens tyran-
nus, non ſincrum gaudium præbebant. Atoli ve-
ro eam rem omnibus conciliis lacerare. Cum Phi-
lippo non ante deſitum bellari, quam omnibus ex-
cederet Græciæ urbibus, tyranno relicta Lacedæmo-
nem, regem autem legitimum, qui in Romanis fu-
victus, cæterosq; nobiliſſimos ciues in exilio
populum Romanum. Quintius ab Argis Ela-

tiam vnde ad bellum Spartanum profectus
copias reduxit. Sunt qui non ex oppido profecti-
rem bellum gessisse tyrannum tradant, sed ca-
aduersus Romana castra positus: diuque cunctatus
cum Aetolorum auxilia expectasset, coactum ad
tremum acie configere, impetu in pabulato-
suos ab Romanis factio. eo praelio victum, ca-
que exutum, pacem petisse, cum cecidissent
decim millia militum, capta plus quatuor
essent. Eodem fere tempore & a T. Quintio de-
bus ad Lacedaemonem gestis, & ab M. Porcio Ca-
ex Hispania litera allata. vtriusque nomine tem-
in dies supplicatio a senatu decreta est. L. Valerius
Coss. cum post fusos circa Liternam sylvam Ro-
quiteram provinciam habuisset, comitiorum cre-
Romam rediit: & creauit Coss. P. Cornelium Scipio-
nem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum.
Horum patres primo anno secundi Pun-
belli Coss. fuerant. Pratoria inde comitia habita-
creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii Bla-
sio, & Cn. Domitius Aenobarbus.
Sex. Digitius, & T. Iuuentius Tullia Comitibus peti-
tis Coss. in provinciam rediit. Nouum ius eo an-
a Ferentinatibus tentatum, vt Latini qui in co-
niam Romanam nomina dedissent, ciues Romani
essent. Puteolos Salernumque & Buxentum ad-
pti coloni qui nomina dederant, cum ob id sa-
ciuibus Romanis ferrent, senatus indicauit non
se eos ciues Romanos. Principio anni quo P. Scipio
Africanus iterum, & T. Sempronius Longus
Coss. fuerunt, legati Nabis tyranni Romam ve-
nerunt duo. his extra urbem in aede Apollinis senatus
datus est. pax quae est T. Quintio conuenisset, vt
daret, petierunt, impetraveruntque. De prae-
cipem senatus P. Scipionem consulem, quem & prio-

eum relatum esset, senatus frequens in eam senten-
tiam ibat, vt quoniam in Hispania & Macedonia de-
bellatum foret, consulibus ambobus Italia pro-
uincia esset. Scipio satis esse Italia vnum consulem
censebat, alteri decernendam Macedoniam esse.
bellum grane ab Antiocho imminere. iam ipsum
sua sponte in Europam transgressum, quid deinde
facturum censerent, cum hinc Aetoli haud dubie ho-
stes vocarent ad bellum, illinc Annibal Romanis
cladibus insignis imperator stimularer? Dum de pro-
uinciis consulum disceptatur, praetores sortiti sunt.
Cn. Domitio virbana iurisdiclio, T. Iuuentio pere-
grina queniit. Publio Cornelio Hispania vltior,
Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Cornelii, Blasio-
ni Sicilia, Merenda Sardinia. In Macedoniam no-
uum exercitum transportari non placuit: cum qui
esset ibi reduci in Italiam a Quintio, ac dimitti. ite-
um exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone
in Hispania esset. consulibus ambobus Italiam pro-
uinciam esse, & duas virbanas eo legiones scribere,
vt dimissis quos senatus censuisset exercitijs. VII.
omnino Romanae legiones essent. Ver sacrum fa-
ctum erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio con-
sulibus. Id cum P. Licinius pontifex non esse recte
factum collegio primū, deinde ex auctoritate colle-
gi paribus renuicasset: de integro faciendum ar-
bitrari pontificum censuerunt, ludosque magnos
faciendos. tanta pecunia, quanta assoleret,
esset inter Cal. Martias, & pridie Cal. Maias, P. Cor-
nelio Scipione, & T. Sempronio Longo Coss. Cen-
soribus inde comitia habita sunt. creati censes
Sen. Aelius Paterus, & C. Cornelius Cethegus. prin-
cipem senatus P. Scipionem consulem, quem & prio-

res censores legerant, legerunt. tres omnino senatores, neminem curuli honore usum, præterierunt gratiam quoque ingentem apud eum ordinem pererunt, quod ludis Romanis adilibus curulis imperari, ut loca senatoria fecerent a populo ante in promiscuo spectabant, equitibus quoque per paucis adempti equi, nec in vllum ordinem suum, atrium Libertatis, & villa publica ad idem refecta, amplificataque. Ver sacrum, ludique civi, quos voverat Serv. Sulpicius Galba Cos. facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omnino essent, Q. Pleminius, qui propter multa in deo minesque scelera Locris admissa in carcerem coactus fuerat, comparauerat homines, qui pluribus multis locis vrbis nocte incendia facerent, ut in sternata nocturno tumultu ciuitate refringi non posset. ea res indicio consciorum palam facta, utaque ad senatum est. Pleminius in inferiorem missus carcerem est, necatusque. Coloniae civium Romanorum eo anno deductæ sunt Puteolos, Liternum, Liternum, trecenti homines in singulis. Item Salernum, Buxentumque; coloniae civium manorum deductæ sunt. deduxere triumviri, T. Sempronius Longus, qui tum Cos. erat, M. Serullus Minucius Thermus. Ager diuisus est, qui Campanum fuerat. Sipontum item, in agrum qui Campanum fuerat, coloniam civium Romanorum adiuuiri, D. Iunius Brutus, M. Bæbius Pamphilus, Heluius deduxerunt. Templam item, & Crotonem civium Romanorum coloniam deductæ. Templo ager de Brutiis captus erat. Brutii Græcos expulsi, Crotonem Græci habebant. Triumviri, C. Octavius, L. Æmilius Paulus, C. Pletorius Crotonem Templam L. Cornelius Merula, & C. Salomachus duxerunt.

duxerunt. Prodigia quoque alia visæ eo anno Romæ sunt, alia nunciata. In foro & comitio & Capitolio sanguinis guttæ visæ sunt. & terra aliquoties pluuit, & caput Vulcani arsit. nunciatur est, Interamna lacum fluxisse, pueros ingenuos Arimini sine oculis ac natum natum. Ea prodigia ex pōtificum decreto procurata, & sacrificium novendiale factum, quod Adriani nunciaverant in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flaccus procos. circa Mediolanum cum Gallis Insulubris, & Boiis qui Dornulaco duce ad concitandos Insulubres Padum transgressi erant, signis collatis depugnauit. X. millia hostium sunt caesa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti X. V. millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oscensis quingenta quadraginta, auri pondo mille quadringenta. militibus ex præda diuisit in singulos ducentos septuagenos aris, triplex equiti. T. Sempronius Cos. in provinciam profectus, in Boiis regulis eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis idoneis potestati, ut appareret dimicatu, si hostis fines intraret. Cos. ubi quantæ copiae, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuncium ad collegam mittit, ut si videretur ei, maturaret venire, se tergiversando in cunctandis eius rem extraheret. Quæ causa Cos. cunctandis, eadem Gallis, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam coniungerentur consulium collid quam transigerent. per biduum tamen nihil atque egredieretur: tertio subire ad vallum castraque ab

T. LIVII DEC. IIIL

omni simul parte aggressi sunt. Cof. exemplo
ma capere milites iussit armatos inde paulisper
tinuit, vt & stolidam fiduciam hosti augetet, & de
poneret copias, quibus quæq; portis erumperet
duz legiones duabus principalibus portis signa
ferre iussit, sed in ipso exitu ita conferti obstitere
Galli, vt clauderent viam. Diu in angustiis pugna
est, nec dextris magis gladiisq; gerebatur res, quan
scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebant. Roman
vt signa foras efferrent: Galli, vt aut ipsi in castra
intrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec
te in hanc aut illam partem moueri acies potuer
quam Q. Victorius primipili centurio, & C. Attius
Tr. mil. quartæ hie, ille secundæ legionis (rem in
speris præliis sæpe tentatam) signa adempta signi
ris in hostes iniecerunt, dum reperunt enixe signa
prioris secundani se porta eiecere. Iam hi extra va
lum pugnabant, quarta legione in porta hærent
cum alius tumultus ab aduersa parte castrorum
exortus, in portam quæstoriæ irruperant Galli
sistenteque pertinacius occiderant. Post humum
quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. A
tinium & T. Sempronium præfectos socium, & de
centos ferme milites. Capta ab ea parte castra cito
donec cohors extraordinaria missa a Cof. ad tuen
dam quæstoriæ portam, & eos qui intra vallum
rant, partim occidit, partim expulsi castris, & irru
pentibus obstitit. Eodem fere tempore & quarta
legio cum duabus extraordinariis cohortibus por
ta erupit, ita simul tria prælia circa castra locuti
stantibus erant: clamoresque dissoni ad incertu
suorum euentus a præsentī certamine animos
gnantium anertebant. Usque ad meridiem pug
viribus, ac prope patissimè pugnatum est.

LIBER IIIL

156

æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & mini
me patientia sitis, cum decedere pugna coegisset
solique compulerunt impetum Romani fecerunt, fu
pua Cof. datum est, ad quod pars maior recepe
rit sese, pars certaminis studio, & spe potiundi ca
stris hostium, perstitit ad vallum. eorum paucitate
contempta, Galli vniuersi ex castris erumpunt, fusi
inde Romani, quæ imperio Cof. noluerant, suo pa
uore ac terrore castra repetunt. ita varia hinc atque
illinc nunc victoria, nunc fuga fuit. Gallorum ta
men ad X. l. millia, Romanorum V. millia sunt oc
cisi. Galli recepere in intima sinium sese. Consul
Placentiam legiones duxit. Scipionem alii coniu
cto exercitu eum collega, Boiorum Ligurumque
agros populatum esse, quoad progredi sylvar palu
desque passæ sint, scribunt. alii nulla memorabili
re gesta comitorum. causa rediisse Romam. Eo
dem hoc anno T. Quintius Elatæ, quo in hyberna
cundo consumpsit, totum hyemis tempus iure di
Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitati
bus facta erant, cum suæ factionis hominum vires
augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret.
Veris initio Corinthum, conuentu edicto, venit. i
dum circumsulas est allocutus, orsus ab inita primū
Romanis amicitia cum Græcorum gente, & impe
ratorum qui ante se in Macedonia fuissent, suisque
rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt
uentum esset, id minime conueniens liberanti
solura patriæ grauem, sed omnibus circa ciuitati-

bus metuendum, harentem visceribus nobilitatis
eiuitatis. Nec ignarus huius habitus animorum
Quintius, si sine excidio Lacedæmonis fieri poteret,
fatebatur pacis cum tyranno mentionem
mittendam auribus non fuisse: nunc cum aliter
ruina grauiissima ciuitatis opprimi non posset, fa-
visum esse, tyrannum debilitatum, ac totis pro-
prietatibus ad nocendum cuiquam ademptis, reli-
quam inter mori vehementioribus, quam quæ
posset, remediis ciuitatem sinere, in ipsa vindicta
bertatis perituram. Præteritorum commemoratio
oni subiecit proficisci sibi in Italiam, atque omni
exercitum deportare, in animo esse. Demetrius
Chalcidique præsidia intra decimum diem audi-
tos deducta: Acrocorinthū ipsi extemplo videri
bus vacuum Achæis traditurum: vt omnes scirent
vtrum Romanis in Atolis mentiri mos esset, an
male commissam libertatem populo Romano
monibus distulerint, & mutatos pro Macedonibus
Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec
quid facerent, quicquā vnquam pensi fuisse. Ro-
mas ciuitates monere, vt ex factis non ex dictis
amicos pensent, intelligantque quibus credendum
& a quibus cauendum sit: libertate modice vti
temperatam eam salubrem & singulis & ciuitatibus
esse: nimiam & aliis grauem, & ipsi qui habeant
frenatam & præcipitem esse, concordia in ciuitatibus
principes & ordines inter se, & in communibus
omnes ciuitates consulere aduersus consensum
res nec regem quoniam satis validum, nec tyrannum
num fore. discordia & seditione omnia opportuna
insidiantibus. facere: cū pars quæ domestico certamine
ne inferior sit, externo potius se applicet, quam ne
sedat alienis armis partem, externa fide reddita

bertatem, sua cura custodirent, seruarentque: vt po-
pulus Romanus dignis datā libertatem, ac munus
suum bene positum sciret. Has velut parentis voces
eum audirent, manare omnibus gaudio lachrymarum,
adeo vt ipsum quoque confunderent dicentem. Pau-
lisper fremitus approbantium dicta fuit: monen-
tiumque aliorum alios, vt eas voces velut oraculo mis-
sas in pectora animosque demitterent. silentio dein-
de facto petiit ab iis, vt ciues Romanos, si qui apud
eos in seruitute essent, conquisitos intra duos men-
ses mitterent ad se in Thessaliam. ne ipsis quidem
honestum esse, in liberata terra liberatores eius ser-
uire. Omnes acclamarunt, gratias se inter cetera et-
iam ob hoc agere, quod admoniti essent, vt tam pio
ac necessario officio fungerentur. Ingens numerus
erat bello Punico captorum: quos Annibal, cum a
suis non redimerentur, venundederat. Multitudinis
eorum argumentum est, quod Polybius scribit, cen-
tum talentis eam rem Achæis stetitisse: cum quin-
genos denarios precii in capita, quod redderetur do-
minis, statuisent. mille enim ducentos ea ratione
Achala habuit. ad iace nunc pro portione, quot ve-
nientis sit totam Græciam habuisse. Nondum con-
uentus dimissus erat, cum respiciunt præsidium ab
Acrocorintho descendens protinus ad portam duci
atque abire. Quorū agmen imperator securus, profe-
quantibus, cunctis, seruatores liberatoresque; accla-
uia Elatiam rediit. inde cum omnibus copiis Ap. Clau-
dium legatū dimittit. per Thessaliam atque Epirum
ducere Oricū iubet, atque ibi se operiri. inde nanque in
animo esse exercitū in Italiam traicere. & L. Quin-
tio fratri legato & præfecto classis scribit, vt onera-
tias ex omni Græciæ ora eodem contraheret. Ipse

Chalcidem profectus, deductis non a Chalcide sed etiam ab Oreo atq; Eretria praesidiis, conuenit ibi Euboicarū ciuitatum habuit, communitosq; in quo statu rerum accepisset eos, & in quod relinqueret, dimisit. Demetriadem inde profectus, deductoque praesidio, prosequentibus comitibus Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam, ubi non liberandae modo ciuitates erant, sed ex omni colluione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigende. Nec enim temporum modum, sed etiam ac violentia, & licentia regia turbati erant, inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia, praesentium concilium vllum, non per seditionem ac tumultum, iam inde a principio ad nostrum usque etatem traduentes. A censu maxime & seueritate & iudices legit, potentiorēque eam partem ciuitatum fecit, cui salua tranquillaque omnia regis esse expediebat. Ita cum percensuisset Thessaliam, per Epirum in Oricum vnde erat traiectionis venit. Ab Orico copiam omnes Brundisium transiit: inde per totam Italiam ad urbem prope triumphantes, non minore agmine rerum captarum, quam suo praese acto venerunt. Posteaquam Romanum ventum est, senatus extra urbem Quinto res gentis edifferendas datus est triumphusque sortitus ab iubilantibus decretus. Triduum triumphauit, die primo arma, tela, signaque aerea & maxima rea transtulit, plura Philippo adempta, quam quae ex ciuitatibus ceperat. secundo die aurum argentumque, factum infectumque & signatum, inter argentum fuit decem & octo millia pondo, & ducenti LXX. facti. vasa multa omnis generis, calata plerumque, quaedam eximiae artis: & ex aere multa fabricata: ad hoc clypea aerea X. signati argenti octo

ginta quatuor millia faere Atticorum, tetradrachmam vocant, trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim, & clypeum vnum ex auro totum, & Philippi nummi aerei quatuordecim millia, quingenti XIII. tertio die coronae aereae, doctae ciuitatum, translatae CXIIII. & hostiae ductae, & ante curium multi nobiles captiui obsidesque, inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit: & Armenes Nabidis tyranni filius, Lacedaemonius, ipse deinde Quinctius in urbem est inuectus, milites secuti eorum frequentes, ut omni ex provincia exercitus deportato. his ducenti quinquaginta aris in pueruerunt diuisi: duplex centurioni, triplex equiti, praefecti feruitute speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui feruitute exempti fuerant. Exitu huius anni Q. Aelius Tubero trib. pleb. ex S. C. tulit ad plebem, plebesque sciuit, ut Latinae dux coloniae, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deduceretur. his deducendis triumphum creati, quibus in triennium imperium esset, in Brutios Q. Nauius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinum agrum A. Manlius, P. Aelius, L. Apustius, ea bina comitia Cn. Domitius praetor urbanus in Capitolio habuit. Aedaeo anno aliquot dedicatae sunt. vna iunonis Sororis in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello. censor idem dedicauit, altera Fauni. Aediles eam biennio ante ex multatitio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius, qui praetor urbanus eadem dedicauit. & eadem Fortuna Primigenia in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Ralla, diuinum ad idipsum creatus, vouerat eam decem annis ante Puturico bello P. Sempronius Sophus: locauerat idem

T. LIVII DEC. IIII.

cenfor, & in insula Iouis ædem C. Servilius donum
viri dedicavit. vota erat sex annis ante Gallico bello
ab L. Furio Purpurione prætor: ab eodem postea
consule locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex pro-
vincia Gallia ad consules subrogatus rediit. Comi-
tia Coss. fuerunt, quibus creati sunt L. Cornelius Merula
& Q. Minucius Thermus. Postero die creati sunt
Prætores, L. Cornelius Scipio, M. Fulvius Nobilior,
C. Scribonius M. Valerius Messala, L. Porcius Licinus
& C. Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, C. An-
tilius Seranus, L. Scribonius Libo ædiles curules pro-
miserunt. Horum ædiliū ludos Romanos popu-
lū senatus a populo secretus spectavit: præbuitque
sermōnes (sicut omnis novitas solet) aliis tandem
quod inulto ante debuerit, tributū censentib. an-
ticipissimū ordini: aliis ademptum ex dignitate popu-
li quæquam maiestati patrū adiectum esset, inter-
pretantib. & omnia discernimina talia, quibus ordine
discernerentur, & concordia & libertati æque nu-
nuenda esse ad D. quinquagesimum octavū annum
in promissū spectatum esse. quid repente factum
cur immiseri sibi in cauea patres plebem nolles-
set diues pauperem cōfessorem fastidiret? nouit
& superbam libidinem ab nullius ante gentis seor-
tu neq; desideratam, neq; institutam. Postremum
ipsum quoq; Africanum, quod consul auctor eius
rei fuisset, poenituisse ferunt. Adeo nihil mortui
antiquo probabile est. veteribus, nisi quæ vñs re-
denter arguit, stari malunt. Principio anni, quo L.
Cornelius, Q. Minucius Coss. fuerunt, terra in qua
ita crebris nuntiabantur, vt non rei tantum iplū
sed feriatum quoque ob id indictarum homines ex-
deret. nam neque senatus haberi, neque Respublica
administrari poterat, sacrificando expiandoque oc-
cupato

LIBER IIII.

129

expatis consulis. postremo decemviris adire li-
bros iussis, ex responso eorū supplicatio per tridū
fuit. coronati ad omnia pulvinaria supplicauerunt.
edictūq; est, vt omnes qui ex vna familia essent,
pariter supplicarent. itē ex auctoritate senatus con-
sules edixerunt, ne quis quo die terræ motu nunci-
ato ferix indicta esset, eo die alium terræ motum
nunciaret. Provincias deinde consules prius, tum
prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minucius Li-
gures, sortiti sunt. C. Scribonius urbanam, M. Vale-
rius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius
Sardiniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M.
Fulvius Hispaniam vltiorem. Nihil belli eo anno
expectantibus Coss. literæ M. Cincii (præfectus is
Pili erat) allatæ: Ligurum XX. millia armatorum,
coniuratione per omnia conciliabula vniversæ gê-
tis facta, Lunensem primum agrum depopulatos,
Pisanum deinde sinem transgressos, omnem oram
maris peragrasse. Itaque Minucius Cof. cui Ligures
provincia euenerat, ex auctoritate patrū in ro-
stra ascendit: & edixit, vt legiones duæ urbanæ quæ
superiore anno conscriptæ essent, post diem deci-
mum Arretii adessent. in earum locum se duas le-
giones urbanas scripturum. item sociis, & Latini no-
minis magistratibus, legatisque eorum qui milites
dare debebant, edixit, vt in Capitolio se adirent. ex
his XV. millia peditum, & quingentos equites pro
numero cuiusq; iuniorum descripsit: & inde e Cap-
itolio protinus ire ad portam, & vt maturaretur res,
profecti ad delectum iussit. Fulvius Flaminiq; ter-
na millia Romanorū peditum, & centeni equites in
supplementum, & quina millia sociū Latini nomi-
nis, & ducenti equites decreti mandatisq; prætorib.
vt veteres dimitterent milites, cum in provinciam

venissent. Cum milites qui in legionibus urbem
rant, frequentes tribunos plebis adissent, ut causam
cognoscere et eorum quibus aut emerita stipendiis
aut morbus cause essent, quo minus militarent
rem litera T. Sempronii discesserunt, in quibus
ptum erat, Ligurum decem millia in agrum Placenti-
num venisse: & eum visque ad ipsa colonia mo-
nia, & Padiripas eum cadibus & incendiis per-
pulos esse. Boiorum quoque gentem ad rebelli-
nem spectare ob eas res tumultum esse. Decree-
senatus, tribunos plebis non placere causas militum
res cognoscere, quo minus ad edictum convenirentur.
tur. adiecerunt etiam, ut sociis nominis Latini, qui
in exercitu P. Cornelii, T. Sempronii fuissent, ex
missi ab iis Coss. essent, ad quam diem L. Cornelius
Cof. edixisset, & in quem locum edixisset Herennius
convenirent: & ut L. Cornelius Cof. in provincia
proficiens, in oppidis agrisque qua iturus esset,
quos ei videretur, milites scriberet armareque
dueret secum: dimittendique ei quos eorum, quan-
doque vellent, ius esset. Posteaquam consules de-
ctu habito profecti sunt in provincias: tum T. Quintus
postulavit, ut de his quae cum decem legatis
ipse statuisset, senatus audiret: eaque si videretur
auctoritate sua confirmaret. id eos facilius factum
si legatorum verba qui ex universa Graecia & magna
parte Asiae, quique ab regionibus venissent, audirent.
He legationes a C. Scribonio Pr. urbano in senatum
introducere sunt, benigneque omnibus responsam
cum Antiocho quia longior disceptatio erat, decem
legatis, quorum pars in Asia, aut Lyfiamachia apud
regem fuerant, delegata est. Quintio mandatum, ut
adhibitis iis legatorum regis verba audiret: respondere
etque iis, quae ex dignitate atque utilitate populi Ro-

miani responderi possent. Menippus & Hegesianax
principes regiae legationis erant. ex iis Menippus i-
gnorare se dixit, quidnam perplexi sua legatio ha-
beret: cum simpliciter ad amicitiam petendam, iungen-
damque societatem venissent. esse autem tria gene-
ra foederum, quibus inter se paciscerentur amicitias ci-
viles, vbi enim omnia ei qui armis plus posset, de-
dita essent: quae ex iis habere victos, quibus multari
eos vellet, ipsius ius atque arbitrium esse alterum, cum pa-
res bello, equo foedere in pacem atque amicitiam veni-
rent: & si quarum repeti reddique per conventionem
formula iuris antiqui, aut ex partis utriusque com-
modo componi tertium esse genus, cum qui hostes
nunquam fuerint, ad amicitiam sociali foedere inter
se iungendam coeant. eos neque dicere, neque accipe-
re leges. id enim victoris & victi esse. ex eo genere
Antiochus esset, mirari se, quod Romani eum
censuerint ei leges dicere, quas Asiae urbium liberas
& immunes, quas stipendiaras esse velint, quas in-
trare praedia regiae regemque veterem cum Philippi
eum hoste pacem, non cum Antiocho amico socie-
tatis socius ita sciendum esse. Ad ea Quintus: Quo-
dam vobis distinscte agere libet, & genera iungen-
dam amicitiarum enumerare: ego quoque duas con-
ditiones ponam, extra quas nullam esse regi nunci-
etis amicitiam cum populo Romano iungendam. una,
si nos nihil quod ad urbes Asiae attinet, curare vellet,
ut & ipse omni Europa abstineat: altera, si se ille A-
siae finibus non contineat, & in Europam transcen-
dat, ut & Romanis ius sit Asiae civitatum amicitias
& tueri quas habeant, & novas complecti. Enimve-
ro id audire etiam dicere indignum esse Hegesia-

naax, Thraciæ & Chersonesi urbibus arceri Antiochum, quæ Seleucus proavus eius, Lysimacho bello victo, & in acie cæso, per summum decus pertraherit: pari cum laude eadem ab Thracibus possessa, partim armis receperit Antiochus: partim cæsa, sicut ipsam Lysimachiam, & reuocatis cultibus frequentauerit, & quæ strata ruinis atque incendiis erant, ingentibus impensis edificauerit. Quod gignitur simile esse, ex ea possessione ita parata, ita reperta deduci Antiochum, & Romanos ab Asia, quæ nunquam eorum fuerit? Amicitiam Romanorum expetere Antiochum: sed quæ impetita gloriæ sibi, non pudori sit. Ad hæc Quintius. Quid quidem, inquit, honesta pensamus: sic, ut autem aut prima certe pensari decet principi orbis reipublicæ, & tanto regi: vtrum tandem videtur nobis, liberæ velle omnes quæ ubique sunt Græciæ urbes, an seruas & vestigales facere? Si sibi Antiochus pulchrum esse censet, quæ urbes proavus suo iure habuerit, aut paterque nunquam usurpauerint, pro suis eas repetere in seruitutem: & populum Romanum susceperum patrocinium libertatis Græcorum non deserere, fidei constantique suæ ducere esse: sicut a Philippo Græciam liberauit, ita & ab Antiocho Asia urbes, quæ Graii nominis sint, liberæ in animo habet: neque enim in solidum Ioniæ coloniz in seruitutem regiam missæ sunt, sed in partem augendæ causâ, gentisque vetustissimæ per bellum terrarum propagandæ. Cum hæsitaret Hecæanax, nec inficiari posset, honestiorem causam libertatis quam seruitutis prætexi titulo, Quin-
timus ambages? inquit Publ. Sulpicius, qui minus natu ex decem legatis erat. alteram ex ambages conditionibus, quæ modo diserte a Quintio

sunt, legite, aut supersedete de amicitia agere. Nos vero inquit Menippus, nec volumus nec possumus pacisci quicquam, quo regnum Antiochi minuatur. Postero die Quintius legationes vniuersas Græciæ Asiæque cum in senatum introduxisset, ut scirent quali animo populus Romanus, qualis Antiochus erga ciuitates Græciæ essent: postulata & sua & regis exposuit. Renunciarent ciuitatibus suis, populum Romanum qua virtute quaque fide libertatem eorû a Philippo vindicauerit: eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturum. Tû Menippus deprecari & Quintium & patres instat, ne festinarent decernere, quod decreto turbaturi orbem terrarum essent. tempus & sibi sumeretur, & regrad cogitandum darent cogitaturum cum renunciatæ conditiones essent, & impetraturum aliquid, aut pacis causâ consensurum. Ita integra dilata res est. Legatos mitti ad regem eosdem qui Lysimachie apud eum fuerant, placuit, P. Sulpicium, P. Villium, T. Rutilium. Vixdum ii profecti erant, cum a Carthagine legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale ministro attulerunt: inieceruntque curam, ne simul & Punicum bellum excitaretur. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum, sicut ante dictum est: & erat apud regem in magno honore, nulla alia arte, nisi quod volutanti diu consilia de Romano bello, nemo aptior super tali re, particeps sermonis esse poterat. Sententia eius una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur. Italiam & com meatus & militum præbituram externo hosti. si nihil ibi moueretur, ceatque populo Romano viribus & copiis Italiam extra Italiam bellum gerere neque regem neque gentem vllam parem Romanis esse. Sibi centum rectas

naues, X. V. I. millia peditum, mille equites depopu-
bat. ea se classe primum Africam petiturum, in-
gnopere considerare, & Carthaginienses ad rebelli-
dum ab se compelli posse. si illi cunctentur, se alio
parte Italiae bellum excitaturum Romanis. Regem
cum ceteris omnibus transire in Europam debere
& in aliqua parte Graeciae copias continere neque
traicientem, & quod in speciem famamque bo-
satis sit, paratum traicere. In hanc sententiam
adduxisset regem, preparandos sibi ad id popu-
rium animos ratus literas, ne quo casu interce-
palam facerent conata, scribere non est ausus.
fionem quandam Tyrium nactus Ephesi, expecta-
que solertiam lenioribus ministeriis, partim de
partim spe prazmiorum oheratum, quibus etiam
ipse rex annuerat, Carthaginem cum mandatis
tit. edit nomina eorum, quib. conuentis opus
instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie
agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem
Carthagine obuerfantem, non prius amici quam
inimici Annibalis, qua de causa venisset, cognov-
runt. Et primo in circulis conuiniis que celebrantur
sermonibus res est, deinde in senatu quidam
actum esse dicere exilio Annibalis: si absens
que novas moliri res, sollicitandoque animos ho-
num, turbare statum ciuitatis posset. Aristonem
quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis
ab Annibale & ab Antiocho rege venisse, & ceteros
homines quotidie cum eo secreta colloquia serere
& in occulto colloqui, quod mox in omnium pe-
niciem erupturum esset. Conclamauere omnes
vocari Aristonem debere, & quari quid venisset
nisi expromeret, cum legatis Romam mitti. In-
pro temeritate vnius hominis suppliciorum penitus

esse, priuatos suo periculo peccaturos. Rem publi-
cam non extra noxam modo, sed etiam extra famā
re sese, & firmissimo propugnaculo vti, quod nihil
sam aduentus satis expediebat, & in eo maxime ha-
sitabat, quod cum Barchinā solum factionis homi-
nibus collocutum cum arguebant. Orta deinde al-
& custodiri iubentibus aliis negantibus tumultuā-
spires cortipi. idem Carthaginiensibus & Tyri, & in
aliis emporiis in quā frequenter comeent, euentu-
rum. Dilata eo dies res est. Ariston Punico ingenio
inter Fenos vsus, tabellas conscriptas celeberrimo
loco supra sedem quotidianam magistratus prima
respera suspendit. ipse de tertia vigilia nauem con-
scendit & profugit. Postero die cum Sufferes ad ias
dicendum confedisissent, conspecta tabella, demptem-
que & lecta. scriptum erat, Aristonem priuatim ad
mandata habuisse. Publicato crimine minus intenta
de paucis quaestio erat. mitti tamen legatos Romā,
qui rem ad Coss. & senatum deferret, placuit simul
de iniuriis Mafanissae quererentur. Mafanissa
posteaquam & infames Carthaginienses, & inter
seiplos discordes sensit, principibus propter collo-
quia Aristonis senatus, senatu ppter indicium eius
dem Aristonis populo suspecto, locum iniuriae esse
ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus
est, & quasdam vrbes vestigales Carthaginiensium
sibi coegit stipendium pendere. Emporia vocant
eam regionem ora est minoris Syriis, & agri vberis.
vna ciuitas eius Leptis: ea singula indies talenta

vectigal Carthaginienfibus dedit. Hanc tum reg-
nem & totam infestam Mafaniffa, & ex quadam
parte dubie possessionis, sui regni an Carthagini-
fium effet, effecerat. & quia simul ad purganda
mina, & questu de se Romam eos ituros compo-
qui & illa onerarent suspicionibus, & de iure vo-
galium disceptarent, legatos & ipse Romam
Auditi de Tyrio advena primum Carthaginien-
curam iniecerat patribus, ne cum Antiocho simul
Poenis bellandum esset. maxime ea suspicio eni-
vrgebat, quod quem comprehensum Romam
placuisse, nec ipsum nec naudem eius custodisse.
De agro deinde cum regis legatis disceptari coepit.
Carthaginienfes iure finium causam turbabant,
quod intra eos terminos esset, quibus P. Scipio
etor agrum qui iuris esset Carthaginienfium, si-
fer, & confessione regis, qui cum Aphirem pre-
tum ex regno suo cum parte Numidarum reg-
tem circa Cyrenas persequeretur: precario ab le-
per cum ipsum agrum, tanquam haud dubie Car-
thaginienfium iuris, petisset. Numida & de tem-
natione Scipionis mentiri eos arguebant, & si-
veram originem iuris exigere vellet, quem pro-
agrum Carthaginienfium in Africa esse. Radum
quatum secto bouis tergo amplecti loci potuerat,
tantum ad urbem comuniendam precario darat,
quicquid Byrsam sedem suam excefferint, viato-
iniuria partum habere. Negi enim de quo ager-
probare eos posse non modo semper ex quo cep-
tunt: sed ne diu quidem eos possedisse. per opor-
tunitates nunc illos, nunc reges Numidarum
passe ius: semperque penes eum possessionem
fuisse, qui plus armis potuisset. Cuius conditio-
res fuerit, priusquam hostes Romanis Carthagi-

enses socius atq; amicus rex Numidarum esset: eius
finerent esse, nec se interponerent, quo minus qui
posset, tenerent. Responderi legatis vtriusque
partis placuit: missuros se in Africam, qui inter po-
pulum Carthaginienfem & regem in re praesenti
disceptarent. Missi P. Scipio Africanus, & C. Corne-
lius Cethegus, & M. Minucius Rufus: audita inspe-
ctaque re suspensa omnia, neutro inclinatis senten-
tiam, reliquerunt. Id vtrum sua sponte fecerint, an quia
videtur tempore aptum fuisse integro certamine
eos relinqui, nam ni ita esset. vnus Scipio vel noti-
tia rei, vel auctoritate ita de vtriusque meritis, finire
nutu disceptationem poruisset.

DECADIS QVARTÆ LIB. V.

Epitome.

P. Scipio Africanus legatus missus ad Antiochum, E-
plexi cum Annibale, qui se Antiocho iunxerat, collo-
tus est: ut, si fieri posset, metum vixit, quem ex populo
Romano coneperat, eximeret. Inter alia cum quareret ab
Annibale, quem fuisse maximū imperatorem Annibal cre-
deret, respondit: Alexandrū Macedonum regem, quod parua
mans innumerabiles exercitus fudisset: quodq; ultimas oras,
quas visere supra fidem humanam esset, peragrasset. quaren-
ti deinde, quem secundum poneret, inquit Pyrrhum: eo quod
pisse, praesidia disposuisse. exequenti, quem tertium diceret:
respondit: tunc vero, inquit, me & ante Alexandrum & ante
Pyrrhum, & ante alios posuissem. Inter alia prodigia, qua plu-
rima fuisse traduntur: bouem, Cn. Domitio consule, locutum,
Poenis causae tibi, refertur. Apparat in Antiochum bellum

Romani. Nabis Lacedemoniorum tyrannus. Insuper
Ætolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum
bellum populo Rom. sollicitabant, a populo Romano
& bello aduersus Philopamenem Achæorum prætorum
ab Ætoliis interfectus est. Ætoli quoque ab amicis
Romani defecerunt, cum quibus societas in Asia
Syria rex, cum bellum Græcia intulisset, complures
occupauit: inter quas Chalcidem, & totam Eubœam.
præterea in Liguriis gestas, & apparatus belli ab
eius continet.

Prinicipio anni quo hæc gesta sunt, Sex. Dig-
itio prætor in Hispania citeriore cum ciuitatibus
quæ post profectiorem M. Catonis permi-
rebellaauerant, crebra magis quam digna dicto-
lia fecit: & adeo pleraque aduersa, ut vix dimidia
milium quam quod acceperat, successori tradi-
rit. nec dubium est, quin omnis Hispania sub
animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius
Scipio trans Iberum multa secunda prælia fecerit.
quo terrore non minus quinquaginta oppida
eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio: idem
pro prætor Lusitanos persuasata vltiori promissa
cum ingenti præda domum redeuntes in ipso
nere aggressus, ab hora tertia diei ad octauam
certo euentu pugnauit, numero militum in
superior altis, nam & acie frequenti armatis
suis longum & impeditum turba pecorum agmen
& recenti milite aduersus sessos longo itinere
cumerat. tertia namq; vigilia exierant hostes
nocturno itinere tres diurnæ horæ accesserant
vlla quiete data, laborem viæ prælium excepit
itaque principio pugne vigoris aliquid in cor-
bus animisque fuit, & turbauerant primo

nos, deinde æquata paulisper pugna est. In hoc dif-
criminis ludos lous, si fudisset cecidissetque hostes,
pro prætor vovit. tandem gradum acrius intulere.
Romani, cessitque Lusitanus: deinde profusus terga
dedit, & cum inisset fugientibus victores, ad
XII. milia hostium sunt cæsa: capti quingenti qua-
draginta, omnes ferme equites, & signa militaria
capta centum triginta quatuor. De exercitu Rom.
septuaginta & tres amissi. Pugnatum inde haud
procul Ilipe vrbe est. eo victorem opulentum præ-
toris exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante
vrbem exposita est: potestasque dominis suas res
cognoscendi facta, cætera vendenda quaestori data.
quod inde effectum est, militi diuisum. Nōdum ab
Roma profectus erat C. Flaminius prætor, cum hæc
in Hispania gerebantur. itaque tam aduersæ quam
secundæ res per ipsum amicosque eius magnis ser-
monibus celebrabantur. & tentauerat, quoniam
bellum ingens in prouincia exarsisset, & exiguas
reliquas exercitus ab Sexto Digitio atque eas ipsas
plenas panoris ac fugæ accepturus esset, ut vnā
sibi ex vrbis legionibus decernerent: ad quam
cum militem ab se ipso scriptum ex senatus consul-
to adiecisset: eligeret ex omni numero sex milia
& quingentos pedites, & equites trecentos. ea se
legione (nam in Sext. Digitii exercitu haud mul-
tum speli esse) rem gesturum. Seniores negare ad
tumores a priuatis temere in gratiā magistratuum
confisos, senatus consulta facienda esse. nisi quod
aut prætores ex prouinciis scriberent, aut legati
renunciarent: nihil ratum haberi debere, si tumultus
in Hispania esset, placere tumultuarios milites
extra Italiam scribi a prætore. Mens ea senatus fuit,
ut in Hispania tumultuarii milites legerentur. Vale-

rius Antias & in Siciliam nauigasse delectus
sa C. Flaminius scribit: & ex Sicilia Hispaniam
petentem tempestate in Africam delatum, ro-
milites de exercitu P. Africani sacramento roge-
his duarum provinciarum delectibus tertium
Hispania adiecisse. Nec in Italia segnius Ligurum
bellum crescebat. Pisas iam quadraginta milia
hominum, affluente quotidie multitudine ad-
mam belli spemque pradae, circumsedebant.
nucius Cos. Arretium die quem edixerat ad-
ueniendum militibus venit inde quadriato ag-
ne ad Pisas duxit. & cum hostes mille passuum
oppido trans fluvium mouissent castra, consula-
hem haud dubie seruata aduentu suo est ingre-
sus. Postero die & ipse trans fluvium quingen-
tere passus ab hoste posuit castra. inde leuibus
liis a populationibus agrum sociorum turabatur.
aciem exire non audebat. nono milite, & ex no-
tis generibus hominum collecto, nec dum noto-
ritudine freti & in aciem exibant, parati de
ma rerum decernere: & abundante militum
mero, passim multas manus per extrema finium
ad praedandum emittebant: & cum coacta vis
gna pecorum pradaeque esset, paratum erat pro
fidium, per quod in castella eorum vicisque ag-
retur. Cum bellum Ligullinum ad Pisas consula-
set, consul alter L. Cornelius Merula per extrema
Ligurum fines exercitum in agrum Boiorum
duxit. vbi longe alia belli ratio quam cum Lige-
ribus erat. consul in aciem exhibuit: hostes
gnam detrectabant, praedatumque vbi nemo
nam exiret, discurrerant Romani: Boii diripi
impune quam tuendo ea conferere certamen me-

lebant. Posteaquam omnia ferro ignique satis eua-
stata erant, consul agro hostium excessit, & ad Mu-
tinam agmine incauto, vt inter pacatos, ducebat.
Boii vbi egressum e finibus suis hostem sentire: se-
tes nocte praetergressi agmine, locum insidiis quaeren-
transseundum erat Romanis. infederunt. Id cum pa-
rus erat mouere castra, ne nox terrorem in tumultu-
ario praelio augeret, lucem expectauit. & cum lu-
ce moueret, tamen turmam equitum exploratum
misit. Posteaquam relatum est, quantae copiae &
in quo loco essent, totius agminis sarcinas in me-
dium conici iussit, & triarios vallum circumice-
re: cetero exercitu instructo ad hostem accessit.
Idem & Galli fecerunt, posteaquam apertas esse
insidias, & recto ac iusto praelio, vbi vera virtus vin-
ceret, diuicandum viderunt. Hora secunda ferme
concursum est sinistra sociorum equitum ala, &
extraordinarii primum in acie pugnabant. prae-
rant duo consulares legati, Marcus Marcellus, & T.
Sempronius prioris anni consul. Nouus Cos. nunc
ad prima signa erat: nunc legiones continebat in
subsidio, ne certaminis studio prius concurrerent,
quam datum signum esset. equites earum, extra
aciem in locum patentem Quintum & P. Minucios
tribunos militum educere iussit: inde cum signum
dedisset, impetum ex aperto facerent. Hac agen-
ti nuncijs venit a T. Sempronio Longo, non sus-
sospemultos esse: & qui supersint, partim labore,
partim metu remississe ardorem pugnae. Legionem
alteram ex duabus, si videretur, summitteret prius-
quam ignominia acciperetur. Secunda legio missa est,

& extraordinarii recepti. tum redintegrata est
 gna, cum & recens miles & frequens ordinibus
 successisset: & sinistra ala ex praelio subduda
 dextra in primam aciem subijt. Sol ingenti
 torreat minime patientia æstus corpora Gallo-
 densis tamen ordinibus nuncalii in alios, nunc
 scuta incumbentes sustinebant impetus Romæ
 rum. Quod ubi animadvertit C. ad perturbando
 ordines eorum C. Licium Salinatorem, qui præ
 alariis equitibus, quam concitatissimos equos
 mittere iubet: & legionarios equites in subsidia
 se. Hæc procella equestris primo confudit & tur-
 uuit, deinde dissipavit aciem Gallorum, non tam
 ut terga darent. obstabant duces hastilibus ca-
 tes terga trepidantium, & redire in ordines cog-
 res: sed inter equitantes alarii non patiebantur. C.
 sul obstabatur milites, ut paulum adniterentur
 victoriam in manibus esse. dum perturbatos &
 pidantes viderent, instarent. si restitui ordines
 sent, integro rursus eos praelio & dubio dimittit
 ros. Inferre vexillarios iussit signa. omnes com-
 tandem auerterunt hostem. postquam terga dæ-
 & in fugam passim effundebantur, tum ad per-
 quendos eos legionarii equites immissi. Quatuor
 decim millia Boiorum eo die cæsa sunt, vincti
 mille nonaginta duo, equites ducenti viginti tri-
 tres duces eorum, signa militaria ducenta XLII
 penta LXIII. Nec Romanis in cruenta victoria
 supra quinque millia militum ipsorum aut fac-
 rum sunt amissa, centuriones tres & XX. præ-
 socium quatuor, & M. Genucius & M. Martius
 militum secundæ legionis. Eodem fere tempore
 duorum consulum litteræ allatæ sunt: L. Corneli-
 de praelio ad Mutinam cum Boiis facto, & Q. Minu-
 cii a

cii a Pisis, comitia sua fortis esse. ceterum adeo sus-
 pensa omnia in Liguribus se habere, ut abscedi in-
 de sine pernicie sociorum, & damno reipub. non pos-
 sit. si ita videretur patribus, mitterent ad collegam,
 ut is qui profligatum bellum haberet, ad comitia
 Romam rediret. si id facere gravaretur, quod non
 suæ fortis id negocii esset: se quidæ facturum quod-
 cunque senatus censuisset. sed etiam atque etiam
 viderent: si magis e re publicæ esset, interregnum iniiri,
 quam ab se in eo statu relinqui provinciam. Sena-
 tus C. Scribonio negotium dedit, ut duos legatos
 ex ordine senatorio mitteret ad L. Corneliū con-
 sulem, qui litteras collegæ ad senatum missas defer-
 rent ad eum: & nunciarent, senatum, nisi ad ma-
 gistratus subrogandos Romam veniret, potius quā
 Q. Minucius a bello integro auocaretur, interre-
 gnum iniiri passurum. Missi legati renunciarunt L.
 Corneliū ad magistratus subrogandos Romam
 venturum. De litteris L. Corneli, quas scripserat se-
 natus praelium cum Boiis factum, disceptatio in
 senatu fuit: quia priusquam plerisque senatoribus le-
 gatus M. Claudius scripserat, fortunæ populi Rom.
 & militum virtuti gratiam habendam, quod res be-
 ne gesta esset. consulis opera & militum aliquan-
 tum amissum, & hostium exercitum, cuius delendi
 oblati fortuna fuerat, non deletum. milites eo plu-
 res perisse, quod tardius ex subsidiis qui laboranti-
 bus opem ferrent, successissent. hostes e manibus e-
 missos, quod equitibus legionariis & tardius datum
 signum esset, & persequi fugientes non licuisset. De
 ea re nihil temere decerni placuit: ad frequentio-
 res consultatio delata est. instabat enim cura alia,
 quod ciuitas forenre laborabat: & cum multis foe-
 neribus legibus conficta auaritia esset, via frau-

dis inita erat, vt in socios qui non tenerentur ius legibus, nomina transcriberent. ita libero foenore obruebant debitores. cuius cernendi cū ratio pareretur, diem finiri placuit. Feneralia quę proximis fuissent, vt qui post eam diem socii ciuib. Romanis credidissent pecunias, piterentur, & ex ea die piteruntur creditis, quib. debitor vellet, legibus, ius creditori diceretur. Deinde posteaquam professionibus detecta est magnitudo eris alieni per hanc fidei contracti, M. Sempronius tribunus pleb. ex auctoritate patrum plebem rogauit, plebesq. scilicet cum sociis ex nomine Latino pecuniarum credita in idem quod cum ciuib. Romanis esset. Hęc in Italia domi militiq. acta. In Hispania nequaquam tantū belli fuit, quantū auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidū Iluciam in Oretanis cepit: deinde in hyberna milites deduxit, & per hyemem praelia aliquot nulla memoria digna aduersus latronum magis quam hostium excursionēs, vana tamen euentu, nec sine militum iactura, sunt facta. Maiores res gesserat M. Fuluius. Is apud Toleram oppidum cum Vacceis Vedconibusque & Celtiberis signis collatis dimicauit: exercitum earum gentium fudit fugauitq. regem Hilernum viuum cepit. Da hęc in Hispania gerebantur, comitiorum iam appetebar dies itaque L. Cornelius Cōs. relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam venit. Is in senatu cum de rebus a se gestis disseruisset, quoque in statu provincia esset: questus est cum patribus conscriptis, quod tanto bello vna secūda pugna tam felicitate perfecta, non esset habitus diis immortalibus honos. postulatuit deinde, vt supplicationem simul triumphumq. decernerent. Prius tamen quam relatio fieret, Q. Metellus qui cōsul dictatori fuerat literas

literas eodem tempore dixit, & consulis L. Cornelii ad senatum, & M. Marcelli ad magnam partem senatorum allatas esse inter se pugnantes: eoq. dilatam esse consultationem, vt presentibus auctoribus se, vt consul qui sciret ab legato suo aduersus se scriptum aliquid, cum ipsi veniendum esset, duceret eū secum Romam: cum etiam verius esset, T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quam legato, nunc videri esse amotum de industria, ne ea quę scripsisset, præsens diceret, aut argueret coram: & si quid vani asserret, argui posset, donec ad liquidum veritas explorata esset. itaque nihil eorum quę postulat Cōs. decernendum in præsencia censere. Cum pergeret nihilo segnius referre, vt supplicatio decerneretur, triumphantique sibi in urbem inuehiceret, M. & C. Titinii tribuni plebis se intercessuros, si de ea re fieret senatusconsultum, dixerunt. Censores erant priore anno creati Sext. Atilius Patrus, & Cneius Cornelius Cethegus. Cora CXLIII. milia septingenta quatuor. Aquę ingentes eo anno fuerunt: & Tiberis loca plana vrbis inundauit. circa portam Flumentanam etiam collapsa quaedam ruinis sunt. & porta Caelimontana fulmine icta est, murusque circa multis locis de caelo tactus, & Aricia & Lanuuii & in Auentino lapidibus pluit. & a Capua nunciatum est examen vesparum ingens in forum aduolasse, & in Marti adu. confedis. eas collectas cum cura, & igni crematas esse. Horum prodigiorum causam decemviri libros adire iussi, & nonendiale factum, & supplicatio indicta est atque vrbis lustrata. Eisdem diebus adiculam Victoriae virginis

prope adem Victoria M. Porcius Cato dedicavit
biennio postquam vovit. Eodem anno coloniam
Latinam in agrum Ferentinum triumviri deduce-
runt, Cn. Manlius Volsus, L. Apullius Fullo, P. Aulus
Tubero, cuius lege deducebantur tria millia pedes
fere, CCCC. equites: numerus exiguus pro eo
agri. Dari potuerit tricena iugera in pedites, sexage-
na in equites. Apullio auctore tertia pars agri de-
praest: quo postea si vellent, novos colonos ad-
ducere possent. vicina iugera pedites, quadragenaria
equites acceperunt. In exitu iam annus erat, & im-
bitio magis quam vnum alias exarserat. consili-
ribus comitiis. multi & potentes perebant patrici
plebei que: P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex his-
pania provincia nuper decesserat magnis reb. ge-
stis: & L. Quintius Flamininus, qui classi in Graecia
praefuerat: & Cn. Manlius Volsus: hi patricii. plebei
autem, C. Lelius, Cn. Domitius, C. Iulius Salinator.
M. Acilius, sed omnium oculi in Quintium Corneli-
umque coniecti. nam & in vnum locum perebant
ambo patricii, & rei militaris gloria recens verum
que commendabat. Ceterum ante omnia certa
men accendebant fratres candidatorum, duo cla-
rissimi aetatis suae imperatores. maior gloria Scipio-
nis, & quo maior, eo propior invidie: Quintii recen-
tior, ut qui eo anno triumphasset. Accedebat quoque
alter decimum iam prope annum assiduus in oculis
hominum fuerat: quae res minus verendos magnos
homines ipsa satietate facit: consul iterum post de-
victum Annibalem censorque fuerat. in Quintium
nova & recentia omnia ad gratiam erant. nihil
nec petierat a populo post triumphum, nec adeo
ptus erat. Pro fratre germano, non patruelis se pre-
tere aiebat, pro collega & particeps administri-

belli, se terra, fratrem mari rem gessisse. Is obtinuit
ut praeferreretur candidato, quem Africanus fraterque
ducebant: quem Cornelia gens, Cornelio consule
comitia habente: quem tantum praedictum sena-
tus virum & civitate optimum iudicatum, qui ma-
teret. L. Quintius & Cn. Domitius A. nobar. Coss.
facti adeone in plebeio quidem Coseum pro C. Le-
lio niteretur, Africanus valuit. Postero die prae-
tores creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centima-
nius, A. Atilius Seranus, M. Baebius Pamphilus, L. Va-
lecius Tappus, Q. Salonius Sarra. Adilites insignis
eo anno fuit M. A. milii Lepidi, & L. A. milii Pauli.
Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clypea
inaurata in fastigio Iovis aedis posuerunt. porticum
vnam extra portam Trigeminam, emporio ad Ty-
berim adiecto: alteram a porta Fontinali ad Martis
aram, qua in campum iter esset, perduxerunt. Diu
nihil in Liguribus dignum memoria gestum erat.
extremo eius anni bis in magnum periculum res
adducta est. nam & castra consulis oppugnata agre
sunt defensa: & non ita multo post per saltum an-
gustum cum duceretur agmen Romanum, ipsas fau-
ces exercitus Ligurum insedit. qua cum exitus non
patiret, conuerso agmine redire institit consul, &
a tergo fauces saltus occupata a parte hostium erat:
Caedimque cladis memoria non animis modo,
sed prope oculis obuersabatur. Numidas ostingen-
torum ferme equites inter auxilia habebat. Eorum
praefectus consuli pollicetur, se parte vtra vellet cum
suis erupturn. tantum uti diceret vtra pars fre-
quentior vicisset, in eos se impetum facturum, &
nihil prius quam flammam tectis iniectionum, ut is
pauor cogeret Ligures excedere saltu quem obsi-

quibus tandem viribus resistere Romanos posse. Adiciebat de duce Annibale, nato aduersus Romanos hoste, qui plures & duces & milites eorum occidisset, quā quot superessent. Hæc Philippo Nicæder. Alia Dicearchus Antiocho, & omnium principum prædam de Philippo Romanorum esse dicere. Antiochum vires eisdem præbuisse, deinde quantas potestum equitumque copias præbituri Antiocho ad bellum essent, quæ loca terrestribus copiis, quos potestum maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mandacio abutebatur: paratum vtrumque ad rebellandum esse, & primam quanque occasionem recipiendi ea quæ bello amisissent, arrepturos. Ita periculum simul orbem terrarum Ætoli Romanis contabant bellum, reges tamen aut non moti, aut etiam moti sunt. Nabis exemplo circa omnes vicinarios maritimos dimisit ad seditiones in iis miscenda, & alios principum donis ad suam causam perducendo alios pertinaciter in societate Romana manentem occidit. Achæis omnium maritimarum Laconum tuendorum a T. Quintio cura mandata erat. Itaque exemplo & ad tyrannum legatos miserunt, qui monerent fœderis eum Romani, denuntiarent, ne pacem, quam tantopere petisset, turbaret. & auxilia ad Gythei, quod iam oppugnabatur a tyranno, & Romam qui ea nunciarent, legatos miserat. Antiochus rex ea hyeme Raphiæ in Phœnice Ptolemæ regi Ægypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset: per Ciliciam Tauro montem superato, extremo iam hyemis Ephesum pervenit. inde principio veris, Antiocho filio milio in praeriam ad custodiam vitimarum partium regni, se-

quid absente se a tergo moveretur ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Selgam incolunt, oppugnandos est profectus. Eo tempore legari Romani P. Sulpicius, & P. Villius, qui ad Antiochum (sicut ante dictum est) missi erant, iussu prius Eumenem adire, Elæam venire: inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) ascenderunt. Cupientes belli aduersus Antiochum Eumenes erat gratus, si pax esset, accolam tanto potentiorē regem credens, eundem si motum bellum esset, non magis parem Romanis fore, quam Philippus fuisset: & aut funditus sublatum iri: aut si pax victo daretur, multa illi detracta, sibi accessura: ut facile deinde se ab eo sine ullo Romano auxilio tueri posset. etiam si quid aduersi casus foret, satius esse Romanis sociis quamcunque fortunam subire, quam solum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem viatumque armis cogi. Ob hæc quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpicius eger Pergami substitit. Villius cum Pisidiæ bello occupatum esse regem audisset, Ephesum profectus: dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Annibale, qui tum ibi forte erat, sepe congregeretur, ut animum eius & tentaret, si qua Romanis esse. His colloquiis aliud quidem actum nihil est: secutum tamen sua sponte est, velut conspectior esset, ut vilior ob ea regi Annibal, & eos Aelianos liberos, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit, eumque Ephesi collocutum cum Antiochi Africano, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisset, Alexandrum

Macedonem regem: quod parua manu innume-
biles exercitus fudisset, quodque vltimas oras
visere supra spem humanam esset, peragratul-
lenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhus
dixisse, castra metari primum docuisse: ad hoc
minem elegantius loca cepisse, praesidia disposu-
isse, vt Italicae gentes regis externi, quam populi
mani tam diu principis in ea terra, imperium
mallerent. exequenti, quem tertium duceret, ha-
dubie semetipsum dixisse: tum risum obortum
Scipioni, & subiecisse: Quidnam tu diceses, si me
vicisses? tum me vero, inquit, & ante Alexandrum
& ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperato-
esse & perplexum Punico astu responsum, & al-
tationis genus Scipionem mouisse, quod e greg-
imperatorum velut inextimabilem secreuisset.
lius ab Epheso Apameam processit. eo & Antiochus
audito Romanorum legatorum aduentu occurrere
Apameae cōgressis disceptatio eade ferme fuit
Romae inter Quintium & legatos regis fuit
mors nunciata Antiochi filii regis, quem missum
paulo ante dixeram in Syriam, diremit collo-
Magnus luctus in regia fuit, magnumque ciui-
nenis desiderium. id enim iam specimen sui de-
rat, vt si vita longior contigisset, magni iustitiae
regis in eo indolem fuisse appareret. Quo clari-
acceptiorque omnib. erat, eo mors eius suspensior
fuit, grauem successorem eum instare senectutem
patrem credentem, per spadones quosdam, tam
ministeris facinorum acceptos regibus, ven-
sustulisse. Eam quoque causam clandestino fac-
ri adiciebant, quod cum Seleuco filio Lyfimachus
dedisset: Antiocho quam similem daret. Idem

procul ab se per honorem eum quoque ablegaret,
non habuisset. magni tamen luctus species per ali-
quor dies regiam tenuit: legatusq; Romanus, ne a-
lieno tempore incōmodus obuersaretur, Pergamū
concessit. rex Ephesum omisso quod inchoauerat
bello, rediit. ibi per luctum regia clausa, cum Mini-
one quodam, qui princeps amicorum eius erat, se-
cretis consilia agitauit. Minio ignarus omnium ex-
ternorum, viresq; aestimans regis ex rebus in Syria
aut Asia gestis, non causa modo superiorem esse An-
tiochum, quod nihil ei qui postularent Romani, sed
bello quoque superaturum credebatur. Fugienti regi
disceptationē cum legatis, seu iam experto eā mi-
nus prosperā seu incertiore recenti confuso, professus
Minio, se quae pro causa esset dicturum, persuasit, vt
a Pergamo accederetur legati. iam cōualuerat Sul-
picius, itaque ambo Ephesum venerunt. rex a Mi-
nionē creatus, & absente eo res agi cepta est.
Ibi preparata oratione Minio: Specioso titulo, in-
quit, vt vos Romani Graecarum ciuitatum libera-
darum video. sed facta vestra orationi non conue-
niunt: & aliud Antiocho iuris stauistis, alio ipsi
alimini. Qui enim magis Smyrnaei Lampiacenique
Graeci sunt, quam Neapolitani & Rhegini & Tar-
tini, a quibus stipendium, a quibus naues ex fode-
re exigitis? Cur Syracusae atq; in alias Siciliae Gracas
vires praetore quorannis cū imperio & virgis & se-
curibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam
armis superatis vos illas has leges imposuisse. Eadem
de Smyrna & Lampia, ciuitatibusque aut lo-
nis aut solidis sunt, causam ab Antiocho accipi-
te. bello superatas a maioribus, & stipendiarias
ac vestigiales factas, in antiquum ius repetitis-
que ad haec ei responderi velim, si ex aequo disce-
re

» ptatur, & non belli causa queritur. Ad ea Supplicium
» Fecit verecunde, inquit, Antiochus, qui si alia
» causa eius non erant quæ dicerentur, quemlibet
» ista quam se dicere maluit. Quid enim simile habuit
» ciuitatum earum quas comparasti causa? Ab his
» ginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in
» istam venerunt potestatem, vno & perpetuo rege
» re iuris semper usurpato, nunquam intermissum
» ex fœdere debent, exigimus. Potestne tandem disci
» ut ii populi non per se, non per alium quenkumque
» mutauerint: sic Asiae ciuitates, ut semel venerunt
» in maiorum Antiochi potestatem, in perpetua po
» sessione regni vestri permanissent? & non alias
» in Philippi, alias in Ptolemæi fuisse potestate
» permultos annos nullo ambigente libertatem
» surpassasse? Nam si quod aliquando seruierunt ter
» porum iniquitate pressi, ius post tot secula adde
» di eos in seruitutem faciet: quid abest quin ad
» nobis nihil sit, quod a Philippo liberauimus Graeci
» am? & repetant posteri eius Corinthum, Chalcidem,
» Demetriadem, & Thesalorum totam gentem.
» Sed quid ego causam ciuitatum ago, quam ipsarum
» gentibus & nos, & reges ipsam cognoscere agimus?
» est? Vocari deinde ciuitatum legationes iussu, por
» paratas iam ante & instructas ab Eumene: qui quæ
» tumcunque virum Antiocho decessisset, suo in
» cessurum regno ducebat admissi plures, dum in
» quisque nunc querelas, nunc postulationes inter
» aqua iniquis miscentes, & disceptatione altera
» nem fecerunt. itaque neque remissa vlla res, neque
» impetrata, æque ac venerant omnium incerti le
» gati Romam redierunt. Rex dimissis iis, consilium
» de bello Romano habuit. Ibi alius alio serocius
» quia quo quisque asperius aduersus Romanos lo
» quatur

cutus esset, eo spes gratiæ maior erat. alius super
» biam postulatorum increpare, tanquam Nabidi vi
» cio, sic Antiocho, maximo Asiae regum, imponen
» tem leges, quanquam Nabidi tamen dominationem
» nem in patriam suam, & patriam Lacedæmonen
» semisam: Antiocho si Smyrna, & Lampascus im
» perata faciant, indignum videri, alii paruas, & vix
» dictu dignas belli causas tanto regi eas ciuitates esse,
» sed initium belli causas tanto regi eas ciuitates esse,
» nisi crederent, Perlas cum aquam terramque ab
» Lacedæmonis perierunt, gleba terræ & haustu a
» quæ egissent per similem tentationem Romanis de
» duabus ciuitatibus agi. & alias ciuitates, simul du
» astugum exuissent vidissent, ad liberatorem popu
» lum defecturas. si non libertas seruitute potior sit,
» tamen omni præsentis statu spem cuique nouandi
» res suas blandiorem esse. Alexander Acarnan in
» concilio erat, Philippi quondam amicus, nuper reli
» ctus eo secutus, Philippi quondam amicus, nuper reli
» tanquam opulentior regiam Antiochi: & in
» eum gradum amicitiae regis, ut consiliis quoque
» arcans interesset, acceptus erat. is tanquam non v
» trum bellandum esset, nec ne, consuleretur: sed
» ubi, & qua ratione bellum gereretur, victoriam sa
» uand dubiam proponere animo affirmabat, si in
» Europam transisset rex, & in aliqua Græciæ parte
» sedem bello cepisset. Iam primū Atolos, qui vni
» uersum Græciæ incolerent, in armis eum inuentu
» rum, antesignanos ad asperrima quæque belli para
» tos in duobus velut cornibus Græciæ Nabin a Pe
» loponneso concitaturum omnia, repentem Ar
» ginorum urbem, repentem maritimas ciuitates,
» quibus eam depulsum Romani Lacedæmonis mu
» nis incluserant: a Macedonia Philippum, ubi p. i. m. 6

bellicum cani audisset, arma capturum. nosse le-
spiritus eius, nosse animum: scire ferarum mo-
quæ claustris aut vineulis teneantur, ingentes in-
diu iras eum in pectore veluere. meminisse et
se, quoties in bello precari omnes deos solitu-
ut Antiochum sibi darent adiutorem. cuius vo-
compos nunc fiat, nullam morâ rebellandi felle
tantum non cunctâdum neq; cessandû esse: in
victoriâ verti, si & loca opportuna, & socii præ-
euparentur. Annibalem quoque sine mora mitti
alum in Africam esse ad distringendos Romanos.
Annibal non adhibitus est in concilium, præ-
colloquia cû Villio suspectus regi, & in nullo
ea honore habitus. Primo eam contumeliam
eius tulit: deinde melius esse ratus, & percu-
causam repentînæ alienationis, & purgare se
pore apud, quæ sita simpliciter iracundiæ causa
ditaque: Pater Amilcar, inquit, Antioche par-
admodum me, cum sacrificaret, altaribus admo-
iureiurando adegit, nunquam amicum fore pop-
Rom. sub hoc sacramento sex & XXX. annos
litauit: hoc me in pace patria mea expulsi: hoc pa-
extorrem in tuam regiam adduxit: hoc ducere
spem meam destitueris, ubiqueq; vites, ubi
esse sciam, inueniam toto orbe terrarum quæ-
aliquos Romanis hostes. itaque si quibus tuoties
meis criminibus apud te crescere libertatiam me-
riam crescendi ex me querant odi, odioq; sum
manis. id me verû dicere pater Amilcar & dii re-
sunt. proinde cum de bello Romano cogitabis,
ter primos amicos Annibalem habeto. si qua res
ad pacem compelleret, in id consiliû alium cum de
deliberes, querito. Non mouit modo talis ora-
regē, sed etia reconciliauit Annibali. Ex concilio
discussum

discussum est, ut bellum gereretur. Romæ destina-
bant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed
nihil dum ad id bellum præter animos parabant.
Consulibus ambobus Italia prouincia decreta est. ita
ut inter se cõpararent, sortirenturque, vter comitiis
eius anni præset: ad utrû ea non pertineret cura,
ut paratus esset, si quo eum extra Italiâ opus esset
ducere legiones. Huic cõsuli permissum, ut duas le-
giones scriberet nouas, & sociû ac Latini nominis
XX. millia, & equites DCCC. Alteri Cof. duæ le-
giones decretae quas L. Cornelius Cof. superioris an-
ni habuisset, & sociû ac Latini nominis ex eodẽ ex-
ercitu pedites XV. millia & equites quingenti Q.
Minnio cû exercitu quẽ in Liguriis habebat, pro-
rogatû imperiû: additum in supplementû, ut IIII.
millia peditum Romanorum scriberentur, & C.L.
equites: & socii eodẽ V. millia peditum imperarẽ-
tur, C.C.L. equites. Cn. Domitio extra Italiam, quo
senatus censuisset, puincia euenit, L. Quintio Gal-
lia & comitia prætorû habita. Prætores deinde pro-
uincias sortiti: M. Fuluius Centimalus vrbanam,
L. Scribonius Libo peregrinam: L. Valerius Tappus
Siciam, Q. Saloniû Sarro Sardiniam, M. Bebuius
Pamphilus Hispaniam citeriorem, A. Attilius Ser-
ranus vltiorem. Sed his duobus primum S.C.
deinde plebis etiam scito permutatæ prouinciæ
sunt. Attilio classis & Macedonia, Bæbio Brutii de-
creti. Flaminio Fuluique in Hispaniis proro-
gatum imperium. Bæbio Pamphilo in Britios duæ
legiones decretae, quæ priore anno vrbanae fuissent
ut & sociis eodem millia peditum XX. imperaren-
tur, & quingenti equites. A. Attilius triginta na-
ues quinqueremes facere iussus, & ex nauilibus vete-
res deducere, si quæ vtilis essent, & scribere nauales

focios. Et consiliis imperatum, vt ei duo milia socium ac Latini nominis, & mille pedites daret Romanos. Hi duo Prr. & duo exercitus, terrestres nautalisque, aduersus Nabin aperte iam oppugnantem socios pop. Rom. dicebantur parari. ceteri legati ad Antiochum missi expectabantur: & priusquam ii redissent, vetuerat Cn. Domitium Coss. in natus ab vrbe discedere. Prr. Fulvio & Scribonio quibus vt ius dicerent Romæ, provincia erat negotium datum, vt præter eam classem cui Attilius præfuturus erat, centum quinquerecentos pararent. Præterquam Coss. prætoresque in provincias proficerentur, supplicatio fuit prodigiorum causa. Caput sex hædos vno metu edidisse ex Piceno nunciatum est: & Arretii: puerum natum vni manum. Amicitia terra pluuisse: Formis portam murumque de celo raptam, & (quod maxime) terrebat Coss. Cn. Domitium bouem locutum, Roma caue tibi. Ceterorum prodigiorum causa supplicatum est. bouem cum cura seruari aliique aruspices iusserunt. Tibero infestior quam priore impetu illatus vrbi, duo pontes, ædificia multa maxime circa portam. Florentiam euertit. saxum ingens, siue imbriculus siue motu terre leniore quam vt alioqui sentiretur, labefactum, in vicum Iugurium ex Capitolio procidit, & multos oppressit. in agris passim inuidatis pecua ablata: villarum strages facta est. Priusquam L. Quintius Coss. in provinciam perueniret, Q. Minucius in agro Pisano cum Liguribus signis collatis pugnavit: nouem millia hostium, ceteros suos fugatosq; in castra compulit. ea vigilia noctem magno certamine oppugnata defensas sunt. nocte clam profecti Ligures, prima luce Romanus vacua castra inuasit: prædæ minus inuenit.

est, quod subinde spolia agorum capta domos mitterebant. Minucius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosque eorum igni ferroque peruasit: ibi præda Hetrusca, quæ missa a populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus. Sub idem tempus legati ab regibus Romani reuerterunt qui cū nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi aduersus Lacedæmonium tyrannum attulissent, quem & Archaem legati nunciabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Prætor cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. Coss. quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci ambos in provincias placuit. Domitius ab Arimino, quæ proximam fuit: Quintius per Ligures in Boios venit. Duo consulum agmina diuersa latè agrum hostium peruasurum. Primo equites eorum pauci cū prætor fortuna aliqua, aut dignitas erat, ad mille quinque genti ad Coss. transfugerunt. Et in vtraque Hispania eo anno res prospere gesta: nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum opulentumque vicinis expugnauit, & nobilem regulum Corribilonem vicum cepit: & M. Fuluius Procos. cum duobus exercitibus hostium duo secunda prælia fecit: oppida duo Hispanorum, Vesceliam Holonemque, & castra multa expugnauit alia voluntate ad eum depositis oppidis, Nolibæ & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parua vrbs erat, sed loco munita: eam cum oppugnaret, Vescionum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. cum his signis collatis prospere pugnavit: & suis Vescionibus, operibus Toletum cepit. Ceterum eo tempore minus

ea bella quæ gerebantur, curæ patribus erat, quæ expectatio nondum cepti cum Antiocho belli, et si per legatos identidem omnia explorabant, tamen rumores temere sine ullis auctoribus multa falsa veris miscebant inter quæ allatam erat, cum in Ætoliam venisset Antiochus, extempore classem eum in Siciliam missuram, itaque senatus et si Pr. Attilium cum classe miserat in Græciam, tamen quia non copiis modo, sed etiam auctoritate opus erat ad tuendos sociorum animos, T. Quinctium & Cn. Octavium & Cn. Servilium & P. Valerium legatos in Græciam misit: & ut M. Bæbium Brutum ad Tarentum & Brundisium promoveret, legiones decrevit: ut inde, si res posceret, in Macedonia transiceret: & ut M. Fulvius Pr. classem ad Rhodum triginta mitteret ad tuendam Siciliam orantem, & ut cum imperio esset, qui classem eam duceret, duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno ætoliæ plebis fuerat, & ut idem Pr. L. Valerius collegaberet, periculum esse, ne classis regis Antiochi in Ætolia in Siciliam transiceret, itaque placere senatui, ad eum exercitum quem haberet, tumultuarius militum ad XII. millia pedites, & quadringentos equites scribere eum: quibus oram magnam provinciam quæ vergeret in Græciam, tuendam posset. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipsa, sed etiam ex circumiacentibus insulis habuit, oppidaque omnia maritima, quæ in Græciam versa erant, præsidio firmavit. Addidit alimenta, moribus aduentus Attali, Eumenis fratris, qui nunciavit Antiochum regem Hellepontum cum exercitu transisse: Ætolos ita se parare, ut sub adventum eius in armis essent. Et Eumeni abferri, & præfenti Attalo gratias actas, & eades libera, locos ac

tales ac lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equestria arma, & vasa argentea centum pondi, & aurea viginti pondi. Cum alii atque alii nuntii bellum instare afferrent, ad tempus visum est, Coss. primo quoque tempore creari, itaque senatus consultum factum est, ut M. Fulvius Pr. literas ex templo ad Coss. mitteret, quibus certior fieret, senatui placere: provincia exercituque tradito legatis, Romam reverti eum, & ex itinere præmittere edictum quo comitia Coss. creandis ediceret. Paruit his literis Coss. & præmissis edicto, Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio fuit, quod patricii tres in unum locum petierunt, Pub. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulsum tulerat, & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volsus, P. Scipioni, ut dilatum viro tali, non negatum honorem appareret, consularis datus est, additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Postero die Pr. creati, L. A. Milius Paulus, M. A. Milius Lepidus, & L. Oppius, utriusque eorum Salinator cognomen erat, Oppius is erat, qui classem triginta navium in Sicilia duxerat. Interim dum novi magistratus sortirentur provincias, M. Bæbium a Brundisio cum omnibus copiis transire in Epirum est iussus, & circa Apolloniam copias continere: & M. Fulvius prætor novus quinquaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum, sed summa vi Gyrcum oppugnabat: & infestus Achæis, quod miserant obseis prædium, agros eorum vastabat. Achæi non antea ausi capessere bellum, quàm ab Roma revertissent legati, ut quid senatui placeret,

scirent: post reditum legatorum, & Sicyonem con-
siliū edixerunt, & legatos ad T. Quintium mis-
erunt, qui consiliū ab eo peterent. In consilio
minimū ad bellum extemplo capessendum, in-
nata sententiā erant: litera T. Quintio cunctan-
nem iniecerunt, quibus auctor erat prætorem
semque Romanam expectandi. Cum principum
alii in sententiā permanerent, alii utendam, multi
quem ipsi consulissent, consilio censerent, multi
tudo Philopœmenis sententiā expectabat. Præ-
tūm erat, & omnes eo tempore & prudentiā & au-
doritāte anteibat. Is præfatus, bene comparatū
apud Ætolos esse, ne primum de bello consuluisse
ipse sententiā diceret: statuere quamprimum ipse
quid vellent, iussit. prætorem decreta eorum cum
fide & cura executurum, annixurumque, ut quæ
tum in consilio humano positum esset, nec parum
eos poeniteret, nec belli. Plus ea oratio momentū
ad incitandos ad bellum habuit, quam si aperte su-
dendo, cupiditatem res gerendi ostendisset. itaque
ingenti consensu bellum decretum est: tempus &
ratio administrandi eius libera prætorei permittit
sunt. Philopœmen præterquam quod ita Quintio
placere, & ipse existimabat classem Romanam ex-
pectandam, quæ a mari Gytheum tueri posset, sed
metuens ne dilationem res non pateretur, & non
Gytheum solum, sed præsidium quoque militum ad-
tenuandam vibem amitteretur: naues Achæorum de-
duxit. Comparauerat & tyrannus modicam classem
ad prohibenda, si qua obsessis mari summitteren-
tur præsidia, tres tectas naues, & lembos præstigi-
tradita vetere classe ex fœdere Romanis. harū na-
uarum navium agilitatem ut experiretur, sum al
omnia satis apta ad certamen essent, profectus in æ-
tolum

tam quotidie remigem militemque simulachris
naualis pugne exercebat: in eo ratus, verti spem ob-
sidionis, si præsidia maritima interclusisset. Prætor
Achæorum sicut terrestrium certaminū arte quæ-
suebat: ita rudis in re nauali erat: Arcas mediter-
raneus homo, externorum etiam omnium, nisi
quod in Creta præfectus auxiliorum militauerat,
ignarus. Naui erat quadriremis vetus, capta annis
octoginta ante, cum Crateri vxorē Niczlam a Nau-
pacto Corinthum veheret. huius fama motus (su-
deduci ab Ægio putrem iam admodum, & vetu-
state dilabentem iussit. Hac tum prætoris naue præ-
cedente classem, cum in ea Patrentis Tisio præfectus
naues: & primo statim incursu ad nouam & firmā
nauem vetus, quæ per se ipsa omnibus compagibus
in naui erant, diuulsa est: captique omnes qui
quantum quæque remis valuit, fugerunt. ipse Philo-
pœmen in leui piscatoria naue fuit: nec ante fugæ
finem, quam Patras ventum sit, fecit. Nihil ea res
animū militaris viri, & multos experti casus im-
minuit: quin contra, si in re nauali, cuius esset i-
gnarus, offendisset: eo plus in ea quorum usu calle-
ctus nactus, breue id tyranno gaudium se esse
spem etiā haud dubiā nactus, nihil iam a mari peri-
culi fore, & terrestres aditus claudere opportune
positis præsidiis voluit. tertia parte copiarum ab ob-
sidione Gythei abducta, ad Pleias posuit castra. Im-
minet is locus & Leucis & Acris, qua videbantur
hostes exercitū admoturi. Cum ibi statina essent,

& pauci tabernacula haberent, multitudo assas ex arundinibus textas, fronde quæ vmbrosius modo præberet, texissent: priusquàm in conspectum hostium veniret Philopoemen, nec opinantem se improviso genere belli aggredi statuit. Næque parua in stationem occultam agri Argivi contritus in ea expeditos milites, cetratos plerisque cum telis & iaculis & alio leui genere armaturæ impeditis inde littora legens, cum ad propinquum castrorum promontorium venisset, egressus callibusque, nocte Pleias peruenit: & sopitis vigilibus, et nullo propinquo metu, ignem castris ab omni parte castrorum iniecit. Multi prius incendio absumpti sunt, quam hostium aduentum sentirent: & qui celerant nullam opem ferre potuerunt. ferro hinc inde omnia absumpta. per pauci tamen ex celerant anticipi peste ad Gytheum in maiora castra pergerunt. Ita percussis hostibus Philopoemen prius ad depopulandam Tripolim Laconicæ agri, proximus finem Megalopolitarum est, duxit: & magna vi pecorum hominumque inde abrepta, priusquam a Gytheo tyrannus præsidium agris mittere discessit. Idem Tegæa exercitu contracto, comilioque eodem & Achæis & sociis indito, in quo Sphirotarum & Acarnanum fuere principes, itaque quoniam satis & suorum a pudore matrum ignominia restituri animi, & hostium conterriti essent, Lacedæmonem ducere eo modo vno ratus ab ostione Gythei hostes abdaci possit. Ad Carias prius in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gytheum expugnatum est, cuius rei ignarus Philopoemen castra ad Barbothenem (mons est decem millibus passuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabia recepto Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, eo

præter Lacedæmonem raptim duxisset Pyrrhi (quæ vocant) castra occupauit: quem peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hostibus occurrit. Obrinebant autem longo agmine propter angustias viæ propinquos; millia passuum: cogebatur agmen ab equibus, & maxime a parte auxiliorum, quod existimabatur Philopoemen tyrannum mercenarius militibus, quibus plurimum tyrannum mercenarius militibus, dux res simul inopinatè perculerunt cum vna præcipue quem petebat locus altera, quod primo agmini occurrisse hostem cernebat. ubi cum per locum signa ferri non videbat posse. Erat autem Philopoemen præcipue in ducendo agmine locisque capiendis solertis atque vltus nec belli tantum temperatibus, sed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Vbi iter quopiam faceret, & ad difficile transitu saluum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo, cum comites haberet, ab iis quærebat, si hostes eo loco apparuissent: quid si a fronte, quid si ab latere hoc aut illo, quid si a tergo adoriretur, capiendum, consilii foret: posse instructos recta acie, viæ inconditum agmen, & tantummodo aptum viæ occurrere quem locum ipse capturus esset, comitatus aut quærendo exequabatur: aut quot armis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesset) vlturus: quo impedimenta, quod sarcinas, quo turbam inermem reiceret quanto ea, aut quali præsidio, custodiret: & vtrum pergere qua cõpisset ue via, an eam qua venisset, repetere melius esset: castris quoque quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur loci: qua opportuna aquatio, qua pabuli signorumque copia esset: qua postero die

castra mouenti tutum maxime iter, quæ forma gminis foret. His curis cogitationibusq; ita abeunte etate animū agitauerat, vt nulla ei noua illi re cogitatio esset. Et tum omnium primū agens constituit: dein Cretenses auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahens equos ad prima signa misit: & iussis equitibus sequi, super torrentem, vnde aquari possent, occupauit. eo impedimēta omnia, & calorum turbam collectam armatis circumdedit, & pro natiuū loci castra communiuit. tabernacula statuere conspētis, & iniquabili solo difficile erat. Hostes quos gentos passus aberant. ex eodem riuo vtrinq; præsidio leuis armaturæ aquati sunt: & priusquam qualia in propinquis castris solent, contraheretur certamen, nox interuenit. postero die apparuit pugnam pro aquatoribus circa riuum. nocte in valle a conspectu hostium auersa, quibus multitudinem locus occultare poterat, condidit. ratorum. Luce orta, Cretensium leuis armatura Tarentini equites super torrentem prælium commiserunt. Lereimnastus Cretensis popularibus equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenses, & hostium auxiliares, equitumque idem puerus Tarentini præsidio aquatoribus erat. aliquandiu dubium prælium fuit, vt eodem ex parte vtriusque hominum genere, & armis paribus, procedente certamine, & numero vicere tyranni auxiliares, quia ita præceptum a Philopœmene præfectis erat, vt modico edito prælio in fugam inclinarent, & ut stemque ad insidiarum locum pertraherent. effugati & interfecti sunt, priusquam occultum hostes viderent. Cetrati ita, quantum latitudo vallis patebat,

batur, instructi federant, vt facile per interualla ordinum fugientes suos acciperent. confurgunt dein de ipsi integri, recentes, instructi, & in hostes inordinatos, effusos, labore etiam & vulneribus fessos impetum faciunt. nec dubia victoria fuit. extempore terga dedit tyranni miles, & haud paulo concitatore cursu, quam secutus erat, fugiens in castra est compulsus. multi caesi caprique in ea fuga sunt. dein castris quoque foret trepidatum, ni Philopœmen receptui cani iussisset: loca magis confragosa & quacunq; temere processisset, iniqua, quæ hostem metuens. Inde & ex fortuna pugne, & ex ingenio ducis coniectans, in quo tum is pauore esset, vnum ex auxiliariis specie transfuga mittit ad eum, qui pro comperto afferret, Achæos itatuisse postero die ad Euroram. amnem, qui prope ipsis affluit. tyrannus cum vellet, receptum ad urbem haberet: aut commeat ab vrbe in castra portarentur: si defensionem a tyranno possent. Non tam fidem di castra causam probabilem præbuit. Postero die & Philopœmen cum auxiliariis & equitatu statione roborare exercitus egressus, signa occlus ferri ad urbem iussit. Philopœmen posteaquam citatum agmen equitatum & prolium viam duci raptim vidit, equitatum omnem & Cretensium auxiliares in stationem hostium, quæ pro castris erat, emittit. Illi ubi hostes adesse, & a suis se desertos viderunt, priusquam in castra recipere se conati sunt: deinde postquam instructa acies tota Achæorum adinuebatur, metu ne cum ipsis castris caperentur, sequi su-

orum agmen aliquantum progressum. insidit
Extremo cetrati Achæorum in castra impetu
unt, & diuipiunt: ceteri ad persequendos hos-
pergunt. Erat iter tale, per quod vix transire
ab hostili metu agmen expediri posset. Vt ve-
postremos prælium ortum est, clamorque terro-
a tergo pauentium ad prima signa est perlatum.
se quisq; armis abiectis, in circumiectas inuen-
uas diffugiunt: momentoque temporis strage-
morum septa via est, maxime hastis, quæ ple-
aduersæ cadentes, velut vallo obiecto iter imp-
ebant. Philopœmen utcumq; possent, insilire &
sequi auxiliariis iussis (vix enim equitibus
facilem futuram fugam) ipse grauius agmen
parentiore ad Eurotam amnem deduxit. ibi ex-
sub occasum solis positam leuem armaturam, quæ
ad persequendū reliquerat hostem, opperietur
qui vbi prima vigilia venerunt, nuntiantes tyran-
cum paucis ad urbem penetrasse. ceteram multi-
dinem inermem toto sparsam vagari saltu, con-
ra curare eos iubet. ipse ex cætera copia militum
qui quia priores in castra venerant, reiecti & ex-
sumpto & modica quiete erant: delectos, milia-
ter gladios secum ferentes ex tæplo educit, & de-
portarū itineribus, quæ Pheras quæq; Barbothes
ferunt, eos instruxit, quæ ex fuga recepturos fe-
hostes credebant. Nec eum opinio fefellit. nam
cedæ monū quoad lucis superfuit quicquam, de-
callibus medio saltu se recipiebant. primo ve-
ut lumina in castris hostium conspexere, & regi-
eorū occultis semitis se tenuerunt vbi prætere-
ea sunt, iam tutum rati, in parentis vias desce-
sunt. ibi excepti ab insidente hoste, passim ita
in castris captiui sunt, ut vix quarta pars de toto

eritu euaserit. Philopœmen incluso tyranno in
urbem, insequentes dies prope triginta vastan-
dis agris Laconum abstulit: debilitatisq; ac pro-
pe fractis tyranni viribus, domum rediit, quantib.
eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, &
quod ad Laconicum bellum attineret, præferenti-
erat, legati Romanorum circumire sociorū vrbes
soliciti, ne Aetoli partis alicuius animos ad Antio-
chum auerissent, minimum operæ in Achæis ade-
rant. ad cetera quoq; satis fidos censebant esse. A-
thensæ primum, inde Chalcidem, inde in Thessaliam
metriademque concilio frequenti Thessaliam
indictum est. Accurserunt. eo Magnetum concilium
quod pars principum alienati a Romanis, totique
Antiochi & Aetolorum erant: quia cum reddi fili-
um obsidem Philippo allatum esset, stipendium
erat. Demetrium remitti: inter cetera vana allatum
nos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps Ma-
gnetum factionisque eius quidam omnia nouari
lus eos ita differendum erat, ne timorem vanū is
plus ad omnia momenti quam in Magnetibus esset.
illa tantū commemorata, eū totā Græciā beneficio li-
bertatis obnoxia Romanis esse, tū eā ciuitatē præci-
regiam exedificatam, ut præfens semper in oculis
habendus esset dominus. ceterum ne quicquam
ea facta, si Aetoli Antiochum in Philippi regiam
adducerent, & nouus & incognitus pro vetere

& experto habendus rex esset. Magnetarche-
mum magistrum vocant. is tum Eurylochus
potestate ea fretus, negavit dissimulanda sibi
gnetibus esse. quæ fama vulgata de reddenda
metriade Philippo foret. id ne fieret, omnia
nanda & audenda Magnetibus esse. & inter
cōtentionem inconsultis euectus proiecit. re-
quoque specie liberam Demetriadem esse. re-
omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub
cem fremitus variantis multitudinis fuit. par-
assentientium, partim indignantium dicere.
suum eum Quintius quidem adeo exaruit ita.
nus ad cœlum tendens, deos testes ingratis
di animi Magnetum inuocaret. hac voce per-
omnibus, Zeno ex principibus vnus. magna
ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum
semper Romanorum haud dubie partis fuit.
Quintio legatisque aliis flens petiit, ne vnus
tiam ciuitati assignarent, suo quæque pericu-
rere. Magnetæ non libertatem modo, sed
quæ hominibus sancta charaque sint, T. Quinti
populo Romano debere. nihil quæquam
mortalibus precari posse, quod non Magnetibus
illis haberent. & in corpora sua citius perire
sæuituros, quam vt Romanam amicitiam
huius orationem. subsecuta multitudinis
fuit. Eurylochus ex concilio itineribus occu-
portam, atque inde protinus in Ætoliam
git. iam enim, & id magis indies, Ætoli de
onem nudabant, eoque ipso forte tempore
princeps gentis, quem miserant ad Antiochum
redierat. indeque Menippum secum adduxit
gis legatum, qui priusquam concilium in
impleuerant omnium aures, terrefres nauis

copias commemorando, ingentem vim peditum
equitumque venire, ex India elephantos accitos
ante omnia, quo maxime moueri credebant mul-
titudinis animos, tantum aduehi auri, vt ipsos eme-
Romanos possit. Apparebat quid ea oratio in-
concilio motura esset. nam & venisse eos, & quæ a-
quæquam prope abscissa res erat, tamen non ab re
esse. Quintio visum est, sociorum aliquos legatos
interesse ei concilio, qui admonerent Romanæ so-
cietatis Ætolos, qui vocem liberæ mittere aduer-
sus regis legatum auderent. Athenienses maxime
in eam rem idonei visi sunt, propter & ciuitatis di-
gnitatem, & vetustam societatem cum Ætolis. ab
Quintius petiit, vt legatos ad Panætolicum con-
cilium mitterent. Thoas primus in eo concilio re-
nunciavit legationem. Menippus post eum intro-
que incoherens, ait integris rebus Philippi potuisse
fuisse, neque omnia sub nutum ditionemq; Roma-
nam peruentura. nunc quoque inquit: Si modo vos
quæ inchoastis, consilia constanter perducitis ad ex-
itum, poterit diis iuvantibus, & Ætolis sociis, An-
tiochus quamuis inclinatas Græciæ res restituere.
in ipsam dignitatem. ea autem in libertere po-
sta est, quæ suis stat viribus, non ex alieno arbitrio
pendet. Athenienses quibus primis post regiam le-
gationem dicendi quæ vellent potestas facta est,
T. Quintio admonuerunt, ne temere eam celeritate
omnia consiliorum enitterent. Consilia callida &
adacia prima specie laxa, tractatu dura, exitu tri-

stia esse legatos Romanos, & iis T. Quintiū haud
cul inde abesse, dū integra omnia essent, verbis
tius de iis quæ ambigeretur disceptarent, quam
siam, Europamque ad functum armarent bellum.
Multitudo auidā nouandi res, Antiochi tota ex
ne admittendos quidem in concilium Romanos
conlebant, principum maxime seniores audient
te obtinere, vt daretur iis concilium. Hoc deinde
Athenienses cum retulissent, eundem in Aetolos
Quintio visum est. aut enim morum aliquid
omnes homines testes fore, penes Aetolos
culpā esse, Romanos iusta ac prope necessaria
pturos arma. Postequam ventum est eo, Quin
us in concilio orsus a principio societatis Aetolo
cum Romanis, & quoties ab iis fides mota socie
esset, pauca de iure ciuitatum de quibus ambige
tur, disseruit. Si quid tamen æqui se habere arbit
ratur, quanto esse satius, Romam mittere legatos
seu disceptare, seu rogare senatum mallent, quam
populum Romanum cum Antiocho admittis. E
lis, non sine motu magno generis humani, & pe
nicie Græciæ, dimicare? nec villos prius cladem
belli sensuros, quam qui mouissent. Hæc neque
quam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde
cateriq; factionis eiusdem cum assensu omniū
diti, pernicerunt, vt ne dilato quidem concilio
absentib. Romanis decretū fieret, quo accesserent
Antiochus ad liberandam Græciam, disceptandæ
inter Aetolos & Romanos. Huic tam superbo de
creto addidit propriam contumeliam Democritus
Fr. eorum. nam cum id ipsum decretum posceret
eū Quintius, non veritus maiestatem viri, alim
præsentia, quod magis instaret, præuertendum
esse dixit: decretū responsūq; breui in Italia, ex

stia super ripam Tyberis positus, daturum. tantus
furor illo tempore gentem Aetolorum, tantusque
magistratus eorum cepit. Quintius legatq; Corin
thum redierunt. Inde vt quæque de Antiocho nihil
per se ipsi moti, & sedentes expectare aduentum
viderentur regis, concilium quidem vniuersæ gen
tis post dimissos Romanos non habuerunt, per a
pocletos autem (ita vocant sanctius conciliū ex
delectis constat viris) id agitabant, quoniam modo
res in Græcia nouarentur inter omnes constabat,
in ciuitatib. principes, & optimū queng; Romanæ
societatis esse, & præsentis statu gaudere: multitudi
nem, & quorum res non ex sententia ipsorum es
sent, omnia nouare velle. Aetoli consilium vno die
spei quoq; non audacis modo, sed etiam impuden
tis ceperunt. Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæ
monem occupandi. Singuli in singulas missi sunt
principes, Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæ
monem, Diocles Demetriadē. Hunc exul Eurylo
chus, de cuius fuga, causaq; fuga ante dictū est: quia
reductus in patriā nulla spes alia erat adiuit. Literis
Eurylochi admoniti propinqui amiciq; & qui ciui
denti factionis erant, liberos & coniugem eius cum
sordida veste terentes velamenta supplicum con
gionem frequentem adire iubent, singulos vniuer
sorum obrestantes, ne infontem, indemnatum conse
nscere in exilio sineret. Et simplices homines mi
sericordia, & improbos seditionisq; immiscendi res
tumultu Aetolico spes mouit. pro se quisque reuo
cari inebant. His preparatis Diocles cū omni equi
tatu & erat tunc præfectus equitū) specie reducen
ter exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens
primis trib. electis turmis, cætera multitudine equi

tum subsequi iussa, præcessit. posteaquam portum propinquabat, desilire omnes ex equis iussit, & ris ducere equos, itineris maxime modo solum dinibus, ut comitatus magis præferti videretur, præsidium. Ibi vna ex turmis ad portam relinquitur, excludi subsequens equitatus posset, media vero per forum manu Eurylochum tenens, multis currentibus gratulantibusque domum deduxit. Equitum plena urbs erat, & loca opportuna cepabantur, tum in domos missi, qui principes atque factionis interficerent. Ita Demetrias & Alexamenus facta est. Lacedamone non ubi vis afferret, sed tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatus maritimis oppidis a Romanis, tunc intra mœnia iam Lacedamonis ab Achæis compulsum, quicquid cepisset occidere, cum totius gratiam relapsus cedamionis laturum. Causam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxilia cum illis auctoribus rebellasset, mitterentur. Nunc pedites Alexameno dati sunt, & triginta delectissimi iuventute equites. Iis a Pr. Damocrito in concilio arcano gentis, de quo ante dictum est, denuntiavit, se ad bellum Achaicum, aut rem ullam, quam quisque opinione præcipere posset, credere missos esse, quicquid Alexamenus, res mouere subito consilii capere, ad id quamvis inopinatum temerarium, audax, obedienter exequendum parati essent: ac pro eo acciperent, tanquam ad id veniendum missos a domo se scirent. Cum his ita perparatis, Alexamenus ad tyrannum venit, quamquam ueniens extemplo spei impleuit. Antiochum in Europam transisse, mox in Græcia fore, tertia maria armis, vitis completurum, non cum Philippum rem esse credituros Romanos, numerum iniri per

litum equitumque: ac nauium non posse: elephatorum acie conspectu ipso debellaturam. & solos toto suo exercitu paratos esse venire Lacedamonem, cum res posset: sed frequentes armatos ostendere aduentum regi voluisse. Nabidi quoque & ipsi faciendum esse, ut quas haberet copias, non sineret sub tectis inarefcere ocio: sed educeret, & in armis decurrere cogeret, simul animos acueret, & corpora exerceret, consuetudine leuiorem laborem fore, & comitate ac benignitate ducis etiam non iniucundum fieri posse. Educi inde frequenter ante urbem, in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media fere in acie considebant, tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos plerumque Alexamenus erat, ante signa vestabatur, cornua extrema inuisens in dextro cornu & toli erant, & qui ante auxiliares tyranni fuerant, & qui venerant mille cum Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumuendi, monendique eum quæ in rem esse videbantur: nunc in dextrum cornu ad suos adequirandi: mox inde, velut imperato quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum. Sed quem diem parato facinori statuerat, eo paulisper cum tyranno restatus, cum ad suos concessisset, tum equitibus a domo secum missis. Agenda, inquit, res est iuuenes, audendaque, quam me duce impigre exequi iussi estis, parate animos dextrasque, ne quis in eo, quod me viderit facientem, cesset, qui cunctatus fuerit, & suum consilium meo interponet, sciat sibi reditum ad penates non esse. Horror cunctos cepit, & meminerant cum quibus mandatis exissent. Tyrannus ab lauo cornu veniebat. Ponere hastas equites Alexamenus iubet, & se intueri, colligit & ipse

animum confusum tanta cogitatione rei. potest
quam appropinquabat, imperum facit. & transiit
equo, tyrannum deturbat. iacentem equites con-
fodiunt. multis frustra in locum istum datis. ita
dem in nudum corpus vulnera pertulerunt. & ne-
ququam a media acie succurreretur, expiravit. Alex-
amenus cum omnibus Aetolis citato gradu ad
agiam occupandam pergit. Corporis custodes, qui
res in oculis gereretur, pauci primo cepti. deinde
posteaquam abire Aetolorum agmen videre, con-
currunt ad relictum tyranni corpus. & spectato-
rum turba ex custodibus vitæ, mortisque ultionibus
facta. nec mouisset se quisquam, si extemplo po-
tis armis vocata in concionem multitudo fuisset.
oratio habita temporis conueniens. Frequentes
de retenti in armis Aetoli. sine iniuria cuiusquam
sed, ut oportuit in consilio fraude cepto, omnia
maturandam perniciem eorum qui fecerant, susci-
pita. Dux regia inclusus, diem ac noctem in seclu-
tandis thesauris tyranni consumpsit. Aetoli velut
capta urbe, quam liberasse videri volebant, in pre-
dam versi. Simul indignitas rei, simul contempnus
animos Lacedæmonis ad coeundum fecit. alii die-
re, exturbados Aetolos. & libertatē, cum restitui
deretur, interceptam repetendam: alii, ut capere
genda rei esset: regū generis aliquē in speciem ad-
sumēdum. Lacinicus eius stirpis erat puer admodum
educatus cum liberis tyranni. eum in equum im-
ponunt, & armis arreptis Aetolos vagos per urbem
exdunt. tum regiam innadunt. ibi Alexamenus
cum paucis resistentē obtruncat. Aetoli circa Chal-
cedon (Mineræ est templum æreum) congregati
exduntur. pauci armis abiectis, pars Thegeam, pars
Megalopolin persequunt. ibi comprehensi a magis-
tratus.

stratus, sub corona venierunt. Philopœmen au-
ditæ cæde tyranni, profectus Lacedæmonem, cum
omnia turbata metu inuenisset, euocatis principib.
& oratione habita. qualis habenda ab Alexameno
fuerat, societati Achæorum Lacedæmonios adiun-
xit. eo etiam facilius quod ad idem forte tempus A.
Atrilius cū quatuor & viginti quinquenariis ad
Gythium accessit. lisdem diebus circa Chalcidem
Thoas per Euthymidam principem pulsū, opibus
eorum qui Romanæ societatis erant, post T. Quin-
tium legatorumque aduentum, & Herodorum Ciza-
num mercatorem, sed potentem Chalcide propter
diuitias, preparatis ad prodicionem iis, qui Euthy-
midæ factionis erant: nequaquam eandem fortu-
nam, qua Demetrias per Eurylochum occupata e-
rat, habuit. Euthymidas ab Athenis (cum domicilio
delegerat locum) Thebas primum, hinc Salganea
processit. Herodorus ad Thronium, inde haud pro-
cul in Maliaco sinu duo millia peditum, & Thoas
ducentos equites onerarias leues ad triginta habe-
bat. eas cū sexcentis peditibus Herodorus traicere
in insulam Atalantam iussus: ut inde, cum pedestres
copias appropinquare iam Aulidi atq; Euripo sen-
sisset, Chalcidem traiceret. ipsi cæteras copias no-
cturnis maxime itineribus quanta poterant celeri-
tate Chalcidem ducebant. Mistio & Xenoclides, pe-
nes quos tum summa rerū pulso Euthymida, Chal-
cide erat, seu ipsi per se suspicati, seu indicata re. pri-
mo pauidi, nihil vi quā spei, nisi in fuga ponebāt: de-
inde posteaquā resedit terror, & prodi & deserui non
patriam modo, sed etiam Rom. societate cernebat,
consilio tali animum adiecerunt. Sacrum anniuer-
sarium eo forte tēpore Eretræ Amarynthidis Dia-
re erat: quod non populariū modo, sed Carystiorū

etiam coetu celebratur. Eo miserunt qui orarent
retrientes Carystiosque, vt & suarum fortunarum
in eadem insula geniti misererentur, & Romanam
societatem respicerent ne sinerent. Etolorum Chalci-
cidem fieri. Euboram habituros, si Chalcidē habu-
issent. graues fuisse Macedonas domines, multo ma-
ius tolerabiles futuros. Etolos Romanorum mi-
xime respectus ciuitates mouit, & virtutem nuper
in bello, & in victoria iustitiam benignitatemque
expertas. itaque quod roboris in iuuentute erat, i-
traque ciuitas armauit, misitque. His tuenda mo-
nia Chalcidis oppidani cum tradidissent ipsi omni-
bus copiis transgressi Euripum, ad Salganea posue-
runt castra. inde caduceator primum, deinde legati
ad Etolos missi percunctati, quo suo dicto facto
socii atque amici ad se oppugnandos venirent. Re-
spondit Thoas dux Etolorum, non ad oppugnandos,
sed ad liberandos ab Romanis venire sese. Ipsi
didicere nunc eos catena, sed multo grauiore vi-
ctos esse, quam cum praesidium Macedonum in an-
to habuissent. Se vero negare Chalcidenfes aut se-
uire vlli aut praesidio cuiusquam egere. Ita digressi
ex colloquio legati ad suos. Thoas & Etoli, vt qui
spem omnem in eo, vt improuiso opprimerent, ha-
buissent ad iustum bellum oppugnationemque, do-
bis mari ac terra munita haudquaquam pares, do-
mum redire. Euthymidas posteaquam castra popu-
lariū ad Salganea esse, profectusque Etolos audiuit,
& ipse a Thebis Athenas rediit. Et Herodorus cum
per aliquot dies intentus ab Aralanta signum ne-
quicquam expectasset, missa speculatoria naue, vt
quid morae esset, sciret, posteaquam rem omittam
sociis vidit, Thronium, vnde venerat, repetit. Quinti-
us quoque his auditis a Corintho veniens nauibus
in Chal-

in Chalcidis Euripo Eumeni regi occurrit. placuit
quingentos milites praesidii causa relinqui Chalcide
ab Eumene rege, ipsum Athenas ire. Quintius quo-
profectus erat, Demetriade contendit, ratus Chal-
cidem liberatam, momenti aliquid apud Magnetas
ad repetendam societatem Romanam facturam. &
vt praesidii aliquid esset suae partis hominibus, Eu-
nomo. Pr. Thessalorum scripsit, vt armaret iuuen-
tutē, & Villium ad Demetriadem praemisit, ad ten-
tandos animos, non aliter, nisi pars aliqua inclina-
ret ad respectū pristinae societatis, rem aggressurus.
Villius quinquere mi naue hostiū portus est inue-
nit. Eo multitudo Magnetum omnis cum se effu-
disset, quae iuit Villius, verum ad amicos, an ad ho-
stes sese venisse mallenti Respondit Magnetarches
Eurylochos, ad amicos venisse eum: sed abstinere
portu, vt sineret Magnetas in concordia & libera-
te esse. nec per colloquiū speciem multitudinem
solicitarer. Altercatio inde, non sermo fuit. cū Ro-
manus vt ingratos increparet Magnetas, imminen-
tesque praediceret clades: multitudo obstreperet,
nunc senatum, nunc Quintium accusando. Ita irri-
to incepto Villius ad Quintium sese recepit. At
Quintius nuncio ad Pr. misso, vt reduceret domū
copias, ipse nauibus Corinthum rediit. Abstule-
runt ne velut de spacio, & Graeciae res immisit Ro-
manis: nō quia ipsas opera precium esset pericrabe-
re, sed quia cauae fuerunt cū Antiocho belli. Coss.
designatis (inde namque diuerteram) L. Quintius,
& Cn. Domitius Coss. in provincias profecti sunt:
Quintius in Ligures, Domitius aduersus Boios. Boii
quicquid erant, atque etiam senatus corū cum liberis,
& praefecti cum equitatu (summa omnium mille &
quingenti) Coss. dederunt sese. Ab altero Coss. a-

ger Ligurum late est vastatus, castellaq; aliquot
pta: unde non præda modo omnis generis cum
pniis parat, sed recepti quoq; aliquot ciues loci
qui in hostiū potestate fuerant. Eode hoc anno
bonæ colonia deducta est ex S. C. plebisq; scito
millia & septingenti pedites ierunt, trecenti equi-
tes triumphū deduxerunt eos, Q. Nanius, M. Albi-
cius, M. Furius Crassipes. quinadena iugera agni-
ta in singulos pedites sunt, duplex equitibus
orum proxime fuerat ager: Brutii ceperant de
eis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerant
terrores, diutior alter, sed segnior terra dies duode-
quadraginta inouit per totidem dies ferix in solitu-
tudine ac metu fuere in triduum eius rei causa
plicatio habita est, alter non pauor vanus, sed re-
multorum clades fuit, incendio a foro Boario
diem noctemq; adificia in Tiberim versa arserunt
bernaq; omnes cum magni precii mercibus co-
grauerunt. Iā fere in exitu annus erat, & indices
gis fama de Antiochi bello & cura patribus cre-
bat, itaq; de prouinciis magistratū designatorum
quod intentiores essent omnes, agitati coeptum
Decretum, vt Cos. Italia, & quo senatus censuisset
(iam esse bellum aduersus Antiochum regē omnes
sciebant) prouincie essent cuius ea fors esset, qui
tuor millia peditū ciuium Romanorum, & trecenti
equites, sex millia sociū Latini nominis cū qui-
dringentis equitib; sunt decreta eorum delectum
habere L. Quintius Cos. iussus, ne quid moraretur
quo minus Cos. nouus quo senatus censuisset, ex-
plo proficisci posset, ite de prouinciis prætorum de-
cretum est, prima vt fors dux, peregrina vrbanaq;
& inter ciues ac peregrinos iurisdicatio esset, secunda
Brutii, tertia classis vt nauigaret quo senatus con-
suisset.

fuisset, quarta Sicilia, quinta Sardinia, sexta Hi-
spania vterior. Imperatū præterea L. Quintio Cos.
est, vt duas legiones ciuium Romanorū nouas con-
scriberet, & sociū ac Latini nominis viginti millia
peditū, & octingentos equites eum exercitum præ-
tori, cui Brutii prouincia euenisset, decreuerūt. &
des dux Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ sunt.
Vouerat L. Furius Purpurio prætor Gallico bello v-
nā, alterā Cos. Dedicauit Q. Martius Ralla dumuir,
Iudicia in foeneratores eo anno multa seuerè sunt
facta, accusantibus priuatos adilibus curulibus, M.
Tuccio, & P. Iunio Bruto, de multis damnatorum
quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ in cella lo-
cis supra fastigium adiculæ, & x. i. clypea inaurata
& eidem porticum extra portā Trigeminam inter
signarios fecerunt. Intentis in apparatū noui belli
Romanis, ne ab Antiochio quidem cessabatur. Tres
ei ciuitates tenebant, Smyrna & Alexandria, Troas,
& Lampacus: quas neque vi expugnare ad eam di-
em poterat, neq; conditionibus in amicitiam per-
licere: neque a tergo relinquere traiciens ipse in
Europam volebat. Tenuit eum & de Annibale de-
fusus in Africam fuerat, morata sunt: deinde an o-
mnino mittendus esset, consultatio mota est, ma-
xime a Thoaante & Tolo, qui omnibus in Græcia tu-
multu completis, Demetriadem asseribat in pote-
state esse, & quibus mendaciis de rege, multiplicado
verbis copias eius, exererat multorum in Græcia a-
nimos, idem & regis spem inflabat, omnium votis
eum accessiri concursum ad littora futurum, unde
classem regiam prospexissent. Hic idem ausus de
Annibale est mouere sententiam prope iam certā
regis, nam neque dimittendam partem nauium a

classe regia censebat, neque si mittendæ naves
rent, minus quæpiam ei classis, quam Annibal
præficiendum. Exulem illum, & Pœnum esse
mille indies nova consilia vel fortuna sua, vel
nium possit facere, & ipsam eam gloriam belli
velut dote Annibal concilietur, nimiam in præ
cto regio esse, regem conspici, regem vnum du
vnum imperatorem videri debere. Si classem, ac
exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac
per alium ducem amittantur: si quid prospere co
niat, Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore
vero vniuerso bello vincendi Romanos forte
detur, quam spem esse, sub rege victurum Annib
lem vni subiectum, qui patriam prope non tuler
non ita se adiumenta eum gessisse, spe animoq;
plexum orbis terrarum imperium, vt in senectute
minum laturus videatur. Nihil opus esse regi An
bale ducem, comite & consiliario eodem ad bellu
vti posse, modicum fructum ex ingenio tali ne
grauem neque inutilem fore, si summa petantur
dantem & accipientem prægrauatura. Nulla in
nia tam prona ad inuidiam sunt, quam eorum ge
genus ac fortunam suam animis non æquant: quæ
virtutem & bonum alienum oderunt. Extremu
consilium mittendi Annibalis, quod vnum in præ
cipio belli utiliter cogitatum erat, abiectum.
Demetriadis maxime defectioe ab Romanis ad
tolos elatus, non ultra differre protectionem in
ciam constituit. Priusquam solueret naues, illam
mari ascendit, vt Minervæ sacrificaret. Inde
classem regressus, proficiscitur XL. rectis nauibus
aperitis LX. & ducem onerariæ cum omnis generis
commeatu, bellicoque alio apparatu sequentibus
Imbrium primo insulâ tenuit, inde Scythum

iecit, ibi collectis in alto quæ dissipatz erant nauibus,
ad Preleum primum continentis venit. Ibi Eurylochus
ei Magnetarches, principisq; Magnetum
ab Demetriade occurrerunt, quorum frequentia la
tus, die postero in viribus portum nauibus est inue
dius. Copias haud procul inde exposuit. X. millia pe
dum fuit, & quingenti equites, sex elephantu
vir ad Græciam nondam occupandam satis copia
rum, nedum ad sustinendum Romanum bellum.
& tunc posteaquâ Demetriadem venisse Antiochum
allatum est, concilio indicto decretum, quo accer
serent eum, fecerunt. Iam profectus ab Demetriade
rex, quia ita decreto sciebat Phaleram in sinum
Maliæum processerat, inde decreto accepto Lami
am venit, exceptus ingenti favore multitudinis cū
plausibus clamoribusque, & quibus aliis lætitiæ effu
sa vulgi significatur. In concilium vt ventum est, a
Phanea Prætoris principibusque, aliis introductus:
facto silentio rex dicere orsus. Prima eius oratio
fuit excusantis, quod tanto minoribus spe atque o
pitione omnium copiis venisset. Id suæ impendæ
erga eos voluntatis maximum debere indicium
esse, quod nec paratus satis villa re, & tẽpore ad na
vigandū immaturo, vocantib; legatis eorum haud
grauate obsecutus esset, credidissetque eum se vi
dissent & tunc, omnia vel in se vno posita præfidia
crisimatos esse. Ceterum eorum quoq; se quo
rum expectatio destituta in præsentia videatur, spẽ
abundẽ expleturum, nam simul primum anni tem
pus navigabile præbisset mare omnem se Græciã
armis, viris, equis, omnẽ orã maritimam classib; cõ
pleturam, nec in periculis, nec labori, nec periculo pa
surum, donec depulso cernicib; eorum imperio Ro
mano, libera vere Græciam, atq; in ea principes &

tolos fecisset, cum exercitibus commectus quoque
omnis generis ex Asia venturos. in presentia eum
se Aetolis debere, ut copia frumenti suis, & am-
tolerabilis rerum aliarum, suppeditetur. In
sententiam, rex cum magno omnium assensu
cessit. Post discessum regis inter duos
cipes Aetolorum, Phaneam & Thoanem, con-
tio fuit. Phaneas reconciliatore pacis & dis-
tore deus, quæ in controuersia cum populo Ro-
mano essent, utendum potius Antiocho con-
quam duce belli. Aduentum eius & maiestatem
verecundiam faciendam Romanis vim maiorem
habituram, quam arma. Multa homines, ne be-
re necesse sit, voluntate remittere, quæ bello &
mis cogi non possint. Thoas negare, paci studere
Phaneam: sed discutere apparatus belli velle, ut ca-
& imperus elanguescat regis, & Romani tempus
ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab
manis impetrari posse, toties legationibus, militi-
mam, toties cum ipso Quintio discipando, fati-
peram esse. nec nisi abiectione omni spe, auxilium
ochi imploratos fuisse. quo celerius spe omni
oblato, non esse elanguescendum: sed orandum po-
regem, ut quoniam, quod maximum fuerit, ipse
dex Græciæ venerit, copias quoque terrestres ne-
lesq; accersat, armatum regem aliquid impetraturum
erim non pro Aetolis modo, sed ne pro se quoque
ipso momenti vilius futurum apud Romanos. Pa-
vicit sententia, imperatoremque regem appellat-
censuerunt, & XXX principes cum quibus quæ
cōsultaret, delegerunt. Ita dimisso cōcilio, multum
omnis in suas ciuitates dilapsa est. Rex postea
cū apocletis eorum, unde bellum ordiretur, cōsultat-
optimū visum est, Chalcidæ si iuxta nuper ab Aetolis

centatam primum aggredi, & celeritate in eam rem
magis quam magno conatu & apparatu opus esse. Ita-
que cum mille pedibus, rex, qui ab Demetriade se-
cuti erant, profectus per Phocidem est, & alio itinere
principes Aetoli, iuniorum paucis euocatis, ad Che-
roniam occurrerunt, & X. constratis nauibus secuti
sunt. Rex ad Salganea castris positus, nauibus ipse cum
principibus Aetolorum Euripum traiecit, & cum haud
procul portu egressus esset, magistratus quoque
Chalcidenfium & principes ante portam processerunt.
pauci utrinque ad colloquium congressi sunt.
Aetoli magnopere suadere, ut salua Romanorum a-
micitia regem quoque assumerent socium atque ami-
cum. Neque enim eum inferendi belli, sed liberandæ
Græciæ causam in Europam traiecissem, & reliberandæ
non verbis & simulatione quod fecissent Romani.
Nihil autem vilius Græciæ ciuitatibus esse, quam
veramque complecti amicitiam. ita enim ab vtri-
usque iniuria tutam alterius semper praesidio & fi-
ducta fore. nam si non recepissent regem, viderent
quid patiendum iis extemplo foret: cum Romano-
rum procul auxilium hostis Antiochus, cui resistere
viribus suis non possent, ante portas esset. Ad hæc
Mistio vnus ex principibus, mirari se dixit, ad
quos liberandos Antiochus relicto regno suo in Eu-
ropam traiecissem, nullam enim ciuitatem se in Græcia
nosse, quæ aut praesidium habeat, aut stipendium.
Romanis pendat, aut foedere iniquo alligata, quas
nolite leges patiatur. itaque Chalcidenfes neque vindic-
tæ libertatis villo indigere, cum liberi sint: neque pra-
sidio, cū pacem eiusdem P. R. beneficio & libertate
habeant. Amicitiam regis non aspernari, neque ipso-
rum Aetolorum, id primum eos pro amicis faciendos, si
insula excedant atque abeant, nam ipsis certum esse,

non modo non recipere mœnibus, sed ne societas
quidem vllam pacisci, nisi ex auctoritate Romanorum.
Hæc renunciata regi ad naues, vbi resisterent,
eum essent: in præsentia (neque enim iis veni-
copiis, vt vi agere quicquam posset) reuerti De-
triadem placuit. ibi, quoniam primum inane in-
ptum euassisset, consultare cum Ætolis rex, quid
inde fieret. Placuit Achæos & Aminandrum regi
Athamanum tentare. Boeotiorum gentem au-
sam ab Romanis iam inde a Barcylle morte, & ge-
secuta eam fuerant, censebant. Achæorum Phi-
poemenem principem æmulatione gloriæ in be-
Laconum, infestum inuisumque esse. Quintio
debant. Aminander vxorem Apamiam filiam A-
xandri cuiusdam Megalopolitani habebat, quile-
oriundum a Magno Alexandro ferens, filiis duos
Philippum atque Alexandrum, & filie Apamiam
nomina imposuerat, quam regis inclytam nup-
maior ex fratrib. Philippus secutus in Athaman-
fuerat. Hunc forte ingenio vanum Ætoli & Acha-
chus impulerant in spem, quod is vere regum
pis esset, regni Macedoniz, si Aminandrum Atha-
nesque Antiocho coniunxisset. & ea vanitas po-
missorum non apud Philippum modo, sed etiam
pud Aminandrum valuit. In Achaia legatis Anti-
ochi Ætolorumq; coram T. Quintio Ægii datum
concilium. Antiochi legatus prior quam Ætoli
auditus. Is vt plerique quos opes regis alunt, vani
loquus, maria terrasque inani sonitu verborum
compleuit equitâ innumerabilem vim traieci He-
lesponto in Europam, partim loriceatos, quos cat-
phractos vocant: partim sagittis ex equo videntes, &
a quo nihil satis recti sit, auersos refugiente equo
certius figentes. His equestrib. copiis quamquam vi-

totius Europæ exercitus in vnum coacti obrui pos-
sent, adiciebat multiplices copias peditû, & nomi-
nib. quoq; gentium vix fando auditis terrebat: Da-
ualii vero copiarû quas nulli portus capere in Græ-
cia possent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios, fini-
tes nulla vnquâ nec arte nec virtute nauali æqual-
re superuacaneum esse: scire ipsos, abundasse sem-
per aut regna Asiæ. Itaq; non cû Philippo, nec An-
tibalem futuram Romanis, principe altero ciui-
tatis, altero Macedoniz tantum regni finibus in-
cluso sed cum magno Asiæ, totius, partiq; Europæ
rege. Eum tamen quanquâ ab vltimis orientis ter-
minis ad liberandam Græciam veniat, nihil pos-
sibile ab Achæis, in quo fides eorum, aduersus Ro-
manos priores socios atq; amicos ledatur. nō enim
vt secum aduersus eos arma capiant, sed vt neutri
parti sese coniungant, petere pacē vtriq; parti, quod
medios deceat amicos, optent bello se non inter-
ponant. Idē ferme & Ætolorû legatus Archidamus
petiit, vt quæ facilissima & tutissima esset, quietem
prestarent, spectatoresq; belli, fortunariû alienarum
euentû sine vlllo discrimine rerum suarum opper-
rentur. Profectus deinde est intemperantia linguæ
in maledicta, nūc cōmuniter Romanorû, nunc pro-
prie ipsius Quintii, ingratos appellans: & exprobrâs
non victoriam modo de Philippo, virtute Ætolorû
partem, sed etiam salutem: ipsūq; & exercitum
sua opera seruatos. Quo enim illum vnquam impe-
ratoris functû officio esse: auspicantem immolan-
temq; & vota nuncupantē sacrificuli vatis modo in
acte vidisse, cum ipse corpus suum pro eo telis ha-

stium obliiceret. Ad ea Quintius: Coram quibus
gis quam apud quos verba faceret, dicere Archi-
mum rationem habuisse. Achzorum enim probem
Ætolorum omnem ferociam in verbis, non in
ctis esse, & in conciliis magis concionibusq;
in acie apparere. itaque parvi Achzorum eximie
tione quibus notos esse se scirent, seuisse: lega-
gis, & per eos absenti regi eū se iactasse. Quod si
antea ignorasset, quæ res Antiochū & Ætolos
iunxisset, ex legatorum sermone potuisset appa-
re. mentiendo inuicem, iactandoq; vires quas
haberent, inflasse vana spe, atq; inflatos esse: dū
ab se Philippum victum, sua virtute protectos
manos, & quæ modo audiebatis, narrare: vos ce-
raiq; ciuitates & gētes, suam sectam esse secuta-
rex contra peditum equitumque nubes iactat
consternit maria suis classibus. Est autem res
lima cœnz Chalcidensis hospitis mei, hominis
boni, & sciti conuiuatoris. apud quem solstitia
pore comiter accepti cum miraremur. vnde illi
tempore anni tam multa & varia venatio, hominū
quam isti sunt gloriosus, renidens, condimentū
varietatem illā & speciem ferinæ carnis ex man-
to sine factā. Hoc dici apte in copias regis, quæ
ante iactatz sint, posse, varia enim genera armos
& multa nomina gentium inauditarum, Dehal-
Medos, & Cadusios, & Elymzōs Syros omnes
hand paulo mancipiorum melius, propter seru-
ingenia, quam militum genus. Et vtinam subieci-
oculis vestris Achei possem concursationē regi
gni ab Demetriade nunc Lamiam in conciliū Æ-
tolorum, nunc Chalcidem: videretis vix duarū mor-
le plenarū legiuncularum, instari in castris regis, v-
deretis regem nunc mendicantem prope frumen-
tum

tum ab Ætolis, quod militi admetiatur: nūc mutuas
pecunias foenore in stipendiū querentem: nunc ad
portas Chalcidis stantē: & mox inde exclusum, nihil
aliud quā Aulide atq; Euripo spectatis, in Ætoliam
redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Ætolis,
& Ætoli regis vanitati, quo minus vos decipi debetis,
sed expertæ potius spectatzque Romanorum
fidei credere. Nam quod optimum esse dicant, non
interponi vos bello nihil: tam vanū, imo tam alic-
num rebus vestris est. quippe sine gratia, sine digni-
tate præmium victoris eritis. Nec absurde aduersus
vtroq; respondisse visus est: & facile erat orationem
apud fauentes æquis auribus accipi. nulla enim nec
disceptatio, nec dubitatio fuit, quin omnes eosdem
genti Achzorum hosteis & amicos, quos populus
Ro. censuisset iudicaret: bellumq; & Antiocho &
Ætolis nunciari inberent. Auxilia etiam quo cēsuit
Quintius, quingentorū militum Chalcidem, quin-
gentorum Piræum extemplo miserunt. Erat enim
hand procul seditione Athenis res, trahentibus ad
Antiochum quibusdam spe largitionum venalem
precio multitudine, donec ab iis qui Romane partis
erant, Quintius, est accitus, & aculante Leonte
quodam Apollodoros auctor defectionis damna-
tus, atque in exilium est eiectus. Et ab Achais qui-
dem eū tristi responso legatio ad regem rediit. Boc-
oti nihil certi responderunt. Cū Antiochus in Bero-
tiam venisset, tum quid sibi faciendum esset, se de-
liberatuos esse. Antiochus eū ad Chalcidis præditi-
um & Acheos & Eumenem regem misisse audisset,
maturandū ratus, vt & preueniret sui, & venientes,
si possent, exciperent: Menippum cum tribus fer-
me millib. militum, & cum omni classe Polixeni-
dam mittit: ipse paucos post dies sex millia suorum

militum, & ex ea copia quæ Lamia repente con-
potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achaia
genti, ab Eumene rege modicum auxilium militum
duce Xenoclide Chalcidensi nondum obfessis
ribus into transgressi Euripum, Chalcidem per-
nerunt. Romani milites, quingenti ferme, &
cum iam Menippus castra ante Salganea ad
meum, qua transitus ex Boeotia in Euboeam
lam est, haberet, venerunt. Mictio erat cum in
rusa Chalcide ad Quintium ad idipsum præli-
perendum missus, qui posteaquam obfessas ab-
stibus fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere,
lium conuertit, ut inde in Euboeam transiiret.
Templum est Apollinis Delium, imminens
quinq; millia passuum a Tanagra abest. minus
tuor millium inde in proxima Euboeæ est mari
iectus. Vbi & in fano Iucoque, ea religione & co-
re sancto quo sunt templa, quæ asyla Græci ap-
lant: & nondum aut indicto bello, aut ita commu-
ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factum
audissent: cum per magnum ocium milites, alii
spectaculum templi lucique versi, alii in littore
erimes vagarentur, magna pars per agros signa
pabularumque dilapsa esset: repente Menippus
lato; passim aggressus eos cecidit, ad quinquagena
vivos cepit. per pauci effugerunt, in quibus
parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio
manisque sicut iactura militum molesta, ita ad
inferendi Antiocho belli adiecisse aliquantum
debatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu
cum rursus oratores partim ex suis, partim Aetolos
Chalcidem misisset, qui eadem illa quæ nuper
minis grauioribus agerent, nequicquam con-
Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tem-
ut portæ

ut portæ sibi aperirentur. Qui Romæ partis erant,
sub aduentum regis vire excederunt. Achaorum
& Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo
castellum Romani milites pauci custodiam causa lo-
ci communiebant. Salganea Menippus, rex ipse ca-
chæi & Eumenis milites pacti, ut sine fraude liceret
abire, præsidio excederunt. pertinacius Romani
Euripum tuebantur. Hi quoque tamen cum terra
matique obsiderentur, & iam machinas tormenta-
que comportari viderent, non tulere obsidionem.
Cum id quod caput erat Euboeæ, teneret rex, ne
cetera quidem eius insule vrbes imperium abnue-
runt, magnoque principio sibi orsus bellum vide-
batur, quod tanta insula & tot opportuna vrbes in
suam ditionem venissent.

DECADIS QVARTÆ LIB. VI.

Epitome.

Marcus Acilius Glabrio Cos. Antiochum apud
Thermopylas, Philippo rege adiuvante, vltimum Gra-
cia expulsi: idemque Aetolos subegit. T. Cornelius
Scipio Nasica Cos. ad eam matris delum, quam ipse in Ta-
larum intulerat, vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit:
idemque Toios & Gallos victos in deitionem accepit, & de
iu triumphavit. Præterea navalia certamina prospera aduer-
sus præfectos Antiochi regis referuntur.

Publius Cornelium Cn. F. Scipionem & M. A-
cilius Glabrium consules inito magistratu,
patres priusquam de provinciis agerent, res di-
minas facere maioribus hostiis iusserunt in omnibus

fanis, in quib. lectisterniam maiore parte anni so-
let: procarique, quod senatus de nouo bello in-
nimo haberet, vt ea res senatui populoq; Romae
bene atq; feliciter eueniret. Ea omnia sacrificia
fuerunt, primisq; hostiis perlatum est, & ita
spices responderunt, eo bello terminos populi Ro-
mani propagari, victoriam ac triumphum ostendi.
Hæc cum rennunciata essent, solaris religione
mis, partes rogationem ad populum ferri iussit.
vellent iuberentne cum Antiocho rege, qui que-
ratam eius secuti essent, bellum iniri? si ea roga-
perlata esset: tum, si ita videretur consilibus, ac
integram ad senatum referrent. Publius Corneli-
eam rogationem pertulit. tum senatus decreuit,
consules Italiam & Græciam provincias sortiri
tur, cui Græcia euenisset, vt præter eam numerum
militum, quem L. Quintius in eam provinciam
auctoritate senatus scripsisset, imperassere, eam
exercitum acciperet, quem M. Babinus prætor ante
priore ex S. C. in Macedoniam traiecisset, & ex
Italiam permissum, vt si res postulasset, auxilia
sociis ne supra quinque milium numerum accep-
ret. L. Quintium superioris anni consulem legem
id bellum placuit. Alter Cos. cui Italia provincia
uenisset, cum Bolis iussus bellum gerere, vtro
citu mallet ex duobus, quos superiores Cos. iussu
issent: alterum vt mitteret Romam, exque
legiones essent paratæ quo senatus censisset.
His ita in senatu ad id, quæ cuius provincia
decretis, tum demum sortiri consules placuit.
lio Græcia, Cornelio Italia euenit. Cetera deinde
sorte senatusconsultum factum est, quod populus
Romanus eo tempore duellum iussisset cum rege
Antiocho esse, quique sub imperio eius essent.

eius rei causa supplicationem imperarent consules:
vtiq; M. Acilius Cos. ludos magnos Ioui voueret, &
dona ad omnia puluinaria. Id votum in hæc verba
præcunte P. Licinio pontifice maximo consul nun-
cupauit. si duellum, quod cum Antiocho rege sumi
populus iussit, id ex sententia senatus populiq; Ro-
mani confectum erit, tum tibi Iupiter populus Ro-
manus ludos magnos dies X. continuos faciet, do-
naque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia,
quantam senatus decreuerit: quisquis magistratus
eos ludos quando vbiq; faxit, hi ludi recte facti, do-
naq; data recte sunt. Supplicatio inde ab duobus
Cos. edita per biduum fuit. Consulib. sortitis pro-
uincias, extemplo & prætores sortiti sunt. M. Iunio
Bruto iurisdicção vtræq; euenit: A. Cornelio Mam-
mulo Brutii, M. Emilio Lepido Sicilia, L. Oppio Sa-
linatori Sardinia, C. Lino Salinatori classis, L. A. mi-
lio Paulo Hispania vltior. His ita exercitus decre-
ti. A. Cornelio noui milites, conscripti priore anno
ex S. C. a L. Quintio consule dati sunt: iussusq; tueri
omnem oram circa Tarentum Brundisiumque. L.
Æmilio Paulo in vltiorem Hispaniam præter eum
exercitum, quem a M. Fulvio prætore acceptu-
rus esset, decretum, vt nouorum militum tria mil-
lia duceret, & trecentos equites, ita vt in iis dua-
partes socium Latini nominis, tertia ciuium Ro-
manorum esset. Idem supplementi ad C. Flami-
nium, cui imperium prorogabatur, in Hispaniam
ceteriorem est missum. M. Æmilius Lepidus a L.
Valerio, cui successurus esset, simul provinciam
exercitumque accipere iussus: L. Valerium, si ita
videretur, prætorem in provincia retinere, &
provinciam ita diuidere, vt vna ab Agrigento ad
Pachynum esset: altera a Pachyno Tyndarium. eam

maritimam oram L. Valerius XX. nauibus locum custodiret. Eidem pratori mandatum, ut duas decimas frumenti exigeret, id ad mare componendum deueniendumque in Græciam curaret. Idcirco L. Oppio de alteris decimis exigendis in Sardinia preperatum. ceterum non in Græciam, sed Romanum frumentum portari placere. C. Linius pratoris classis euenerat, cum XXX. nauibus paratis transire in Græciam primo quoque tempore iussus. Attilio naues accipere. veteres naues quæ in nauibus erant, ut reficeret & armaret, M. Junio pratoris negocium datum est, & in eam classem socios naves libertinos legeret. Legati terni in Africâ ad Carthaginienses, & in Numidiam ad frumentum gadium, quod in Græciam portaretur, missi proque precium solueret populus Romanus. Adeoque apparatus eorumque eius belli ciuitas intenta. ut P. Cornelius Cof. ediceret, qui senatores esse quibusque in senatu sententiam dicere liceret, & que minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quam unde eo redire posset: neve vno tempore quingentesenatores ab urbe Roma abessent. In comparent impigre classe C. Lium pratorem contentum. ta cum colonis maritimis paulisper tenuit, nam cum cogerentur in classem, tribunos plebis apparuerunt. ab iis ad senatum reiecti sunt. senatus ite ad vnum omnes consentirent, decreuit, vacationem rei naualis his colonis non esse. Hostia, & Argenna & Castrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Terracina, & Minturnæ, & Siuessa fuerunt, quæ cum pratore de vacatione certauerunt. consul deinde M. Acilius ex S. C. ad collegium fœcialium, rogatus, ipse utique regi Antiocho indicetur bellum.

an satis esset ad præsidium aliquod eius nunciare: & num Antolis quoque separatim iudici iuberent bellum: & num prius societas eis & amicitia renunciana esset, quam bellum indicendum? Fœciales reletentur, iam ante sese, cum de Philippo consuleretur, decreuissent: nihil referre, ipsi coram, an ad præsidium nunciaretur, amicitiam renunciatam videri, cum legatis toties repetentibus res, nec reddi, nec satis fieri æquum censuissent. Antolis ultro sibi bellum indixisse, cum Demetriadem sociorum urbem per viam occupassent: Chalcidem terra marique oppugnatam essent: regem Antiochum in Eurodum ad bellum populo Romano inferendum traxissent. Omnibus iam satis comparatis, M. Acilius Cof. edixit, ut quos L. Quintius milites conscripsisset, & quos sociis nominique Latino imperasset, quos secum in prouinciam ire oporteret, & tribunum legionis primæ & tertie uti omnes Brunonæ Maïas paludatus urbe egressus est. Per eosdem dies & prætores in prouincias profecti sunt. Subidem tempus legati ab duobus regibus, Philippo & Ptolemæo Aegypti rege, Romam venerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, gratia regibus acta. & cum uterque se cum omnibus copiis in Antoliam venturum, belloque inter se polliceretur, Ptolemæo id remissum, Philippi legatis responsum, gratum eum senatui populo Romano facturum, si M. Acilio consuli non defuisset. Item ab Carthaginiensibus & Masanissâ rege legati venerunt. Carthaginienses tritici modium mille, hordei quingenta millia ad exercitum,

dimidiū eius Romam apportaturos polliciti sunt. Itaque ut ad se manus Romani acciperent, petere se elissem suorum suo sumptu comparaturos, & stipendium quod pluribus pensionibus in multos annos deberent, praesens omne daturus. Mānissē legum quingenta millia modium tritici, trecenta ad exercitum in Græciam, Romam trecenta modium tritici, C. C. quingenta hordei, equites quingentos, elephantos XX. regem ad M. Aciliū C. lem missurum. De frumento utrisque responsū ita usurum eo populum Romanum, si precium petere. De classe Carthaginiensibus remissum, utrumquam si quid navium ex fœdere deberent, cuncta ita responsū, nullam ante diem acceptū. Cum hac Romæ agebatur, Chalcide Antiochus cessaret per hybernorum tempus, partim ipse citabat civitatum animos mittendis legatis, partim utro ad eum veniebant, sicut Epirotæ cōmunitatis consensu, & Eleie Peloponneso venerunt, & auxilium aduersus Achæos petebant, quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho munus civitati suæ arma illaturos credebant. Nisi iis pedites cum duce Cretensi Euphane sunt. Epirotarum legatio erat minime in partem liberī aut simplicis animi. Apud regem gratiam tam volebant, cum eo ut caverent ne quid officerent Romanos petebant enim, ne se temere in eam deduceret, expositos aduersus Italiā pro Græcia, & primos impetus Romanorū excepturos. sed si ipse posset terrestribus navalibusque copiis fidere Epiro, cupide eum omnes Epirotas & portibus suis accepturos. si id non posset, decari, ne se nudos atque inermes Romano bello crederet. Hac legatione id agi apparebat, ut suū

magis credebant) abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, cōciliata satis sibi venisset, si accepturi fuissent venientem. quod non expectato longinquo auxilio ab se, praesentis viribus succubuisse. Huic tam perplexa legationi quia non satis in promptu erat quid responderet, legatos se missuri ad eos dixit, qui de iis quæ ad illos tam ipse pfectus est, causas in speciem iræ aduersus Romanos eas quas ante dixi, habentem, Barclylle necem & bellum a Q. Coroneæ, propter Romanorū militum cades illatum, re vera per multa iam seculi publice privatumque labente egregia quondā discipline mutatione rerū non posset. Obuiam effusus vndique Bæotie principibus, Thebas venit. Ibi in cōcilio Romanū factū, & ad Delium impetu in praesidium parvis nec dubiis principiis bellum, tamen eandem oratione exorsus, qua in colloquio primo ad Chalcedem, ut amicitiam in concilio Achæorū usus Romanis postulare, neminem quid ageretur, falere decrevit tamen sub leui verborū prætextu, pro rege aduersus Romanos factū est. Hac quoque gente ad Chalcidē regressus, prætissis inde literis, ut Demetriadem cōvenirent principes Aetolorum, cum quibus de summa rerū deliberaret, navibus eo ad diem indictā cōcilio venit. Et Aminander accitus ad cōsultandū ex Achamania, & Annibal Pœnus iā diu non adhibitus, interfuit ei cōsilio. Consultatum de Thesialorum gente est, quorū omnibus qui aderant voluntas tenenda videbatur. in eo modo diversæ sententiæ erant, quod alii exemplo agendum, alii

ex hyeme, quæ tunc ferme media erat, differendū
in veris principium, & alii legatos tantum
mittendos, alii cum omnibus copiis eundem
bant, terrendosque metu, si cunctarentur. Cum
circa hanc ferè consultationem disceptatio
verteretur: Annibal nominatim interrogatus,
tentiam in vniuersi belli cogitationem regem
que eos qui aderant, tali oratione auertit: Si ex
traiecimus in Græciam, adhibitus essem in consilio
cum de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur.
dem sententiam dixissem, quam hodie cum
Thessalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum
Macedonas in societatem belli quacunque ratio
censeo deducendos esse: nam quod ad Eubœam
Bœotosque & Thessalos attinet, cui dubiū est
ut quibus nullæ suæ vires sint, præsentibus ad
do semper, quem metum in consilio habeant
dem ad imperandam veniā vtantur? simul ac
manum exercitum in Græcia viderint, ad con
tum imperium se auertant: nec iis noxæ futuræ
sit, quod cum Romani procul absint, vim tuam
præsentis, exercitusque tui experiri noluerint? Quo
to igitur prius potiusque est Philippum nobis
iungere, quam hos, cui si semel in causam de
derit, nihil integri futurum sit: quique eas vires
ferat, quæ non accessio tantum ad Romanum
bellum, sed per se ipsa nuper sustinere potest
Romanos. Hoc ego adiuncto (absit verbo inu
qui dubitare de euentu possim? cum quibus ad
sus Philippum valuerint Romani, iis nunc fore
deam ut ipsi oppugnentur. Atoli qui Philippum
(quod inter omnes constat) vicerunt, cum Philip
aduersus Romanos pugnabunt. Aminander
Athamanum gens, quorum secundum Atolus

zima fuit opera in eo bello, nobiscum stabunt. Phi
lippus tum te quieto totā molem sustinebat belli:
nunc duo maximi reges, Asiæ Europæque viribus ad
uersus vnum populum, ut meam vtranque fortunam
taceam, patrū certe ætate ne vni quidem Epirota
rum regi parem, quicquid tandem erit, nobiscum
comparatus, geretis bellum. Quæ igitur res mihi fi
duciam præbet coniungi nobis Philippum posse? v
na, communis utilitas, quæ societatis maximū vin
culum est: altera, auctores vos Atoli. vester enim
legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciendum
in Græciam Antiochum dicere est solitus, ante om
nia hoc semper affirmavit, fremere Philippum, &
ægre pati sub specie pacis leges seruitutis sibi im
fitas. ille quidem ferè bestia vincit aut claustrat, & re
fringere claustra cupienti, regis irā verbis æquabat
cuius si talis animus est, soluamus nos eius vincula,
& claustra refringamus, ut erumpere diu coercita i
ra in hostes communes possit. Quod si nihil cum le
gatio nostra mouerit: ad nos, quoniam nobis cum
adiungere nō possumus, ne hostibus nostris ille ad
iungi possit, caueamus. Seleucus filius tuus Lyfima
chæ est: qui si eo exercitu quem secum habet, per
Thraciam proxima Macedonia cœperit depopula
ri, facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad
sua potissimum tuenda auertet. De Philippo meam
sententiā habes. De ratione vniuersi belli quid sen
tirem, iam ab initio non ignorasti. quod si tum au
ditus forem, non in Eubœa Chalcidem captā & ca
stelum Euripi expugnatum Romani, sed Hetruriā
Ligurumque & Gallia Cisalpinæ orā bello ardere, &
qui maximus iis terror est, Annibalem in Italia esse
audirent. Nunc quoque accersas censeo omnes na
uales terrestresque copias, sequantur classem onera

deinde cum multi propugnantes caderent auxi-
nerarentur, labare animi coepere: reuocati deinde
castigationibus principum ad perseverandum
proposito, relicto exteriori circulo muri, deficienti-
bus iam copiis, in interiorum partem urbem conue-
serunt, cui breuior orbis munitionis circumiecta
erat. postremo victi malis, cum timerent ne vic-
tis nulla apud victorem venia esset, dederunt
se. Nihil inde moratus rex, IIII. millia arma-
tum recens terror esset, Scythiam misit. Nec
mora editionis est facta, cernentibus Pharaonem
rectis exemplum: qui quod pertinaciter primo
nuerant, malo domiti tandem fecissent: cum
vrbe Hippolochus Larissarumque deditur est
sidium. Dimissi ab rege iniuiolari omnes, quod
rem magni momenti futuram rex ad conciliandum
Larissarum animos credebat. Intra decimum diem
quam Pheras venerat, his perfectis Cranonem pro-
fectus cum toto exercitu primo aduentu cepit
Cyparum & Metropolin & iis circumiecta castra
recepit: omniaque iam regionis eius, præter A-
cem & Gyrtonem, in potestate erant. Tum aggre-
ssus Larissam constituit, ratus vel terrore exterarum
pugnatarum, vel beneficio præsidii dimissi, vel
emplo tot ciuitatum dedentium sese, non vitæ
pertinacia mansuros. Elephantis agitante signa
toris causa iussis, quadrato agmine ad urbem in-
sit, vi incerti fluctuarentur animi magna pars
Larissarum inter metum præsentem hostium, &
recundiam absentium sociorum. Per eosdem dies
Aminander cum Athamanum iuuentute occupauit
Pellinæum, & Menippus cum tribus millibus
tum Aetolorum, & ducentis equitibus in Petrabum
profectus, Malloeam & Cyretias vi cepit: depopula-
tusque

tusque est agrum Tripolitanum. His raptim pera-
ctis, Larissam ad regem redeunt: consultant, quid
in diuersum sententiæ tendebant: aliis vim adhi-
bendam, & non differendum censentibus, quin o-
derentur vrbs sitæ in plano, a parte campestri vindi-
que facilis aditu: aliis nunc vires vrbs nequaquam
& tempus conferendæ memorantibus, nunc hyemem
atque oppugnationi vrbiū aptum. Incerto regi
inter spem metumque legati a Pharsalo, qui ad de-
dendam urbem suam forte venerant, animos auxi-
liis congressus, Ap. Claudium ex communi consilio
ad præsidium Larissæ misit: qui per Macedoniam
magnis itineribus in iugum montium, quod super
Gonnos est, peruenit. Oppidum Gonni X. millia
ab Larissæ abest: in ipsis faucibus saltus, quæ Tempe
appellantur, situm. Ibi castrametatus latius quam
pro copiis, & pluris quam quot satis in usum erant,
hosti fecit: omnem ibi Romanum exercitum cum
rege Philippo esse. Itaque hyemem instare apud suos
cautus rex, vnum tantum moratus diem ab La-
rissæ recessit, & Demetriadem rediit. Aetolique &
Athamanes in suos receperunt se fines. Appius & si-
cuius rei causa missus erat, solutam cernebat obse-
dionem: tamen Larissam ad confirmandos in reli-
quitia erat, quod & hostes excesserant sinibus, & intra
moenia præsidium Romanum cernebant. Rex Chal-
cidem a Demetriade profectus, amore captus virgi-
nis Chalcidenus Cleoptolemi filie: cum patrem, pri-

mo adlegando, deinde coram ipse rogando fati-
fer, inuitum se grauioris fortunæ conditioni illi-
tem, tandem impetrata re, tanquam in media po-
nuptias celebrat, & reliquum hyemis, oblitus qua-
tas simul duas res suscepisset, bellum Romanum
Græciam liberandam, omiſſa omniū rerum cura
conuiuisti, & vinum ſequentibus voluptatibus
deinde ex fatigatione magis quam ſatietate cari-
ſomno traduxit. Eadem omnes præfectos regni
qui ubiq; ad Bœotiam maxime præpoſiti hybern-
erant, cepit luxuria in eandem & milites effuſi ſun-
nec quiſquam eorum aut arma induit, aut ſtatios
aut vigilias ſeruauit, aut quicquam quod militum
operis aut muneris eſſet, fecit. Itaq; principio re-
cū per Phocidem & Cheroneam, quo conuenire
mnem vndiq; exercitum iuſſerat, veniſſet: facili-
nimaduertit nihilo ſeuēiore diſciplina milites
ducem hybernaffe. Alexandrum inde Acarnanum
& Menippum Macedonum Stratum & toliz copias
ducere iuſſit: ipſe Delphis ſacrificio Apollini ſatis
Naupaſtum proceſſit. concilio principum Acarnan-
habito, via quæ præter Chalcidem & Lyſimachiam
fert ad Stratum, ſuis qui per Maliacum ſinum ven-
ebant, occurrit. Ibi Mneſilochus princeps Acar-
nanum multis emptus donis, non ipſe ſolum gre-
tem regi conciliabat, ſed Clytū etiam prætorē
penes quem tum ſumma poteſtas erat, in ſuam ſer-
tentiam adduxerat. Is cum Leucadios, quod Acar-
naniz caput eſt, non facile ad defectionem poſſe
cerneret impelli, propter metum Romanæ clauſ-
quæ cum Attalo, quæue circa Cephaleniam erat, a-
te eos eſt aggreſſus. nam cum in concilio dixiſſet
tuenda mediterranea Acarnaniz eſſe, & omni-
bus qui arma ferrent, exeundū ad Medeonem & Thy-
reum

reum, ne ab Antiocho aut Aetolis occuparentur: fu-
ere qui dicerent, nihil artinere omneis tumultuoſe
conciatiffatis eſſe quingentorum hominum præſi-
dium. eam iuuentutem naſtus, trecentis Medione,
ducentis Thyrræi in præſidio poſitis, id agebat, vt pro-
dem dies legati venirent in poteſtatem regis. Per eoſ-
auditis, eum in concione venerunt. quibus
regi eſſet, conſultaretur: & alii manendum in Ro-
mana ſocietate, alii non aſpernandam amicitiam
accepte eſt: vt ad regem mitteret legatos, peterent
que ab eo, vt Medeonios ſuper tanta re conſultare in
concilio Acarnanū pateretur. In eā legationē Mne-
ſilochus, & qui eius factionis erant, de induſtria cō-
iecti, clam miſſis qui regem ad mouere copias iube-
rent, ipſi terebant tempus. itaq; vixdum iis egreſſis
legatis, Antiochus in ſinibus, & mox ad portas erat:
& trepidantibus qui expertes proditiōis fuerant,
tumultuoſeque iuuentutem ad arma vocanti-
bus, ab Clyto & Mneſilocho in urbem eſt inductus:
& aliis ſua voluntate affluētibus, metu coacti etiā
qui diſſentiebant, ad regem cōuenerunt. quos pla-
cida oratione terriſtos cum permulſiſſet, ad ſpem
vulgate clementiæ aliquot populi Acarnaniz defe-
cerunt. Tyrreum a Medcone ꝑfectus eſt, Mneſilo-
cho eodem & legatis præmiſſis. Caterum detecta
Medcone fraus, cautiores, non timidiore Tyrren-
ſes fecit: dato ei haud perplexo reſponſo, nullam ſe
nouam ſocietatem, niſi ex auctoritate Romanorū
imperatorum accepturos: portisquæ clauſis, arma
in muris diſpoſuerunt. Et peropportū ad
confirmandos Acarnanum animos Cn. Octavius
miſſus a Quintio, cum præſidium & paucas naues

ab A. Posthumio, qui ab Attilio legato Cephalon
præpositus fuerat, accepisset: Leucadem venit,
pleuitque spei socios: M. Acilium Cos. iam cum
gionibus mare traiecit, & in Thessalia castra
mana esse. Hunc tumorem quia similem veritatis
pus anni maturum iam ad nauigandum faciebat
rex præsidio Medeone imposito, & in quibusdam
aliis Acarnaniæ oppidis: Tyrreos absciecit, & per
toliz ac Phocidis vrbes Chalcidem rediit. Sub
tempus M. Bæbius & Philippus rex iam ante per
emem in Dassaretis congressi. cum Ap. Claudius
ut obsidione Larissam eximeret, in Thessaliam
fissent: quia id tempus rebus gerendis immaturo
erat, in hyberna regressi, principio veris coniuu
copiis in Thessaliam descenderunt. in Acarnani
tum Antiochus erat. aduenientes, Philippus
loeam Perræbiæ, Bæbius Phacium est aggressus.
primo prope impetu capto, Phæstum eadem ca
tate capit. Inde Atracem cum se recepisset, Chy
tias hinc & Eritium occupat, præsidiumque per re
oppida dispositis, Philippo rursus obsidenti Mal
se coniungit. Sub aduentum Romani exercitus
ad metum viriū, seu ad spem veniē cum dedidit
se: sed ea recipienda oppida, quæ Athamanes oc
pauerant, vno agmine ierunt. Erant autem
Æginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca, Mo
boea, Phaloria. Inde Pellinæum, vbi Philippus
galopolitanus cum quingentis peditibus & equi
bus XL. in præsidio erat, & circumfudit: & equi
quam oppugnarent, mittunt ad Philippum qui
neret, ne vim vltimā experiri vellet. Quibus ille
tis ferociter respondit, vel Romanis vel Thessali
credendum fuisse: in Philippi se potestatem con
missurum non esse. Posteaquam apparuit vi ager
dum,

dum, quia videbatur & Limnæam eodem tempo
re oppugnari posse, regem ad Limnæam ire placuit:
Bæbius restitit ad Pellinæum oppugnandum. Per
eos forte dies M. Attilius Cos. cum decem millibus
peditum, duobus millibus equitum, XV. elephan
tis mari traiecit pedestres copias Larissam ducere,
delectos militum tribunos iussit: ipse cum equitatu
Limnæam ad Philippum venit. Aduentu cōsulis de
ditio sine cunctatione est facta, traditumque præsidium
regium, & cum iis Athamanes. Ab Limnæa Pelli
næum consul proficiscitur. Ibi primi Athamanes
tradiderunt sese: deinde & Philippus Megalopoli
fuisse, cui decedenti de præsidio cum obuiis forte
salutari iussit: ipse congressus fratrem haud sâne de
coro maiestati suæ ioco appellauit. deductus inde
ad Cos. custodiri iussus: & haud ita multo post in
vinculis Romam missus. cætera multitudo Atha
manum aut militum Antiochi regis, quæ in præsi
dio deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Phi
lippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia ho
minum. Consul Larissam est profectus, ibi de sum
ma belli consultaturus. in itinere ab Pieria & Me
tropoli legati tradentes vrbes suas occurrerūt. Phi
lippus Athamanum præcipue captiuis indulgenter
habitis, ut per eos conciliaret gentem: nactus spem
Athamanæ potiundæ, exercitum eo duxit, præmis
sis in ciuitates captiuis. Et illi magnam auctoritatē
apud populares habuerunt, clementiā erga se regis
iū presentis maiestas aliquos in fide continuisset,
Romanis traderetur Philippo iam pridem hosti, &
cum cōiuge ac liberis regno excessit, Ambraciamque

se contulit. ita Athamania omnis in ius ditionis Philippi concessit. Consul ad reficienda maxima inuenta, quæ & navigatione & postea itinere exigata erant, paucos Latissæ moratus dies, velox parato modica quiete exercitu, Cratonem esse profectus. Venienti Pharsalus, Scotussa & Phera, quæ in eis præsidia Antiochi erant, deduntur. ex his locis rogatis qui manere secum vellent, mille volens Philippo tradit, cæteros inermes Demetriadem mittit. Proernam inde recepit, & quæ circa campum stella erant. Ducere tum porro in sinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus, sup quas sita Thermaei sunt, deserta vrbe iuuentus omnis armata, vias & itinera insedit, & in agmen Romanum ex prioribus locis incursum. Consul primo mittere, ex propinquo colloquentes deterrent eos a vi, virore, posteaquam perseverare in incepto videretur, cum duorum signorum militibus circummissis, interclusit ad urbem iter armatis, vacuum, eam cepit, tum clamore ab tergo captae urbis motu, refugientium vndiq; ex sylvis insidiatorum excofacta est. A Thaumacis altero die consul ad Spertachium amnem pervenit, inde Hypataeorum ager vastavit. Cum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus: qui iam tum cernens nihil se ex Græcia propinquam Chalcide hyberna & infames nuptias perferre, Aetolorum vana, promissa inculcare, & Thaumacis Annibalem vero non ut prudentem tantum vitare, sed prope vatem omnium quæ tum evenirent, adverteri. ne tamen temere cœpta segnitia insuper exacerteret, nuncios in Aetoliam mittit, ut omni cōtracta iuventute cōvenirent. Iam & ipse eo decem milia fere peditum ex iis qui postea venerant ex Asia, expleta, & equites quingentos duxit. Quo cum esset

quanto pauciores quam vnquā antea convenissent: & principes tantummodo cum paucis clientibus essent, atque ii dicerent tantummodo cum paucis clientibus essent, plurimos ex civitatibus suis evocarent, nec auctoritatem, nec gratiam, nec imperio aduersus detestantes mirabantur in Asia, & ab suis qui morabatur in Asia, & ab sociis qui ea in quorum spem vocauerant, non præstabant, intra saltum Thermopylarum sese recepit. Id iugum, sicut Apennini dorso saltum Thermopylarum, ita medium Græciam dirimit, ante & Perræbia, & Magnesia, & Thessalia est, & Phthiotæ Achæi, & sinus Maliacus intra fauces ad meridiem vergunt Aetoliæ, pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Boeotia, adiunctaque insula Eubœa, & excurrente in altum velut promontorio Attica terra sita ab tergo, & Peloponnesus. Hoc iugum ab Leucade & mari ad occidentem, verso per Aetoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens, ea aspera rupesque interiectas habet, ut non modo exercitum calles inueniant, extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorum quod altissimum est, Calidromon appellatur: in cuius valle ad Maliacum sinum vergente, iter est non latius quam sexaginta passus. hæc vna militaris via est, qua traduci exercitus non prohibeantur, possint. ideo Pylæ, & ab Alpæ locus appellatur, nobilis Lacedæmonio pugna. Haudquaquam parum animo Antiochus intra portas loci eius castris positus, munitionibus insuper saltum impediēbat. & cum duplici vallo fossaque, & muro etiam qua res postulabat, ea

multa copia passim iacentium lapidum petra-
set omnia: satis fidens, nunquam eam Romam
exercitum facturum, A. tolos ex IIII. millibus
enim conuenerant) partim ad Heracleam petra-
obtinendam, quæ ante ipsas fauces posita est,
tim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubio
sulem oppugnaturum, & iam multis nunciis
circa Hypatam omnia euasari. Consul depo-
tus Hypatensem primo, deinde Heracleensem
inutili utrobique auxilio A. tolorum, in ipsa
bus prope fontes calidarum aquarum aduen-
gem castra posuit. A. tolorum utrique man-
racleam sese incluserunt. Antiochum, cui prius
hostem cerneret, satis omnia permunita & pro-
obsepta videbantur: timor deinde incessit, ne
per imminencia iuga calles inueniret ad trans-
Romanus. nam & Lacedæmonios quondam
Persis circumitos fama erat, & nuper Philippum
iisdem Romanis. itaque nuncium Heracleam
tolos mittit, ut hanc saltem sibi operâ eo bello
starent, ut vertices circa montium occuparent
derentq; ne qua transire Romanus posset. Hoc
cicio audito, dissenso inter A. tolos orta est. par-
perio parendum regis atq; eundem censebant
subsistendum Heracleæ ad utramque fortunam
sive victus a consule rex esset, in expedito habere
integras copias ad opem propinquis ferendam
ciuitatibus suis: siue vinceret, ut dissipatos in
gam Romanos persequerentur. Vtraque pars
mansit modo in sententia sua, sed etiam executi
consilium: duo millia Heracleæ substiterunt,
trifariam diuisa, Callidromum & Rhoduntia,
chiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) occupare
re. Consul posteaquam in sessa superiora loca ad-
p-

tolis vidit, M. Porcius Catonem & L. Valerium Flac-
cum consulares legatos cum binis millibus delecto-
rum peditum ad castella A. tolorum, Flaccum in Rho-
duntiam & Tichijunta, Catonem in Callidromum
mittit. ipse priusquam ad hostem copias admo-
ueret, vocatos in concionem milites, paucis est allo-
cutus: Plerosque omnium ordinum, milites, inter
vos esse video, qui in hac eadem prouincia T. Quin-
tii ductu auspicioq; militaueritis. Macedonico bel-
lo in exuperabilis magis saltus ad amnem Aon fuit,
quam hic: quippe portæ sunt hæc: & vnus inter duo
maria clausus omnibus velut naturalis transitus est.
munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt,
& validiores impositæ. exercitus hostium ille & nu-
mero maior, & militum genere aliquanto melior:
quippe illie Macedones Thracæque & Illyrii erant,
ferocissimæ omnes gentes: hic Syri & Asiatici Græ-
ci sunt, leuissima genera hominum, & seruituti na-
ta: rex ille bellicosissimus, exercitatus iam inde ab
iuuenta finitimis Thracum atque Illyriorum & cir-
ca omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnem
vitam omittam, is est, qui cum ad inferendum po-
pulo Romano bellum ex Asia in Europam transi-
set, nihil memorabilius toto tempore hybernorum
gesserit, quam quod amoris causâ ex domo priuata
& obscuri etiam inter populares generis uxorem
duxit: & nouus maritus velut saginatus nuptialibus
conis, ad pugnam processit. Summa virium speiq;
eius in A. tolis fuit, gæte vanissima & ingratiissima, ut
prius vos experti estis, nunc Antiochus experitur. nã
nec conuenerunt frequentes, nec contineri in castris
potuerunt, & in seditione ipsi inter se sunt: & cum
Hypatam tuendam, Heracleamque depoposcissent
neutrâ tutati, pars refugerunt in iuga montium,

pars Heracleæ inucluserunt sese. Rex ipse con-
 nūquam æquo tempore non modo cōgredi se vo-
 gnam audere, sed ne castra quidem in aperto
 re, relicta omni ante fe regione ea quam fe nobis
 Philippo admissæ gloriabatur, condidit se intra
 pes: ne ante fauces quidem saltus, vt quondam
 cedzmonios fama est, sed intra penitus retrahē-
 stris. quod quantum interest ad timorem offe-
 dum, an muris alicuius vrbs obsidendi se
 rit? Sed neq; Antiochum tuebuntur angustia:
 Atolos vertices illi quos ceperunt, satis vndiq;
 uisum atq; præcautum est, ne quid aduersus
 pugna præter hostes esset. Illud proponere an-
 vestro debetis: non vos pro Græcia liberare
 dimicare (quanquam is quoque egregius titulus
 fer, liberatam a Philippo ante, nunc ab Atolis &
 Antiocho liberare,) neque ea tantum in præmi-
 vestrum cessura, quæ nunc in regis castris sunt,
 illum quoque omnem apparatus, qui indies ad
 phæo expectatur, prædæ futurum: Asiam deinde
 Syriamq; & omnia vsq; ad ortus solis disten-
 regna imperio Romano apturos. Quid deinde
 erit, quin ab Gadib, ad mare rubrum Oceano
 terminemus, qui orbem terrarum amplexu fini-
 omne humanum genus secundum deos nomen
 manum veneretur? In hæc ita præmia digno
 rate animos, vt crastino die bene iuuantibus mi-
 cie decernamus. Ab hac concione dimissi milites
 priusquam corpora curarent, arma telaque para-
 Luce prima signo pugne proposito, instruit acie.
 consul arcta fronte, ad naturam & angustias lo-
 Rex postea equum signa hostium conspexit, & ipse
 copias eduxit. Leuis armature pars ante vallum
 primo locauit, tñ Macedonum robur, quos satius
 phæo

phoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas munitiones constituit. his ab sinistro cornu iacularum sagittariorumq; & funditorum manu sub ipsis radicibus montis posuit, vt ex alioꝝ loco nuda latera hostium incernerent. ab dextro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, qua loca vsq; ad mare iniua palustri limo & voraginibus claudunt, elephantos cum assuetu praesidio posuit: post eos equites, tum modico intervallo relicto, ceteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locati, primo facile sustinebant Romanos, tentantes ab omni parte aditus: multū adiuuantib; qui ex loco superiore fundis, velut nimbū glādes & sagittas simul ac iacula ingerebāt. deinde vt maior nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsī loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt. Inde ex vallo prope alterum vallum hastis prae se obiectis fecerunt, & ita modica altitudo valli erat, vt & loco superiore et pugnandum suis praeretur: & propter longitudinem hastarum subiectum haberet hostem. Multi temere subeuntes vallum transiit: sunt & aut incepto irrito recessissent, aut plures cecidissent: ni M. Porcius abiugo Callidometri cecidit inde Aetolis, & magna ex parte caesis (incautos enim & perososque sopitos oppresserat) super eadem fortuna ad Tichiunta & Rhoduntiam, necedones, quique alii in castris regis erant, fuerat. Madum procul nihil aliud quam turba & agmen apparebat. Aetolos credere visa procul pugna subsidio venire, ceterum vt primum signaque & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente paor omnes cepit, vt abiectis armis fugerēt. Es

munimenta sequētes impediunt, & angustia-
lis per quam sequendi erant: & maxime omni-
quod elephanti nouissimi agminis erant, quos
des ægre præterire, eques nullo poterat modo
mentibus equis, tum ultimumque inter se maiorem
quam in prælio edentibus. aliquantum tempo-
direptio castrorum tenuit. Lilzum tamen eo
persecuti sunt hostem. Multis in ipso itinere
captisque, non equis virisque tantum, sed etiam
phantis, quos capere non potuerant, interfectis
castra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ip-
pugnæ tempus ab Ætolis Heracleam obtinere
pessidit, sine villo haud parum audacis incepti
ctu fuerant. Consul noctis insequentis tertiam
lia præmissis equitatu ad persequendum hostem
signa legionum prima luce inquit. Aliquantum
præceperat rex, ut qui non ante quam Elatiz ad-
fuso constiterit cursu: ubi primum reliquis pug-
que & fugæ collectis, cum per exigua manu seu-
mum militum Chalcidem se recepit. Romanus
quitatus ipsum quidem regem Elatiz affecit
est, sed magnam partem agminis aut lassitudi-
substantis, aut errore, ut qui sine ducibus per
ta itinera fugerent, dissipatos oppresserunt. nec
ter quingentos, qui circa regem fuerant, extra
exercitum quisquam effugit: etiam ex X. millibus
litum, quos Polybio auctore traiecit secum re-
in Græciam scripsimus, exiguus numerus. Quod
Antiatii Valerio credamus, L. X. millia milia
in regio exercitum scribent: XL. inde millia cecidit
supra V. millia capta cum signis militariis. CCL. ex
Romanorum CL. interfecti sunt. Consule per Rhodum
dem & Boeotiam exercitum ducente, cōscie delecta-
nis ciuitates cum velamentis ante portas stabant

metu ne hostiliter diriperentur: ceterum per omnes
dies haud secus quam in pacato agro sine violati-
one villius rei agmen processit, donec in agrum Co-
sita in templo Mineræ Itonæ iram accendit: per-
missumque militi est, ut circumiectum templo a-
grum popularetur. deinde cogitatio animum sub-
iit, cum communi decreto Boeotiorum posita es-
set statua, indignum esse in vnum Coronensem
agrum scuire, reuocato extemplo milite finis po-
pulandi factus: castigati tantum verbis Boeoti ob-
ingratum in tantis, tamque recentibus beneficiis a-
nimum erga Romanos. inter ipsum pugna tem-
pus X. naues regiae cum præfecto Isidoro ad Thro-
nium in sinu Maliaco stabant. eo grauis vulneribus
Alexander Acarnan nuncius aduersæ pugnae cum
per fugisset, trepidæ inde recenti terrore naues Ce-
xander. Tres quæ ex Asia profectæ eundem portum te-
dierunt. Isidorus ab Ceneo Demetriadem, si forte
eo deferret fuga regem, traiecit. Per eosdem dies
A. Attilius præfectus Romanæ classis magnos regi-
os commeatus iam fretum, quod ad Andrum insu-
lam est, præteruectos excepit. alias misit, alias ce-
pit naues, quæ nouissimæ agminis erant, cursum in
Asiam verterunt. Attilius Piræum, vnde profectus
erat, cum agmine captiuarum nauium reuectus, ma-
gnam vim frumenti & Atheniensibus & aliis eius-
dem regionis focis diuisit. Antiochus sub aduen-
tum consulis a Chalcide profectus, Tenum primo
tenuit, inde Ephesum transmisit. Consuli Chalci-
dem venienti portæ patuerunt, cum appropinquā-
te eo Aristoteles præfectus regis vrbe excessisset, &

extera vrbes in Euboea sine certamine tradidit. cosq; per dies omnibus perpacatis, sine villis, vrbs exercitus Thermopylas reductus, multis destia post victoriā, quam ipsa victoria laudat. Inde consul M. Catonem, per quē quæ gesta sunt senatus populusq; Romanus haud dubio auferret, Romam misit. Is à Creusa (Thespianum) emporiū est, in intimo sinu Corinthiaco retraxit. Patras Achaiz petit: a Patris Corcyram viginti milia atque Acarnaniz littora legit. atque Hydruntum Italię traiecit. quinto die inde per itinere Romam ingenti cursu peruenit. M. Junius ingressus vrbe, a porta ad prætorem M. Junium iter intendit. Is prima luce senatum vocavit. L. Cornelius Scipio aliquot diebus ante a comitiis dimissus, cum adueniens audisset prægressum tonem, in senatu esse, superuenit exponenda gesta essent. Duo inde legati iussu senatus in actionem sunt producti: atque ibi eadem quæ acta de reb. in Ætolia gestis exposuerunt. Supplicatio in tridui decreta est: & vt XL. hostiis maioribus, quibus diis ei videretur, sacrificaret. eisdem dies & M. Fulvius Nobilior, qui biennio ante prætor in vltiori Hispaniam erat profectus, ouans vrbe est ingressus. Argenti bigati prætulit CXXX. millia: & extra numeratum XL. Ætolia pondo argenti: auri pondo CXXVII. Ætolia consul ab Thermopylis Heracleam ad Ætoliam misit: vt tunc saltem experti regiam vanitatem resipiscerent: traditaque Heraclea, cogitare vellent ab senatu seu furoris sui seu erroris vellent. Et ceteras Græcię ciuitates defecisse eo bello. Et optime de se meritis Romanis: sed quia post fugam regis, cuius fiducia ab officio decessissent, non

differt pertinaciam culpæ, in fidem receptas esse. Ætolos quoque, quanquam non secuti sint regem, sed accersierint, & duces belli non socii fuerint: si poenitere possint, posse & incolumes esse. Ad ea cum pacati nihil responderetur, appareretque articuli integrū restare, & rege superato bellum Ætoliceam mouit: eoque ipso die, vt situm nosceret. Sita est Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo, arcem imminentem loco alto & vndique præcipiti habet. Contemplatus omnia quæ noscenda erant, quatuor simul locis aggredi vrbe constituit. a summe Asopo, qua & gymnasium est, L. Valerium operibus atq; oppugnationi præposuit: arcem extra muros, quæ frequentius prope quā vrbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit a sino Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Brabium: ab altero amniculo quem Melena vocant, aduersus Dianę templum, Ap. Claudium opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies tures arietesque, & alius omnis apparatus oppugnandarum vrbum perficitur: & cum ager Heraclienfis paluster omnis, frequensque proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam suppeditabat, tum quia refugia intra moenia Ætoli, desertaque, in vestibulo vrbs erant tecta, in varios vsus non tigna modò & tabulas, sed laterem quoq; & camenta & saxa variorum magnitudinis præbebant. Et Romani quidem Ætoli contra armis vrbe oppugnabant. arietes quaterentur muri, non laqueis, vt solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequen-

tes quidam ignes etiam quos aggeribus iniicerent
ferebant. fornices quoque in muro erant apertae
currendum: & ipsi cum pro dirutis reficerent in ho-
ros, crebriores eos, vt pluribus crumperetur in ho-
stem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum in-
tegrae vires erant, & frequentes & impigre fecerant
indies deinde pauciores, & segnius. etenim cum
multis vrgerentur rebus, nulla eos res aeque ac vi-
gilae conficiebant: Romanis in magna copia mi-
tum succedebat aliis in stationem aliorum, & ita
los propter paucitatem eisdem dies noctesque
duo labore vrgerent, per IIII. & XX. dies, ita
nullum tempus vacuum dimicatione esset. ad-
sus quatuor e partibus simul oppugnantem hostem
nocturnus diurno continuatus labor est. Cum finis
gatos iam Aetolos sciret Cos. & ex ratione tempo-
ris, & quod ita transfuga affirmabant, tale con-
um inuit. media nocte receptui signum dedit
ab oppugnatione simul omnes milites deducere
vsque ad tertiam diei horam quietos in castris re-
nuir: inde coepit oppugnatio ad mediam. rursus
noctem perducta est, intermissa deinde vsque ad
tertiam diei horam. Fatigationem rati causam esse
Aetoli non continuanda oppugnationis, quae & ipsi
affecerat: vbi Romanis datum receptui signum
fuit, veluti ipsi quoque hoc reuocati, pro se quisque
ex stationibus decedebant: nec ante tertiam diei
horam armati in muris apparebant. Consul cum
nocte media intermisset oppugnationem, quan-
ta vigilia rursus ab tribus partibus summa vi aggre-
sus, ab vna T. Sempronium tenere intentos mi-
tes, signumque expectare iussit: ad ea in nocturno
tumultu vnde clamor exaudiretur, haud dubie
tus hostes concursuros. Aetoli pars sopiti affecta le-

bore ac vigilis corpora ex somno moliebantur: parte
vigilantes adhuc ad strepitum pugnantium in te-
nebris currunt. Hostes partim per ruinas iacentis
tentant. aduersus quos vndique ad opem ferenda
concurrunt Aetoli. Pars vna in qua aedificia extra
vrbem erant, neque defenditur neque oppugnatur:
sed qui oppugnarent, intenti signum expectabant,
defensor nemo aderat. iam dilucescebat, cum signu
consul dedit: & sine vilo certamine partim per semi-
rata, partim scalis integros muros transcendere
Simul clamor inde capti oppidi est exauditus, vn-
dique Aetoli desertis stationibus in arcem refugiunt.
Oppidum victores permissu consulis diripiunt: non
tam ab ira, nec ab odio, quam vt milites coercitus in-
tor receptis ex potestate hostium vrbibus, aliquo
tandem loco fructum victoriae sentiret. Reuocatos
inde a medio ferme die milites cum in duas diuisis-
set partes, vnam radicibus montium circunduci ad
rupem iussit: quae fastigio altitudinis par, media
valle velut abrupta ab arce erat: sed adeo prope ge-
minata cacumina eorum montium sunt, vt ex ver-
tice altero conici tela in arcem possent, cum dimi-
dia militum parte consul, ab vrbe ascensurus in ar-
cem, signum ab iis qui ab tergo in rupem euasuri e-
rant, expectabat. Non tulere qui in arce erant Ae-
toli, primum eorum qui rupem ceperant, clamo-
rem, deinde impetum ab vrbe Romanorum: & fra-
tionem animis, & nulla ibi praeparata re ad ob-
foeminis diutius tolerandam: vtpote congregatis
vix capere, nedum tueri multitudinem tantam pos-
set. itaque ad primum impetum abiectis armis de-
diderunt sese. Traditus inter ceteros principes Ae-

tolorum & Damocritus est, qui principio belli decretum Aetolorum, quo accerendum Antiocho censuerant, T. Quintio poscenti responderat, Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent, eam ferociam maius victoribus gaudium tradidit fuit. Eodem tempore quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex composito oppugnabant, Thermopylas cum consule redeunte ex Beroia, ut victoriam ipsi populoque Romano gratularentur, excusaretq; quod morbo impeditus bello non interfuisset, congressus. inde diuersi ad duas simul oppugnandas vrbes profecti, inter sunt septem milia ferme passuum, & quia Lamia posita est in terculo: tum regionem ea maxime despectat oppugnata breue intervallum videtur, & omnia in conspectu sunt: cū enixe velut apposito certamine Romani Macedonesque diem ac noctem aut in operibus aut in praeliis essent: hoc maior difficultas Macedonibus erat, quod Romani aggere & vineis, & omnibus supra terram operibus, subter Macedones cuniculis oppugnabant: & in asperis locis silices impetrabilis ferro occurtebat. & cum periculum procederet inceptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederet: haud dubium si prius Heraclea capta foret, Romanis se potius quam sibi dedituri essent, suamque gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset. Nec enim opinio est frustrata: confestim enim ab Heraclea capta nuncius venit, ut oppugnatione abstinere. Aequius esse Romanos milites qui acie dimicassent cum Aetolis, praemia victoriae habere. Ita successum ab Lamia est, & propinquae cladis urbis ipsae ne quid simile paterentur, effugerunt. Paucis prius quam

quam Heraclea caperetur diebus, Aetoli concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miserunt: inter quos & Thoas idem qui & antea missus est. mandata erant, ut ab rege peterent primum ut ipse Graeciam terrestribus navalibusque copiis in Aetoliam traiceret: deinde si qua ipsum teneret res, pecuniam & auxilia mitteret. id cum ad dignitatem eius fidemque pertinere, non prodi socios, tam etiam ad incolumitatem regni non sinere Romanos omni cura vacuos, cum Aetolorum gentem suffulissent, omnibus copiis in Asiam traicere. Vera itaque in praesentia pecuniam, quae ad usus belli necessaria erat, legatis dedit: auxilia terrestria navalique affirmavit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipsum haud inuitum morantem, ut exactor praesens promissorum adesset. Ceterum Heraclea capta fregit tandem animos Aetolorum: & post paucos dies quā ad bellum renouandum belli consiliis, regem in Asiam miserant legatos: abiectis miserunt. Quos dicere exorfos consul interfatus, cum alia sibi praeuertenda esse dixisset: redire Hypatam eos, datis diebus X. induciis, & L. Valerio Flacco cum iis misso, iussit: ei quae secum acturi fuissent, exponere: & si qua vellent alia. Hypatam ut est ventum, principes Aetolorum apud Flacum concilium habuerunt, consultants, quonā agendum modo apud consulem foret. Parantibus iis antiqua iura foederum ordini, meritaque in populum Romanum, abstinere iis Flacco iussit: quae ipsi violassent: confessionem iis culpe magis profuturam, & totam in preces orationem versam. nec enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia spes salutis posita esse. & sic super

pliciter agentibus iis adfuturum, & apud consulem
 & Romæ in senatu eo quoque enim mittendos se
 re legatos. Hæc vna via omnibus ad salutem viâ est
 ut in fidem se permitterent Romanorum ita enim
 & illis violandi supplices verecundiam se impo-
 tuos: & ipsos nihilominus suæ potestatis fore
 quid melius fortuna ostendisset. Posteaquam
 consulem ventum est, Phaneas legationis principem
 longam orationem, & varie ad mitigandam iram
 victoris compositam, ita ad extremum finiuit
 diceret Atolos se suæque omnia fidei populi &
 mani permittere. Id consul ubi audiuit. Etiam at-
 etiam videte, inquit, Atoli, ut ita permittatis. Tum
 decretum Phaneas, in quo id diserte scriptum est
 ostendit. Quando ergo, inquit, ita permittitis, po-
 stulo, ut mihi Dicæarchum ciuem vestrum, & Ne-
 netam Epirotam (Naupactum is cum præsidio in-
 gressus ad defectionem compulerat) & Aminan-
 drum cum principibus Athamanum, quorum con-
 silio ab nobis defecistis, sine mora dedatis. Prope-
 centem interfarus Romanum Phaneas: Non in ser-
 uirute, inquit, sed in fidem tuam nos tradimus
 & certum habeo te imprudentia labi, qui nobis im-
 peres, quæ moris Græcorum non sint. Ad hæc Cal-
 Nec hercule, inquit, magnopere nunc curo quid At-
 toli satis ex more Græcorum factum esse censeam
 dum ego more Romano imperium id habeam
 dedito modo decreto suo, ante armis victos. Itaque
 ni prope sit quod impero, vinciri vos iam in be-
 afferrique catenas, & circumstiteret, lietores iussit
 Tum fracta Phaneæ ferocia, Atolisque aliis est: &
 tandem cuius conditionis essent, sentire. & se qui-
 dem Phaneas, & qui adsint Atolorum, seire faci-
 enda esse quæ imperentur, dixit: sed ad discernenda
 ea non

et concilio Atolorum opus esse: ad id petere, ut
 decem dierum inducias daret. Petente Flacco pro
 Atolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum est. Vbi
 cum in concilio delectorum, quos Apocletos vo-
 cant, Phaneas & quæ imperarentur, quos Apocletos vo-
 prope accidissent, exposuissent: ingemuerunt quidem
 principes conditioni suæ, patendum tamen victori
 censebant: & ex omnibus oppidis conuocandos A-
 tolos ad concilium. Posteaquam vero omnis coa-
 cta multitudo eadem illa audiuit, adeo scuitia im-
 perii atque indignitate exasperati animi sunt: ut si
 in pace fuissent, illo impetu iræ concitari potuerint
 ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum
 quæ imperarentur: quoniam modo enim utique re-
 gem Animandrum se tradere posse? & spes forte
 oblata, quod Nicander eo ipso tempore ab rege
 Antiocho veniens impleuit expectatione vana mul-
 titudinem, terra marique ingens parari bellum. Is
 duodecimo die quam conscenderat nauem, in A-
 toliam perfecta legatione rediens, Phalarum in si-
 nu Maliaco tenuit. Inde Lamia pecuniam cum de-
 uexisset, ipse cum expeditis vespere prima inter Ma-
 cedonum Romanaque castra medio agro dum Hy-
 pedonum: deductusque ad regem est, nondum con-
 spicis, non hostis aduentu motus Philippus, accum-
 bere eum, epularique iussit: atque inde dimissis aliis
 solum retentum, ipsum quidem de se timere quic-
 quid vult. Atolorum praua consilia, atque in i-
 mum Romanos, deinde Antiochum in Græciam ad-
 duxissent. sed præteritorum, quæ magis reprehen-
 di quam corrigi possint, oblitum se, non facturum

ut insulset aduersis rebus eorum. Aetolos quosque finire tandem aduersus se odia debere: & Nicandri priuatum eius diei quo seruatus a se foret, meminerunt. Ita datis qui in tutum eum prosequerentur, Hypocletem peruenit. M. Acilius vendita aut concessa militum ca Heracleam praeda, posteaquam nec Hypatae cuncta esse consilia, & Naupactum concurrere, ad eos, ut inde totum impetum belli sustinerent, aduenit: praemisso Ap. Claudio cum IIII. millibus militum, ad occupanda iuga, qua difficiles transiunt montium erant, ipse Oetam ascendit: Herculeum sacrificium fecit in eo loco quem Pyram, quodam mortale corpus eius dei sit crematum, appellamus. inde toto exercitu profectus, reliquum iter ventis expedito agmine fecit. Ut ad Coracem est ventum, (mons est altissimus inter Callipolim & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine praecipitata cunctis, ipsi oneribus sunt, & homines vexati. & facile apparebat quam cum inerti hoste res esset, qui tam impeditum saltum, nullo praesidio ut claudere transitum, insedisset. Tum quoque vexato exercitu ad Naupactum descendit: & vno castello adueniens arcem posito, ceteras partes urbis, diuisis copiis praefixit moenium, circumfedit. nec minus operis laboraque ea oppugnatio quam Heraclae habuit. Eodem tempore & Messene in Peloponneso ab Achaeis, quo concilii eorum recusaret esse, oppugnari coepta est. Etenim duae ciuitates Messene & Elis extra conuium Achaicum erant, cum Aetolis sentiebant. Et tamen post fugatum ex Graecia Antiochum legatos Achaeorum lenius responderant: dimisso praesidio regio cogitaturos se, quid sibi faciendum esset, Messenii sine responso dimissis legatis mouerunt bellum.

bellum: trepidique rerum suarum, cum iam ager effuso exercitu passim viretur, castraque prope urbem poni viderent, legatos Chalcidem ad T. Quintium auctorem libertatis miserunt, qui nunciarent, Messenios Romanis, non Achaeis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis extemplo profectus Quintius, Megalopolim ad Diophanem Pr. Achaeorum misit: qui extemplo reducere eum a Messene exercitum, & venire ad se iuberet. Disco paruit Diophanes: & soluta obsidione expeditum oppidum inter Megalopolim Messenemque posuit, Quintio occurrit. & cum causas oppugnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem sine auctoritate sua conatus esset, dimittere exercitum iussit: nec pacem omnium bono partem turbare. Messenii imperauit ut exules reducerent, & Achaeorum concilii essent: si qua haberent, de quibus aut recusare, aut in posterum cauere sibi vellent, Achaeorum ad se venirent. Diophanem concilium cyntho intertempore sibi praebere iussit: ibi de Zastulauit ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat: eam mercedem Amicitum in superiorem partem. & tolli liceret: qua expeditione fractis animis, & Aetolos compulsi ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitum insulae praefecit: postea per bellum quo se ad munia belli reuocato, Hieroclem Agrigentinum successorem misit. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminadrumque a Philippo Athamania pulsum, missis viro ad Diophanem praetorem Achaeorum nunt-

ciis, pecuniam pactus, insulam Achæis tradidit. *Idem*
premiu belli suum esse, æquum censebant Ro-
mani. non enim M. Aciliu cos. legionesq; Romæ
mas Diophani & Achæis ad Thermopylas pugna-
Diophanes aduersus hæc purgare interdum solo
gentemque interdum de iure facti disserere. *Idem*
dam Achæorum & initio eam se rem asperrant
testabantur, & tunc pertinaciâ increpitabant per-
toris auctoribusque iis decretum est, vt T. Quinti-
ea res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersus
tibus asper, ita si cederes, idem placibilis. *Idem*
gitur contentione vocis vultusque: Si vilem
quit, possessionem eius insulæ censerem Achæis
se, auctor essem senatui populoq; Romano, vt eam
vos habere sinerent. cæterum sicut testudinem, vi-
collecta in suum tegimen est, tutâ ad omnes ictu
video esse, vbi exierit partes aliquas, quodcumque
nudaui, obnoxium atque infirmum habere: haud
dissimiliter vos Achæi clausos vndique mari, quæ
intra Peloponnesi sint terminos, ea & iungere vo-
bis, & iuncta tueri facile: simul auuiditate plura am-
plectedi, hinc excedatis: nuda vobis omnia, quæ ex-
tra sint, & exposita ad omnes ictu esse. Assentiente
omni concilio, nec Diophane ultra tendere auto-
Zacynthum Romanis traditur. Per idem tempus
Philippus rex proficiscentem cos. ad Naupactum
percontatus, si se interim quæ defecissent ab soci-
etate Romana vrbes, recipere veller: permittente
co, ad Demetriadem copias admoit, haud ignaru
quanta ibi tum perturbatio esset. Desituti enim
ab omni spe cum desertos se ab Antiocho, spe-
nullam in Ætolis esse cernerent: dies noctesq; Antio-
Philippi hostis aduentum, aut infestiorum etiam
quo iustius irati erant, Romanorum expectabant.

Turba

Turba erat ibi incondita regionum, qui primo pau-
ci in presidio relictî, postea plures, plerique inermes
ex prælio aduerso fuga delati, nec virium nec ani-
matis ad obsidionem tolerandam habebant. itaq;
premissa Philippo, qui spem impetrabilis veniæ
ostendebant, responderunt patere portas regi. Ad
primum eius ingressum principum quidam vrbe
excesserunt: Eurylochus mortem sibi conscivit. An-
tiochi milites (sic enim pacti erant) per Macedoniâ
Thraciamque (sic enim pacti erant) per Macedoniâ
quis eos violaret, Lyfimachiam deducti sunt. Erant
& paucæ naues Demetriade, quibus præerat Isido-
rus. ex quoque cum præfecto suo dimissæ sunt. In-
de Dolopiam & Aperantiam & Perræbiam quasdam
Quintius recepit. Dum hæc a Philippo geruntur, T.
Naupactum recepta Zacyntho ab Achæico concilio
prope excidiu erat) oppugnabatur: & si capta vi fo-
ret, omne ibi nomen Ætolorum ad internicionem
videbatur venturum. Cæterum quanquam merito
iratus erat Ætolis, quod solos obtrectasse gloriæ
suz, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil au-
toritate sua motos esse, cum quæ tum maxime ac-
ciderant, casura præmonens, a furioso incepto eos
detereretur: tamen sui maxime operis esse credens,
nullam gentem liberatæ a se Græciæ funditus euer-
tis, cepit. Confectim a primis stationibus cognitus
est, vulgatumque per omnes ordines Quintium es-
se itaque concursu facto vndique in muros, manus
pro se quisque tendentes, consonante clamore no-
minatim Quintium orare, vt opem ferret ac serua-
ret. Et tum quidem, quanquam moueretur his vo-
cibus, manu tamē abnuat, quidnam opis in se esset.

236 Ceterum posteaquam ad cos. venit: Vtrum facili
inquit, te M. Acilio, quid agatur? an cum satis prope
deas, nihil id magnopere ad summam reipublice
pertinere censes? Erexerat expectatione cos. & quod
expromis, inquit, quid rei sit? Tum Quintius res
quid vides te deuicto Antiocho in duabus rebus
oppugnandis tempus terere, cum iam prope annus
circumactus sit imperii tui? Philippum autem, quod
non aciem, non signa hostium vidit: non solum vi-
des, sed tot iam gentes, Athamaniam, Perræbiam
Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisse: at qui non
tantum interest nostra & totorum opes ac res
minui: quātum non supra modum Philippum
scire: & victoriæ tuæ præmium te militesque
nondum duas vrbes, Philippum tot gentes Graecorum
habere. Assentiebatur his Cos. sed pudor, si irritum
coepo abscederet obsidione, occurreret. tota
Quintio res permissa est. Is rursus ad eam partem
muri, qua paulo ante vociferati & toli fuerant, re-
diit. ibi cū impensius orarent, vt misereretur genti
& totorum, exire aliquos ad se iussit. Phœneas
principesque alii extemplo egressi sunt, quibus
præuolūtis ad pedes: Fortuna, inquit, vestra facit
vt & ira mea & orationi temperem. eueniet
quæ prædixi euentura: & ne hoc quidem reliquum
bis est, vt indignis accidisse ea videantur: ego tam
sorte quadam nutriendæ Græciæ datus, ne in
tis quidem benefacere abstitam: mittere oratores
ad Cos. qui inducias tantum temporis petant
mittere legatos Romam possitis, per quos lenius
de vobis permittatis. ego apud Cos. deprecator
fensorque vobis adero. Ita vt censuerat Quintius
fecerunt: nec aspernatus est legationem Cos. in
eiusq; in diem certam datis, qua legatio renuntiaretur
ab eis

ab Roma posset: soluta obsidio est, & exercitus in
Phocidem missus. Cos. cum T. Quintio ad Achaicū
concilium Ægium traiecit. ibi de Eleis & exilibus
Lacedæmoniorum restituendis actum: & neutra
perfecta res: quia suæ gratiæ referuari eam Achæi, E-
lei per se ipsi, quam per Romanos maluerūt Achæi
contribui concilio. Epirotarum legati ad Cos. ve-
nerunt: quos non sincera fide in amicitia fuisse sa-
derant: pecunia iuuisse eum insimulabantur: lega-
tis ad regem ne ipsi quidem misisse inficiabantur.
his perentibus, vt in amicitia pristina esse liceret: re-
spondit Cos. se vtrum hostium, an pacatorum eos
numero haberet, nondum scire: senatum eius rei
iudicem fore, integram se causam eorum Romam
reicere: inducias ad id dierum X C. dare. Epirotæ
Romam missi senatum adierunt, iis magis quæ non
fecissent hostilia referentibus, quam purgantibus
ea de quibus arguebantur: responsum datum est,
quo veniam impetrasse, non causam probasse vide-
ri posset. Et Philippi regis legati sub idem tempus
in senatum introducti gratulantes de victoria: iis
petentibus, vt sibi sacrificare in Capitolio, donum-
que ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT. M. A. X.
permissum ab senatu. C. pondo coronam auream
posuerunt. Non responsum solum benigne
legatis est, sed Philippi quoque filius Demetrius,
qui obses Romæ erat, ad patrem reduendus legatis
datus est. Bellum quod cum Antiocho rege in Græ-
cia gestum est a M. Acilio Cos. hunc finem habuit.
Alter Cos. P. Cornelius Scipio Galliam provinciam
sortitus, priusquam ad bellum quod cum Boiis ge-
rendum erat, proficisceretur: postulauit ab sena-
tu, vt pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos

Propr. in Hispania inter ipsum discrimen pugna-
uisset. Nouum atque iniquum postulare est vi-
sus. censuerunt ergo, quos ludos in consilio senato-
is, si quam pecuniam uouisset: eos vel de manu-
i mpenſa faceret. eos ludos per dies decem P. Cor-
nelius fecit. Per idem fere tempus ædes matris ma-
gnæ Idææ dedicata est: quam deam is P. Cornelius
aduestam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post
Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in pala-
um a mari detulerat. Locauerant ædē faciendam
S. C. M. Lilius, C. Claudius censores. M. Cornelius
T. Sempronio Coss. tredecim annis postquam
um a mari detulerat. Locauerant ædē faciendam
cata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: Iudici-
ob dedicationē eius facti: quos primos scenicos
isse Valerius Antias est auctor, Megalesia appe-
ros. Item iuuentutis ædem in circo maximo C. Lu-
cinius Lucullus duumuir dedicauit: uouerat eā
decim annis ante Marcus Lilius Coss. quo die
drubalem exercitumque eius cecidit: idem censor
faciendā locauit. M. Cornelio, T. Sempronio Coss.
Huius quoque dedicandæ causā ludi facti: & eo-
minia cum maiore religione facta, quod nouum
Antiocho instabat bellum. Principio eius anni
hæc iam profecto ad bellū, M. Acilio, manente
huc Romæ P. Cornelio Coss. agebantur: boues
os domitos in Carinis per scalas peruenisse in
gulas ædifici, proditiū memoriæ est. eos uiuos
buri, cineremque eorum deici in Tyberim aru-
ces iusserunt. Taracina & Amiterni nuntiarum
aliquoties lapidibus pluuisse. Minturnis, ædē Iouis
& tabernæ circa forum de cælo tactas esse. Vultu-
ni in ostio fluminis duas naues fulmine ictas esse
grassæ. Eorū prodigiorū causā liberos S. C. decem

S. C. decemuir cum adissent, renunciarunt ieiunium
nium instituendum Cereri esse: & id quinto quoque
anno seruandum: & ut nouendiale sacrum fieret,
& unum diem supplicatio esset, coronati supplica-
rent. & Coss. P. Cornelius quibus diis quibusque; ho-
nunc edidissent decemuir, sacrificaret. Placatis diis
in votis rite soluendis, nunc prodigiis expiandis,
in provinciam proficiscitur Coss. atque inde Cn.
Domitius Proconsulem dimisso exercitu Romā de-
cedere iussit: ipse in agrum Boiorum legiones in-
duxit. Sub idem fere tempus Ligures lege sacra
coacti exercitu, nocte improviso castra Q. Minucii
Procos. aggressi sunt. Minucius usque ad lucem intra
vallā militē instructū tenuit intentus, ne qua trās-
cenderet hostis munimenta: prima luce duabus si-
mul portis eruptionem fecit. Nec primo impetu,
quod sperauerat, Ligures pulsi sunt: duas amplius
horas dubium certamen sustinere. postremo cum
alia arque alia agmina erumperent, & integri fessis
succederent ad pugnam: tandem Ligures inter ca-
tera etiam ad pugnam: tandem Ligures inter ca-
pra quatuor vigiliis confecti, terga dederunt. causā su-
minis C. C. C. perierunt. Duobus fere post mensib.
P. Cornelius Coss. cum Boiorum exercitu signis col-
latis egregie pugnavit. Duodetriginta millia hosti-
um cæsa. Antias Valerius scribit: capta tria millia &
quadringentos: signa militaria CX XIIII. equos
ginta septem: ex victorib. mille quadringentos octo-
paraū fidei sit, quia in augendo eo non alius intem-
perantior est, magnā tamen victoriā fuisse apparet,
quod castra capta sunt. & Boii post eam pugna ex-
templo dederunt sese, & quod supplicatio eius

bre suo more factis, duo millia CCCXL. ponti-
bigatorum numerum. CCXXXIII. militibus
qui currum securi sunt, trecentos vicenos quin-
altes dimisit: duplex centurioni, triplex equi.
stero die concione aduocata de rebus ab se ge-
& de iniuria tribuni bello alieno se illigantibus,
victoria fructu se defraudaret, cum deseruisset
lites exauctoratos dimisit. Dum hæc in Italia ge-
tur, Antiochus Ephesi securus admodum de be-
Romano erat, tanquam non transitis in Asia
Romanis. quam securitatem ei magna pars ami-
rum aut per errorem, aut assentando faciebat.
nibal vnus, cuius eo tempore maxima apud regi-
auctoritas erat, magis mirari se aiebat, quod in-
iam in Asia essent Romani, quam venturos dubi-
re. Propius esse in Asiam ex Græcia, quam ex Ita-
in Græciam traicere: & multo maiorem cantum
Antiochum quam Ætolos esse. neque enim mi-
minus quam terra pollere Romana arma. iam-
dem classem circa Maleam esse. audire se nup-
nouas naues, nouumque imperatorem rei gere-
de causa ex Italia venisse. itaque desineret Anto-
chus pacem sibi spe vana facere. in Asia & de
Asia breui terra marique dimicandum eum
manis esse, & aut imperium adimendum orbem
rarum affectantibus, aut ipsi regnum amittendu-
Vnus vera & promidere & fideliter prædicere
itaque ipse rex naubus quæ paratæ instructæque
xant, Cherfonesum petit, vt ea loca, si forte
venirent Romani, præfidiis firmaret. ceteram
sem Polyxenidam parare & deducere iussit
latotias naues ad omnia exploranda circa in-
dimisit. C. Liuius præfectus Romanæ classis cum
quinquaginta nauib. testis profectus ab Roma
apolim

apolim, quo ab sociis eius ora conuenire iusserat
aperas naues, quæ ex foedere debebantur, Sicilia
inde petit: fretumque Messanâ præteruictus, cum sex
Punicas naues ad auxilium missas accepisset, ab Re-
ginis Loerisq; & eiusdem iuris sociis debitas exegit.
Corcyram, lustrata classe ad Lacinium altum petit.
venisset, quam primâ Græciæ ciuitatem adiit, cū
omnia in Græcia perpacata erant) & vbi classis Ro-
mana esset, posteaquam audiuit circa Thermopyla-
rum saltu in statione Cos. ac regem esse, classem
Piræi stare, maturadū ratus omniū rerū causa, per-
git proinus nauigare Peloponnesum: Samū, Zacyn-
thumq; quia partis Ætolorū maluerant esse pro-
tatione depopulatus, Maleam petit: & prospera nau-
peruenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cum trib. na-
uib. occurrit. cum Æginæ diu incertus concilii fu-
bat, vitum ad tuendum rediret regnum (audie-
parare copias) an nusquam abscederet ab Romanis,
ex quorum fortuna sua penderet. A Piræo A. Atti-
ctis, Romanæ successori quinque & XX. naubus te-
rostratis naubus multis præterea minoribus quæ
aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculato-
tiz erant, Delum traiecit. Eo fere tempore Cos.
Acilius Naupactum oppugnabat. Liuium Deli per
aliquot dies (& est ventosissima regio inter Cyclas
fretis alias maioribus, alias minorib. diuisas) ad-
uersi venti tenuerunt. Polyxenidas certior per dis-
manam classem, nuncios ad regem misit: qui omi-
ssis quæ in Hellesponto agebat, cum rostratis nauib.

quantum accelerare potuit, Ephesum rediit, & consilium extemplo habuit, faciendum ne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negat cessandum, & utique prius conflegendum, quam classis Eumenis, & Rhodiz naues coniungerentur Romanis. ita numero non ferme impares futurasse, ceteris omnibus superiores, & celeritate nauis, & varietate auxiliorum nam Romanas naues, cum ipsas inscite factas immobiles esse, tum etiam, quæ in terram hostium veniant, oneratas committatū venire: suas autem, ut pacata omnia circa se essent, multum etiam adiuturam noticiam militumque; & ventorum, quæ omnia ignaros turbatura hostes essent. Mouit omnes auctor consilii, qui & re consilium executurus erat. Biduum apparatu morati, tertio die C. nauibus, quarum LXX. recte, ceteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierunt. inde cum disset appropinquare iam Romanam classem, reliqua non interfuturus nauali certamini erat: Magesiam quæ ad Sipylum est, concessit ad terrestres copias comparandas. classis ad Cysium portum Erythrorum, tanquam ibi aptius expectatura hostem, contendit. Romani ubi primum aquilonem (ii namque) per aliquot dies tenuerant) ceciderunt, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Agæum mare versum, petunt. inde ad urbem circumuecti naues, commeatuque sumpto, Phocæam traieciunt. Eumenes Elxam ad suam classem profectus, paucis post inde diebus cum quatuor & viginti nauibus, apertis pluribus, paulo a Phocæa ad Romæ nos parantes instructusque se, ad nauale certamen rediit. Inde C. quinquaginta testis nauibus

apertis ferme L. profecti primo aquilonibus transieris cum virgerentur in terram, cogeantur tenui agmine prope in ordinem singule naues ire: deinde ut lenita paululum vis venti est, ad Corycæum portum, qui super Cysium est, conati sunt transire. Polyxenidas, ut appropinquare hostes allatum est, occasione pugnandi lætus, sinistram ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu præte ad pugnam procedebat. Quod ubi vidit Romanus, vela contrahit, malosque inclinat, & simul armamenta componens opperitur insequentes naues. ferme LXX. in fronte erant: quibus ut aquare intenderit: iussis, dolonibus erectis in altum petant, cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogeat: ceterum ut dementis armamentis tumultuari primum ceptum est, & ipsa maxima celeritate potest, concitat naues. ues omnibus in conspectu erant, dux Punicæ nauis tres antecedebant Romanam classem. quibus obpari, dux regie naues: & ut in numero improque latere remos deterunt: deinde transcendunt armati, & deiectis cassisque propugnatoribus, nauem capiunt. Vna, quæ cõpari Marte cõcurrerat, postquam capti alteram nauem vidit, priusquam a tribus simul circumnireretur, retro ad classem refugit. Liuius indignatione accensus, prætoriam nauem in hostes tendit. aduersus quam eadem spe duc, quæ Punicam vnam nauem quam eadem spe duc, quæ Punicam vnam re in aquam remos ab utroque latere remigantes hostium naues ferreas manus inicere:

P.C.

564.

298

T. LIVII DEC. IIII.

LVCIO Cornelio Scipione & Claudio Cos. nulla prius secundum legiones acta in senatus est, quam de Atolis & legatis eorum institueretur quia breuem induciarum diem habebant, & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Graecia redierat, adiuti sunt. Atoli, ut quibus plus in misericordia senatus, quam in causa spei esset, suppliciter egerunt, veteribus benefactis noua pensantes maleficia. ceterum & praesentes interrogationibus vndiq; senatorum confessione magis noxae, quam responsa exprimentium fatigati sunt: & excedens curia iussi, magnum certamen praeberetur: quam misericordia in causa eorum valebat: quam non ut hostibus modo, sed tanquam indomitae infociabili genti succensebat. Per aliquot dies certatum esset, postremo neque dari neque negare pacem placuit. duae conditiones eis latae sunt, vel si natui liberum arbitrium de se permitteret, vel militare talentum darent, eosdemq; amicos atque inimicos haberent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium senatus permitterent, nihil certum responsum est: ita infecta pace dimissi, vrbem eodem die Italia intra XV. dies excedere iussi. Tum de consulum prouinciis coeptum est agi. Ambo Graeciam cupiebant. multum Laelius in senatu pretererat. Is cum senatus aut fortiri aut comparare inter se prouincias cosules iussisset, elegantius factorum quid sibi faciendum esset, cum fratre vno locutus iussusque ab eo permittere audacter senatus renūciat, collegae, facturū se quod is censeret. Cum res aut noua, aut vetustate exemplorum memoria

LIBER VII.

299

iam exoletae, relata expectatione certaminis senatum crexisset, P. Scipio Africanus dixit, si L. Scipioni suo prouinciam Graeciam decreuissent, selectum iterum. Hac vox magno assensu audita sustulit certamen. Experi libebat, vtrum plus regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano Cos. legionibus; Romanis auxilii foret, ac prope omnes Scipioni Graeciam, Laelio Italiam decreuerat. Pr. inde prouincias fortiri, L. Aurunculeius vrbis classem, P. Fulvius peregrinam, L. Aemilius Regillam & Brutios, C. Atinius Siciliam. Consuli deinde, cui Graecia prouincia decreta erat, ad eum exercitum quem a M. Acilio (duae autem legiones erant) accepturus esset, in supplementum addita pedum civium Romanorum tria millia, equites centum, C. C. & adiectum, ut cum in prouinciam venisset, si eret. Alteri Cos. totus novus exercitus decerneret, duae legiones Romanae, & socium Latini nominis XV. millia pedum, equites sexcenti. Exercitum ex Liguriis Q. Minucius (iam enim coeactam prouinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditione venisse) traducere in Boios, & P. Cornelio Procul tradere iussus. Ex agro quo victos bello multo anno conscriptae erant, M. Tutio Pr. datae, & socium Latini nominis pedum X V. millia, equites sexcenti, ad Apulia Brutiosq; obtinendos. A. Cornelio supererat, si ita consuli videretur, ut legiones in Atolia traiectas M. Acilio traderet, si is manere ibi vellent. si Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cum

eo exercitu in Ætolia remaneret. C. Atinium Lebeonem provinciam Siciliam exercitumque a M. Æmilio accipere placuit, & in supplementum ferre ex ipsa provincia, si vellet, pedirum duo millia & centum equites. P. Iunius Brutus in Tuisco exercitum novum, legionem vnam Romanam, & decem millia socium Latini nominis scribere, & quandam gentes equites. L. Æmilium, cui provincia maritima erat, viginti naues longas, & socios navales a M. Iunio Pr. superioris anni accipere iussus, & scribere complere mille navales socios, duo millia pedirum: cumque navibus militibusque in Asiam proficisci, & classem a C. Iunio accipere. Duas Hispanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in annum imperium est, & iidem exercitus decreti: Sicilia Sardiniamque binz eo anno decimz frumenti imperataz. Sicculum omne frumentum in Ætoliam ad exercitum portari iussus: ex Sardinia pars Romanam, pars Ætoliam, eodem quo Sicculum. Priusquam Cos. in provincias proficerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Iunonis Lucinaz templum de coelo tactum erat, ita ut fastigium valuzque deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine ista, & duo homines exanimati. Nurtz sereno satis constabat nimbium ortum, ubi quoque duos liberos homines exanimatos. Terra apud se pluuisse Tusculani nunciabant, & Reatinum mulam in agro suo peperisse. ea procurata, Latinzque instaurata, quod Laurentibus carnis que dari deberet, data non fuerat. Supplicatio quoque earum religionum causa fuit, quibus diis decemurxi ex libris ut fieret, ediderunt. decem ingenoi, decem virgines, patrimi omnes matrimique ad id sacrificium adhibiti, & decemviri nocte lætrentur

tem diuinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priusquam proficeretur, fornice in Capitolio aduersus viam qua in Capitolium ascenditur, cum signis septem auratis, duobus equis, & marmorea duolabra ante fornice posuit. Per eosdem dies principes Ætolorum tres & X L. inter quos Damocritus & frater eius erat, ab duabus cohortibus missis a M. Acilio Romanam deducti, & in Latomias coniecti sunt cohortes inde ad exercitum redire. L. Cornelius Cos. iussit. Legati ab Ptolemao & Cleopatra regib. Ægypti, gratulantes, quod M. Acilius Cos. Antiochum regem Græcia expulisset, venerunt: adhorrantesque ut in Asiam exercitum traicerent. omnia perculsa metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse. reges Ægypti ad ea quæ censuisset senatus, paratos fore. Gratia regib. acta, legatis munera dari iussa, in singulos quaternum millium aris. L. Cornelius Cos. peractis quæ Romæ agenda erant, pro concione edixit, ut milites quos ipse in supplementum scripsisset, qui in Brutiis cum A. Cornelio propretore essent: ut hi omnes idibus Quintilib. Brundisium convenirent. item tres legatos nominavit, Sex Digitium, L. Apustium, C. Fabricium Lusum, qui ex ora maritima undique naues Brundisium contraherent, & omnibus iam paratis, paludatus ab urbe est profectus. Ad V. millia voluntariorum Romanis sociisque, qui emerita stipendia sub imperatore P. Africano habebant, præsto fuere exercitum & nomina dederunt. Per eos dies quibus est profectus ad bellum Cos. ludis Apollinaribus, ad quintum Idus Quintiles coelo sereno interdiu obscurata lux est, cum luna sub orbis solis subisset. Et L. Æmilius Regillus, cui navales provincie cuenerat, eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio negotium

ab senatu datum est, ut XXX quinqueremes, viginti triremes faceret: quia fama erat, Antiochum propter praelium navale maiorem classem aliquanto repare. Aetoli postea quam legati ab Roma retulerant, nullam spem pacis esse, quamquam omnis ora maritima eorum, quae in Peloponnesum versa est, depulata ab Achaëis erat, periculi magis quam damni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coroneum montem occupaverunt. neque enim dubitabant, ad oppugnationem Naupacti eos principibus veris reddituros esse. Acilio, qui id expectari sciebat, satius visum est inopinatam aggredi rem, & Lamiæ oppugnare. nam & a Philippo prope ad exercitum adductos esse, & tunc eo ipso quod nihil tale timerent, opprimi incautos posse. profectus ab Epeiria, primum in hostium terra circa Sperchium minem posuit castra: inde nocte motis signis, primo luce corona moenia est aggressus. Magnus paucorum tumultus, ut in re improvisa fuit: constantius tamen, quia quis facturos crederet in tam subito periculo, cum viri propugnarent, foeminae tela omnis generis saxaque in muros gererent, multifariam scellis appositis, urbem eo die defenderunt. Acilius signo receptui dato, suos in castra medio ferme die reduxit, & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusquam praetorium dimitteret, denuntiavit, ut ante lucem armati paratique essent: nisi expugnata urbem se eos in castra non redituros. Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggressus, cum oppidani iam vires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim duendita, partim diuisa praeda, consilium habitum: quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum ire placuit, occupato ad Coracem ab Aetolis saltu. ne tamen

men segnia assidue essent, & Aetoli non impetrata pacem ab senatu nihilominus per suam cunctationem haberet, oppugnare Acilius Amphissam statuit, ab Heraclea per Oeram exercitus eo ductus. Cum am, sed operibus castra posuisset, non corona, sicut Lamiis simul locis oppugnare urbem est adortus. Plurimum muri, nihil aduersus tale machinationis genus parare, aut comminisci oppidani conabantur. omnis spes in armis & audacia erat: eruptionibusque crebris & stationes hostium, & eos ipsos qui circa locis mutos decussus erat, cum allatum est, successorem Apolloniæ exposito exercitu, per Epirum ac Thessaliā venire. Cum XIIII millibus peditum & quingentis equitibus Cos. veniebat. Iam in sinum mare urbem venerat. & praemissis Hypatam, qui trans urbem iuberent, posteaquam responsum est, nihil nisi ex communi Aetolorum decreto facturos, ne teneret se oppugnatio Hypatæ nondum Amphissam recepra, praemisso fratre Africano Amphissam ducit. Sub adventum eorum oppidani relicta urbe (iam enim magna ex parte nudata moenibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes concessere. Cos. sex millia ferres praerum inde posuit castra. eo legati Athenienses ante dictum est) deinde ad Cos. venerunt, deprecantes pro Aetolis. Clementius responsum ab Africano belli querens, Asiam & regem Antiochum spectantem bello praeferebat: Athenienses non Romanis solum, ut pacem bello praeferebat, sed etiam Aetolis persuadere. Celeriter auctoribus Atheniensibus freques ab

Hypata legatio Ætolorum venit, & spem pacis offermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit: commemorantis multas gentes populosque in Hispania prius, deinde in Africa in fidem suam venisse: in omnibus se maiora clementia reliquit: quæ virtutis bellicæ monime nra reliquit. Perfecta videbatur res, cum aditis Cof. illud responsum retulit, quo fugati a senatu fuerant. Eo tanquam nouo cū isti Ætoli essent, enim nec legatione Atheniensium, nec referre fricani responso profectum videbant. Reditu est, suos dixerunt velle. Reditu inde Hypatæ est, consilium expediebatur. Nam neque vñ de mille lētum daretur, erat: ne permissio libero, arbitrio, in corpora sua sauiretur, metuebant. redire itaq; eosdem legatos ad Cof. & Africanum iussit. petere vt si dare vere pacem, non tantum ostendere, frustates spem miserorū vellent: aut ex summa pecuniæ demerēt, aut permissionem extra ciuitate corpora fieri iuberent. Nihil impetratum vt maret Cof. & ea quoque irrita legatio dimissa est. Scuti & Athenienses sunt: & princeps legationis Echedemus fatigatos tot repulsis Ætolorum complorantes inutili lamentatione fortunam petitis, ad spem reuocauit, auctor inducias sex mensium petendi, vt legatos Romam mittere possent. ditionem nihil ad præsentia mala, quæ vltima essent adiecturam. leuari per multos casus tempore interposito præsentis, clades posse. Auctore Echedemum missi, prius P. Scipione conuenito, per eundem inducias temporis eius quod petebat. Cof. impetrauerit: & soluta obsidione Amphissæ, M. Acilius tradito consuli exercitu prouincia decessit. & Cof. ab Amphissæ Thessaliam repetit, vt per Macedoniam Thraciamq;

Thraciamq; duceret in Asiam. Tum Africanus fratriter quod insistis. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi. quisi imperio nostro fidus est, & iter, & com meatus, & omnia quæ in longo itinere exercitus alit iuuantq; nobis suppeditabit. si is destituat, nihil per Thraciam satis tutum habetis: itaque prius regis animum explorari placet: optime explorabitur, si nihil ex præparato agentem opprimeret qui mittetur. T. Sempronius Gracchus longe tum acerrimus iuuenum, ad id delectus, per dispositos equos prope incredibilibi celeritate ab Amphissæ (inde enim est dimissus) die tertio Pellam peruenit. In conuiuio rex erat, & suspitionem dempsit, nouare eum quicquam velle. Et tum quidem comiter acceptus hospes. postero die com meatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias vbi transitus difficiles erant munias vidit. Hæc referens, eadem qua ierat celestia Thaumata is occurrit consuli. Inde certiore & maiore spe latus exercitus ad præparata omnia in Macedonia peruenit. Venientes regio apparaturatæ & prosecutus est rex. Multa in eo & dextera Africanum erant, quæ commendabilia apud nra comitate, virum sicut ad cætera egregium, inde non per Macedonia modo, sed etiam Thraciam prosequente & præparante omnia Philippo, ad Hellepontum peruentum est. Antiochus post naualem ad Coricū pugnam, cū totam hyemem libellam in apparatus terrestres maritimosq; habuisset, classi maxime reparanda, ne tota maris possessione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, superatum se cum classis abfuisset Rhodiorum, quod si ea quo-

que (nec commissuros Rhodios ut iterū motarentur) certamini adesset, magno sibi navium numerum opus fore, ut virib. & magnitudine classem hostium præqueret. Itaq; & Annibalem in Syriam miserat, & Phœnicum accersendas naues: & Polyxenidam quo minus prospere gesta res erat, eo enixius & easque erant, reficere, & alias parare naues iussit. Ipse Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accersens, etiam in Gallogreciam miserat. Bellicosiores ea tempe te erant, Gallicos adhuc, nondum excolea stirpigenis, seruantes animos. Filium Seleucum in Cilicie reliquerat cum exercitu ad maritimas conueniendas vrbes, quas illinc a Pergamo Eumenes habebat. Phœcæ Erythrisque Romani sollicitabant. Claustra Romana, sicut ante dictum est, ad Canas hybernabat. eo media ferme hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum venit. cum magnam prædam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyatira esset, hortando perpulit. uiam, ut quinque millia militum secum mitterent, missi ingentem prædam intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phœcæ seditio orta, quibusdam Antiochum multitudinis animos auocantibus, quibus hyberna nauium erant, graue tributum, quoque togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis, grauis etiā inopia frumenti, propter quod naues quoque, & præsidium Romanū excessit. vero liberata metu factio erat, quæ plebem in concionibus ad Antiochum traiebat. senatus & opationibus ad Antiochum perfundum censens, defectionis auctores plus apud multitudinem luerunt. Rhodii, quo magis cessatum priore bello erat, eo maturius & quinoctio verno eundem Pausistratum classem præfectum cum sex & triginta naui-

bus miserunt. Iam Liuius a Canis cum XXX. nauibus, & VII. quadrimibus, quas secum Eumenes adduxerat, Hellepontum petebat, ut ad transprepararetur, quem terra venturum opinabatur, Achæorum classem primum aduertit: inde Ilium ascendit, sacrificioq; Mineræ factio, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhœteo, tradentes in fidē ciuitates suas, benigne audiuit. inde ad Hellesponti fauces nauigat: & decem nauibus in statione ad Seston oppugnandam traiecit. Iam subeuntibus armatis muros fanatici Galli primum cum solenni habitu ante portam occurrunt. iussu se matris deū famulos deæ venire memorant ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus, vrbique. Nemo eorū violatus est. mox vniuersus senatus cum magistratibus ad dedendam urbem processit. Inde Abydum traiecit classem. ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pacati responderetur, ad oppugnationem sese expediebant. Dum hæc in Hellesponto geruntur, Polyxenidas regius præfectus (erat autem exul Rhodius) cum audisset profectam ab domo populi suorum classem, & Pausistratum præfectum superbe quædam & contemptum in se concionantem dixisse, præcipuo certamine animi aduersus eū sumpro, nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quam ut verba magnifica eius rebus confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum, qui diceret, & se Pausistrato patrique suæ magno viui, si liceat, fore, & a Pausistrato se restitui in patriam, post se. Cum quoniam modo ea fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctaretur, fidem petenti de agenda communiter rei aut silentio regenda.

Tum internuncius aperit, regiā classem aut totam aut maiorem eius partē Polyxenidam traditurū et precium tanti meriti nullum aliud pacisci, quā reditum in patriam. Magnitudo rei, nec vī crederetur, nec ut aspernaretur dicta, effecit. Panormū Samiæ tempit, ibique ad explorandam rem quæ oblata erat, subsistit. Vltro citroq; nuncii cursare, nec fides in Paulistrato facta est, quam coram nuncio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quæ pollicitus esset, facturum: signoq; suo impressas tabellas mitti eo vero pignore velut auctoratum sibi proditorum ratus est. neque enim eum, qui sub rege vinceret, missurum fuisse, vt aduersus semetipsum indigne manu sua testata daret. Inde ratio simulata prodicionis composita. Omnium se rerum apparatus, non omisurum, Polyxenidas dicere: non remigem, non socios navales ad classem frequentes habiturū, subducitur per simulationem reficiendi quasdam naues, alias in propinquos portus dimisurum, parcas ante portum Ephesi in sâlo habiturum: quas exire res cogeret obiecturus certamini foret. Quam negligentiā Polyxenidam in classe sua habitum Paulistratus audiuit, eam ipse extemplo habuit. paratū nauium ad cōmeatus accersendos Halicarnasum, partem Samum ad urbem misit, vt paratus esset, cum signū aggrediendi a proditore accepisset. Polyxenidas augere simulando errorem subducitur quasdam naues, alias velut subducitur, naualia reficit. remiges ex hybernīs non Ephesum accersit, sed Magnesiā occulte cogit. Forte quidam Antiochii miles, cum Samum rei priuata cauia venisset, pro speculatore comprehensus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti quid Ephesi ageretur, incertum metu, an erga suos hanc

synccra

synccra fide, omnia aperit, classem instructam paratamque in portu stare, remigiumque omne Magnesiā ad Sipylum missum: perpaucas naues subducalem administratam esse. Hæc ne pro veris audirentur, animus errore & spe vana præoccupatus remige a Magnesiā accessito, deductisque raptimque subductæ erant nauibus, cum diem non tam in apparatu sumpsisset, quam quod conspici proficiscientem classem nolebat, post solis occasum profectus LXX. nauib. testis, vento aduerso ante lucem Pygela portum tenuit. vbi cum interdiu ob eandem causam quieuisset, nocte in proxima Samiæ terrataecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque nauibus testis Palinurum iussio petere, atque inde armatos, qua proximum per agros iter esset, Panormum ad tergum hostium ducere, ipse interim classe diuisa, vt ex vtraque parte fauces portus teneret, Panormum petit. Paulistratus primo, vt in re nec opinata, turbatus parumper, deinde veteri quam celeriter collecto animo, terra melius arripinibus ad promontoria, quæ cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facile telis accender a terra missus cum turbasset, repente muvero consilio, naues cōscendere omnes iubet. Tum ingens pariter militum nautarumque trepitatione orta, & veluti fuga in naues fieri cum se maritus vnam viam salutis esse ratus, si viam facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum posset: posteaquam conscendisse suos vidit, sequi

ceteris iussis, ipse princeps concitata naue remis ad ostium portus tendit. Superantem iam fauces nautem eius, Polyxenidas tribus quingueremibus circumfilit. Naui rostris icta supprimitur, telis obruantur propugnatores, inter quos & Pausistratus impigre pugnans interficitur. Nauium reliquarum ante portum alia, alia in portu deprehensa: quaedam a Nicandro, dum moliantur a terra, captae. Quinque tantum Rhodiæ naues cum duabus Canis effugerunt, terrore flammæ micantis via sibi intercoferas naues facta. contis enim binis a prota minentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant. Erythræ triremes, eundem haud procul a Samo Rhodiis nauib, quibus videntur præsidio veniebant, obuia fugientibus susceperunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phœciam porta vna per custodes aperta recepit, & Cyrenæ alique eiusdem oræ vrbes ad eum metu decerunt. Dum hæc in Æolide gerantur, Abydos imperaliquot dies obsidionem tolerasset, præsidio regio tutante moenia, iam omnibus fessis, Philoxerum quoque præfecto præsidii permittere, magistratuum eorum cum Liuius de conditionibus tradenda vrbe agebant: rem distinebat, quod vtrum armatibus incermes emitterentur regii, parum convenientibus agentibus cum interuenisset nuncius Rhodiensium cladis, emissæ de manibus res est. metuens enim Liuius, ne successu tantæ rei elatus Polyxenidas, classem quæ ad Canas erat, opprimeret: Abydos obsidione, custodisque Hellepontis extemplo relicta, naues quæ subductæ Canis erant, deduxit. Eumenes Elæam venit. Liuius omni classe, cui adiunxerat triremes duas Mitylencas, Phœciam peti-

petit quam cum teneri valido regio præsidio audisset, nec procul Seleuci castra esse, depopulatus prius in naues imposita, tantum moratus, dum intendit. Rhodiis primo audita clades simul pauor, simul luctum ingentem fecit. nam præter nauium militumque iacturam, quod floribus, quod roborebus secutis inter cætera auctorem multos nobilissimorumque inter suos merito maxima erat. deinde quod in iram luctus vertit. Decem extemplo naues, & Eudamo paucis decem alias præfecto omnium, haudquaquam Pausistrato parem, cautiorem, quominus animi erat, ducem futurum credebat. Romanus & Eumenes rex in Erythræam primum classem applicauerunt ibi noctem vnam morati, postero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. inde cum in proxima Samiæ vellent traicere, non expectato solis ortu, ex quo statum cæli notem miserunt. medio in cursu aquilone in septentriem verso, exasperato fluctibus mari iactati cœperunt. Polyxenidas Samum petiuros ratus hostes, classem Rhodiæ classi coniungerent, ab Epheso profectus primo ad Myonesium stetit, inde ad Macrin classem si quas aberrantes ex agmine naues posset, aut postremum agmen opportune adoriretur. Postea nam sparsam tempestate classem vidit, occasione primo aggrediendi ratus, paulo post increbescente vento, & maiores iam volente fluctus, quia

peruenire se ad eos videbat non posse, ad Æthalia insulam traiecit, ut inde postero die Samum ex alto petentes naues aggrediretur. Romani parua exiguâ, primis tenebris portum Sami desertum tenuerunt: classem cætera noctem totam in alto statam in eundem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naues ad Æthalia stare, combum habitum, virum extemplo decerneret, an Rhodiam expectarent classem, dilata re (ita enim plerumque Corycum, unde venerant, traiecerunt. Polyperidas quoque cum frustra stetit, Ephesum rediit. Tum Romanæ naues vacuo ab hostibus mari summum traiecerunt. Eodem & Rhodia classem post diem paucos venit. Quam ut expectatam esse appareret, præfecti extemplo sunt Ephesum, ut aut decerneret nauali certamine: aut si detrectaret hostis pugnam, quod plurimum intererat ad animos ciuitatum, & moris confessionem exprimerent. Contra faciem portus instructa in frontem nauium acies steterunt, posteaquam nemo aduersus ibat, classe diuisa, pars in salo ad hostium portus in anchoris stetit, pars terram milites exposuit. In eos iam ingentem Macedam late depopulato agro agêtes, Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat, iam moenibus appropinquantes, eruptionem fecit, extorsetque magna parte prædæ, ad mare ac naues redegit. Postero die insidiis medio ferme viæ positâ, ad eliciendum extra moenia Macedonum Romani ad urbem, & gmine iere inde, cum ipsa suspicio, ne quis exiret deterruisset, redierunt ad naues: & terra marique fugientibus certamen hostibus, Samum, unde venerat, classem repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicerate Rhodiorum ad fretum Cephæleniæ tuendum præmisit.

Insestum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum iuuentute Cephælenum faciebat, clausumque id mare commeatibus Italicis erat. Piræci L. Æmilio Rege succedenti ad nauale imperium Epicerates occurrunt, qui audita clade Rhodiorum, cum ipse duas trios quinqueremes haberet, Epiceratem cum quam apertè Atheniensium naues sunt. Ægeo mari traiecit. Eodem Timasirates Rhodius cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta venit, deductusque ad Æmilium, præsidii causâ se missum ait, quod eam oram maris insestam onerariis regis naues excursionibus crebris ab Helleponto atque Abydo faceret. Traiciienti Æmilio a Chio Samus rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquam ventum est, accepta a Liuius concilium aduocauit. Ibi C. Liuius (is enim est prius rogatus sententiam) neminem fidelius dare posse consilium dixit, quam eum, qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturum fore, & in animo habuisse tota classe Ephesum petere eas in faucibus duere multa saburra grauatas, atque molimur ea claustra esse, quod in fluminis motus sit. ita adempturum se maris usum hostibus fuisset, inuilemque classem facturum. Nulli ea placebat demeritis nauibus, frangissent claustra maris? vtrum libera sua classe abscissi inde forent ad oppem ferendam sociis, terroremque hostibus præbendum? an nihilominus tota classe portum obses-

furi? si enim abscidant, cui dubium esse quin homines
extracturi demersas moles sint? & minore molimine
to aperturi portum quam obstruatur? sin aurem te-
nendū ibi nihilominus sit, quid attinere claudi por-
tum? Quin contra illos tutissimo portu, opulenti-
ssima vrbe fruentes, omnia Asia præbente, quæta re-
stina auctoris, Romanos aperto in mari fluctibus res-
pestantibus; obiectos, omnium inopes in assidua quo-
tione futuros, ipsos magis alligatos impediendo
ne quid eorum quæ agenda sint, possint agere, qui
ut hostes clausos habeat. Eudamus præfectus Rhod-
iarum classis magis eam sibi displicere sententiam
attendit, quam ipse quid censeret, faciendum digne
Epierates Rhodius, omnia in præsentia Epheso, mi-
tendam nauium partem in Lyciam censuit, & Patara
caput gentis in societatem adiungendam. in duri-
tes magnas id visui fore, & Rhodios pacatis cõtra in-
fulam suam terris, totis viribus incumbere in vni-
belli, quod aduersus Antiochum sit, curam possesse
eam classem quæ in Lycia compararetur, interdu-
di ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc maxime mo-
uit sententia. placuit tamen Rhegillum tota classis
euehi ad portum Ephesi, ad inferendum hostibus
terrorem. C. Linius cum duabus quinqueremibus
Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodiis & du-
abus quartis Smyrniæ in Lyciam est missus. Rhod-
um prius iussus adire, & omnia cum iis communi-
care consilia. Ciuitates quas præteruectus est, Mile-
tyndus, Myndus, Halicarnassus, Cnidus, Cossus, impera-
ta exisse fecerunt. Rhodum vt est ventum, simul &
ad quam rem missus esset, iis exposuit, & consiliū
eos. Approbantibus cunctis, & ad eam quam habe-
bat classem assumptis tribus quadriremibus, nauigauit
Patara. Primo secundus ventus ad ipsam vrbe m-
iebat

& Liuium profectum in Italiam cognouit, cum ipse ab Epheso repulsus tempestate irrita in corpore Samum reuertisset, turpe ratus tentata frustra peratata esse, proficisci eo tota classe, & summa vi agendi urbem statuit. Miletum & ceteram oram sociorum prateruecti, in Bargylletico sinu excoenationem ad Iassum fecerunt. Urbem regium tenebat praedictum, agrum circa Romanis hostiliter depopulati fuisse. Missis deinde qui per colloquia principum & magistratuum tentaret animos, posteaquam nihil in perestitate sua responderunt esse, ad urbem oppugnationem ducit. Erant Iassensium exules cum Romanis, ii frequentes Rhodios orate institerunt, ne urbem & vicinam sibi & cognatam innoxiam perire sinerent: sibi ex illi nullam aliam causam esse, quam fidem erga Romanos. eadem vi regionum, qua ipsi perierant, teneri eos qui in urbe maneant: omnium Iassensium vnam mentem esse, ut seruitutem regiam effugere vellent. Rhodii moti precibus, Eumenei etiam rege assumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsecra regis praesidio urbis caesum miserando, peruicerunt, ut oppugnatione abstineretur. Profecti inde pacatis ceteris, cum oram Asiae legerent, Loryma (portus aduersus Rhodum est) peruenerunt. Ibi in principis sermo primo inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Aemilii peruenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello, ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia impune conari posset. Mouere ea Aemilium, vocatosque Rhodios cum peruncturatus esset, possetne Patariis vniuersa classis in portu stare? cum respondissent non posse causam nactus omittenda rei, Samum reduxit naves. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum

per omne hybernorum tempus exercitum in Asiae continuisset, partim sociis ferendo opem, partim quos in societatem pellicere non poterat, depopulandis: transire in fines regni Eumenis, dum in procula domo cum Romanis & Rhodiis Lyciae maritima oppugnaret, statuit. Ad Elzam primo in urbis, agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemque regni Pergamum ducit oppugnandam, Attalus primo stationibus ante urbem positus, & excursio-nibus equitum leuisque armaturae magis lacebabat quam sustinebat hostem: postremo cum per leuia certamina expertus nulla parte virium se parem esse, intra moenia se receperat, obsideri urbs coepit. Eodem ferme tempore & Antiochus ab Apamea profectus: Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci castris ad caput Caici amnis statiuia habuit, cum magno exercitu misto variis ex gentibus plurimum terroris in Gallorum mercede, conductis quatuor millibus erat: hos, paucis admittis, ad perueniendum passum Pergamenum agrum misit. Quae posteaquam Samum sunt nunciata, primo Eumenes aduocatus domestico bello cum classe Elzam petit: inde cum praesto fuissent equites, peditumque expediti: praesidio eorum tutus, priusquam hostes sentirent aut mouerentur, Pergamum contendit. Ibi rursus leuia per excursiones praelia fieri coepit. Eumene summum rei discrimen haud dubie detestante. Paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut Regi opem ferrent, Elzam ab Samo venerunt. Quos ubi exposuisse copias Elam, & tot classes in vnum conuenisse portum Antiocho allatum est: & sub idem tempus audiuit consulem cum exercitu iam in Macedonia esse, paratique quae ad transitum

Helleſponti opus eſſent: tempus veniſſe ratus, uſquam terra marique ſimul vrgeretur, agenda pace, tumulum quendam aduerſus Elxam caſpit. ibi peditum omnib. copiis relictis, cum equatu (erant autem ſex millia equitum) in campo ſub ipſa Elxæ mœnia deſcendit: niſſo caducato ad Æmilium, velle ſe de pace agere. Æmilii mœnea Pergamo accito, adhibitis & Rhodiis, conciliium habuit. Rhodii haud aſpernari pacem. Eumenes nec honeſtum eſſe dicere, eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui conſilium inquit, aut honeſte incluſi mœnibus, & obſeſſi leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit, ſine conſule non ex auctoritate ſenatus non ſine populi Romani peregrinus? Quæro enim, pace te facta, redituruſne ex templo in Italiam uſque ſem exercitumq; deducturus? an expectaturus quæ de eare conſulgi placeat? quid ſenatus cenſeat? populus iubeat? Reſtat ergo vt maneat in Aſia, ruſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo bello, hauriant commeatibus præbendis ſocios: deinde ita viſum ſit iis, penes quos poteſtas fuerit, inſtamus nouum de integro bellum, quod poſſumus: ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittimus ante hyemem diis volentibus perfeciſſe. Hæc ſententia vici: reſponſumque Antiocho eſt, ante conſulſis aduentum de pace agi nō poſſe. Antiochus præce ne quicquam tentata, vaſtatis Elxeniſium præſidia, Pergamenorum agris, relictis ibi Seleuco, lio, Adramytteū hoſtiliter itinere facto perit: ager opulentum, quem vocant Thebes campum, carum ne Homeri nobilitatū neq; alio vllō loco Aſia minor regiſ militib. parſa eſt præda. Eodem Adramytteum, vt vbi præſidio eſſent, nauib. circumuectum

milis & Eumenes venerunt. Per eoſdem forte dies Elxam ex Achaja mille pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus hiſ copiis præpoſito, acceſſerunt: quos egreſſos nauibus obuiai miſſi ab Attalo noſte Pergamā deduxerūt. veterani omnes miſtum omnium Græcorum imperatoris, diſcipulorumq; & ad viſendas hoſtium ſtationes, quib. locis temporib;q; accederent, recipereq; ſeſe, ſumperunt. Ad radices fere collis in quo poſita eſt vrbs regū ſuccedebant: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab vrbe ne in ſtationes quidem, qui procul iacularetur, excurrente. poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnib. incluſerunt, contemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur. nō ſtatos, non infranctos magna pars habebant equos: paucis ad arma & ordines relictis dilapſi ceteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars in iuueniles luſus laſciuiamque verſi, pars veſcentes ſub vmbra, quib. Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet ipſe Attalum adiit, & in animo ſibi eſſe dixit hoſtium ſtationem tentare. Aggre id permittente Attalo, quippe qui centū equitibus aduerſus trecentos, mille peditib. cum quatuor milib. pugnaturum cerneret, porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens cōſedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quam audacia credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos verſi, vt nihil moueri viderunt, nec ipſi quicquam ex ſolita negligentia, inſuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos aliquādiu ſuos, velut ad ſpectaculum, modo eduſtos, continuit

posteaquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, per
ditib. quantum accelerare possent, sequi iussit. Ipse
princeps inter equites cum turma sua quantum
potuit effulsissimis habenis, clamore ab omni sinist.
pedite atque equite sublato stationem hostium
improvisò inuadit. Non homines solum, sed equos
etiam territi, cum vincula abruptissent, trepidant
nem & tumultum inter suos fecerunt, pauci stan-
re aut ascendere facile poterant: multo maiorem
quam pro numero equitum terrorem Achæis in-
rentibus. pedites vero ordinati & præparati spem
per negligentiam, & semisomnes prope adorti su-
cides passim fugaque per campos facta est. Diop-
nes secutus effusus quoad tutum fuit, magno Achæ-
rum genti decore parito (spectauerant enim e mo-
nibus Pergami non viri modo, sed scæminæ eti-
in præsidium vrbis rediit. Postero die regis ma-
compositæ & ordinatæ stationes quingentis pa-
bus longius ab vrbe posuerunt castra: & Achæi
dem ferme tempore atque in eundem locum per-
cesserunt. Per multas horas intenti vtrinque ve-
iam futurum impetum expectauere: posteaquam
haud procul occasu solis redeundi in castra tem-
erat, regii signis collatis abire agmine ad iter mag-
quam ad pugnam composito cœpere. Quieuit Dio-
phanes, dum in conspectu erant: deinde eodem
quo pridie impetu in postremum agmen incur-
rantumque rursus pavoris ac tumultus incussit, ut
cum terga cederentur, nemo pugnandi causa relin-
terit: trepidantesque, & vix ordinem agminis ser-
uantes, in castra compulsi sunt. Hæc Achæorum au-
dacia Seleucum ex agro Pergameno mouere casti-
coegit. Antiochus posteaquam Romanos & Eume-
nem ad

nem ad tuendum Adramyttreum venisse audiuit, ea
quidem vrbe abstinuit, depopulatus agros: Peraxam
inde coloniam Mitylenæorum expugnauit. Cotton
& Corylenus & Aphrodisias & Priene primo im-
petu capte sunt, inde per Thyatira Sardis rediit. Se-
lencus in maritima ora permanens, aliis terrori, a-
liis præsidio erat. Classis Romana cum Eumene
& Rhodisq; Mitylenem primo, inde retro vnde pro-
fecta erat Elzam rediit. Inde Phocæam petentes, ad
insulam quam Bacechiū vocant, (imminet vrbi Pho-
cenium) appulerunt, & quibus ante abstinerant
templis signisque (egregie autem exornata insula
erat) cum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem
transmiserunt. eam diuisis inter se partibus cum
oppugnarent, & viderent sine operibus, armis, sca-
lisque capi non posse: missum ab Antiocho præsi-
dium trium millium armatorum cum intrasset vr-
bem, exemplo oppugnatione omiſſa, classis ad in-
sulam se recepit: nihil aliud quam depopulato cir-
ca urbem hostium agro. Inde placuit Eumenem do-
mum dimitti, & præparare consuli atque exercitui
nam Rhodiamque classem redire Samum, atque
ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Epheso mo-
ueret. Rex Elzam, Romani & Rhodii Samum re-
dierunt. Ibi M. A. milius frater pratoris decessit. Rho-
dii celebratis exequiis aduersus classem, quam fama
erat ex Syria venire, XIIII. suis nauibus, & vna Co-
quineremi, altera Gnidia, Rhodum vtrique in sta-
tione essent, profecti sunt. Biduo ante quam Euda-
nes cum classe a Samo veniret, XIII. a Rhodo na-
ues cum Pamphilida præfecto aduersus eandem
Syriacam classem missæ assumptis nauibus quatuor
que Cariz præsidio erant, oppugnantibus regiiſ

Dz dala, & quædam alia parua castella obliuione
exemerunt. Eudamum confestim exire placuit.
dita huic quoque sunt ad eam classem quam habebat,
sex apertæ naues. Profectus, cum quantum
celerare poterat, maturasset: ad portum quem
gillen vocant, prægressus consequitur. inde una
gmine Phaselidem cum venissent, optimum villam
est ibi hostem opperiri. In confinio Lyciæ & Pam-
philiæ Phaselis est, prominet penitus in altum, con-
spiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia præ-
tentibus, & procul nauium præbet prospectum.
maxime ut in obuiio classi hostiū essent, electus lo-
cus est. Ceterū quod non prouiderunt, & loco
ui & tempore anni (medium enim æstatis erat, &
hoc insolito odore ingruere morbi vulgo, maximè
in remiges ceperunt, cuius pestilentia metum
fecti cum præteruherentur Pamphylum sinum,
ad Eurymedontem amnem appulsa classe, audiunt
ab Aspendiis ad Sidam iam hostes esse. Tardius
uigauerant regii aduerso tempore Eteliatū, quæ
velut statum fauoniis ventis esset. Rhodiorum
& triginta quadriremes, quatuor triremes fuere.
Regia classis VII. & XXX. maioris formæ nauium
erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres
habebat, præter has decem triremes erant, & alii
esse hostes ex specula quadam cognouere. Vtraque
classis postero die luce prima, tanquam eo die
gnatura, e portu mouit: & posteaquam superuenerat
Rhodii promontorium, quod ab Sida prominet in
altum, extemplo & conspecti ab hostibus sunt, & ipsi
eos viderunt. Ab regio sinistro cornu, quod ab alto
obiectum erat, Annibal: dextero Apollonius pur-
puratorum vnus præerat. & iam in fronte in dila-
tas habebant naues. Rhodii longo agmine venie-
bant.

bant, prima prætoria nauis Eudami erat: coge-
bat agmen Chariclitus: Pamphilidas mediæ classi præ-
erat. Eudamus posteaquam hostium aciem intru-
eram & paratam ad concurrentum vidit, & ipse in
altum euehitur, & deinceps quæ sequebantur, ser-
uantes ordinem in frontem dirigere iubet. Ea res
primo tumultum præbuit, nam nec sic in altum
euectus erat, ut ordo omnium nauium ad terram
explicari posset: & festinans ipse præpropere cum-
quing; solis nauibus Annibali occurrit: ceteri quia
in frontem dirigere inuasi erant, non sequebantur
extremo agmine loci nihil ad terram reliqui erat:
trepidantibusque iis inter se, iam in dextro cornu
aduersus Annibalē pugnabatur. Sed momēto tem-
poris & nauium virtus & vsus rei maritimæ terro-
rem omnem Rhodiis dempsit. nam & in altum ce-
sserit euectæ naues, locum post se quæque venien-
ti ad terram dedere, & si qua euecturæ rostro cum
hostium nauibus, aut proram lacerabat, aut remos de-
tegebat, aut libero inter ordines discursu præter-
ruit hepteres impetum dabat. Maxime exter-
no iectu demerla. itaque iam hand dubie dexterum
cornu hostium in fugam inclinabat. Eudamum in
altum multitudinem nauium maxime Annibal, ceteris
omnibus longe præstantem, virgebat: & circumue-
sam classem in vnū colligi mos erat, omnes quæ in
dextro cornu vicerant naues, ad opem ferendā suis
concurrissent. tum & Annibal, quæque circa eum
erant naues, capessunt fugā: nec insequi Rhodii ex
magna parte egris, & ob id celerius fessis remigibus,
potuerunt. Cum in alto, vbi subsisterant, cibo refici-
erent vires, contemplatus Eudamus hostes claudas

mutatasq; naues apertis naubus remaleo trahentes, XX. paulo amplius integras abscedentes, et prætoris naus silentio facto: Exurgite, inquit, & gregium spectaculum capeſſite oculis. Conſuſere omnes, contemplatiq; trepidationem ſequi que hoſtium, prope vna voce exclamauerunt, ut ſequerentur. Ipſius Eudami multis icibus nerata naus erat. Pamphilidam & Chariclitum ſequi, quoad putarent tutum, iuſſit. Aliquandiu cuti ſunt: poſteaquam terræ appropinquabat, nibal, veriti ne includerentur vento in hoſtium, ad Eudamū reueſti, Hepteren captam, quæ mo concuſſa iſta erat, ægre Phafelidem petarunt. inde Rhodum non tam victoria lati, quam alius alium accuſantes, quod cum potuiſſet, non minus ſummeſſa aut capta claſſis hoſtium foret, dierunt. Annibal iſtus vno prælio aduerſo, ne quidem præteruehi Lyciam audebat, cum conſilii veteri regiſ claſſi quamprimum euperet. Erid ne facere liberum eſſet, Rhodii Chariclitum cum XX. naub. roſtratis ad Patara & Megiſten portum eferunt. Eudamum cum VII. naubus maximis ea claſſe cui præſuerat, ſamum redire ad Romanos iuſſerunt, ut quantū conſilio, quantum auctoritate valeret, compelleret Romanos ad Patara oppugnanda. Magnam lætitiā Romanis iam prius nunciata victoriæ, deinde aduentus attulit Rhodiorū. & apparebat, ſi ea cura Rhodiiſ dempta eſſet, vacuos eſſe tota eius regionis maria præſtituros: ſed proſecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur vires maritimæ, abſcedere cuſtodia Ionix atque Aeoliæ prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor naubus teſtis ad eam claſſem quæ circa Patara erat, miſerunt. Antiochus non ciuitatum modo quæ circa

ſe erant, contrahebat præſidia, ſed ad Prusiā Bithyniæ regem miſerat legatos literaſque, quibus Venire, eos ad omnia regna tollenda, ut nullum vigam orbis terrarum, niſi Romanum impetium eſſet. Philippum & Nabin expugnatos ſe terpeti. ut quique proximus ab oppreſſo ſit, per omneſ velut continens incendium peruaſurum, ab ſe gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes tum Prusiā ſeruitutem conceſſiſſet. His motus fratris Africani, a ſuſpitione tali auerterunt, qui præter conſuetudinem perpetuam populi Romani, augendi omni honore regum ſociorum maiestatem domeſticis ipſe exemplis Prusiā ad promerendam amicitiam ſuam compulſit. Regulos ſe acceptos in fidem, in Hiſpania reges reliquiſſe: Maſiniſſam non in patrio modo locaſſe regno, ſed in Syphacis, a quo ante expulſus fuiſſet, regnum impoſuiſſe: & eſſe eum non Africæ modo regum longepotentiffimum, ſed toto in orbe terrarum cuius regum vel maiestate vel viribus parem. Philipptio tamen in regno relictoſ: Philippo quidem anſidem redditum: & quaſdam ciuitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe enim. In eadem dignitate & Nabin futurum tolerum abſumpſiſſet. Maxime confirmatus eſt animus regiſ, poſteaquā ad eum C. Linius, qui prætor ante claſſi præſuerat, legatus ab Roma venit & edocuit quanto & ſpes victoriæ certior Romanis quam Antiocho, & amicitia ſanctior firmiorque.

apud Romanos futura esset. Antiochus postea
a spe societatis Prusiae decidit, Ephesum ab Sardinia
est profectus ad classem, quae per aliquot mensis
instructa ac parata fuerat, visendam magis quam
restitibus copiis exercitum Romanum & duos Sa-
piones imperatores videbat sustineri non posse.
quam quod res navalis ipsa per se aut tentata
vix unquam feliciter, aut tunc magna & cetera
esset. erat tamen momentū in praesentia spem
& magnam partem Rhodiae classis circa Patara esse
& Eumenem regem cum omnibus navibus suis
sibi obviam in Hellespontum profectum audire
aliquid etiam instabat animos classis Rhodiae ad Sa-
mū per occasionem fraude preparata absumptum
His fretus, Polyxenida cum classe ad tentandam
mini modo certaminis fortunam missa, ipse copias
ad Notium ducit (id oppidum Colophonum mare
imminens abest a vetere Colophone duo ferme
millia passuum) & ipsam urbem suam esse potestate
volebat, adeo propinquā Epheso, ut nihil terra ma-
rivi ageret, quod non subiectum oculis Colophoni-
norum, ac per eos notum extemplo Romanis esset.
quos audita obsidione non dubitabat ad opem re-
rendam socii urbi classem a Samo moturos: eam
occasione Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur
operibus oppugnare urbem aggressus, & ad mura-
re partibus duabus pariter munitionibus deductis,
utrinque vineas & aggerem muro iniunxit, & resti-
dinibus arietes admoovit. Quibus territi malis Colo-
phonit oratores Samum ad L. Aemilium fidem pre-
toris populiq; Romani implorantes miserunt. E-
milium & Sami segnis diu mora offendebar, nihil mi-
nus opinantem quā Polyxenidam bis nequiquam
ab se prouocari potestatem pugnae facturum esse.

& turpe

& turpe existimabat, Eumenis classem adiuvare
consilium ad traiciendas in Asiam legiones: se Co-
lophonis obsidit auxilio incertam finem habituro
abigari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum
Sami, copientem proficisci in Hellespontum, cum
stique in mare & dicere: quanto satius esse vel so-
cios obsidione eximere, vel victam iam semel clas-
sem vincere iterum, totamque maris possessionem
hosti eripere, quam desertis sociis tradita Antiocho
Asia, terra marique in Hellespontum, ubi sacra esset
Eumenis classis, a sua parte belli discedere. Profecti
a Samo ad petendos commeatus, consumptis iam
omnibus, Chium parabant traicere. Id erat hor-
reum Romanis, eoque omnes ex Italia missa one-
raria dirigebant cursum. Circumuecti ab urbe ad a-
quilonem insula obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras
sunt. Cum pararent traicere, literis certior fit præ-
tor, frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse:
se vinum portantes, naues tempestatibus retentas
esse. simul allarum est Teios regis classi benigne
commeatus praeuisse: quinque millia vasorum vi-
ni esse pollicitos. Teium ex medio cursu classem re-
tato hostib. aut ipsos pro hostibus habiturus. Cum
naues circa Myonesum apparuerunt, quas primo ex
classe regia prætor esse ratus, instruit sequi: apparuit
inde piraticas celeres & lembos esse. Chiorum ma-
ximam oram depopulati, cum omnis generis præda
reuerterentes, posteaquam videre ex alto classem, in
fugam verterunt & celeritate superabant leuiori-
bus, & ad id fabrefactis nanigiis, & propiores terræ
erant. itaque priusquam appropinquaret classis,
Myonesum perfugerunt. unde se a portu ratas

abstracturum naues, ignarus loci sequebatur portor. Myonesius promontoriū inter Teium Samentumque est: ipse collis est in modum metæ in acutior, eadem a fundo satis lato fastigiatus: continetur arctæ semitræ aditum habet: a mari exelæ fluitans rupes claudit, ita ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altum quam quæ in statione sunt rupes, promineant. Circa ea appropinquare non audent naues, ne subictu superstantium in rupibus periclitum essent, diem triuere: tandem sub noctem in incepto cum abstulissent, Teium postero die accesserunt: & in portu qui a tergo vrbis est (Gerasticon ipsi appellant) nauibz constitutis, prætor ad depulandum circa vrbem agrum milites emisit. Tei cum in oculis populatio esset, oratores cum intus & velamentis ad Romanum miserunt. Quibus pergentibus ciuitatem omnis facti dictique hostilis aduersus Romanos, & iuuisse eos commeatu classis hostium arguit, & quantum vini Polyxenidæ promississent, quæ si eadem classi Romanæ darent, reuocaturū se a populatione militem: sin minus, populi hostibus eos habiturum. Hoc tam triste responsum cum retulissent legati, vocatur in concionem a magistratibus populus, ut quid agerent, consultarent. Eo forte Polyxenidas cum regia classe a Colophone profectus, posteaquam mouisset a Samo Romanos, audiuit, & ad Myonesium piratas persecutos Teiorum agrum depopulari, naues in Gerastico portu stare, ipse aduersus Myonesium in insula (Macrin nautici vocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primo in magna spe fuit, quemadmodum Rhodiam classem ad Samum circumfessis ad exitum faucibus portus expugnasset, sic & Romanam expugnaturum, nec est dissimilis natura loci: promontorii coeuntibus inter se: ita clauditur portus, ut vix duæ simul inde naues possint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promontoria stantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium nantium pugnant, sicut ad Pauormum fecerat, armatis in littora expositis, terra marique simul hostes opprimere, quod non vanum ei consilium fuisset, ni cum Teiis facturos se imperata promississent, ad accipiendos commeatus aptius visum esset Romanis, in eum portū qui ante vrbem est, classem transire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus ostendisse, cum forte duæ naues in arcto ostio implicitos remos fregissent: & inter alia id quoque mouit prætorē ut traduceret classem, quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statua habente. Tracta classe ad vrbem, ignaris omnibz, egressi milites nauæque sunt ad commeatus, & vinum, maxime diuidendum in naues, cum medio forte diei agrestis quidam ad prætorē adductus nūciat, alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin: & paulo ante visas quasdam moueri tanquam ad protectionem naues. Re subita percussus prætor tubicines canere iubet, ut si qui per agros palati essent redirent, tribunos in vrbem mittit ad cogendos militēs nautasque in naues. Haud secus quam in repentino incendio aut capta vrbe trepidatur: aliis in vrbem currentibus ad suos reuocandos, aliis ex vrbe naues cursu repetentibus: incertisque clamoribus quibus ipsis tubæ obstrepent, turbatis imperiis, tandem concursum ad naues est. Vix suam quisque noscere aut adire præ tumultu poterat: trepidaturque cum periculo & in mari & in terra foret, ni par-

est dissimilis natura loci: promontorii coeuntibus inter se: ita clauditur portus, ut vix duæ simul inde naues possint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat: & denis nauibus ad promontoria stantibus, quæ ab utroque cornu in latera exeuntium nantium pugnant, sicut ad Pauormum fecerat, armatis in littora expositis, terra marique simul hostes opprimere, quod non vanum ei consilium fuisset, ni cum Teiis facturos se imperata promississent, ad accipiendos commeatus aptius visum esset Romanis, in eum portū qui ante vrbem est, classem transire. Dicitur & Eudamus Rhodius vitium alterius portus ostendisse, cum forte duæ naues in arcto ostio implicitos remos fregissent: & inter alia id quoque mouit prætorē ut traduceret classem, quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statua habente. Tracta classe ad vrbem, ignaris omnibz, egressi milites nauæque sunt ad commeatus, & vinum, maxime diuidendum in naues, cum medio forte diei agrestis quidam ad prætorē adductus nūciat, alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin: & paulo ante visas quasdam moueri tanquam ad protectionem naues. Re subita percussus prætor tubicines canere iubet, ut si qui per agros palati essent redirent, tribunos in vrbem mittit ad cogendos militēs nautasque in naues. Haud secus quam in repentino incendio aut capta vrbe trepidatur: aliis in vrbem currentibus ad suos reuocandos, aliis ex vrbe naues cursu repetentibus: incertisque clamoribus quibus ipsis tubæ obstrepent, turbatis imperiis, tandem concursum ad naues est. Vix suam quisque noscere aut adire præ tumultu poterat: trepidaturque cum periculo & in mari & in terra foret, ni par-

tibus diuisi. *Amilius* cum pratoria naue portu in altu euectus, excipies insequens. *Eudamus* quoque ordine in frontem intruxisset. *Eudamus* Rhodias; classis subitissent ad terram, vt & sine impeditione confunderentur. & vt quæq; parata esset, iret naus. ita & explicuere ordinem primæ in conspectu pratoris, & coactum agmen ab Rhodiis instructa; acies velut cerneret regios, in altu portu cessit. inter *Myonesum* & *Corycum* promontoria erant, cum hostem conspexere. Et regia classis hinc in ordinem nauibus longo agmine veniens, & ad aciem aduersam explicuit, tantum leuo euecta cornu, vt amplecti & circumire dextru cornu Romanorum posset. quod vbi *Eudamus* qui coquebat agmen, vidit, non posse ex æquate ordinem Romanos, & tantum non iam circumiri a dextro cornu concitat naues (& erant Rhodia naues longe omnium celeritima tota classe) æquatoq; cornu, pratoriæ nauis in qua *Polyxenidas* erat, suam obiecit. Iam totius classibus simul ab omni parte pugna conferta erat. Ab Romanis LXXX. naues pugnant, ex quibus Rhodias quinque; & XX. erant. Hostium classis vnde nonaginta nauis fuit, & maxime formæ naues, triplex hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & virtute militum Romani longe Rhodios præstant: Rhodie naues agilitate, & arte gubernatorum, & scientia remigum. Maximo tamen hostibus terrore fuisse, quæ ignes præ se portabant, & quod vnum eis ad Panormium circumuentis saluti fuerat, id tunc maximum momentum ad victoriam fuit. nam metu ignis aduersi regie naues, ne prota concurrerent, euadeclinassent, neque ipsæ ferire rostro hostem poterant, & obliquas seipsæ ad ictus præbebant: & si qua concurrerat, obruebatur infuso igni, magisque ad in-

ad incendium quam ad prælium trepidabant. Plurimum tamen quæ solet militum virtus in bello valuit. mediam namque aciem hostium Romani cum rupissent, circumuecti, ab tergo pugnantibus aduersus Rhodios regis sese obicere: momentoq; temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circumuentæ naues mergebantur. Dextra pars integra sociorum magis clade quam suo periculo terrebarur. ceterum posteaquam alias circumuentas, pratoriam nauem *Polyxenida* relictis sociis vela dantem videre: sublati raptim, dolonibus (& erat secundus petentibus Ephesium) ventibus capebant fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amissis: quarum tredecim capte in potestatem hostium venerunt, ceteræ incensæ aut demersæ. Romanorum dux naues fractæ sunt, vulneratæ aliquot. Rhodia vna capta memorabilis. nam cum rostro percussisset *Sidoniam* nauem, anchora ictu ipso excussa e naue sua, vno dente velut manu ferrea iniecta, alligauit alterius ab hoste cupientes inhiherent Rhodii, tractum anchorale & implicitum remis latus alterum detulit: debilitatam ea ipsa quæ icta cohaeserat, nauim cepit. Hoc maxime modo ad *Myonesum* nauali prælio pugnatum est. Quo territus Antiochus, quia possessione maris pulsus, longinquæ ne opprimeretur ibi ab Romanis, deduci, prauo, vt res ipsa postea docuit, consilio iussit. non enim tueri solum *Lysimachiam* a primo impetu Romanorum facile erat: se obsidionem etiam per totam hyemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus,

& interim spem pacis per occasiones tentare. No-
lysimachiam tantum hostibus tradidit post adu-
sam naualem pugnam: sed etiam Colophonis ob-
dione abfcessit, & Sardeis recepit se, atque inde
Cappadociam ad Ariarhaten, qui auxilia accersit
& quocunque alio poterat ad copias contrahendas
in vnum iam consilium, vt acie dimicaret, intente-
misit. Regillus Æmilius post victoriam naualem
profectus Ephesum, direptis ante portum nauibus
cum confessionem concessi maris vltimam
expressisset: Chium, quo ante nauale prælium
sum a Samo intenderat, nauigat. ibi naues in præ-
quassatas cum refecisset, L. Æmilium Scæurum cum
XXX. nauibus Hellepontum ad exercitum traie-
ciendum misit. Rhodias parte prædæ & spoliis
ualibus decoratas domum redire iubet. Rhodii
pigre præuertente, ad traiciendaque copias contu-
liere: atque eo quoque functi officio, tum de mum-
Rhodum rediere. Classis Romana ab Chio Phoc-
iam traiecit. In sinu maris intimo posita hæc vrbis est,
oblonga forma: duum millium & quingentorum
passuum spaciū murus amplectitur: coit deinde
ex vtraque parte in arctiorem velut cuncum, Lam-
ptera ipsi appellant. mille & ducentos passus ibi la-
titudine patet. inde in altum lingua mille passuum
excurrens, medium fere sinū velut nota distinguit
vbi coheret faucibus angustis, duos in vtranque re-
gionem veros portus tutissimos habet, qui in me-
ridiem vergit. Naustathmos ab re appellatur, quia
ingentem vim nauū capit: alter prope ipsum Lam-
ptera est. Hos portus tutissimos cum occupasset
Romana classis, priusquam aut scalis aut operibus
mœnia aggredieretur, mittendos censuit prætor,
qui principum magistratuumque animos tentarent.

postea-

posteaquam obstinatos vidit, duobus simul locis,
oppugnare est adortus. Altera pars infrequens zdi-
ficis erat: templa deūm aliquantum tenebant loci.
Ea prius ariete admoto, quaterque muros turreseque
corripit. deinde cum eo multitudo occurreret ad de-
fendendum, altera quoque parte admotus aries: &
tam vtrinq; sternebantur muri, ad quorum casum
cum impetum Romani milites per ipsam stragem
ruinarum facerent, alii scalis etiam ascensum in
muros tentarent ad eo, obstinate resisterunt oppi-
dani, vt facile apparet plus in armis & virtute, quā
in mœnibus auxilii esse. coactus ergo periculo mili-
tum prætor receptui cani iussit, ne obiceret incau-
tos furentibus, desperatione ac rabie. Dirempto præ-
lio, ne tum quidem ad quietem versis, sed vindique
omnes ad munimenta & obmolienda quæ ruinis stra-
ta erant, concurrebant. Huic operi intentis superue-
nit Q. Antonius a prætore missus: qui castigata per-
tinacia eorum, maiorem curam Romanis quam il-
lis ostenderet esse, ne in perniciem vrbis pugnare-
tur, si absistere furore vellent, potestatem iis dare
eadem conditione qua prius C. Liuii in fidem venis-
sent, se tradendi. Hæc cum audissent, quinque die-
rum spacio ad deliberandum sumpto, tentata inte-
tum spe auxilii ab Antiocho, posteaquæ legati missi
ad regem, nihil in eo esse præsidii reulerant: tum
portas aperuerunt, pacti ne quid hostile paterentur.
Cum signa in urbem inferrentur, & pronuncia-
set prætor, parci se deditis velle: clamor vndiq; est
sublatus, indignum facinus esse Phocæenses nun-
quam fidos socios, semper infestos hostes, impune
eludere. ab hac voce velut signo a prætore dato, ad
diripiendam urbem passim discurrerunt. Æmilius
primo resistere & reuocare, dicendo captas, non

deditas diripi vrbes, & in his tamen arbitrium ex
imperatoris, non militum posteaquam ira & auri-
tia imperio potentiora erant: præconibus per viros
missis, liberos omnes in forum ad se conuenire iu-
bet, ne violarentur; & in omnibus quæ ipsius pote-
statis fuerunt, fides constitit prætoris vrbes agere
que & suas leges iis restituit: & quia iam hyemem
petebat, Phocææ portus ad hybernandum clausi de-
legit. Per idem fere tempus consuli transgresso de-
riorum Maronitarumque fines nunciatur, victam
gram classem ad Myonesum, relictamque a prædico
Lysimachiam esse. Id multo quam de nauali victo-
ria lætus fuit: utique posteaquam eo venerunt, re-
taque vrbs omnium rerum commeatibus, velut in ar-
uentum exercitus præparatis, eos excepte ubi in-
piam victimam laboremque in obsidenda vrbe
proposuerant. Ibi paucos dies statina habuere, ut
impedimenta ægri; cõsequerentur, qui passim per
omnia Thraciæ castella fessi morbis ac longitudine
viæ relictæ erant. Receptis omnibus ingressi rursum
iter per Cherfonesum, Hellespontum perueniunt
vbi omnibus cura regis Eumenis ad traiciendum
preparatis, velut in pacata littora nullo prohibente
aliis alio delatis nauibus, sine tumultu traicere. Et
vero res Romanis auxit animos, cõcessum sibi traie-
tum cernentibus in Asiam, quam rem magni certam-
inis futuram crediderant. Statina deinde ad Hel-
lespontum aliquandiu habuerunt: quia dies forte
quibus Ancilia mouentur, religiosi ad iter inciderant.
Idem dies P. Scipionem propiore etiam religione,
quia Salius erat, diuinarent ab exercitu: causaque
& is ipse mora erat, dum consequeretur. Per eos
forte dies legatus ab Antiocho in castra venerat,
Byzantiussæraclides de pace afferens mandataque
impetra-

impetrabilem fore, magnam ei spem attulit mora
& cunctatio Romanorum: quos simul Asiam atti-
gilent, effuso agmine ad castra regia ituros credi-
derat. Statuit tamen non prius adire consulem, quã
P. Scipionem: & ita mandatum ab rege erat. in eo
maximam spem habebat: præterquam quod & ma-
xime faciebat notumque erat gentibus, qui victor
ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset: et-
iam quod filius eius captus in potestate regis e-
rat. Is vbi & quando & quo castris captus sit, sicut ple-
raque alia, parum inter auctores constat alii princi-
pio belli a Chalcide Oreum petentem circumuen-
tum ab regis nauibus tradunt: alii, posteaquam
transitum in Asiam est: cum turma Fregellana mis-
sam exploratum ad regia castra, effuso obuiam e-
quisatu cum reciperet sese, in eo tumultu delapso
equo, cum duobus equitibus oppressum, ita ad re-
gem deductum esse. Illud satis constat, si pax cum
populo Romano maneret hospitiumque priua-
tim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius ne-
que benignius haberi colique adolescentem, quam
cultus est, potuisse. Ob hæc cum aduentum P. Sci-
pionis legatus expectasset: vbi is venit, consulem
adit, petitque, ut mandata audiret Aduocato fre-
quenti concilio legati verba sunt audita. Is multis
pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi sibi es-
se dixit, quod priores legati nihil impetrassent.
Smyrnæ enim & Lampacum & Alexandria Tro-
adem, & Lysimachiam in Europa, iactatas in illis
discepcionibus esse: quarum Lysimachia iam celsi-
sile regem, ne quid in Europa habere eum dicerent
casque in Asia sint ciuitates tradere paratum esse:

& si quas alias Romani, quod suarum partium fa-
rint, vindicare ab imperio regio velint. imperio
quoque in bellum facta partem dimidiam regem
præstaturum populo Romano. Hæc conditiones eam
pacis. Reliqua oratio fuit, ut memores rerum
manarum & sue fortunæ moderarentur, & alieno-
ne vrgerent: finirent Europa imperium, id quod
immensum esse: & parari singula acquirendo
lius potuisse, quam vniuersa teneri posse. Quod
si Asix quoque partem aliquam abstrahere vellet
dummodo non dubiis regionibus finirent. vinci
temperantiam Romana cupiditate, pacis & con-
dix causa regem passurum. Ea quæ legato
ad pacem impetrandam videbantur, parua Romæ
nis visa. nam & impetam quæ in bellum facta
omnem præstare regem æquum censebant, cum
culpa bellum excitatum esset: & non Ionia mo-
atq; & olide deduci debere præsidia regia: sed
Græcia omnis liberata esset, ita quæ in Asia sine
mnis liberari vrbes. id aliter fieri non posse, quam
ut cis Taurum montem possessione Asiæ Antiochus
cedat. Legatus posteaquam nihil æqui in conce-
impetrare se censebat, priuatim (sic enim imperator
erat) P. Scipionis tentare animum est conatus. Quod
mnum primum filium ei sine precio reddidit. Cum
regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis
moris Romani, auri pondus ingens est pollicitus.
nomine tantum regio excepto, societatem omni-
regni, si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio
Quod Romanos omnes, quod me ad quem mis-
es, ignoras, minus miror, cum te fortunam, cui
quo venis, ignorare cernam. Lysimachia tenenda
rat, ne Cheronesum intraremus: aut ad Helle-
tum oblitendū, ne in Asiam transiremus, si pacem
tanguam

tanguam a sollicitis de belli euentu petitori eratis. co-
cello vero in Asiam transitu, & non solum fran-
sed etiā iugo accepto quæ disceptatio ex æquo, cum
imperium patiendum sit, relicta est: Ego ex muni-
scentia regia maximum donum filium habeo: a-
lis deos precor, ne vnquam fortuna egeat mea, a-
minus certe non egebit. pro tanto in me munere
gratum me esse in se sentiet, si priuatam gratiam
pro priuato beneficio desiderabit. publice nec ha-
bebo quicquam ab illo, nec dabo. quod in præsen-
tia dare possim, fidele consilium est. abi, nuncia
meis verbis, bello abstat, pacis condicionem nul-
lam recuset. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore
belli aleam ratum, quando perinde ac victo iam si-
bi leges dicerentur. omnia igitur in præsentia men-
tione pacis, totam curam in belli apparatus inten-
dit. Consul omnibus preparatis ad proposita exe-
cutionem, deinde Rhœteum, vtrique ciuitate obuam
effusa, venit. Inde illi processit castrisq; in campo,
qui est subiectus moenibus, positis, in vrbe arcemq;
cum ascendisset, sacrificauit Mineræ prædidi arcis,
& mensis. in omni rerum verborumq; honore ab
se ostendos Romanos præferentibus. & Romanis latis
origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Cai-
amnis perueniunt. Eo & Eumenes rex, conatus
primo ab Hellefpon-
na Elzam, aduersis deinde ventis cum aliquot die-
bus superare Lecton promontorium non potuisset,
in terram egressus, ne deesset principis rerum, qua
proximum fuit, in castra Romana cum pareâ ma-
neat excedit. ex castris Pergamum remissus ad co-
ferat Cos. in eadem itatiua rediit. inde plurimum

dierum praparatis cibariis, consilium erat ire. hostem priusquam hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatira erant. ibi cum audisset Antiochus Scipionem agrum Elzam delatum, legatos quos silium ad eum reducerent, misit. Non solum animi patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit. satiatusque tandem complexa Renunciate, inquit, gratias regi me agere. relicta gratiam aliam nunc non posse, quam ut suadente ante in aciem descendat, quam ut in castra redeisse audierit. Quamquam L X. millia peditum plus XII. millia equitum animos interdum ad certaminis faciebant: motus tamen Antiochus tianctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunæ posuerat subsidia, recepit se transgressus Phrygium amnem: circaque Magnesium quæ ad Sipylum est, posuit castra. & ne si existeret tempus vellent munimenta Romani tenerent: fossam sex cubitis altam, XII. latam cumduxisset, extra duplex vallum fossæ circumdedit. teriore labro murum cum turribus crebris obiectum: unde facile arceri transitu fossæ hostis posset. Consul circa Thyatira regem esse ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum descendit. inde cum profectum audisset, secutus vestigia intra Phrygium amnem, quatuor millia ab hoste posuit castra. Eo mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erant, & Dacæ quidam, aliarumque gentium sagittarii equites intermissi) trumphantiose amne traiecto, in stationes impetum fecerunt. Primo turbauerunt incompósitos, deinde cum longius certamen fieret, Romanorum, ex propinquitate castris facili subsidio, crederet numerus: regii iam & plures non sustinentes, recipere se conati

circa ripam amnis priusquam flumen ingrederentur, ab instantibus tergo aliquot interfecti sunt. Biduum deinde silentium fuit, neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes passus ab hoste, & duo millia ferme & quingentos muniendo occupatis tria millia delecta equitum peditumque regionum magno terrore ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in statione erant: & tamen per se nullo a munimento castrorum milite auocato, & primo æquum prælium sustinuerunt, & crescente certamine pepulerunt hostes, centum ex his occisis, centum ferme captis. Per quadriuum, insequens instructæ vtrinque acies pro vallo steterunt. quinto die Romani processere in mediū campi. Antiochus nihil promouit signa, ita ut extremi minus mille pedes a vallo abessent. Consul posteaquam detrectari certamen vidit, postero die in consilium aduocauit, quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret. instare hyemem: aut sub pellibus habendos milites fore: aut si concedere in hyberna vellent, differendum esse in æstatem bellum. Nullum unquam hostem Romani æque contempserunt. conelamatum vniuersi est, duceret extemplo, & vteretur ardore militum, qui tanquam non pugnandum cum tot millibus hostiū: sed par numerus pecorum trucidandus esset per fossas, per vallū castra inuadere parati erant, si in prælium hostis non exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter, & qua parte adiri vallum hostiū posset, missus, posteaquam omnia certa retulit, postero die propius castra adiuueneri placuit: tertio signa in medium campi prolata, & instrui acies coepta est. Nec Antiochus vitæ tergiversandum ratus, ne

& suorum animos minueret detrectando certamen & hostium spem auget, & ipse copias eduxit, tantum progressus a castris, ut dimicaturum appareret. Romana acies vnus prope formę fuit & hominum & armorum genere. Dux legiones Romanas duę socium ac Latini nominis erant, quina milia & quadringenos singulae habebant. Romani mediani aciem, cornua Latini tenuerunt: hastatorum primae signa, deinde principum erant: triarii postremi claudebant. Extra hanc veluti iustam aciem a parte dextera consul Achæorum cetratis immixtos auxiliarios Eumenis tria milia ferme peditum æquum fronte instruxit: ultra eos, equitum minus tria milia opposuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliqui omnis equestratus Romanus erat: extremos Tribalos & Cretenses (quingentorum virique numero explebant) statuit. læuum cornu non videbatur: egeret talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte neque dirupta claudebant: quatuor tamen inde turme equitum oppositæ. Hæc summa copiarum erat Romanis, & duo milia missorum Macedonum, Thracumque, qui voluntate secuti erant. hi praedio relictis sunt castris. sexdecim elephantos peditarios in subsidio locauerunt. nam praeterquam quod multitudinem regionum elephantorum (et rant autem quatuor & L.) sustinere non videbatur posse: ne pari quidem numero Indicis Africæ resistunt: siue quia magnitudine (longe enim illi præstant) siue robore animorum vincuntur. Regia acies varia magis multis gentibus, dissimilitudine armorum auxiliorumque erat. X. & sex milia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangite appellabantur. Hæc media acies fuit in fronte in decem partes diuisa. partes eas interpositis binis elephantis distin-

xis distinguebat. a fronte introrsus in duos & XXX. ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regis copiis erat: & perinde cum alia specie, tum eminentibus tantum inter armatos elephatis magnam terrorem præbebat. ingentes ipsi erant: addabant speciem frontalia & cristæ, & tergo imposuerunt turres, turribusque superstantes præter rectorem quaterni armati. ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos equites Gallogræcorum opposuit. his tria milia peditum loricatorum (camille ferme ipsi appellant) adiunxit. addita his alia erant lecti viri & eiusdem regionis misti multarum gentium equites. continens his grex XVI. elephantorum est oppositus in subsidiis. ab eadem parte paululum producto cornu regia cohors erat: Argyræspides a genere armorum appellabatur. Dacæ deinde equites sagittarii mille & ducenti. tum leuis armaturæ trium millium pari ferme numero, pars Cretenses, pars Tralles, duo milia & quingenti Myli sagittarii adiuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor milia misti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarii. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogræci equites mille & quingenti, & similiter his armati duo milia Cappodocum ab Ariarathæ missi rege. inde auxiliares misti omnium generum duo milia & septingenti, & tria milia cataphractorum equitum, & mille alii equites, regia alia leuioribus regumētis suis equorumque, Phrygibus & Lydis immisti. ante hunc equitatum falcata quadrigæ & cameli quos appellant dromadas. his infidebant Arabes sagittarii, gladios habentes tenues, longos quaternæ cubita ut ex

tanta altitudine contingere hostem possent: inde
 alia multitudo par ei quæ in dextro cornu erat
 primi Tarentini, deinde Gallogracorum equitum
 duo millia & quingenti: inde Neocrates mille
 eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti
 & totidem Tialles, & tria millia cetratorum: hi
 erant & Pamphylii & Lycii: tum Cyrtorum
 & Elymaeorum paria in dextro cornu locata
 lia & XVI. elephantum modico intervallo distantes
 Rex ipse in dextero cornu erat, Seleucum filium
 & Antipatrum fratris filium in laevo præpositum
 media acies tribus permixta, Minioni & Zenodoti
 Philippo magistro elephantorum. Nebula maris
 crescente die levata in nubes, caliginem deiecit
 humor inde ab austro velut perfudit omnia: quod
 nihil admodum Romanis, eadem perincommodum
 regis erant: nam & obscuritas lucis in acie modico
 Romanis non adimebat in omnes partes conspe-
 ctum: & humor toto fere gravi armatu nihil glaci-
 os aut pila hebetabat: regi tam lata acie, nec me-
 dio quidem cornua sua circumspicere poterant: an-
 tæ extremi inter se conspicerentur: & humor are-
 fundasq; & iaculorum amenta emollierat: falces
 quoque quadrigæ, quibus se perturbaturum hostem
 aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem ve-
 terunt. Armata autem in hunc maxime modum
 erant, cuspides circa remonem ab iugo decem cubi-
 ta exstantes, velut cornua habebant: quibus quis-
 quid obuium daretur, transfigerent: & in extrema
 iugis binæ circa eminebant falces: altera æquarum
 go, altera inferior in terrâ deuxa ita, ut quicquid
 ab latere obiceretur, absunderet: hæc, ut prolapsum
 subeuntesq; contingeret: item ab axibus rotarum
 utring; binæ eodẽ modo diuersa deligabantur fal-

ces. Sic armatas quadrigas, quia si in extremo aut
 in medio locata forent, per suos agendæ erant: in
 prima acie, ut ante dictum est, locauerat rex. Quod
 ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugna, & quæ an-
 ceptis esset auxilii genus, si quis pauorem magis e-
 les sagittarios funditoresq; & iaculatores equitum
 non confertos, sed quam maxime possent dispersos
 excurrere iubet: simul omnibus partibus tela inge-
 re. Hæc velut procella partim vulneribus missiliū
 undique coniectorum, partim clamoribus dissonis
 ita consternauit equos, ut repente velut effrenati
 passim incerto cursu ferrentur: quorum impetus &
 levis armatura, & expediti funditores, & velox Cre-
 tæsis momento declinabant: & eques insequendo,
 tumultum ac pauorem equis camelisque & ipsis si-
 mul consternatis augebat, clamore & ab alia circū-
 stantium turba multiplici adiecto. Ita medio inter
 duas acies campo exiguntur quadrigæ: amotoque
 inani ludibrio, tum demum ad instum prælium,
 signo utrinque dato, concursum est. Cæterum
 vana illa res verè mox cladis causa fuit: auxilia e-
 nim subsidaria, quæ proxima locata erant, pauore
 & consternatione quadrigarum territa, & ipsa in
 fugam versa, nudarunt omnia vsque ad cataphra-
 ctos equites, ad quos cum dissipatis subsidiis perue-
 nisset equitatus Romanus, ne primum quidem im-
 petum pars eorum sustinuerunt: alii fusi sunt, alii
 sunt. totum deinde laeuum cornu inclinauit: & tur-
 pellant phalangitas, erant, vsque ad mediam
 aciem terror peruenit. Ibi simul perturbati ordi-
 nes, & impeditus intercursum suorum vsus prolongari

hastarum (sarrissas Macedones vocant) intulere
 gna Rom. legiones, & pila in perturbatos conie-
 re. ne interpositi quidem elephanti militem Ro-
 deterrabant, assuetum iam ab Africis bellis & vi-
 impetū belluū, & ex transverso aut pilis inciderent
 aut si propius subire posset, gladio nervos incidere
 lam media acies fere omnis a fronte prostrata erat
 & subsidia circumita a tergo exdebantur: cum
 parte alia fugam suorum, & prope iam ad ipsam
 fra clamorem paucorum accepere. namque An-
 tiochus a dextro cornu, cum ibi fiducia summa
 nulla subsidia cerneret, prater quatuor turmas
 quitum: & eas dum applicant se suis, ripam nu-
 tes, impetum in eam partem cum auxiliis & ca-
 phraeto equitatu facit: nec a fronte tantum inhi-
 bat, sed circumito a flumine cornu, iam ab late-
 gebat. donec fugati equites primum, deinde pro-
 mi peditum, effuso cursu ad castra compulsi sunt.
 Præerat castris M. Æmilii tribunus militum, M.
 Lepidi filius, qui post annos paucos pontifex maxi-
 mus factus est. is qua fugam cernebat suorum, cum
 præsidio omni occurrere: & stare primo, deinde re-
 re in pugnam iubebat, pavorem & turpem fugam
 increpans. minæ exinde erant: in perniciem suam
 cecos ruere, ni dicto pareretur. postremo dat signum
 suis, ut primos fugientium ceciderent, turbam insequen-
 tium ferro & vulneribus in hostes redigant. Ro-
 maior timor minorem vicit. ancipiti coacti metu
 primo constituerunt, deinde & ipsi redierunt in pug-
 nam: & Æmilii cum suo præsidio (erant autem
 duo millia virorum fortium) effuse sequenti re-
 acriter resistit: & Attalus Eumenis frater a dextro
 cornu, a quo laeum hostium primo imperu fugi-
 tum fuerat: ut ab sinistro fugam suorum & tumu-

tum circa castra vidit, in tempore cum ducentis
 quibus aduenit. Antiochus posteaquam & eos
 & aliam terga modo viderat repentes pugnam.
 spexit, in fugam vertit equum: ita utroque cornu
 victores Romani, per acervos corporum, quos in
 media maxime acie cumilauerat, ubi & robur for-
 tissimorum virorum, & arma gravitate fugam im-
 pedierant, pergunt ad castra diripienda equites pri-
 mi omnium Eumenis, deinde & alius equitatus to-
 to passim campo sequuntur hostem: & postremos
 ut quosque adepti sunt, ceciderunt. cæterum fugienti-
 bus maior pestis intermixtis quadrigis elephantisq;
 & camelis erat, sua ipsorum turba: cum solutis ordi-
 nibus velut cæci super alios alii ruerent, & incurfu
 beluarum obtererentur. In castris quoque ingens
 & maior prope quam in acie cædes edita nam &
 primorum fuga in castra maxime inclinauit: & hu-
 ius fiducia multitudinis, qui in præsidio erant, per-
 tinacius pro vallo pugnarunt, retenti in portis val-
 loque, quæ se impetu ipso capturos crediderat Ro-
 mani: posteaquam tandem pertruperunt, ab ira gra-
 tiorem ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia
 peditum cæsa eo die dicuntur: equitum quatuor
 cum restoribus elephanti Romanorum aliquot vul-
 nerati sunt: ceciderunt non plus CCC. pedites,
 quatuor & viginti equites, & de Eumenis exercitu
 quinque & viginti. Et illo quidem die victores di-
 ceptis hostium castris cum magna præda in sua re-
 verterunt. postero die spoliabant castrorum corpo-
 ra & captivos contrahebant. legati ab Thyatira & a
 Magnesia ad Sipylum ad dedendas vires venerunt.
 Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluri-

bus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis concessit inde cumque differ Seleucum filium & quosdam amicorum Apameam prægressos, & ipse quarta vigilia cum eoque iuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita custodia vrbis, Timone Lydia præposito, quibus spei consensu oppidanorum & militum qui in aere erant, legati ad consulem missi sunt. Sub idem tempus, & ab Trallibus, & a Magnesia quæ super Mæandrum est, & ab Epheso legati ad dedendum se venerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas prædita pugna: & classe usque ad Patara Lyciæ peruectus metu stationis Rhodiarum navium quæ ad Megasthen erat, in terram egressus, cum paucis itinere pedestri Syriam petiit. Asia civitates in fidem consulis ditionemque populi Romani sese tradebant. Scandibus iam consul erat: eo & P. Scipio ab Elæa, cum primum pati laborem vix potuit, venit. Sub idem tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionem ad consulem petiit, impetravitque, ut oratores mitti liceret regi: paucos post dies Zenus, qui præfectus Lydia fuerat, & Antipater fratris filius, venerunt: hi prius Eumene convenio, quem propter vetera certamina aversum maxime a pace credebant esse, & placatiore eo & sua & regis spe inuento, tum P. Scipionem, & per eum Cos. adierunt: præbitorumque petentibus frequenter consilio ad madata edenda: Non tamen quid ipsi dicamus, habemus, inquit Zenus, quam ut a vobis queramus Romani, quo piaculo expiare errorem regis pacem veniamque impetrare a victoribus possimus. Maximo semper animo vestris regibus populisque ignovistis. quanto id maiore & placatiore animo decet vos facere in hac victoria, quæ vos dominos orbis terrarum fecit: postis itaque aduectis

adversus omnes mortales certaminibus, haud secus quam deos consulere & parere vos generi humano oportet. Iam antequam legati venirent, decretum erat quid responderetur, respondere Africanus ex his quæ in deum immortalium potestate erant, ea habemus, quæ dii dederunt animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus: neque eos secundæ res extulerunt, nec ad vallem vestrum vobis darem testem, nisi vos ipsos dare possem. Posteaquam Hellepontum traieimus, priusquam castra regiam, priusquam aciem videremus, cum communis maris, & incertus belli eventus esset, de pace vobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, easdem nunc victores victis ferimus. Europa abstinere, Asiaque omni quæ cis Taurum montem est, decedite. pro impensis deinde in bellum factis, X. V. millia talentum Euboicorum dabit, quingenta præsentia, duo millia & quingenta cum S. P. Q. pacem comprobaverint, mille deinde talentum per XII. annos. Eumeni quoque reddi CCCC. talenta, & quod frumenti reliquum ex eo quod patrum debitum est, placeat. Hæc cum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus, erit quidē aliquod pignus si obfides viginti nostro arbitratu dabit. Sed nunquam satis liquebit nobis ibi pacem esse populi Romani. ubi Annibal erit, eum ante omnia deposcimus. Thoonem quoque, & Atolum, concitatores Atolicæ belli, qui & illorum fiducia vos, & vestra illos in nos armavit, dedetis, & cum eo Mnasmachum Acarnanum, & Chalcidenses Philonem, & Eubulidam. In deteriore sua fortuna pacem faciet rex, quia ferius facit quam facere potuit, si nunc mora

tus fuerit, sciat regum maiestate difficilius ab la-
mo fastigio ad medium detrahi, quam a medi-
ma precipitari. Cum his mandatis ab rege missi
rant legari, vt omnem pacis conditionem acciper-
rent. itaque Romam mitti legatos placuit. C. La-
hyberna exercitum Magnesium ad Mæandrum, &
Tralleis Ephesumque diuinit. Ephesum ad C. La-
eos post dies obsides ab rege adducti sunt. & lega-
qui Romam irent, venerunt. Eumenes quoque
dem tempore profectus est Romam, quo legati
gis. secutus eos sunt legationes omnium Asiae popu-
lorum. Dum hæc in Asia geruntur, duo fere sub
tempus cum triumphis spe proconsules de prom-
ciis Romam redierunt. Q. Minucius ex Liguriis, &
Acilius ex Atolia. Auditis vtriusque rebus bello,
Minucio negatus triumphus, Acilio magno co-
su decretus: isque triumphans de rege Antiocho
Atolis vrbe est inuectus. Prælati sunt in eo triu-
pho signa militaria CCXXX. & argenti infecti tri-
millia pondo: signati tetradrachmæ Atticæ CXII.
millia: cyphorum CCXLII. vasa argentea ex
ta multa, magnique ponderis, tulit & supellectilem
regiam argenteam, ac vestem magnificam, eorum
aureas, dona sociarum ciuitatū, XLV. spolia omni-
generis: captiuos nobiles, Atolos, & regios duc-
tex & triginta duxit. Damocritus Atolorum dux
paucos ante dies cum e carcere nocte effugisset, in
ripa Tiberis confectis custodibus, priusquam com-
prehederetur, gladio se transfixit. milites tantum
qui sequebantur currum, defuerunt: alioqui magni-
ficus & spectaculo, & fama rerum triumphus fuit.
Huius triumphi minuit letitiam nuncius ex Hispa-
nia tristis, aduersa pugna in Vasætanis ductu L. &
miliū proprætoris apud oppidum Liconem cum Lu-
sitania

itanis, sex millia de exercitu Romano cecidisse: ce-
teros paucos intra vallū cōpulsos ægre castra de-
fendisse, & ad modū fugientium magnis itineribus
in agrum pacatū reductos. Hæc ex Hispania nunci-
ata. Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonen-
sum L. Aurunculeius prætor in senatum introdu-
xit. his querentibus inopiam coloniarum, aliis bel-
licis casibus, aliis morbo absumptis, quosdam ex dio-
senarus, vti C. Lælius C. si ei videretur, sex millia
familiarum conscriberet, quæ in eas colonias diui-
derentur: & vt L. Aurunculeius prætor triumuiros
crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. At-
tilius Seranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius
C. F. Tappo. Haud ita multo post cum iam consu-
larium comitiorum appeteret tempus: C. Lælius
C. ex Gallia Romam rediit. is non solum ex fa-
Placentiæ colonos scripsit, sed vt noue colonie duæ
in agrum qui Boiorum fuisset, deducerentur, &
retulit, & auctore eo patres censuerunt. Eodem
tempore L. A. milli prætoris litteræ allaræ de nauali
pugna ad Myonensem facta, & L. Scipionis C. ex
exercitum in Asiam traieciisse. Victoriæ navalis ergo
in vnum diem supplicatio decreta est: in alterum
diem, quod exercitus Romanus tum primum in A-
sia posuisset castra, vt ea res prospera & lata eueni-
ret, vicienis maioribus hostiis in singulas supplica-
tiones sacrificare C. est in usus. Inde consularia co-
pida magna contentione habita. M. A. milius Le-
ciam Siciliam petendi causa, non consulto senatu
vt sibi id facere liceret, reliquisset. petebat cum eo
M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volso, M. Valerius

Messala Fulvius Cos. vnus creatur, cū ceteri con-
tarias non expleant. isq; postero die Cn. Manlius
Lepido deiecto (nam Messala tacuit) collega dū-
Pri exinde facti, duo Q. Fabii, Labeo & Pictor (M. Se-
mpronius Tuditanus, Sp. Posthumius Albinus, L. Ple-
tius Hypseus, L. Babius Dives, M. Fulvius Nobilior
& Cn. Man. Volsone Cos. Valerius Antias auctor
rumorem celebrem Romę fuisse, & pene pro
habitu, recipiendi Scipionis adolescentis causa
L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in collo-
quiosos regis, & ipsos comprehensos esse, & de
bus captis confestim ad castra Romana exercitiu
ductum, eaque expugnata, & deletas omnes copias
Romanorum esse: ob hęc A. tolos sustulisse animos
& abnūisse imperata facere, principesque eorum in
Macedoniam & in Dardanos, & in Thraciā ad con-
ducenda mercede auxilia profectos: hęc qui mū-
ciarent Romam, A. Terentium Varronē, & M. Clau-
dium Lepidum ab C. Cornelio propraetore ex Epi-
ro missos esse. Subrexit deinde fabulę huic, legatio
A. tolos in senatu inter cetera hoc quoq; interro-
gatos esse: vnde audissent imperatores Romani
in Asia captos ab Antiocho rege, & exercitum de-
lerum esse: A. tolos respondisse, ab suis legatis se qui-
cum Cos. fuerint, certiores factos. Rumoris huius
quia neminem alium auctore habeo, neq; affirma-
ta res mea opinione sit, nec pro vana patermilia
A. toli legati in senatu introducti, cum & causa con-
silia & fortuna hortaretur, vt confitendo seu fugien-
do, seu errori veniam peterent supplices: orsi a be-
neficiis in populum Rom. & prope exprobrantes
virtutem suam in Philippi bello, & offendunt au-
res insolentia sermonis: & eo, vetera & oblitata
repetendo,

repetendo, rem adduxerūt, vt haud paulo plurius
maleficiorum gentis, quam beneficiorum memo-
ria subiret animos patrum, & quibus misericordia
opus erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab
vno senatore, permitterentne arbitrium de se po-
pulo Romano: deinde ab altero, habiturine eos-
dem, quos populus Romanus, socios & hostes es-
sent: nihil ad ea respondentes, egredi templo iussi
sunt. Conclamatum deinde prope ab vniuerso se-
natus est, toros adhuc Antiochi A. tolos esse: & ex v-
nica ea spe pendere animos eorum, itaque bellum
cum haud dubiis hostibus gerendum, perdoman-
dosq; feroces animos esse. Etiam illa res accendit,
quod eo ipso tempore quo pacem ab Romanis pe-
tebant, Dolopia atque Athamanix bellum infere-
bant. Senatū consultum in M. Acilii sententiam, qui
Antiochum A. tolosq; denicerat, factum est, vt A-
toli eo die iuberetur, phœci ab vrbe, & intra quin-
tumdecimū diem Italia excedere. A. Terentius Var-
ro ad cultu diendi iter eorū missus: denūciatumq;
si qua deinde legatio ex A. tolis, nisi permissu impe-
ratoris, qui eam provinciam obtineret, & cum le-
gato Romano venisset Romā, pro hostibus omnes
futuros. Ita dimissi A. toli. De provinciis deinde Coss.
retulerant sortiri eos A. toliam & Asiam placuit.
qui Asiam sortitus esset, exercitus ei quem L. Sci-
pio haberet, est decretus, & in eius supplementum
quatuor millia peditum Romanorum, ducenti
equites, & sociorum ac Latini nominis octo millia
peditum, & quadringenti equites: his copiis vt bel-
lum cū Antiocho gereret. Alteri Cos. exercitus qui
erat in A. tolia, est decretus: & vt in supplementum
sauberet, permissum, cuius sociorumque eundē nu-
merum quę collega: naues quoq; idē Cos. quę prio-

re anno paratæ erant, ornare iussus, ac ducere fecerunt cum Ætolis solum bellum gerere, sed etiam Cephaleñiam insulam traicere. Mandatum eisdem si per commodum reipub. facere posset, ut ad comitia Romam rediret, nam præterquam quod magistratus anni subrogandi essent, censes quoque placere creari, si qua res eum teneret, senatum certatorem faceret, sed ad comitiorum tempus occurrere non possent. Ætolia M. Fulvio, Asia Cn. Manlio sorte euenit. Prætores deinde sortiti sunt, Posthumius Albinus urbanam, & inter peregrinos M. Sempronius Tutidanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo flamen, L. Plautius Hypseus Hispaniam citiorem, L. Babius Dives Hispaniam vltiorem. Siciliæ legio vna, & classis quæ in ea prouincia erat, decreta & duas decimas frumenti nouus prætor imperaret, sed culis earum alteram in Asiam, alteram in Ætoliam mitteret, idem ab Sardis exigi, atque ad eisdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum deportant iussu L. Babio supplementum in Hispaniam dari mille Romani pedites, equites quinquaginta, & sex millia peditum Latini nominis, & C. C. equites. Plautio Hypseo in Hispaniam citiorem mille Romani dati sunt pedites, duo millia socium Latini nominis, & ducenti equites, cum his supplementis ut singulas legiones duæ Hispaniæ haberent. Prioris anni magistratibus C. Lælio cum suo exercitu prorogatum in annum imperium est, prorogatum & P. Lælio pro prætori in Hetruria cum eo exercitu qui in prouincia esset, & M. Tuccio pro prætori in Brutis & Apulia. Priusquam in prouincias prætores irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximum fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem Quirinale, quale

quale patrum memoria inter L. Metellum, & Postumium Albinum fuerat. Cof. illum cum C. Lucio collega in Siciliam ad classem proficiscerem, ad sacra retinuerat Metellus Pont. Max. prætorem hunc, ne in Sardinia proficisceretur, P. Licinius tenuit, & in senatu, & ad populum magnis contentione, & pignora capta, & multa dicta, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum est. religio ad postremum vicit, & dicto audiens esse flamen pontifici iussus, & multa ex iussu populi remissa, ita prouinciæ ereptæ prætorem magistratu abdicant, & utius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque enim multi milites legendi erant) perfectis, Cof. prætores in prouincias proficiscuntur. Fama deinde de Ætolia in Asia gestis temere vulgata sine auctore, & post dies paucos nuncii certi, litteræque imperatoris Romam allatæ, quæ tantum gaudium ab recetoliæ attulerant (desierant enim victam Ætoliam metuere) quam auerterunt famam, quod inuentibus id bellum grauis hostis & suis viribus, & quod Annibalem rectorem militiæ haberet, visus fuerat, nihil tamen aut de Cof. mittendo in Asiam mutandum, aut minuendas eius copias censuerunt, metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo post M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cū Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodiique Romam venerunt. Cotta in senatu primum, deinde in concione iussu patrum, quæ acta in Asia essent, exposuit, supplicatio inde in triduum decreta est, & X. L. maiores hostiæ immolari iussæ. Tum omnium primū Eumenes senatus datus est. Is cum

breviter & egisset gratias patribus, quod obsequio
se ac fratrem exemissent, regnumque ab iniuria
Antiochi vindicassent: & gratulatus esset, quod
mari terraque prospere res gessissent: quodque
Antiochum fulum fugatumque, & exurum mon-
prius Europa, post & Asia quæ eis Taurum montem
est, expulissent: sua deinde merita malle eos ex
peratoribus suis legatisque, quam se commemo-
re cognoscere dixit. Hæc approbantibus cum
inbentibusque dicere ipsum omissa in id veterum
quid sibi ab S. P. Q. R. tribui æquum censeret, pa-
pensius cumulatusque, si quo possit, prout eius me-
rita sint, senatum facturum. ad ea rex: Si ab aliis
bi præmiorum optio deferretur, libenter, data me-
do facultate consulendi senatum Romanum, et
filio amplissimi ordinis usurum fuisse, ne quid
immoderate cupisse, aut petisse parum modeste
deri posset. verum enimvero cum ipsi datum
multo magis munificentiam eorum in se fratre
suos ipsorum arbitrii debere esse. Nihil hac oratio-
ne eius P. C. deteriti sunt, quo minus dicere ipsi
iuberent. & cum aliquamdiu hinc indulgentia
modestia, inter permittentes inuicem, non magis
mutua quam inexplicabili facilitate coratæ
Eumenes templo excessit. Senatus in eadē peti-
te sententia, ut absurdum esse diceret, ignorare
gem quid sperans aut petens venerit, quæ commo-
da regno suo sint, ipsum optime scire: Asiam longè
melius quæ senatum nosse. renocandū igitur, & cog-
dum, quæ vellent, quæque sentiret, expromere.
Reductus a prætore in templum rex, & dicere
sus: Persenerassem, inquit, tacere P. C. nisi Rhod-
orum legationem mox vocaturos vos scirem: & si
his auditis, mihi necessitatem fore dicendi, quæ
dem eo

dem eo difficilior oratio erit, quod ea postulata e-
orum futura sunt: ut non solum nihil quod contra
me sit, sed ne quod ad ipsos quidem proprie perti-
neat, petere videantur. agent enim causam ciuita-
tum Græcarum, & liberari eas dicent debere, quo
impetrato, cui dubium est, quin & a nobis auerſuri
sint, nō eas modo ciuitates quæ liberabuntur, sed etiā
ceteros stipendiarias nostras: ipsi autem tanto obli-
gatos beneficio, verbo socios, reuera subiectos im-
petio & obnoxios habituri sint? & (si diis placet)
cum has tantas opes affectabunt, dissimulabant vlla
parte id ad se pertinere: vos modo id decere, & con-
ueniens esse antefactū dicent. Hæc vos ne decipiat
oratio, providendum vobis erit, neve non solum
inæqualiter alios nimium deprimatis ex sociis ve-
stris, alios præter modum extollatis: sed etiam ne
qui adversus vos arma tulerint, in meliorem statu-
m quam socii & amici vestri. Quod ad me attinet,
in aliis rebus cessasse intra finem iuris mei cuiuslibet
videri malim, quam nimis pertinaciter in obtinen-
do eo tetendisse. in certamine autem amicitie
vestræ, benevolentie erga vos, honoris quia vobis
habebitur, minime æquo animo vinci possum.
Hanc ego maximam hereditatem a patre accepi,
qui primus omnium Asiam Græciamque incolen-
tiam in amicitiam vestram venit, eamque perse-
pit: nec constanti fide ad extremū finem vitæ perdu-
lem præstitit, sed omnibus interfuit bellis quæ in
Græcia gessistis, terrestribus navalibusque omni
genere commeatuum ita, ut nemo sociorum vest-
rum æquari vlla parte posset, vos adiuvit. posse.
cum Bætoros ad societatem vestram hortaretur, in
ipsa oratione inter mortuos, haud multo post expira-

» uir. Huius ego vestigia ingressus, voluntati quæ
» & studio in colendis vobis adicere (etenim
» superabilia hæc erant) nihil potuerebus ipsis me
» que & impensis officiorum ut superare possem
» tuna, tempora, Antiochus, & bellum in Asia
» præbuerunt materiam. Rex Asiæ, & patris Euge
» Antiochus filiam suam in matrimonium mihi
» bat, restituebat extemplo ciuitates quæ delecta
» a nobis, spem magnam in posterum ampliam
» regni faciebat. si secum aduersus vos bellum
» sissem. Non gloriabor eo, quod nihil in res
» querim: illa potius, quæ vetustissima domus
» vobiscum amicitia digna sunt, referam. tem
» bus naualibusque copiis, ut nemo vestrorum
» orum me æquiparare posset, imperatores
» adiui: com meatus terra marique suppedita
» ualibus præliis, quæ multis locis facta sunt, om
» bus assui: ne labori meo, nec periculo visquam
» perire: quod miserrimum est in bello, obsequi
» passus sum, Pergami inclusus cum discrimine
» me simul vitæ regnique, liberatus deinde obsequi
» ne, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa
» cem regni mei castra haberent, relictis Cos. ve
» tota classe ad Hellespontum L. Scipioni Cos. ve
» occurrere, ut eum in traiciendo exercitu adiuuare
» Postquam in Asiam exercitus vester est transi
» sus, nunquam a Cos. abscessi nemo miles Romæ
» magis assiduus in castris vestris fuit, quam ego
» tresque mei, nulla expeditio, nullum equestre
» me factum est. in acie ibi steti, eam partem
» tatus, in qua me Cos. esse voluit. Non sum
» cturus P. C. quis hoc bello meritis erga vos
» m comparari potest? ergo nulli omnium
» que populorum, neque regum, quos in magno

» ore habetis, non ausim me comparare. Masani
» hostis vobis antequam socius fuit: nec incolumi
» regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, a
» missis omnib. copiis, cum turma equitum in castra
» confugit vestra: tamen eum, quia in Africa aduer
» sus Syphacem & Carthaginenses fideliter atque impi
» vobiscum stetit, non in patrium solū regnū re
» stituitis: sed adiecta opulentissima parte Syphacis
» regni, præpotentem inter Africæ reges fecistis.
» Quo tandem igitur nos præmio atque honore di
» gni apud vos sumus, qui nunquam hostes, sem
» per socii fuimus? Pater, ego, fratresque mei non in
» Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Pelopō
» neso. in Bæotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, & to
» lico bello, terra marique pro vobis arma tulimus.
» Quid ergo postulas? dicat aliquis. Ego P. C. quoni
» am dicere utiq; volentibus vobis parendum est: si
» vos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum emou
» stis, ut ipsi teneretis eas terras: nullos accolas nec
» finitimos habere, quam vos malo: nec vlla alia re
» tutius stabiliusque regnū meum futurū spero, sed si
» vobis decedere inde, atque exercitus deducere in
» animo est: neminem digniorem esse ex sociis ve
» stris, qui bello a vobis parta possideat, quam me.
» dicere ausim. At enim magnificum est liberare
» civitates servas. ita opinor, si nihil hostile aduer
» sus vos fecerunt: sin autem Antiochi partis fuerunt,
» quanto est vestra prudentia & æquitate dignius,
» sociis benemeritis, quam hostibus vos consulere?
» Grata oratio regis patribus fuit, & facile apparebat
» munifice omnia & propenso animo facturos. In
» terposita Smyrnearum brevis leuatio est, quia non
» aderant quidam Rhodiorū. Collaudatis egregie
» Smeirnaeis: quod omnia vltima pati, quæ se regi tra-

„dere maluissent: introducti Rhodii sunt, quorum
 „princeps legationis, expositis initis amicitiae
 „R. meritisq; Rhodiorū Philippi prius, deinde Antiochi
 „ochi bello: Nihil, inquit, nobis tota nostra actio
 „P. C. neque difficilior, neq; molestius est quā vobis
 „cum Eumene nobis disceptatio est, cū quo vno
 „xime regum, & priuatū singulis, & quod magnū
 „mouet, publicum ciuitati nostrā hospitium est. et
 „terum non animi nostri P. C. nos, sed rerum
 „ra, quae potentissima est, disiungit: vt nos libere
 „aliorū libertatis causam agamus: reges serua omni
 „& subiecta imperio suo esse velint. vteumq; tamē
 „res se habet, magis verecundia nostra aduersus reges
 „nobis obstat, quam ipsa disceptatio aut nobis impedi
 „dita est, aut vobis perplexa deliberationē praebuit
 „videtur. nam si aliter socio atq; amico regi, & le
 „nemerito hoc ipso in bello, de cuius praemiis agitur
 „honos haberi nullus posset, nisi liberae ciuitates
 „in seruitutem traderetis: esset deliberatio anceps
 „ne aut regem amicum inhonoratū dimitteretis, aut
 „decederetis instituto vestro, & gloriā Philippi belli
 „param, nunc seruitute tot ciuitatum deformare
 „tis: sed ab hac necessitate aut gratia in amicum me
 „nuenda, aut gloriā vestra, egregie vos fortuna vi
 „dicat. est enim deūm benignitate nō gloriola ma
 „gis quā diues victoria vestra: quae vos facile isto velu
 „tre alieno exoluat. nam & Lycania, & Phrygia
 „traq; & Pisidia omnis, & Chetsonnesus, quaeq; eu
 „cuniant Europa, in vestra sunt potestate: quae
 „vnaquolibet regi adiecta multiplicare regnum Eu
 „menis potest: omnes vero datz, maximis eū regib
 „quare, licet ergo vobis & praemiis belli ditare so
 „cios, & nō decedere instituto vestro: & meminisse
 „quē titulū praeponderetis prius aduersus Philippum.

nunc aduersus Antiochum belli: quid feceritis Phi
 ippo victo, quid nunc a vobis, non magis quia feci
 tis, quam quā id vos facere decet, desideretur atq;
 expectetur. alia enim aliis & honesta & probabilis
 est causa armorū. illi agrū, hi vicos, hi oppida, hi por
 tus oramq; aliquā maris vt possideant: vos nec cupi
 tis hanc antequā haberetis, nec nunc cum oibis ter
 rarū in ditione vestra sit, cupere potestis, p. dignita
 te & gloria apud omne genus humanum, quod ve
 stra nomen imperiumq; iuxta & deos immortales
 iam pridē inuictur, pugnaſtis. quae parare & quare
 re arduū fuit, nescio an tueri difficilior sit. gentis ve
 rustissima nobilissimaq; vel fama rerū gestarū, vel
 omni cōmedatione humanitatis doctrinarūq; tu
 enda ab seruitio regio libertatem suscepistis. hoc
 patrociniū recepte in fidem & clientelā vestrā vni
 uersa gentis perpetuum vos praestare decet. Non
 quae in solo modo antiquo sunt, Graecae magis vr
 bes sunt quam coloniae earum, illinc quondā pfe
 ctas in Asia: nec terra mutata mutauit genus aut mo
 res. certare pio certamine cuiuslibet bonae artis ac
 virtutis ausi sumus cū parentib. quaeq; ciuitas & cō
 ditionib. suis. Adistis Graeciae, adistis Asiae vrbes ple
 nariae Massilienses, quos si natura insita velut inge
 nio terre vinci posset, iam pridē esserant tot in
 nito dignitate audimus apud vos esse, ac si medium
 modō linguae Graecae incolerent. non enim sonum
 omnia mores & leges & ingenium syncerum inte
 grumque a contagione accolarum seruarunt. Ter
 minus est nunc imperii vestri mons Taurus. quic
 quid intra eum cardinem est, nihil longinquum

" vobis videri debet. quo arma vestra peruenire
 " eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari
 " bus pro legibus semper dominorum imperia
 " runt, quo gaudent reges habeant: Graeci suam
 " tunam, vestros animos gerunt. domesticis quoque
 " dam viribus etiam imperium amplectebantur.
 " imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum, optant.
 " bertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam
 " suis non possunt. At enim quaedam ciuitates cum
 " tiocho senserunt, & aliae prius cum Philippo, & cum
 " Pyrrho Tarentini, ne alios populos enumeremus
 " Carthago libera cum suis legibus est. Huic vestro
 " exemplo quantum debeatis, videte P. C. inducere
 " in animum. negare Eumenis cupiditati, quod
 " stissimae irae vestrae negastis. Rhodii & in hoc
 " omnibus bellis quae in illa ora gestistis, quam
 " fidelique opera vos adiuerimus, vestro iudicio
 " iniquimus, nunc id pace in consilium afferimus. quod
 " si comprobaueritis, magnificentius vos victoria
 " sos esse quam vicisse, omnes existimaturi sunt. Apud
 " magnitudini Romanae oratio visa est. Post Rhodum
 " dios Antiochi legati vocati sunt. si vulgato pete
 " tium veniam more, errorem, falsi regis, obre
 " sunt P. C. ut suae potius clementiae, quam regis
 " praeter, qui satis superque poenarum dedisset, memore
 " consulerent: postremo pacem datam a L. Scipione
 " imperatore, quibus legibus dedisset, confirmari
 " auctoritate sua. Et senatus eam pacem seruandam
 " censuit: & paucos post dies populus iussit. foedus in
 " Capitolio cum Antipatro principe legationis, &
 " eodem fratre filio regis Antiochi est ictum. Audi
 " ta deinde & aliae legationes ex Asia sunt, quibus o
 " mnibus datum est responsum, decem legatos mo
 " re maiorum senatum missurum ad res Asiae disce
 " ptandas

ptandas componendasque summam tamen hanc
 tore, ut cis Taurum montem quae intra regni Antiochi
 fines fuissent, Eumeni attribuerentur, praeter
 Lyciam Cariamque, usque ad Mæandrum amnem,
 ea ciuitatis Rhodiorum essent, ceterae ciuitates Asiae
 quae Attali stipendiariae fuissent, eadem Eume
 ni vestigal penderent: quae vestigales Antiochi fuissent,
 ex liberae atque immunes essent. Decem lega
 tos hos decreuerunt: Q. Minucium Rufum, L. Furium
 Purpureonem, Q. Minucium Thermum, Ap
 Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulanum, M.
 Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Aemiliu
 lum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tubero
 nem. His quae praesentis disceptationis essent, libera
 mandata. De summa rerum senatus constituit. Ly
 caoniam omnem, & Phrygiam utramque, & My
 siam, regias sylvas, & Lydiae Ioniaeque, extra ea oppi
 da quae libera fuissent, quo die cum rege Antiocho
 pugnatum est, & nominatim Magnesium ad Sipy
 lum, & Cariam, quae Hydrela appellatur, agrumque
 Hydreletanum ad Phrygiam vergentem, & castrum
 vicosque ad Mæandrum amnem, & oppida nisi quae
 libera ante bellum fuissent: Telmessum item nomi
 natim, & castra Telmessum, praeter agrum qui Pto
 lemæi Telmessi fuisset: haec omnia quae supra scri
 pta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodiis Lycia data,
 extra eundem Telmessum, & castra Telmessum &
 agrum qui Ptolemæi Telmessi fuisset: haec & ab Eu
 mene & ab Rhodiis excepta. Ea quoque his pars da
 ta Cariae, quae propior Rhodum insulam trans Mæ
 andrum amnem est: oppida, vici, castrum, agri qui ad
 Pisiadum vergunt, nisi quae eorum oppida in libera
 te fuissent, pridie quam cum Antiocho rege in Asia
 pugnatum est. Pro his cum gratias egissent Rhodii

de Solis urbe, quæ in Sicilia est, egerunt Argis & illis
sicut sese ostendos esse. ab ea germanitate frater
nam sibi cum his charitatem esse petere hoc extra
ordinarium munus, ut eam civitatem ex servitute
regia eximerent. Vocati sunt regis Antiochi legati
atumque cum his est: nec quicquam impetratum
testante foedera Antipatro: adversus quæ ab Rho-
diis non solos, sed Ciliciâ peti, & iuga Tauri tran-
scendi. Reuocatis in senatum Rhodius, cum quæ-
topere tenderet legatus regius, exposuissent patri-
adieceruntque vtrique eam rem ad civitatis suæ digni-
tatem pertinere censerent Rhodii, senatum omni-
modo expugnatum pertinaciam legatorum. Tum
vero impensus quam ante Rhodii gratias egerant
cessurosque se potius arrogantiæ Antipatri, quæ can-
sam turbatæ pacis præbituros dixerunt. ita nihil de
Solis mutatum est. Per eos dies, quibus hæc gesta
sunt, legati Massiliensium nunciauerunt L. Rebinum
pretorem in provinciam Hispaniam proficiscentem
ab Liguribus circumuentum, magna parte comitum
exesa, vulneratum ipsum cum paucis sine ictibus
Massiliam perfluxisse, & intra triduum expirasse.
Senatus ea re audita decreuit, uti P. Iunius Brutus,
qui prætor in Hetruria esset, provincia exerci-
tusque traditis vni cui videretur ex legatis, ipse in
vltiorem Hispaniam proficisceretur: eaq; ei pro-
vincia esset. Hoc S.C. literaq; a Sp. Posthumio præ-
tori in Hetruriam missæ sunt. profectusque in Hi-
spaniam est P. Iunius prætor, in qua provincia
prius aliquanto quam successor veniret, L. A. milius
Paulus, qui postea regem Persea magna gloria vi-
cit, cum priore anno haud prospere rem gessisset
tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum
Lusitanis pugnavit. fusi fugatique sunt hostes exesa
decem

decem & octo millia armatorum, tria millia CCC.
capti, & castra expugnata. Huius victoriæ fama tri-
quilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante
diem tertium Calendas Ianuarias Bononiam Lati-
nam coloniam ex S.C. L. Valerius Flaccus, M. Atti-
lius Serranus, L. Valerius Tappo triumviri deduxe-
runt. tria millia hominum sunt deducta, equitibus
septuagena iugera, ceteris colonis quinquagena
sunt data. ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli
Tuseos expulerant. Eodem anno censuram multi
& elati viri petierunt, quæ res tanquam in se parum
magni certaminis causam haberet: aliam contenti-
onem multo maiorem excitavit. petebant T. Quin-
tius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Vale-
rius Flaccus, M. Porcius Caro, M. Claudius Marcellus,
M. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermo-
pylas Aetolosque devicerat. in hunc maxime, quod
multa congiaria habuerat, quibus magnam partem
hominum obligarat, fauor populi se inclinabat. Id
cum ægre patereatur tot nobiles, novum sibi ho-
minem tantum præferri: P. Sempronius Gracchus,
& C. Sempronius Rutilius tribuni plebis ei diem
dixerunt, quod pecuniæ regis prædæque aliquan-
tum capta in Antiochi castris, neque in triumpho
tulisset, neque in ærarium detulisset. Varia testimo-
nia legatorum tribunorumque militum erant. M.
Cato ante alios testes conspiciebatur: cuius aucto-
ritatem perpetuo tenore vitæ partam, toga candi-
da eleuabat. is testis, quæ vasa aurea atque argentea
captis castris inter aliam prædam regiam vidisset,
ea se in triumpho negabat vidisse. postremo in hu-
ilio maxime invidiam desistere se petitione Gla-
brio dixit: quando quod taciti indignarentur no-
biles homines, id æque novus competitor inestima-

bili perituro incesceret. centum millium mulda-
rogata erat bis de ea re certum est. tertio. cum de
petitione destitisset reus: nec populus de multa
suffragium ferre voluit: & tribuni eo negotio desiste-
terunt. Censores, T. Quintius Flamininus, M. Clau-
dus Marcellus creati. Per eosdem dies L. Aemili-
us Regillus, qui classe praefectum Antiochi regis de-
cerat, extra urbem in aede Apollinis cum senatus
datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum-
classibus hostium dimicasset, quot inde naues de-
raserisset aut cepisset, magno consensu patrum tri-
umphus naualis est decretus. Triumphavit Cal-
purnius in eo triumpho vnde quinquaginta coronae
aureae translatæ sunt: pecunia nequaquam tanta
pro specie regii triumphii. tetradrachma Attica
XXXIIII millia DCC. cistophorum CXXXII
millia CCC. Supplicationes deinde fuerunt ex S.C.
quod L. Aemilius Paulus in Hispania prospere rem
gessisset. Haud ita multo post L. Scipio ad urbem
venit: qui ne cognomine fratri cederet, Asiaticum
se appellari voluit: & in senatu & in concione de re-
bus ab se gestis disseruit. Erant qui fama id maius
bellum quam difficultate rei fuisse interpretarentur:
vno memorabili prælio debellatum, gloriam
que eius victoriae desloratam ad Thermopylas esse.
Cæterum vere æstimati, & tolicum magis ad Ther-
mopylas bellum quam regium fuit: quod enim
parte virium suarum ibi dimicavit Antiochus in
Asia totius Asiae steterunt vires, ab ultimis orientis
omnium gentium contractis auxiliis. Merito ergo
& diis immortalibus, quantus maximus poterat,
habitus est honos, quod ingentem victoriam facile
etiam fecissent: & imperatori triumphus est decre-
tus. Triumphavit mense intercalario pridie Calen-
Martias

Martias, qui triumphus spectaculo oculorum maior
quâ Africanus fratris eius fuit: recordatione rerum, &
æstimatione periculi certaminisq; nō magis cōpa-
randus, quā si imperatore imperatori, aut Antiochi
ducem Annibali conferres. Tulit in triumpho si-
gna militaria CXXXIIII. oppidorum simula-
chra CXXXIIII. eburneos dentes mille CC-
XXXI aureas coronas CXXXIIII. argenti pō-
do CXLVII. millia & CCCCXX. tetradra-
chmum Atticorum CXXXIIII. millia: cistopho-
rum CCCCXXXI. millia, & LXX. nummos aureos
Philippeos CXL. millia: vasorum argenteorum,
(omnia celata erant) mille pondo, & CCCC-
XXIIII. aureorum mille pondo XXIIII. & du-
ces regii præfecti, & purpurati duo & XXX. ante
currum ducti. Militibus quiniuiceni denarii dati:
duplex centurioni, triplex equiti, & stipendium
militare, & frumentum duplex post triumphum
datum: prælio in Asia factō duplex dederat. Trium-
phavit anno fere posteaquam consilatu abiit. Eo-
dem fere tempore & Cn. Manlius Cōs in Asiam, &
Q. Fabius Labeo Pr. ad classem venit. cæterum
Cōs non deerat cum Gallis belli materia. mare pa-
catum erat, deuictō Antiocho. cogitanti itaque Fa-
bio, cui rei potissimum insisteret, ne ociosam pro-
vinciam habuisse videri posset: optimum visum est
in Cretam insulam traicere. Cydoniata bellum
aduersus Gortynios Gnosiosque gerebant. & ca-
ptiuorum Romanorum atque Italici generis ma-
gnus numerus in fœritate esse per totam insulam
dicebatur. Classe ab Epheso profectus, cum pri-
mum Cretæ litus attigit, nuncios circa ciuitates
misit, vt armis abisterent, captiuosque in suis quæ-
que urbibus agtisq; conquisitos reducerent, & le-

gatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosque pertinentibus ageretur. Nihil magnopere ea Cretenses mouerunt. Capitulos prater Gortynios, nulli reddiderunt. Valentinus Antias ad quatuor milia ceptiuorum, quia bellum timuerunt, ex tota insula reddita scripsit: eamque causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, navalis triumphus impetrandi ab senatu fuisse. A Creta Ephesum Fabius rediit. inde tribus nauibus in Thracie ora missis, ab Aeno & Marona praeedia Antiochi deduci iussit, ut in libertate ex civitatibus essent.

DECADIS QUARTÆ LIB. VIII.
Epitome.

Marcus Fulvius Cos. in Epiro Ambracienses ab hostibus, per deditionem accepit. Cephaleniam subegit. Etolis perdomiti pacem dedit. Cn. Manlius Cos. legatus eius Gallogracos, Tolistobagos, Teutoagos, & Tremonios, qui Brenno duce in Asiam transierant, cum soli extra Taurum montem minime parerent, vicit. Eorum origo, & cum ea loca, qua tenent, occupauerintque, referuntur. Exemplum quoque, & pudicitia in femina traditur. Qua cum regis Gallogracorum vxor fuisset, capta, centurionem, qui ei iam inuenerat, occidit. Lustrum a censoribus conditum est. census sanctumque capitula CCLVIII. milia, & CCCXVIII. Cum Ariarathes rege Cappadocia amicitia iuncta esset, Cn. Manlius contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fudus cum Antiocho conscripsit: de Gallogracis acta prae se causa in senatu triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidem aiunt, a Q. Perilio Aetio tribuno plebis, ut quidam a Nauto, quoniam praedia ex Antiocho capta ararium frangidisset: posteaquam is dies venit, euocatus in rostra, hac die, inquit,

inquit, Quiriti Carthaginem vici, & prosequente populo, Capitolium ascendit. inde, ne amplius tributis iniurijs vexaretur, in voluntarium exitum Licerium concessit, incertum ubi, an Roma defunctus. nam eius monumentum viri obitu fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africanus, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusque, cum in vincula, & carcerem adduceretur: Tib. Sempronius Gracchus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit: & ob id beneficium ita Scipionibus inimicus duxit. Cum prator quaestores in bona eius publice possidenda misisset: non modo in eis nullum vestigium peredictum apparuit: sed nequaquam amicitiam in ararium sitis, & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quae necessaria ei erant ad cultum, retenta.

In Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem quiete res fuerant, principio a gente Athamanum orto. Athamania ea tempestate, pulso Aminandro, sub praefectis Philippi regio tenebatur praesidio, qui superbo atque immodico imperio desiderium Aminandri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Aetolia, literis suorum, indicantium statum Athamaniae, spes recuperandi regni facta est. remissi quoque nuntii ab eo ad principes Argitheam (id enim caput Athamaniae erat) si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Aetolis Aetolorum, quod concilium esset gentis, & Nicandri pro Quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certioram ingressurus esset. Quatuor primo fuere conbadi adiutores ad rem gerendam assumpserunt. deinde

de paucitate parum freti, quæ celandæ rei quam
agendæ aptior erat, parem priori numerum adie
cerunt. ita duo & L. facti, quadrisariam se diuise
runt. pars vna Heracleâ, altera Tetraphyliam peti
runt. vbi custodia regiæ provinciæ esse solita erat: tertia
Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes
conuenit, vt primo quieti, velut ad priuaram rem
agendam venissent, in foro obuocarentur. die certâ
multitudinem omnem conuocarent ad præfati
Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies adue
nit, & Aminander cum mille Ætolis in finibus
erat: ex composito quatuor simul locis præsidia Ma
cedonum expulsa, litteræque in alias vires postula
dimissæ, vt vindicarent sese ab impotenti domina
tione Philippi, & restituerent in patrium ac legiti
mum regnum. Vndique Macedones expelluntur
Theium oppidum, literis a Zenone præfecto præ
sidii interceptis, & arce ab regis occupata, paucos
dies obsidentibus restitit: deinde id quoque tra
didit Aminandro est, & omnis Athamania in po
tuitate erat, præter Athenæum castellum, finibus
Macedoniæ subiectum. Philippus audita defec
tione Athamaniz, cum sex millibus armatorum pro
fectus, ingenti celeritate Gomphos peruenit. ibi
relictâ maiore parte exercitus (neque enim ad tan
ta itinera sufficissent) cum duobus millibus Athe
nazum, quod vnum a præsidio suo retentum fuerat,
peruenit. inde proximis tentatis, cū facile animad
uerisset cætera hostilia esse, Gomphos regressus,
omnibus copiis simul in Athamania rediit. Zenone
inde cū mille peditibus præmissum Ethiopiam occupare
iubet, opportune Argitheæ imminente: quem vbi
teneri a suis locum vidit, ipse circa templum Ioui
sacrum posuit castra. Ibi vñ diem fœda tēpestate

retentus.

retentus, postero die ducere ad Argitheam intēdit.
Euntibus exemplo apparuere Athamanes, in tumu
los imminentes viæ discurrentes. ad quorum con
spectum consistere prima signa, totoque agmine
pauor & trepidatio erat: & pro se quisque agmine
futurum esset, cogitare, si in valles subiectas rupib.
agmen foret demissum. Hæc tumultuatio regem
cupientem, si se sequerentur raptim euadere angu
stias, reuocare primos, & eadem qua venerat via re
ferre coegit signa. Athamanes primo ex intervallo
queri sequebantur. posteaquam Ætoli sese coniū
xerūt, hos vt ab tergo agmini instarent, reliquerūt:
ipsi a lateribus se circumfuderunt. quidam per notos
calle breuiore via prægressi, transitus insedere: tan
tumq; tumultus Macedonibus est iniectum: vt fu
tis armis virisque relictis, flumen traiecerint. Hic fi
nis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos
& a Gomphis in Macedonia redierunt. Athama
nes Ætolique Ethiopiam ad Zenonem ac mille Ma
cedonas opprimendos vndique concurrerunt. Ma
cedones parum loco freti, ab Ethiopia in altiorē
diruptioremque vndique tumulum concessere,
quo pluribus locis aditu inuento, expulere eos A
thamanes: dispersosque, & per iniurias atque igno
ras rupes iter fugæ non expedientes, partim cepe
pta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem e
potestas facta est. Aminander recuperato regno le
gatos & Romam ad senatū, & ad Scipiones in Asiam,
Ephesi post magnum cum Antiocho prælium mo
rantes, misit. Pacem petebat, excubabatque sese,
quod per Ætolos recuperasset paternum regnum.

AAA

Philippum incubabat. Atoli ex Athamania in
philochos profecti sunt, & maioris partis voluntas
in suaditionemq; totam redegerunt gentem. At
philochi recepta nam fuerat quondam Atolorum
eadem ipse in Aperantiam transcedere: ex quo
magna ex parte sine certamine in deditione
Dolopem nungnam Atolorum fuerat; Philippi
hi primam ad arma concurrebant: ceterum post
quam Amphilochos cum Atolis esse fugamq; in
Athamania Philippi, & eodem praefidii eius acce
re, & ipsi a philopo ad Atolos deficient. Quomodo
cumiectis gentibus iam vindici: & a Macedonib;
tos credentibus esse. Atolis, fama affertur Asia
chum in Asia victu ab Romanis. nec ita multo
legati ab Roma rediere fine spe pacis: Fulvius
Cof. nuntiantes iam cum exercitu transisse
territi, prius ab Rhodo & Athenis legationib;
tis, vt per auctoritate ciuitatum earum lax pri
nuper repudiate, faciliorem aditum ad senatu
berent: principes gentis ad tentandum habere
spem Romam miserunt: nihil, ne bellum haberet
priusquam pene in conspectu hostis erat, prae
fati. Iam M. Fulvius Apolloniam exercitu traie
cum Epitrotum principib; consultabat, vnde bi
lum inciperet. Epitotis Ambraciam placebat app
di, quae tum contribuerat: & Atolis: siue ad tuenda
am venient. Atoli, apertos circa campos ad dimi
candum esse: siue detrectarent certamen, oppug
tionem fore haud difficilem. nam & copiam in pro
pinquo materiae adaggeres excitandos & cetera ve
pera esse: & Areriontem nauigabilem amnem op
portunum ad comportanda quae vsui sint, praeter
monia fluere, & statim apream rei gerende adue
His persuaferunt, vt per Epitrum duceret. Consulto
Ambr

Ambracium aduenienti magni operis oppugnatio
 via est. Ambracia tumulo alpero subiecta est. Per
 antem incola vocant: vrbs quæ murus vergit in
 campos & flumen, occidet: tē: arx quæ posita in tu
 mulo est orientem spectat: annis Arethon ex Aca
 ronia fluens cadit in sinum maris, ab nomine pro
 pinquo vrbs Ambracium appellatur: præterquam
 quod hinc annis munit, hinc tumuli paulo quoque
 armo septa erat, patente in circuitu paulo amplius
 tria milia passuum. Fuluius bina a campo castra mo
 dico inter se distantia intervallo, vnum castellum
 loco edito contra arcem obiecit: ea omnia vallo ac
 fossa ita iungere parat, ne exitus inclusus ab vrbe,
 neve aditus foris ad auxilia intronitendus esset. Ad
 Nicandri Præconuerant & tōti. inde primo copiis
 omnibus ad pibendam obfidionem venire in ani
 mo fuerat: deinde posteaquam vrbeim iam magna
 ex parte operibus septam viderunt, Epitotarū trans
 flumen loco plano castra posita esse, diuidere copias
 placuit, cū mille expeditis Eupolemis Ambraciam
 præfetur, per nondum cōmissa inter se munimen
 ta vrbeim intravit. Nicandro cum cætera manu pri
 mo Epitotarū castra nocte aggredi cōsiliū fuerat,
 hand facili ab Romanis auxilio, quia flumen interc
 rat, deinde periculum inceptū rātus, ne quæ sen
 deterritus ab eo, & regressus inde in tutum nō esset,
 nam iam iter cōuertit Consul iam munimentis, qui
 bus sepienda vrbs erat, iam operibus quæ admo
 uere muris parabat, perfectis, quinque simul
 locis, moenia esse aggressus: tria paribus interval
 liss, facillorē aditū a campo aduersus Pyrrheum quod
 vocant, admoquit: vnum e regione Aculapit, vnum

aduersus arcem: arietibus muros quatiebat, affe-
bus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primo
ad speciem, & ad actus moenium cum terribili for-
tu editos paucos ac trepidatio cepit. deinde ut prius
spem stare muros viderunt: collectis rursus anoni-
m in arietes tollentibus libramenta plumbi auri-
xorum, stipitesque robustos inieciunt, falces ane-
ris ferreis inieciunt in interiorum partem: mun-
dantes asserem perfringeant: ad hoc eruptionibus
& nocturnis in custodias operum, & diurnis in ho-
stibus, vltro terrorem inferebant. In hoc statu
ad Ambraciam cum essent, iam Aetoli a populo
ne Acarnaniae, Stratum redierant: inde
prator spem nactus soluenda incepto forti ob-
sequis, Nicodamum quendam cum Aetolis quinque
tis Ambraciam intro mittit. noctem certam re-
pusque etiam noctis constituit, quo & illi ab urbe
opera hostium, quae aduersus Pyrrheum erant, ag-
grederentur, & ipse ad castra Romana terrorem in-
ceret: posse ratus anticipi tumultu, & nocte aug-
tere pauorem, memorabilem rem geri. Et Nico-
damus in tempesta nocte, cum alias custodias fecisset,
per alias impetu constanti erupisset, superatis
brachio in urbem penetrat: animique aliquantulum
ad omnia audenda, & spei obsessis adiecit: & sima
constituta nox venit, ex composito repente opera
est aggressus. Id inceptum conatu qui effectu gra-
uius fuit, quia nulla ab exteriori parte vis admo-
ta est, seu metu deterrito pretore Aetolorum, seu quia
potius visum est Amphilochois opem ferre nuper re-
ceptis: quos Perseus Philippi filius missus ad Dolo-
piam Amphilochoque recipiendos, summa vi op-
pugnabat. Tribus locis, sicut ante dictum est, ad Pyr-
rheum opera Romana erant: quae omnia simul, sed

nec ap-

nec apparatu, nec vi simili Aetoli aggressi sunt. alii
cum ardentibus facibus, alii stuppam picemque &
malleolos ferentes rota collucente flammis acie,
aduenere: multos primo impetu custodes oppres-
serunt. deinde posteaquam clamor tumultusque
in castra est perlatus, datumque a consule signum,
effunduntur. vno in loco ferro ignique gesta res est
a duobus irrita incepto, cum tentassent magis quam
inissent certamen, & Aetoli abscesserunt atrox pugna
in vnum inclinauerat locum. ibi diuersis partibus
duo duces Eupolemus & Nicodamus pugna-
ntes hortabantur, & prope certa fouebat speciem Nican-
drum ex composito affore, & terga hostium inuasum
tinebat. Haec res aliquandiu animos pugnantium sus-
tento signum a suis accipiebant, & crescere numerum
hostium cernebant, destituti segnius instare: po-
tius omnia, iam vix tato receptu, fugientes in
urbem compelluntur, parte operum incensa, & plu-
ribus aliquanto, quam ipsi ceciderant, interfectis.
quod si ex composito acta res fuisset, haud dubium
eade expugnari vna utique parte opera cum magna
erant Aetoli, non ab eius solum noctis incepto re-
cessere, sed in reliquum quoque tempus, velut pro-
ruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed disposi-
ti per muros & turres ex tuto pugnabant. Perseus
ubi adesse Aetolos audiuit, omnia obsidione, vrbis
quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Am-
philochia excessit, atque in Macedoniam rediit.
Et Aetolos inde, auocauit populatio maritimae or-
az. Pleuratus Illyriorum rex cum L. X. lembis Co-

rinthium sinum innectus, adiunctis Achæorumque
Patris erant naubus, maritima Ætolia variis
aduersus quos mille Ætoli missi, quacunq[ue]
clauis circumgerat, per littorū anfractus breui-
ribus semitis occurrebant. Et Romanis ad Am-
braciam pluribus locis quatendo arietibus muros,
quantum urbis nudauerant: nec tamen penetrare
in urbem poterant. nam & pariceleritate, non
pro ditato murus obiciebatur, & armati summi-
perstantes instar munimenti erant: itaque cum
perta vi parum procederet Co. res, cuniculum
cultum, vineis ante contexto loco, agere instituit.
aliquandiu, cū dies noctesq[ue] in opere essent, non
lum sub terra fodientes, sed egerentes eadē
mum, sefellere hostem: cumulus repente terræ
minens, index operis oppidanis fuit. prouidit
iam subritis muris facta in urbem via esset, tota
intra murum e regione eius operis, quod vineis
tectum erat, ducere instituit. cuius vbi ad tanta
altitudinem, quantæ esse solum infimum cum
culi poterat, perueniunt: silentio facto, pluribus
locis aure admota sonitum fodientium capiebant.
quem vbi acceperunt, aperiunt rectam in cunicu-
lum viam. nec fuit magni operis. momento enim
adiuane, suspensio futuris ab hostibus muro, per-
uerunt. ibi commissis operibus, cum e fossa in cuni-
culum patere ceter, primo ipsis feramentis quibus
in opere vti erant: dein celeriter armati etiam in-
euntes occultam sub terram ediderunt pugnam.
ignior deinde ea facta est, intersepientibus cuni-
culum, vbi vellent, nunc cilicis prætentis, nunc
ribus raptim obiectis. Noua etiam hand magni
peris aduersus eos qui in cuniculo erant, excogitata
res est. dolum a fundo petulsum, qua fistula mo-

dica inseri posset, & fistulam ferream, operculum
que doli ferreum, & ipsum pluribus locis perfora-
tum fecerant. hoc tenui pluma completum dolum
ore in cuniculum verso posuerunt: per operculi fo-
ramina prælonge haste, quas sarissas vocant, ad sum-
monendos hostes eminebant. scintillam leuem
ignis inditam plumæ, folle fabrilis ad caput fistulæ
imposito, stando accenderunt. inde non solum ma-
gna vis sumi, sed acrior etiam in fœdo quodam odore
exadusta pluma, cum totū cuniculum compleisset,
vix durate quisquam intus poterat. Cum in hoc sta-
tutes ad Ambraciam esset, legati ab Ætolis Pha-
neas & Damoteles cum liberis mandatis decreto
gentis ad Co. s. venerunt. nam pr. eorum cum alia
parte Ambraciam oppugnari cerneret, alia infe-
ctam oram nauibus hostium esse, alia Amphilochos
Dolopiamque a Macedonibus vastari, nec Ætolos
simul ad tria diuersa bella occurrentes sufficere:
conuocato concilio Ætolos principes, quid ager-
ent esset, consuluit. Omnium eo sententia decur-
rerunt, vt pax, si posset, & quis, si minus, tolerandis
conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum
susceptum. Antiocho terra marique superato, &
prope extra orbem terræ ultra iuga Tauri exacto,
quam spem esse sustinendi belli Phaneas & Da-
moteles, quod e re Ætolorum, vt in tali casu, si-
deque sua esse censerent, agerent. quod enim si-
bi consilium, aut cuius rei electionem a fortuna re-
lictam? Cum his mandatis legati missi orare Co. s.
vt parceret urbi, miseretur gentis quondam so-
cis, nollet dicere iniuriis, miseris certe coactæ infa-
rire non plus mali meritis Ætolos Antiochi bello,
quam boni ante, cum aduersus Philippum bellatum
sit, fecisse. nec tum large gratiam relatum sibi, nec

nunc immodice poenā iniungi debere. Ad ea Cof. respondit: Magis sape, quam vere vñquam Atolus pacem petere. Imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent. non paucis vñb. eum, de quarum libertate certatum sit, sed omnibus eis Taurum montem, opimo regno excelsissimam Atolos nisi inermes de pace agentes non audire. arma illis prius, equosque omnes tradendos esse, deinde mille talentum argenti P. R. dandum, cuius summæ dimidium præsens numeretur, in pacem habere vellent. ad ea diecturum etiam in hoc esse, ut eosdem quos P. R. amicos atque hostes habeant. Aduersus quæ legati, & quia gravia erant, & quia suorum animos indomitos ac immutabiles nouerant, nullo reddito responso domum regressi sunt, ut etiam atque etiam quid agendum esset, integra prætorem & principes consularent. Clamorem & iurgio excepti, quod diu rem traherent, quælemcunque pacem referri iussi, cum redirent Ambraciam Acarnanū insidiis prope viam positis, quibus bellum erat, circumuenti, Tyrtheum custodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta est pace. Cum iam Atheniensium Rhodiorumque legati quæ ad deprecandum pro his venerat, apud Cof. essent, Aminander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Ambracia, vñ maiorem partem temporis exulauerat, quam pro Atolis sollicitus. per hos certior factus Cof. de exsul legatorum, adduci eos a Tyrtheo iussit, quorum post aduentum agi ceptum est de pace. Aminander, quod sui maxime operis erat, impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad deditionem. id cum per colloquia principum succedens muris pacum proficeret: postremo Cof. permissu ingressus

vrbem,

vrbem, partim consilio, partim precibus euicit, vt permitterent se Romanis. Et Atolos C. Valerius Lævinus filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, consulis frater, matre genitus eadem, egregie adiunxit. Ambracienses prius pacti, vt Atolorum auxiliares sine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein vt quingenta Euboica darent talenta, ex quibus C. C. præsentia, C. C. C. per annos sex pensionibus aquis, captiuos perfugasque redderent Romanis vrbem ne quam formulæ sui iuris facerent, quæ post id tempus quo T. Quintius traiecit in Graciam, aut vi capta ab Romanis esset, aut voluntate in amicitia venisset. Cephalenia insula vt extra ius fœderis esset. Hæc quanquam spe ipsorum aliquanto leuiores erant: petentibus Atolis vt ad concilium referrent, permissum est. Parua disceptatio de vrbibus tenuit. quæ cum sui iuris aliquando fuissent, auelli veluta corpore suo agere pariebantur. ad vnum tamen omnes accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronam auream Cof. centum & quinquaginta pondo dederunt. signa aenea marmoreaque, & tabulæ pictæ, quibus ornatio Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quam cætera regionis eius vrbes erant, sublata omnia auectaque. nihil præterea tactum, violatumve. Profectus ab Ambracia Cof. in mediterranea Atolia, ad Argos Amphilocheum (XXII. millia ab Ambracia abest) castra posuit: eo tandem legati Atoli mirante Cof. quod maiorentur venerunt. Inde posteaquam approbasse pacem concilium Atolorum accepit, iussit proficisci Romam ad senatum, permissoque vt & Athenienses & Rhodii deprecatores irent, dato qui simul cum iis proficisceretur, C. Valerio fratre, ipse in Cephaleniam traiecit. Præoccupatas aures ani-

mosque principum Romæ eriminibus Philippi inuenerunt, qui per legatos, per literas, Dolopas Amphiochoſq; & Athamaniam ereptas ſibi querens, præſidia ſua, poſtremo etiã filium Perſea ex Amphiochois pulſum, auerterat ſenatum ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienſes cum ſententia audiri ſunt. Athenienſis legatus Leon ſecus filius, eloquentia etiam dicitur mouiſſe. qui vulgo ta ſimilitudine, mari tranquillo, quod ventis commotaretur, æquiparando multitudinem Aetolorum, ſus, cum in fide Romana ſocietatis manſiſſent, præſentis gentis tranquillitate quieſſe eos aiebat. poſtea quam ſtare ab Aſia Thoas & Diæarchus, ab Europa Menetas & Damocritus excepiſſent: tum illam tempeſtatem coortam, quæ ad Antiochum eos, ſicut in ſcopulum, intuliſſet. Diu iactati Aetoli, tandem ut conditiones pacis conuenirent, effecerunt. ſunt autem hæ: Imperium maiestatemque P. R. gens Aetolorum conſeruato ſine dolo malo, ne quem exercitum qui aduerſus ſocios amicosque eorum duceretur, per ſines ſuos tranſire ſinito, ne uilla ope innato, hoſtes eoſdem habeto, quos P. R. armaque in eos ferro, bellumque pariter gerito perſugas, fugitiuos captiuosque reddito Romæ ſociis que; præterquam ſi qui capti cum domoſis rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanorum, inter præſidia Romana Aetoli eſſent aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyraorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur, qui non comparebunt, quando quiſque eorum primum inuentus fuerit, reddatur obſides X L. arbitratu Romanis dato: ne minores X L. annorum, neu maiores X L. obſes ne eſſo prætor, prætorius

quis equitum, ſcriba publicus, neu quis qui ante obſes fuerit apud Romanos. Cephalenia extra patris leges eſto. De pecunia ſumma quam penderet, penſionibusque eius nihil ex eo quod cum Coſ. conſent, darent, conuenit: dum pro argenteis decem aureus vnus valeret. Quæ vires, qui agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui eorum T. Quintio, Cn. Domitio Coſ. poſtve eos Coſ. aut armis ſubacti, aut voluntate in ditionem P. R. uenerunt, ne quem eorum Aetoli recepiſſe velint. Aetoliæ cum vrbe agrisque Acarnanæ ſunt. His legibus ſedus ſolum cum Aetolis eſt. Eadem non ætate ſolum, ſed etia iſdem prope diebus quibus hæc M. Fulvio Coſ. in Aetolia geſta ſunt: Coſ. alter Cn. M. Pergam. Vere primo Ephelum Coſ. venit, acceptiſſonem apud milites habuit, qua collaudata virtute eorum, quod cum Antiocho vno prælio debellaſſent: adhø: ratus eos ad nouum cum Gallis ſuſcipiendum bellum, qui & auxiliis Antiochum iuuſſent, & adeo indomita haberent ingenia, vt ne quæquam Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis eſſet, niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoties pauca, nec falſa, nec immodica adiecit. Latè mirum cum frequenti aſſenſu Coſ. audierunt, partem viriam Antiochi fuiſſe Gallos credentes, rege ſuperato nullum momentum in ſolis per ſe Gallorum ſopis fore. Eumenè haud in tepore abeſſe (Tomæ tunc erat) credere Coſ. ignarum locorum hominūque, & cuius intereſſet frangi Gallorum opes. Attali igitur fratrem eius acceſſit a Pergamo, hortatusque ad capeſcendum ſecum bellum, pollicentem ſuam ſuorumque

operam, domū ad comparandum copias dimittebat. Paucos post dies, pfecto ab Epheso Col. ad Magnesium occurrit Attalus cum mille peditibus, equitibus C. C. Athenæo fratre iussu cum cæteris copiis sublevis: commendata iis custodia Pergami, quos hanc regnoque fidos credebatur. Col. collaudato iuvene, cum omnibus copiis ad Mæandrum progressus, castrum posuit: quia vado superari amnis non poterat. & contrahendæ naues erant ad exercitum transiendum. Transgressi Mæandrum ad Hieran compererunt. Fanum ibi augustum Apollinis, & peraculum sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. hinc alteris castris ad Harpasum flumen ventum est. quo legati ab Alabandis venerunt, citius stellum quod ab ipsis nuper descisset, aut auctoritate aut armis cogeret intra antiqua pati. Eodem die Athenus Eumenis & Attali frater cum Cretensibus Leuso, & Corrago Macedone venit. mille peditum, militarum gentium, & trecentos equites secum adduxerunt. Consul tribuno militum missis eum modica manu, castellum vi receptum Alabandenibus reddit. ipse nihil via digressus, ad Antiochiam super Mæandrum amnem posuit castra. Huius amnis fontes Celenis oriuntur. Celenæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul veteribus Celenis: nouæque urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Selenci regis. Et Marsyas amnis haud procul a Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit. fama que ita tenet, Celenis Marsyas cum Apolline tibiæ cantu certasse. Meander ex arce summa Celenarum ortus, media urbe decurrens per Caras primum, deinde Ionas, in sinum maris editur, qui inter Prienum & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consul Seleucus Antiochi filius

ex fœ-

ex fœderis isto cum Scipione ad frumentum exercitui dandum venit. parua disceptatio de Attali auxiliariis orta est, quod Romano tantum militi paratum Antiochum ut daretur frumentum, Seleucus qui missis tribuno edixit, ne Romani milites acciperent priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Gordiutichos (quod vocant) processum est. ex eo loco ad Tabas tertiis castris peruentum. In sinibus Pamphiliū mare. integris viribus regionis eius feroces ad bellandum habebat viros. Tum quoque equites, in agmē Romanum eruptione facta, haud modice primo impetu turbauere. deinde ut apparuit, nec numero se nec virtute pares esse, in urbem compulsi, veniam erroris petebant. dedere urbem parati. V. & XX. talenta argenti, & X. millia medimnū tritici imperata. ita in deditionem accepti. Tercio inde die ad Chaum amnem peruentum. inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo deiectus. Haud procul a Cibra aberant, nec legatio vlla a Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atq; importuno, veniebat. ad tentandū eius animum C. Heluius cum quatuor millib; peditum & quingentis equitibus, consul præmittit. Huic nuntiantes paratum esse tyrannum imperata facere, orabant, ut pacatus fines iniret, cohiberetque a populatione agri militem. & in coronam auream X V. talenta afferebant. Heluius integros a popule legatos iussit. quibus eadem referentibus

consul: Neque Romani, inquit, bonæ voluntatis
signum erga nos tyranni habemus. & ipsam rationem
esse inter omnes constare, ut de poena eius magis qua
de amicitia nobis cogitandum sit. Perturbati haec
voce legati nihil aliud petere, quam ut coronam ac
ciperent: veniendi quæ ad eum potestate tyrannus, &
copiam loquendi ac purgandi se faceret. Permissa
consulis postero die in castra tyrannus venit, velut
ritus comitatusque vix ad priuati modice locupletis
habitus, & oratio fuit summissa & infracta, exor-
nuantis opes suas, urbiumque suæ ditionis egenti-
tem querentis. Erant autem sub eo præter Cypri-
ram, Syleum, & quæ Alimne appellatur, ex his, ut
se suosque spoliaret, V. & XX. talenta se confectum
rum, prope ut diffidens pollicebatur: Enimvero, in-
quit consul, ferri iam ludificatio ista non potest, pa-
rum est non erubuisse absentem, cum per legatos
frustratis nos, nisi præsens quoque in eadem im-
pudentia persistas? V. & XX. talenta tyrannidem
tuam exhaustient: quingenta ergo talenta nistum
duo numeras, populationem in agris, obsidionem
in urbe expecta. Hac denunciatione contentum
persistere tamen in pertinaci simulatione inopia, &
paulatim illiberali adiectione, nunc per caulationem
nem, nunc precibus & simulatis lachrymis ad eos
tum talenta est perductus, adiecta X. millia medi-
minum frumenti. Hac omnia intra sex dies exactis
A Cibyra per agros Sidenium, exercitus ductus
transgressusque Caularem amnem, posuit castra
postero die est præter Caralitin paludem, agmen
ductum, ad Meandrum manserunt, inde progre-
dientibus ad Lagon proximam urbem, metu in-
colæ fugerunt vacuum hominibus, & referunt
rerum omnium copia oppidum diripuerunt, inde
ad Lyci

ad Lyci fluminis fontem, postero die ad Cobula-
tum amnem progressi. Termetenses eo tempore
Hyntienium arcem urbe capta oppugnabant: inclu-
si, cum alia spes auxilii nulla esset, legatos ad con-
sulem orantes opem miserunt, cum coniugibus ac
liberis in arce inclusos se mortem indies aut ferro
aut fame patiendam expectare. Volenti consuli
causa in Pamphylia diuertendi oblata est, adne-
niens obsidione Hyntienfes exemit. Termessio pa-
tem dedit, quinquaginta talenti argenti acceptis.
Pamphylia rediens ad flumen Taurum, primo die,
postero ad Xylinen (quam vocant) comen posuit
castra, profectus inde continentibus itineribus ad
Cormasiam urbem peruenit. Darla proxima urbs e-
rat, eam metu incolarum desertam, plenam omni-
um rerum copia inuenit. Progredienti præter palu-
des legati ab Lythia dedentes ciuitatem venerunt.
Inde in agrum Sagalassenum, vberem fertilemque
omni genere frugum, ventum est. Colunt Pisidæ,
longe opprunt bello regionis eius, cum ea res animos
facit, tum agri fecunditas & multitudo homi-
num, & situs inter paucas munita urbis. Consul
quia nulla legatio ad fines præsto fuerat, prædatum
in agros milit. tum demum fracta pertinacia est,
ut ferri agique res suas viderunt. legatis missis,
pacti quinquaginta talentis, & XX. millibus medi-
minum, tituli, & XX. hordei pacem impetraue-
runt. Progressus inde, ad Obrimæ fontes, ad vi-
stra. Eo Seleucus ab Apamea postero die venit.
Agros inde & iustitia impedimenta cum Apame-
am dimisit, ducibus itinerum a Seleuco acceptis,
profectus eo die in Metropolitanum campum,

postero die Dinias Phrygia processit. inde Sinna venit, metu omnib. circa oppidis desertis. quoru iam præda graue agmen trahens, vix quinque milium die toto itinere perfecto, ad Beudos, quod vltus appellat, peruenit. ad Anaburam inde, & altero die ad Maxandri fontes, tertio ad Abasum populi castra. ibi plures dies statiu habuit: quia peruenisset ad Tolistobogiorum fines. Galli, magna de gentē per quas ituri essent, parem armis rati, Brenno dūce in Dardanos peruenierunt. ibi seditio oritur, no dūce in Dardanos peruenierunt. ibi seditio oritur, & ad X. millia hominum cum Lomnorio acclatario regulis, secessione facta a Brenno, in Thraciam iter auerterunt. vbi cum resistentibus pugnando pacem petentibus stipendium imponendo, Byzantium cum peruenissent, aliquandiu oram Propontidis vestigalem habendo regionis eius vrbes obnoxiuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundum adiuuantes ex propinquo quanta vbertas terræ eius esset, cepit. & Lysimachia fraude capta, Chersonesusque omni armis possessa, ad Hellepontum delicerunt. ibi vero exiguo diuissi freto cementibus Asiam, multo magis animi ad transeundum accensus, nunciosque ad Antipatrum præfectum eius oratione transire mittebant. quæ res cum lentius spe ipsius transiret, alia rursus noua inter regulos orta seditio est. Lomnoriū retro, vnde venerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macædonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis, duas testas naues, & tres lentos adimit. his alios atque alios dies noctesque transuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo post Lomnoriū, adiuvante Nicomede Bithyniæ rege, a Byzantio transmisit. coeunt

deinde in vnum rursus Galli, & auxilia Nicomedis dant, aduersus Zyboram partem tenentem Bithyniæ gerenti bellum. atque eorum maxime opera deuictus Zybora est, Bithyniæque omnis in deditionem processerunt. Profecti ex Bithynia in Asiam quam decem armata erant. tamen tantum terroris omnibus quæ cis Taurum incolunt gentibus iniecerunt, ut quas adissent, quasque non adissent, pariter vltimæ propinquis imperio parerent. Postremo sagi: in tres partes quæ cuique populorum suorum vestigalis Asia esset, diuiserunt. Troemīs Hellepontiora data, Tolistobogii & Iolida atque Ioniam, Tectotora cis Taurum Asia exegit. sortiti sunt. & stipendium sibi circa Halyn flumen ceperunt, tantusque terror eorum nominis erat, multitudinem etiam magna stipendium dare non abnuerent. Primus Asiam indaci; incepto præter omnium opinionem affuit ita infregit animos eorum, ut abisterent imperio. Eisdem opes usque ad bellum Antiochi cum Romanis manserunt. tum quoque pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul mari incolebant. Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis eius maxime in hunc modum allocutus est consul: Nonne præterit, milites, omnium quæ Asiam incolunt gentium, Gallos fama belli præfata. inter mississimum genus hominum ferox natio peruagata bello.

» prope orbem terrarum, sedem cepit, procerat con-
 » pora, promissa & rutilare comæ, vasta secuta, prælo-
 » gi gladii: ad hoc cantus incunctum prælium, & vi-
 » latus, & tripudia, & quantentium secuta in patrum
 » quendam morem horrendus armorum crepitus
 » omnia de industria composita ad terrorem. Sed he-
 » quibus insolita atque infueta sunt, Græci & Phrygi-
 » & Cares timeant: Romanis Gallici tumultus ali-
 » tis etiam vanitates notæ sunt. Semel primo coge-
 » su ad Alliam eos olim fuderunt: maiores nostri
 » eo tempore per ducentos iam annos pecorum
 » modum confternatos cadunt fugantque, & plura
 » prope de Gallis triumphis, quam de toto orbe terra-
 » rum acti sunt. Iam visu hoc cognitum est, si prima
 » impetum, quem feruido ingenio & exca ita effusa
 » dunt, sustinueris: fluunt sudore & lassitudine me-
 » bra, labant arma: mollia corpora, molles, ubi ira co-
 » sedit, animos, sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admo-
 » ueas, prosternunt. Non legionibus legiones eorum
 » solum experti sumus, sed vir vnus cum viro congre-
 » diendo, T. Manlius, M. Valerius, quantum Gallica
 » rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. iam
 » M. Manlius vnus agmine scandentes in Capitolium
 » Gallos destruxit. & illis maioribus nostris cum haud
 » dubiis Gallis in terra sua genitis res erat. hi iam de-
 » generes sunt, misti, & Gallogræci vere, quod appeti-
 » tantur, sicut in frugibus pecudibusque, non tantum
 » semina ad seruandam indolem valent, quantum
 » terræ proprietates, coelique sub quo aluntur, mutan-
 » Macedones, qui Alexandriam in Ægypto, qui Seleu-
 » ciam ac Babyloniam, qui que alias sparsas per orbem
 » terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægy-
 » ptios degenerarunt. Massilia inter Gallos sita traxit
 » aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid
 ex Spar

» ex Spartana dura illa & horrida disciplina mansit:
 » Generosius in sua quicquid sede gignitur, infitum
 » alienæ terræ in id quo alitur, natura vertente se de-
 » generat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sic-
 » ut in acie Antiochi cecidistis, victos victores cedetis.
 » Magis id vere or, ne parum inde gloria, quam ne ni-
 » mium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit fugauitq;
 » Nolite existimare, beluas tantum recens captas fe-
 » titatem illam syluestrem primo seruare: deinde cū
 » diu manibus humanis alantur, murescere: in homi-
 » num feritate mulcenda non eandem naturam esse.
 » Eosdemne hos creditis esse, qui patres eorum auig;
 » fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo
 » per asperam illi yrici oram, Pæoniam inde & Thra-
 » ciam pugnando cum ferocissimis gentibus emensi,
 » has terras ceperunt. duratos eos tot malis exaspe-
 » ratosque accepit terra, quæ copia rerum omnium
 » vaginaret. vberimo agro, mitissimo coelo, clemen-
 » tibz accolarum ingentiis, omnis illa cum qua vene-
 » rant, manifestata est feritas. Vobis mehercule Mar-
 » titis vis canenda ac fugienda quamprimum amoc-
 » nitas est Asia: tantum hæ peregrinæ voluptates ad
 » extinguendum vigorem animorū possunt, tantum
 » contagio disciplinæ morisq; accolarum valet. Hoc
 » tamen feliciter euenit, quod sicut vim aduersus vos
 » nequaquam, ita famam apud Græcos parem illi an-
 » tiquæ obtinent, cum qua venerunt: belliq; gloriam
 » victores eandem inter socios habebitis, quam si ser-
 » nantes antiquum speciem animorum Gallos vi-
 » cissis. Concione dimissa, missisque ad Epistogna-
 » tum legatis, qui vnus ex regulis & in Eumenis ami-
 » citia manserat: & negauerat Antiocho aduersus
 » Romanos auxilia, castra mouit. primo die ad Alan-
 » drum flumen, postero ad vicū quem vocat Tyseon,

ventum Eolegati Oroandensium cum venissent
amicitiam petentes, CC. talenta iis sunt imperato-
precantibusque ut domum renuntiarent, potestas
facta. Ducere inde exercitum consul ad Thlen dum
deinde ad Alyartos castra posita. Eo missi adposi-
gnatum, redierunt, & legati compulsi reguli. con-
tes ne Testosagis bellum inferret: & ipsum in eu-
gentem iturum, & Eposognatum persuasurumque
ut imperata faciant. Data venia regulo, duci inde
exercitus per Axylon (quam vocant) terram cor-
ptus. Ab re nomen habet. non ligni modo quod
qua, sed ne spinas quidem, aut vllum aliud alimen-
tum fert ignis: fimo bubulo pro lignis vivunt.
Cuballum Gallograciz castellum castra habent.
Romanis apparuere cum magno tumultu hostium
equites. nec turbarunt tantum stationes Romanas
repente inuecti, sed quosdam etiam occiderunt. et
tumultus cum in castra perlatus esset, effusus repe-
omnibus portis equitatus Romanus sudie fugam
que Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde con-
sul, ut qui iam ad hostes peruentum cernebat: ex-
plorato deinde, & cum cura coacto agmine pro-
debat. & continentibus itineribus, cum ad Sangar-
rium flumen pervenisset, pontem, quia vado non
quam transitus erat, facere instituit. Sangarius
Adoreo more per Phrygiam fluens, miscetur ad Bi-
thyniam Tymbris fluvio inde maior iam geminatus
aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem
effundit, non tamen tam magnitudine memorabi-
lis, quam quod piscium accolis ingentem vim por-
bet. Transgressis ponte perfecto flumen prater
pam euntibus Galli matris magna a Pessinunte es-
currere cum insignibus suis, vaticinantes sanatus
carmine: deam Romanis viam belli & victoriam

mare, imperiumque eius regionis. Accipere se omen
cum dixisset consul, castra eo ipso loco posuit. poste-
to die ad Gordium pervenit. Id haud magnum qui-
celebre & frequens emporium: tria maria ferme
distantia intervallo habet. Hellespontum, ad Sino-
pen, & alterius ora littora qua Cilices maritimi co-
sines, contingit, quarum commercium in eum ma-
xima locum matui usus contraxere. Id tum desertum
fuga incolarum oppidum, refertum idem copia re-
gati ab Eposognato venerunt, nunciantes profectum
eum ad regulos Gallorum, nihil qui impetrassent.
ex campetribus vicis agrisque frequentes demigra-
re, & cum coniugibus ac liberis, quae ferre atque age-
re possent, praese agentes portantesque, Olympum
montem petere, ut inde armis locorumque situ sese
tulerunt. Certiora postea Oroandensium legati at-
montem cepisse. diversos Testosagos alium montem
qui Magana dicitur, petisse. Trocmos, coniugibus ac
liberis apud Testosagos depositis, armatorum agmi-
ne Testosagos depositis, armatorum agmi-
nem tunc trium populorum reguli Orgiagos & Com-
bolomarus, & Gaulotus. Iis haec maxime belli ratio
sumendi fuerat, quod cum montes editissimos eius
regiones tenerent: coniectis omnibus quae ad usum
quamvis longi temporis sufficerent, tamen se fati-
gatos hostes censebant. nam neque ausuros per tam
ardua atque iniqua loca subire eos: & si conarentur,
vel parua manu prohiberi ac deturbari posse: nec
quietos in radicibus gelidorum montium sedentes
figus, aut inopiam laturos. Et cum ipsa altitudo lo-

corum eos tutaretur, fossam quoque & alia munimenta verticibus iis quos infederant, circumiecere minima apparatus missilium telorum cura fuit: quod saxa assatum præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Consul, quia non comminus pugnam, sed procul locis oppugnandis futuram præcepit animo: ingentem vim pilorum, velitarum hastarum, sagittarum, glandisque, & modicorum fundamitti possent, lapidum parauerat. instructaque missilium apparatu ad Olympum montem discessit, & a quinque ferme millibus locat castra. Proximo die cum quadringentis equitibus & Attalo progressum eum ad naturam montis, situmque Gallorum castrorum visendum, equites hostium, complex numerus effusi castris in fugam auerterunt. Tercio quoque pauci fugientium, vulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda processerunt, quia nemo hostium extra munimenta processisset: circumuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placide accliuos ad quamdam finem colles esse, ad septentrionem arduas & rectas prope rupes. atque omnibus ferme aliis itinera tria esse: vnum medio monte, qua terrena erant: duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstate occasu. Hæc contemplatus eo die sub ipsis montibus posuit castra. postero die sacrificio facto, diuinitatibus hostiis litasset, trifariam exercitum diuisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, qua æquissimum aditum præbebat, montem ascendit. L. Manlius fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tuto possit, subire iubet, si qua periculosa, & prærupta occurrant: non pugnat cum iniquitate locorum, neque inexuperabilibus vim asferre, sed obliquo monte ad se declinare, & suo

& suo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circumire sensim per infima montis: deinde ab æstato occasu erigere agmen & Attali auxilia trifariam æquo numero diuisit: secum esse ipsum iuuenem, iussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. editum præfektis, ut intetū quid vbiq; geratur, animaduertat: opemque ferre, quo possident res, properent. Galli duobus lateribus satis fidetes inuia esse. ab ea parte quæ in meridiem verliat armatorum clauderet viam, quatuor ferme millibus M. passuum ad tumulum imminem viam missi rati velut castello iter impedituros. Quod ubi Romanis viderunt, expediunt sese ad pugnam: ante signa modico intervallo velites eunt, & ab Attalo cretenses sagittarii & funditores, & Triballi Thracæ: signa peditum ut per arduum, leni gradu ducunt, ita præ se habentium scuta, ut missilia tantum vitarent: pede collato non viderentur pugnaturi. Missilibus ex intervallo loci prælium commissum est: primo par, Gallos loco adiuvante, Romanos valentia & copia telorum, procedente certamine: nondum iam æqui erat. scuta longa, cæterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana male tegebant Gallos. nec iam tela alia habebant præter gladios, quorum, cum manum hostis non conscere præparassent, sed quod cuique temere trepidantia diuantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti ab omni parte confangebantur: nec quid agerent, ira & dolore obcæcatis animis, cernebant. & erant deprehensi genere pugna, in quod minime apti sunt. nam quemadmodum comminus

vbi inuicem pati & inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum: ita vbi ex occulto, & procul leuibus telis vulnerantur: nec quo ruant caeco impetu, habent, velut feræ transfixæ in suos temere incurrunt. Detegebant vulnera eorum, & quod non pugnant, & sunt fusa & cædida corpora: vt quæ nuda quam nisi in pugna nudentur: ita & plus sanguinis multa carne fundebatur, & foediores patebat plaga, & candor corporum magis sanguine attritumculabatur: sed non tam patentibus plagis mouentur: interdum infecta cute, vbi latior quæ altior plaga est, etiam gloriosius se pugnare putant. eadem aculeus sagittæ, aut glandis abditæ introitus vulneris in speciem vrit: & scrutantes quæ vellunt telum non sequitur: tum in rabiem & pudorem tam parua perimentis pestis versu, prosternunt corpora humi, sic vt passim procumberent. alii ruentes in hostem vndique configebantur: & cum comminus venerant, gladiis a velutibus trucidabantur. Hispani miles tripedalem parmam habet, & in dextera hastas, quibus eminus vititur, gladio Hispaniensi est cinctus. quod si pede collato pugnadum est, translatum in leuam hastis, stringit gladium. Pauci supererant Gallorum, qui posteaquam ab leui armatura superatos se viderunt, & instare legionum signa, effusa fuga castra repetunt, paucioris & tumultus iam plena: vt vbi foeminae puerique, & alia imbellis turba permixta esset. Romanos victores deserti fuga horum acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. Mistium acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. Mistius, & C. Heluius, cum quoad viam colles obliqui dederunt, ascendissent: posteaquam ad inuiam ventum est, flexerunt iter in partem montis, quæ vna habebat iter: & sequi consulis agmen modico vterque interuallo, velut ex composito, coeperunt quod

primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsi compulsi subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo sæpe vsui fuerunt: vt primis forte deturbatis, secundi & tegant pullos, & integri pugnam excipiant. Consul posteaquam ad tumulos ab leui armatura captos prima signa legionum perueniunt, respirare & conuiescere paulisper militum iubet, simul strata per tumulos corpora Gallorum ostentat: & cum leui armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus quid ab iustis armis, quid ab animis fortissimorum militum expectari? castrata hostis trepidet. præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ, cum staret agmen, colligendis per tumulos telis, vt missilia sufficerent, haud segne id ipsum tempus consumpserat. Iam castris appropinquerant, armati pro vallo constiterant obruti deinde erant, eo minus vani quicquam, intercederet teli intra vallum momento temporis compelluntur, relictis. In multitudinem compulsi in castra, vis ingens missilium telorum coniciebatur, & vulnerari multos, clamor permixtus mulierum atque puerorum ploratibus significabat. In eos qui portas stationibus suis clausserant, legionum antesignani pila coniecerunt. hi vero non vulnerabantur, sed transuerberatis scutis plerique inter se conferti herant. Patentibus iam portis, priusquam irrumperent victores, fuga e castris Gallorum, in omnes partes facta est. ruunt cæci per vias, per inuia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant. nihil præter ho-

haudquaquam muliebre esset, & iniuriam corporis
& vitionem violata per vim pudicitia, cōfessā viri
est aliq; (vt traditur) sanctitate & gravitate vite ha-
uit. Ad Ancyram in statua Tectosagum oratores ad
consulem venerūt, petentes ne ante ab Ancyra ex-
stra moueret, quam collocutus cū suis regib; esset.
nullas conditiones pacis iis nō bello fore potiores.
Tempus in posterum diem constituitur, locutur
qui maxime medius inter castra Gallorum & An-
cyram est visus. Quo cum consil ad tempus cum vi-
præsidio quingentorum equitum venisset, nec vi-
Gallorum ibi viso, regressus in castra esset: oratores
iidem redeunt, exculantes, religione obiecta veni-
reges non posse. principes gentis, per quos eque res
transigi posset, venturos. Consul se quoque Attali
missurum dixit. Ad hoc colloquium vtrinque veni-
tum est. trecentos equites Attalus præsidii causa ad-
adduxisset, dictæ sunt pacis conditiones. Finis re-
quia absentibus ducibus imponi non poterat: con-
uenit vti consul regesq; eo loco postero die con-
grederentur. Frustratio Gallorum eo spectabat, pa-
num vt tererent tempus, donec res suas cum qui-
bus periclitari volebant, cum coniugibus ac liberis
trans Halyn flumen traicerent: deinde quod ipsi
consuli parum cauto aduersus colloqui fraudem
infidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero
audaciaz expertæ delegerunt equites. & successisset
fraus, ni pro iure gentium, cuius violandi consilium
initium erat, stetit fortuna. Pabulatores lignario-
resque Romani in eam partem, in qua colloqui-
um futurum erat, ducti sunt: tutius id futurum
tribunis ratis, quia consulis præsidium & ipsam pro-
statione habituri erant, hosti oppositam suam ta-

men alteram stationem propius castra sexcento-
rum equitum posuerunt. Consul asstante Atta-
lo venturos reges, & transigi rem posse, profectus e
castris, cum eodem quo antea præsidio equitum,
quinque millia fere processisset, nec multum a cō-
stituto loco abesset: repente concitatis equis cum
impetu hostili videt Gallos venientes. constituit a-
gmen, & expedire tela animosque equitibus iussis.
primo cōstater initiū pugne accepit, nec cessit: dein
cū prægrauaret multitudo, cedere sensim, nihil cō-
sulis turmarum ordinibus, cœpit: postremo cum
iam plus in mora periculi, quam in ordinibus con-
seruandis præsidii esset, omnes passim in fugam ef-
fusi sunt. tum vero in stare dissipatis Galli, & cade-
re. magnæque pars oppressa foret, ni statio pabula-
torum sexcenti equites occurrissent. ii procul cla-
more pauido suorum exaudito, cum tela equosque
expedissent, integri prosgatam pugnam accepe-
runt. itaque verita extemplo fortuna est, versus in
victores a victis terror. & primo impetu fusi Galli
sunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & vindi-
que obuius hostis Gallis erat: vt ne fugam quidem
facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis
Romani fessos sequebantur. pauci ergo effugerunt.
captus est nemo. maior multo pars per fidem vio-
lati colloqui poenas morte luerunt: Romani ardē-
tibus ira animis postero die omnibus copiis ad ho-
spium perueniunt. biduum natura montis per sei-
psum exploranda, ne quid ignoti esset, absumpsit
consul. tertio die cum auspicio operam dedit, &
deinde immolasset, in quatuor partes diuisas copias
educit: duas vt medio monte duceret, duas ab late-
rib; vt aduersus cornua Gallorū erigeret. Hostium
quod roboris erat, Tectosagi & Trocmi mediam te-

nebat aciem, millia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullas inter inaequales rupes erat, ad pedes deductum, X. millia hominum, ab dextro locauerit cornu. Ariarathis Cappadoces & Morzi auxiliares in laevo quatuor ferme milia numerum explebat. Consul, sicut in Olympo montis prima in acie locata leui armatura, telorum omnis generis ut eque magna vis ad manum esset, curauit. Vbi appropinquarunt, omnia eadem utrinque quae fuerant in priore praelio, erant, praeter animos & fortibus ab re secunda auctos, & hostilibus fractos; quod etsi non ipsi victi erant, sua gentis hominum eadem pro sua ducebant. itaque a paribus initis compta res, eundem exitum habuit. Velut nubes leui telorum coniecta obruit aciem Gallorum: nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis ne nequere vndique corpus ad ictus, audebat: & stantes quo densiores erant, hoc plura velut destinatum petentibus vulnera accipiebant. Consul iam per se turbatos, si legionum signa ostendisset, venturos ex templo in fugam omnes ratus: receptis inter ordines reliquis, & alia turba auxiliorum aciem promouit. Galli & memoria Tolistobogiorum cladis terri, & inbecillia corporibus gerentes tela, fessique & stando & vulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorum tulerunt. Fuga ad castra inclinavit: sed pauci intra munimenta se recepere. pars maior dextra laevaue prelati, qua quenque impetus tulit, fugerunt: victores vique ad castra secuti ceciderunt terga. deinde in castris cupiditate praeda haeserunt, nec sequebatur quisquam. In cornibus Galli diutius steterunt, quia scilicet eos peruenitum est, ceterum ne primum quidem coniectum telorum tulerunt. Consul, qui ingreptos in castra

in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos qui in cornibus fuerant, protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spacium secuti, non plus nulla fuit ceciderunt: reliqui flumen Halyn traiecerunt. Kom. magna pars ea nocte in hostium castris die captiuos praedamque recensuit: quae tanta fuit, Taurum audissimum rapiendi gens, cum cis montem coacervare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unum locum congregati, magna pars sauci aut ad consulem miserunt. Eos Manlius Ephesum velis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, victorem exercitum in hyberna maritimae orae reduxit. Dum haec in Asia geruntur, in caeteris provinciis tranquillae res fuerunt. Censores Romanus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertius sunt, nemo curuli usus honore: & in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. substructionem aequicelium in Capitolio, & viam silice sterpani ubi censerentur, senatum consuluerunt decreto, uti Romae censerentur. Aquae ingentes eo anplanaeque urbis inundauit. Ab Cn. Manlio consule uis perdomitis Aetolis, cum traiecerit in Cephaleniam, circa ciuitates insulae misit persequendum, utrum se dedere Romanis, an belli fortunam experiri

mallent: metus ad omnes valuit, ne deditionem recularent. obfides inde imperatos pro viribus in opopuli, vicenos Nefiotæ, Cranonii, Pallentes & Samæi dederunt. In sperata pax Cephallenia affluerat, cum repente vna ciuitas, incertum quâ ob causam Samæi descuerunt. Quia opportuno loco vrbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demigrare cogentur ab Romanis. ceterum ipsine sibi cum finem metui, & timore vano quietem exuerint, an lachrymonibus res apud Romanos, perlata ad eos, nihil comperti est, nisi quod datis iam obsidibus, pte portas clauferunt: & ne suorum quidam precibus (miserat enim sub muros cõsul ad tentandam misericordiam parentum populariumque) desistere ab incepto voluerunt. Oppugnari deinde posteaquam nihil pacati respondebatur, coepta vrbs est. apparatus omnem tormentorum machinarumque transfusum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duob. igitur locis ad moti ardetes, quæ tuebant muros. Nec ab Samæis quicquam quoque opera aut hostis arceri posset, prætermisum. ex duabus tamen maxime resistebant rebus, vna interiorum semper iuxta validum pro diruto nouum obstruentes murum: altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostiũ, nunc in stationes: & plerumque iis præliis superiores erant. Vna ad coercedos inuenta haud magna memoraturus est. centũ funditorum ab Agio & Patris & Dymis acciti. A pueris ii morte quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme iam immixtis strata littora sunt, funda mare aperta incessantes exercebatur. itaq; longius certiusq; in lidiore idu quam Balearis funditor. eo telo vti sumus: & est nō simplicis habenz, vt balearica aliarumque gentium

gentium funda: sed triplex scutale crebris futuris duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, sed librata cum sederit, velut neruo missa excutias assueti traicere, non capita solum hostium vulfundæ Samæos cohiebuerunt, ne tam crebro, neve tam audacter erumperent: adeo vt precarentur ex muris Achæos, vt parumper abscederent: & se cum Romanis stationibus pugnautes quiete spectarent. Quatuor menses obsidionem Samæi sustinuerunt: cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent aut vulnerarentur: & qui superarent, festi & corporib. atidē vocant (nam vrbs in mare deuexa, in occidentem vergit) muro superato in forum peruenerunt. Samæi posteaquam captam vrbs partem ab hostib. senserunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem: inde postero die dediti, direpta vrbe, sub corona omnes venierunt. Consul composuit in Peloponnesum, præsidio Samæi imposito, bus maxime ac Lacedæmonis traiecit. Agium a principio Achæici concilii semper cõuentus gentis indicti sunt, seu dignitati vrbs id, seu loci opprimatum datum est. hunc morem Philopæmen eo ferte, vt in omnibus ciuitatib. quæ Achæici cõci lii essent, inuicem conuentus agerentur, & sub aduentũ consulis Damiurgis ciuitatum, qui summus est matorum erat) Argos conuentum edixit. quo cum appareret omnes fere conuenturos, consul quoque quanquam Agienfium faucebat causæ, Argos venit.

ubi cum disceptatio fuisset, & rem inclinatam cerneret, incepto destitit. Lacedæmonii deinde eum in sua certamina auerterunt. Solicitam eam ciuitatem exules maxime habebant quorum magna pars in maritimis Laconicæ oræ castellis, quæ omnia adempta erat, habitabant. id ægre patientes Lacedæmonii, vt aliquem liberum ad mare haberent aditum, si quando Romani, aliove quo mitterent legatos: simulque vt emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad necessarios vsus esset, & adorti vicum maritimum nomine Len, impetum uisio occupauere. Vicani quique ibi exules habitabant, primo inopinata re territi sunt: deinde, cum lucem congregati, leui certamine expulerunt. Lacedæmonios: terror tamen omnem maritimarum oram peruasit: legatosq; communiter & castella & minia vicique, & exules quib. ibi domicilia erant, ad Achæos miserunt. Philopœmen prætor, iam inde ab initio exulum causæ amicus, & auctor semper Achæis minuendi opes & auctoritatem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit. decretumque eo referente factum est, cum in fidem Achæorum tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicæ & castella & vicos tradidissent: & cum abstinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent, Las viciis oppugnatus esset, cædesq; ibi facta: qui eius relictos affinesq; esset, nisi dederetur Achæis, violati videri fœdus. Ad exposcendos eos legati extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id imperium adeo legibus & indignum Lacedæmonii visum est, vt antiqua ciuitatis fortuna esset, haud dubie extemplo capturi fuerint. maxime autem contemnauit eos metus, si semel primis imperiis obediens iugum acceperant: ne id quod iam diu molirentur

Philopœmen

Philopœmen, exulibus Lacedæmonem traderet. Eurentis igitur ira, triginta hominibus ex factione eum qua cōsiliis aliqua societas Philopœmeni atque exulibus erat, interfectis decreuerunt renuntiandam societatem Achæis: legatosque extemplo Cephaleniam mittendos, qui consuli M. Fulgenti orarentque eum, vt veniret in Peloponnesum ad urbem Lacedæmonem, in fidem ditionemque populi Romani accipiendam. Id ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium ciuitatum quæ eius concilii erant, consensu bellum Lacedæmonii inditum est. ne extemplo gereretur, hyems impediit incurisionibus tamen paruis, latrocinii magis quam belli modo, non terra tantum, sed etiam nauibus a mari fines eorum vastati. Hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit: iussuque eius Elin concilio indicto, Lacedæmonii ad disceptandum acciti. Magna ibi non disceptatio modo sed etiam altercatio fuit. Cui consul cum alia satis ambiciose, partem vtrinq; fouendo, incerta respondisset, vna denuntiatio, vt bello abstinere, donec Romani legatos ad senatum misissent, finem imposuit. Vtrinque legatio missa Romam est. exules quoq; Lacedæmoniorum suam causam legationeq; Achæis iniunxerunt. Diophanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt, qui se conuenientes orationes habuerunt. Diophanes eos optime controuersias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros esse. Lycortas ex præceptis Philopœmenis postulabat, vt Achæis ex fœdere ac legibus, quæ decreverant agere liceret: libertatemq; sibi

illibatam, cuius ipsi auctores essent, præstare.
Magna auctoritas apud Romanos tu gens Achæ
orum erat: nouari tamen nihil de Lacedæmoniis
placebat. Ceterum responsum ita perplexum acce-
vit & Achæi sibi de Lacedæmone permissum acce-
perunt: & Lacedæmonii non omnia concessa si in-
terpretarentur. Hac potestate in modice Achæi
superbe viti sunt. Philopoemeni continuatur magis
stratus, qui veris initio exercitu indidit, castra in
finibus Lacedæmoniorum posuit. legatos deinde
misit ad deposcendos auctores defectionis: & vi-
tatem in pace futuram, si id fecissent, pollicens.
illos nihil indicta causa passuros. Silentium præse-
nti ceterorum fuit, quos nominatim deposcendo
ipsi se ituros professi sunt: fide accepta ab legatis
vim abfuturam donec causam dixissent. Iterum
etiam illustres viri, & aduocati priuatis: & qui po-
tissime causam eorum ad rempublicam censebatur.
Nunquam alias exules Lacedæmoniorum Achæi
secum adduxerant in fines, quia nihil æque aliena-
rum animos ciuitatis videbatur. tunc exercitus
totius prope antesignani exules erant. li venientibus
Lacedæmonius, ad portam castrorum agmen
ne facto occurrerunt. & primo læsere iurgium
deinde alteratione orta cum accenderentur
ferocissimum exulum impetum in Lacedæmonios
fecerunt. Cum illi deos, & fidem legatorum rela-
tentur: & legati & prætor summoerit turbas, &
protegeret Lacedæmonios, vinculaque iam quod-
dam incipientes arceret, crescebat tumultus concu-
tata turba: & Achæi ad spectaculum primo concur-
rerunt, deinde vociferantibus exulibus qui passi for-
rent, & orantibus opē, affirmantibusque, simul non
quam talem occasionem habituros, si eam præter-
missent.

LIBER VIII. 405

mississent: fecerunt quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in ære Athenis sacratū fuisset, irritū per illos esse: priusquā alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accessit his vocis multitudo, ad vocē vnus, qui vt ferirent, inclamauit, laxa cōiecit. atq; ita XVII. quibus vincula per tumultū iniecta erant interfecti sunt. LXIII. postero die comprehēsi, à quibus prætor vim arcuerat: non quia saluos vellet, sed quia perire causa indita nolebat: obiecti multitudinī iraræ, cum aures acribus pauca locuti essent, damnati omnes & traditi sunt ad supplicium. Hoc metu injecto Lacedæmoniis imperatum primū, vt muros diruerent, deinde vt omnes externi auxiliaries, qui incedere apud tyrannos militassent, terra Laconica excederēt: tū vt quæ seruitiū tyrāni liberassent (ea magna multitudo erat) ante diē certam abirent: qui ibi mansissent, eosprehendiendū, vendendū, abducendū: Achæis vnus esset. Lycurgi leges moresque abrogaret: Achæorum adulescentes, legibus institutisque ita vnus eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil oneratius fecerunt, quam vt muros diruerent: nec zgrius passi sunt, quā exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis iis factum est. & mentionē illata, externos auxiliaries dimissos, & Lacedæmoniis ascriptos (qui enim vocabant, quia tyrannis liberati e dimitteretur excessūs, in agros dilapsos: priusquam diis, & comprehendere id genus hominū, & venporius ex ea pecunia Magalopoli permisso Achæorum rescata est, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinatis, quem iniuria tyranni Lacedæ-

cederent: edocti populi esse, non senatus ius, suffragium quibus velit impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, vt in Æmilia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent: atque in his tribubus tum primum ex Valerii plebiscito censu sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quintio, lustrum condidit. censa ciuium peracta CCLVIIII. millia, CCCVIII. Lustrum profecto consules in prouincias profecti sunt. Hyeme ea qua hæc Romæ gesta sunt, ad Cn. Manlium consulem primum, deinde proconsulem hybernantem in Asia legationes vndique ex omnibus ciuitatibus gentibusque, quæ cis Taurum montem incolunt, conueniebant: & vt clarior nobiliorque victoria Romanis de rege Antiocho fuit quam de Gallis, ita letior fociis erat de Gallis quam de Antiocho. Tolerabilius regia seruitus fuerat, quam feritas inuincibilior regis barbarorum incertusque indies terror, quoniam velut tempestas eos populantes inferret. itaque vt quibus libertas Antiocho pulso, pax Gallis donatis quibus libertas Antiocho pulso, pax Gallis donatis data esset, non gratulatum modo venerant, sed condonatas etiam aureas pro suis quæque facultatibus autulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis vt pacis leges dicerentur: & ab Ariarathæ rege Cappadocum venerunt ad veniam petendam, luentiamque pecunia noxam, quod auxiliis Antiochum adiunxisset. Ei C. talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum, cum Eumenes rex venisset, tum daretur illis leges. ciuitatum legationes cum benignis responsis latiores etiam quam venerant, dimissæ. Antiochi legati pecuniam in Pamphylia, frumentumque ex pacto cum L. Scipione foedere iussu aduehere. eo se cum exercitu venturum. Principio deinde veris lustrato exercitu profectus, die octauo Apameam

Apameam venit. ibi triduum statuiis habitis, tertio rursus ab Apamea castris in Pamphylia, quo pecuniam frumentumque regio conuehere iussu rat, peruenit. M. & D. talenta argenti accepta. Apameam deportantur. frumentum exercitui diuiditur. inde ad Pergam ducit: quæ vna in iis locis regio tenebatur præsidio. appropinquanti præfectus præsidii obtinuit, XXX. dierum tempus petens, vt regem Antiochum de vrbe tradenda consuleret. dato tempore, ad eam diem præsidio decessum est. a Perga L. Manlio fratre cum IIII. millibus militum Oroanda ad reliquum pecuniæ, ex eo quod pepigerant, exigendum missus. ipse, quia Eumenes regem & decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit. ibi ex X. legatorum sententia foedus in hæc verba fere cum Antiocho conscriptum est: Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quæ exercitum qui cum populo Romano sociisve bellum gesturus erit, rex p. fines regni sui, eorumve qui sub ditione eius erit, transire finit, neu commeat, neu qua alia ope iniurato. idem Romani sociisque Antiocho, & iis qui sub imperio eius erunt, prester. Belli gerendi ius Antiocho ne esto cuius qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, castellis cis Taurum montem. vsq; ad Tanaim amnem, & a valle Tauri vsque ad iuga qua in Lyconiam vergit. Ne qua arma esserto ex iis oppidis, agris castellisque, quibus excedat: si qua extulit, quæ quoque oportebit, recte restituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraque fines

eius regni sunt, Apameam omnes ante diem terda
 redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos so-
 ciosque sunt, iis ius abeundi manendique esto. Se-
 uos, seu fugitivos, seu bello capros, seu qui liberati
 prius aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque.
 Elephantos tradito omnes, neque alios parato. Tre-
 dito & naues longas, arma mentaque eorum: nec
 plures quam decem naues actuaras, nulla quatuor
 plus quam XXX. remis agatur, habeto, neve me-
 nerem ex belli causa, quod ipse ille paratus erit. nec
 nauigato citra Calycadnū, neve Sarpedonem, pro-
 montoria: extra quam si qua naus pecuniam, stipen-
 dium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites
 mercede conducendi ex iis gentibus, quae sub ditio-
 ne populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto.
 ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum so-
 ciorumve quae aedes aedificiaque intra fines regni
 Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerant, eo
 Rhodiorum sociorumve sunt. Si quae pecunia de-
 bentur, eam exactio esto. Si quid ablatum est, id co-
 quirendi, cognoscendi, repetendi: ius item esto. Si
 quas vrbes quas tradi oportet, ii tenent quibus An-
 tiochus dedit, ex iis praedia deducito, vtrique recte
 tradatur, curato. Argenti probi Attica talenta XL.
 millia dato intra duodecim annos pensionibus &
 quis talentum ne minus pondo LXXX. Romanis
 ponderibus pendat & tritici D XL. millia modium
 Eumeni regi talenta CCC L. intra quinquennium
 dato: & pro frumento quod estimatione hactenus
 ta CXX VII. Obsides Romanis XX. dato. & pro tri-
 ennio mutato, ne minores ostendū denum anno-
 rum, neu maiores quinque quadragenū. Si qui so-
 ciorum populi Romani vitio bellum inferet. An-
 tiocho, vim vi arcēdi ius esto. dum ne quam urbem
 aut

aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. con-
 trouersias inter se iure ac iudicio disceptent: aut si
 vtrisque placebit, bello. De Annibale Pœno, & Ae-
 tolo Thoante, & Mnasiacho Acarnane, & Chal-
 cidenfibus Eubulo & Philone dededis, in hoc quo-
 que fœdere ascriptum est: & si quid postea addi mu-
 tarive placuisset, vt id saluo fœdere fieret. Consul
 iurauit in hoc fœdus: ab rege qui exigerent iustu-
 randum, profecti Q. Minucius Thermus, & L. Man-
 lius: qui tum forte ab Oroandis rediit. & Q. Fabio
 Labœoni, qui classi praeerat, scripsit: vt Patara exte-
 plo proficisceretur: quaeque ibi naues regia essent,
 concideret cremaretque. Profectus ab Epheso quin-
 quaginta rectas naues aut cœcidit aut incendit. Tel-
 mesum eadem expeditione, territis subito aduen-
 tu classis oppidanis recepit. Ex Lycia protinus, iussis
 ab Epheso sequi, qui ibi relictī erant, per insulas in
 Graeciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dū
 Piræum ab Epheso naues venissent, totam inde
 classem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cum inter-
 tos quoque acciperet, donoque Eumeni, omnes
 dedisset: deinde causas ciuitatum, multis inter no-
 uas res turbatis, cognouit. Et Ariarathes rex, parte
 dimidia pecuniae imperata Eumenis beneficio, cui
 desponderat per eos dies filiam, remissa, in amici-
 tiam est acceptus. Ciuitatum autē cognitis causis,
 decem legati aliam aliarum fecerunt conditionem.
 Quae stipendiariae regi Antiocho fuerant, & cum
 populo Romano senserant. iis immunitatem de-
 dierunt. quae partium Antiochi fuerant aut stipen-
 diariae Attali regis, eas omnes vectigal pendere
 Eumeni iusserunt. nominatim praeterea Colophonii
 qui in otio habitant, & Cymeis & Milefis immuni-

ratem concesserunt. Clazomeniis superimmanitatem & Drynufam insulam dono dederunt. & Milesiis, quem Sacrum appellant, agrum restituerunt. & Ilionibus Rhœteum & Gergithum addiderunt. non tam ob recentia vlla merita, quam originum memoria eadem & Dardanum liberandi causa fuit. Chios quoque & Smyrnæos, & Erythræos pro singulari fide quam eo bello præstiterunt, & agro donarunt, & in omni præcipue honore habuerunt. Phocænsibus & ager quem ante bellum habuerant redditus: & vt legibus antiquis vterentur, permittitur. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant. Lycia & Caria datæ vsque ad Mæandrum armem, præter Telmessum. Regi Eumeni Chersonesum in Europa, & Lysimachiam, castella, vicos, agros eius, quibus sinibus tenuerat Antiochus, addiderunt: in Asia Phrygiam, vtramque alteram ad Hellespontum, maiorem alteram vocant: & Mysiam quam Prusias rex ademerat ei, restituerunt: & Lycaoniam, & Myliada, & Lydiam, & nominatim vrbes Tralleis, atque Ephesum & Telmessum. De Pamphylia disceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum esset, qui pars eius citra, pars ultra Taurum esset: integra res ad senatum reicitur. His fœderibus decretisque datis, Manlius eum decem legatis, omnique exercitu ad Hellespontum profectus, euocatis eo regulis Gallorum, leges quibus pactæ cum Eumene seruarent, dixit: denunciauitque vtrumque vagandi cum armis finirent, agrorumque suorum terminis se continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam classe per Athenæum fratrem regis ab Elæa adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde per Chersonesum modicis itineribus graue præda omnis generis

agmen trahens, Lysimachia statim habuit: vt quæ maxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. Quo profectus est ab Lysimachia die, ad annum Melana, quem vocat: inde postero die Cypsela peruenit. a Cypselis via decem millium fere syluestris, angusta, confragosa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris, in duas partes diuisus exercitus. & præcedere vna iussa, altera magno intervallo coire agmen, media impedimenta interposuit: plaudat itaque cum per saltum iret, Thracum decem Cani & Maduateni & Coeletræ ad ipsas angustias circumfoderant. Opinio erat, non sine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum scissæ, non aliâ, quam per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam secum portarent. In primo agmine, imperator erat sollicitus propter iniectam locorum, Thracæ nihil se mouerunt, doctæ angustias viderunt, postremos nondum appropinquantes, impedimenta & sarcinas inuadunt. caute custodibus, partim ea quæ in plaustris erant, diripere, partim sub oneribus iumenta abstrahere. Vnde posteaquam clamor primum ad eos qui iam ingressi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, vtrinque in medium conuulsum conseritur. Thracas præda ipsa impeditos ostendebat, & plerosque, vt ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad eadem præbet: Romanos iniectas locorum barbaris per calles notos occurrantibus, & latentibus interdum per cauas valles, præ-

414 T. LIVII DEC. III.
debat. ipsa etiam onera plaustraque, vt fors tulit
his aut illis incommode obiecta pugnantis im-
pedimento sunt: alibi prædo, alibi præda vinde-
dit, prout locus iniquus æquusve his aut illis prout
animus pugnantis erat, prout numerus (alii enim
pluribus quam ipsi erant, alii paucioribus occu-
rant) varia pugna fortuna est: multi vtriusq; ex-
iam non expectebat, cum prælio excedunt Thracum
non fuga vulnerum, aut mortis: sed quia satis præ-
da habebant. Romanorum primum agmen ex-
saltum circa templum Bendidium castra loco ap-
posito posuit: pars altera ad custodiam impedimen-
tum medio in saltu duplici circumdata vallo militum
postero die prius explorato saltu, quam monerent,
primis se coniungunt. In eo prælio, cui & impedi-
torum pars & calorum, & milites aliquor, cum
passim toto prælo saltu pugnaretur, ceciderunt:
plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est &
ceptum, fortis ac strenni viri. Eo die ad Hebrium
flumen peruenit est, inde æniorum fines præ-
ter Apollinis, Zerinthium, quem vocant incolæ,
templum superant. Aliæ angustię circa Tempus
excipiunt (hoc loco nomen est) nec minus confra-
gose, quam priores: sed quia nihil flustræ circa
est: ne latebras quidem ad insidiandum præbe-
Huc ad eandem spem præda Thraurū, gens & ipsa
Thracum, conuenerunt: sed quia nudæ valles, procul
vt conspicerentur angustias obidentes, efficerentur
minus terroris tumultusque fuit apud Romanos
quippe et si iniquo loco, prælio tamē infuso, acie-
perta, collatis signis dimicandum erat: conferti sub-
euntes cum clamore impetu facto, primum expe-
lere loco hostes, deinde auertere. fuga inde exced-
que suis ipsos impediētibz angustis ferierat

LIBER VIII.

417

eli. Romani victores ad vicum Maronitarum (Sarem appellant) posuerunt castra, postero die parenti itinerum Priaticus campus eos excepit, triduumque ibi Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex agris suis, quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab Istatis diebus Apollonium fuit, hinc Per Abderitarum agrum Neapolim peruenitum est. reliquæ per Græcorum colonias pacatum iter fuit. tunc inde per medios Thracas dies noctesque, & si non infectum, suspectum tamen, donec in Macedoniam peruenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus cum Scipione cadere videret, habuerat, nullam ob aliam causam, quam quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quamquam tum quoque Claudius auctor est, ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ, paucos elephantos, quadringentos equites fuisse Numidas, cum centum, quinquaginta delectis equibus perripisse eundem, mox, cum iam Mutines in medio elephantis collaris, in cornua equitibus dispositis, inuicem cum hoste conuulserit, terrorem ab tergo præbuisse, atque inde turbatos eques, siue vel procella hostes ad peditem agmen non accessisse. Cuius Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit, inde per Epirum Apollonium, cum peruenisset, non dum adeo hyberno contempto mari, vi transire audeat, Apolloniæ hybernauit. Exitu prope anni M. Valerius Cofex nihil, nulla memorabili in provincia gesta, vi etiam probabilis moræ causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. Comitia Coss. rogandis fuerunt

ad XII. Calend. Martias. creati M. Aemilius Lepidus, C. Flaminius. Postero die Pr. facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpicius Galba, Q. Terentius Quinctius, L. Terentius Massiliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Crassipes. Comitibus perfectis, quas provincias praetoribus esse placeret, retulit ad senatum consul. de creuerunt duas Romae iuris dicundi causa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia Tarentum, & Galliam. & exemplo priusquam irent magistratum, sortiri iussi. Servius Sulpicius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minucius Myrtilus, & L. Manlius, quod legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur, iussu M. Claudii Pr. urbani per foeciales traditi sunt legatis, & Carthaginenses per Liguribus magni belli, & gliscensis indies magis fama erat. itaque Coss. novis quo die de provinciis & de republ. retulerunt, senatus utriusque provinciam decrevit. Huic S. C. Lepidus Coss. incedebat, indignum esse praedicans Coss. ambos in valles Ligurum includi. M. Fulvium & Cn. Manlium biennium iam, alterum in Europa, alterum in Asia velut pro Philippi atque Antiocho, substitutos recognare. si exercitus in his terris esse placeat, Coss. is potius quam priuatos praesse oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem precio venditantes. si eas provincias exercitibus obtinere opus esset, sicut M. Acilius L. Scipio consul, L. Scipioni M. Fulvius & Cn. Manlius successissent consules. ita Fulvio Manlioque C. Livium & M. Valerium consules debuisse succedere. nunc certe perfecto Aetolico bello, recepta ab Antiocho Asia, de iustis Gallis, aut Coss. ad exercitum

citum consulares mitti, aut reportari legiones inde reddique tandem & republicae debere. Senatus his auditis in sententia perseveravit: ut Coss. ambobus Ligures provincia esset: Manlium Fulviumque decedere de provinciis, & exercitus inde deducere, ac redire Romam placuit. Inimicitiae inter M. Fulvium & M. Aemilium Coss. erant, & supra cetera Aemilius serius biennio se Coss. factum. M. Fulvius opera aiebat. itaque ad invidiam ei faciendam legatos Ambracientes in senatum subornatos criminibus introduxit. qui sibi, cum in pace essent, imperataque a prioribus Coss. fecissent, & eadem praestare obedienter M. Fulvio parati essent, bellum illatum questi agros primum depopulatos, metu claudere direptionis & caedis urbi iniecerunt, ut eo & oppugnatos se, & omnia exempla belli edita in se, caedibus, incendiis, ruinis, direptione urbis, coniuges, liberos in servitium abstractos: bona adempta: & quod se ante omnia moueat, templa tota demum ipsos conuulsos ex sedibus suis ablatos esse. quos postea nudatos, quos adorent, ad superesse. Hae querentes interrogando criminose ex composito Coss. ad plura velut non sua sponte dicenda eliciebat. Motis patribus, alter Coss. C. Flaminius M. Fulvii causam excepit. qui veterem & obiectam viam ingressos Ambracientes dixit: Sic & M. Marcellum a Syracusanis, sic Q. Fulvium a Campanis accusatos. quin eadem opera T. Quantium a Philippo rege, M. Acilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium a Gallis, ipsum Fulvium ab Aetolis & Cephaleniis populis accusari patenterentur?

» Ambraciam oppugnatam & captam, & signa inde
 » ornamentaque ablata, & cetera facta, quæ capta
 » urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio
 » aut ipsum M. Fulvium censuris P. C. qui ob hæc
 » gestas triumphum a vobis postulaturos sitis Ambra-
 » ciam captam: signaque quæ ablata crimirantur, & cetera
 » cetera spolia eius urbis ante currum laturos, & tri-
 » urus in postibus suis: Nihil est, quod se ab A. Tolis
 » parent. eadem Ambraciensium & A. Tolorum causam
 » est. Itaque collega meus vel in alia causa inimici
 » as exerceat, vel si in hac vitiq; maneat, retineat Am-
 » bracienses suos in aduentum M. Fulvii. ego nec de Am-
 » braciensibus, nec de A. Tolis decerni quicquam ab-
 » sente M. Fulvio patiar. Cum A. milius callidam ma-
 » litiâ inimici, velut omnibus notam insinularet, &
 » tempus cum morando extracturum diceret, ne eo
 » suile inimico Romam veniret, certamine consili-
 » biduum absumptum est. nec præsentis Flamini
 » decerni quicquam videbatur posse. captata occasio
 » est, cum æger forte Flaminius abesset. & referent
 » A. milio S. C. factum est, ut Ambraciensibus omnes
 » suæ res redderentur: in libertate essent, æque legibus
 » suis vterentur. portoria, quæ vellent, terra marique
 » caperent, dum eorum immunes Romani ac socii
 » Latini nominis essent. signa aliaque ornamenta
 » quæ quærentur ex ædibus sacris sublata esse: de
 » iis, cum M. Fulvius Romam reuertisset, placere ad
 » collegiū pontificum referri, & quod ii censuissent
 » fieri. Neque his contentus Cos. fuit, sed postea per
 » infrequentiā adiecit S. C. Ambraciam non vide-
 » ri vi captam esse. Supplicatio inde ex decemviris
 » decreto pro valetudine populi fuit per triduum
 » quia gravis pestilentia urbem atque agros vastabat
 » Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati
 » Cos.

Cos. & defectu perfectio (novis enim uterque maluit
 » ut militibus) in provinciam profecti sunt: veteres
 » que omnes dimiserunt. Post consulum profectio-
 » nem Cn. Manlius Procos. Romam venit cui cum
 » ab Ser. Sulpicio pr. senatus ad eadem Bellonæ datus
 » esset, & ipse commemoratis rebus ab se gestis po-
 » sulasset, ut ob eas diis immortalibus honos habe-
 » retur, sibi que triumphanti urbem inuehi liceret:
 » contraxerunt pars maior decem legatorum, qui
 » cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpureo, &
 » L. A. milius Paulus. Legatos sese Cneo Manlio da-
 » tos pacis cum Antiocho faciendæ causæ, fœderisq;
 » & legum quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent,
 » perficiendarum. Cn. Manlium summa ope reten-
 » disse, ut eam pacem turbaret: & Antiochum, si sui
 » potestatem fecisset, insidiis exciperet: sed illum
 » eognita fraude Cos. cum sæpe colloquiis petitis
 » captatus esset, non congressum modo, sed conspe-
 » ctum etiam eius vitasse cupientem transire Tau-
 » rum, ægre omnium legatorum precibus, nec
 » carminibus Sibyllæ prædictam superantibus termi-
 » nos fatales eladem experiri vellent, retentum. ad-
 » movisse tamen exercitum, & prope ipsis iugis
 » ad disortia aquarum castra posuisse. cum nullam
 » sibi causam belli inveniret, quiescentibus regibus,
 » circumegisse exercitum ad Gallogræcos. cui natio-
 » ni non ex senatus auctoritate, nō populi iussu bellū
 » illatū, quod quem unquam de sua sententia facere
 » aulum: Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorum
 » receptissima bella esse, de omnibus his consultum
 » senatum. populumque iussisse, sæpe legatos
 » ante missos, res repetitas: postremo qui bellum
 » indicerent, missos. Quid eorum Cnei Manli factum
 » est, ut istud publicum pop. Roman. bellum, &
 »

non tuum priuatum latrocinium dicamus? At
ipso contentus fuisti recto itinere dixisti exerci-
tum ad eos, quos tibi hostes desumpseras: an per omne
anfractus viarum, cum ad biuia conuideris, ut quo
flexisset agmen Atralus Eumenis frater, eo Col-
mercenarius cum exercitu Romano sequeretur. Pri-
sidia Lycaonizque & Phrygiæ recessus omnes atque
angulos peragrasti, stipem a tyrannis castellanisque
deuiis colligens? quid enim tibi cum Oroandis qui-
bus cum aliis æque innoxii populis? Bellum autem ipso
cuius nomine triumphum petis, quomodo gestasti
loco æquo, tempore tuo pugnavisti? Tu vero recte
diis immortalibus honos habeatur, postulas prius
quod pro temeritate imperatoris nullo iure gentium
bellum inferentis poenas luere exercitum noluerit
rursum deinde, quod beluas, non hostes nobis obiecerit
Nolite nomen tantum existimare mistum esse Gallo-
rum: multo ante & corpora & animi militum
viciati sunt. an si illi Galli essent, cum quibus milites
vario aduentu in Italia pugnatum est, quantum
in imperatore nostro fuit, nuncius illinc rediit, in
bis cum iis pugnatum est, bis loco iniquo subit
valle inferiore pedibus pene hostium aciem subie-
cit, ut si non tela ex superiore loco mitterentur
corpora sua nuda iniiceretur, obruere nos potuerint
Quid igitur incidit? magna fortuna P. R. est, ma-
gnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis
Philippi, Antiochi, prope attoniti erant tanta cor-
porum moles, fundis sagittisque in fugam conuersi
nati sunt, gladius in acie eruentatus non est Gal-
lo, co bello: velut apium examina ad crepitum pro-
mum missilium auolauere. At hercule nos iudeo-
rum admonente fortuna, quid, si hostem habuisse-
mus, casurum fuisset: cum redeuntes in latro-

culos Thrakas incidissemus: cæsi, fugati, exuti impe-
diments sumus: Q. Minucius Thermus, in quo
haud paulo plus damni factum est, quam si Cn.
Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, per-
isset: cum multis viris fortibus cecidit. exercitus
spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus,
alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impe-
dimenta, inter vepres in latebris ferarum noctem
vnam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil
in Thracia cladis ignominizque foret acceptum,
de quibus hostibus triumphum peteres? de iis, ut o-
pinor, quos tibi hostes senatus, aut P. R. dedisset,
sic huic L. Scipioni, sic illi M. Acilio de rege Antio-
chi, sic paulo ante T. Quintio de rege Philippo, sic
P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace triu-
phus datus. & minima illa eum iam senatus censu-
isset bellum, quæ sita tamen sunt, quibus nuncian-
dum esset? ipsi utique regibus nunciaretur? an sa-
tis esset ad præsidium aliquod nunciari? Vultis ergo hæc
omnia pollui & confundi? tolli fœcialia iura? nul-
los esse fœciales? fiat (pace deum dixerim) iactura
religionis: obliuio decorum capiat pectora vestra.
num senatus quoque de bello consuli non placeat? non
ad populum ferri? velint, iubeantne cum Gallis bel-
lum geri? Modo certe Coss. Graciam atque Asiam
volebant, tamen perseverantibus vobis Ligures, p-
nunciam decernere dicto audientes fuerunt. meri-
to ergo a vobis prospere bello gesto triumphum
petent, quibus auctoribus gesserunt. Talis oratio
Furii & Æmilii fuit. Manlium in hunc maxime
modum respondisse accepimus. Tripl. antea sole-
bant, triumphum postulantibus aduersari P. C. qui-
bus ego gratiam habeo, quod seu mihi, seu magni-
tudini rerum gestarum hoc dederunt, ut non so-

lum silentio compreharent honorem meum: sed referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse. ex decem legatis, si diis placet, quod concilium distensandum est, et quod victoriam imperatoribus maiores dederunt nostris: aduersarios habeo. L. Furius, L. Aemilius currum triumphalem me consecrere prohibent, coronam insignem capiti detrahunt. quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum a me gestarum. Nullus equitem in iudeo honori P. C. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac strenuos, impediens Q. Fabii Labronis triumphum, auctoritate vestra deteruistis. triumphauit, quem non vidisse iniustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse, inimici iactabant. ego, qui cum centum millibus ferocissimorum hostium signis collatis torres pugnavi, qui plus L. X. millia hominum cepi aut occidi, qui bina castra eorum expugnaui, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, quam terra Italia est, reliqui non triumpho modo fraudor, sed causam apud vos P. C. accusantibus meis ipse legatis dico. Duplex eorum, ut animaduertistis P. C. accusatio fuit. nam ne gerendum mihi fuisse bellum cum Gallis, & gestam temere atque imprudenter dixerunt. Non erant Gallici hostes, sed tu eos pacatos imperata facientes violasti. Non sum postulaturus a vobis P. C. ut quæ communiter de inhumanitate gentis Gallorum, de inmensissimo odio in nomine Romanum scitis, ea de illis quoque qui Asia incolunt, existimetis. Gallos, remota vniuersæ gentis infamia atque inuidia, per se ipsos aestimate. Vtinam rex Eumenes, vtinam Asia ciuitates omnes adessent, & illos potius querentes quam me accusantes audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Asiae vrbes, & quærite vtrum a grauiori seruitute Antiocho

Antiocho ultra Tauri iuga emoto, an Gallis subactis, liberati sint quoties agrorum vastati sint, quoties præde abacta, referant cum vix redimendi captiuos copia esset, & maculat humanas hostias immolatosque liberos suos audirent. Stipendium scitote perpendisse socios vestros Gallis: & nunc liberatos per vos regio imperio, fuisse pensuros si a me foret cessat. quo longius Antiochus emotus esset, hoc impotentius in Asia Galli dominarentur: & quicquid est terrarum citra Tauri iuga, Gallorum imperio, non vestro adiecissetis. At enim sunt quidem ista vera etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliauerunt: nec ideo P. R. his bellum indixit aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in iure ac ditione vestra Græcia atque Asia erat, ad curandum animaduertendumque quid in his terris fieret: & hoc, quo finem imperii Romani Tauri motu statuissetis: quo libertatem immunitatemque ciuitatibus, datis, quo aliis fines adiecitis, alias agro multas, aliis vestigal imponitis, regna augetis, minuitis, donatis, adimitis: curæ vestre cõfessis esse, ut pacem terra marique habeat. An nisi præsidia deduxisset Antiochus, quæ quæta in suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam, si Gallorum exercitus effusi varentur, rata dona vestra, quæ dedistis regi Eumeni, rata libertas ciuitatibus esset? Sed quid ego hæc ita argumentor itaquam non acceperim? sed fecerim hostes Gallos? Te L. Scipio appello, cuius ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque pariter non frustra ab diis immortalibus precatus sum: te P. Scipio, qui legatus, collegæ maiestatem, & apud fratrem Consul, & apud exercitum habuisti: sciatne in exercitu An-

» tiochi Gallorum legiones fuisset videritis in acie
 » eos, in cornu utroque (id enim roboris esse videba-
 » tur) locatos? pugnaveritis ut cum hostibus initia
 » excideritis? spolia eorum retuleritis? Atqui cum An-
 » tiocho, non cum Gallis bellum his senatus decre-
 » verat, & populus iusserat. Sed simul, ut opinor, cum
 » his decreverant iusserantque, qui inter eius preli-
 » dia fuissent, ex quibus prater Antiochum, cum quo
 » pacem pepigerat Scipio, & cum quo nominatum factum
 » ut fieret, mandauerat: omnes hostes erant, qui pro
 » Antiocho arma adversus nos tulerunt in qua causa
 » cum Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam &
 » tyranni: ego tamen & cum aliis pro dignitate im-
 » perii vestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi-
 » & Gallorum animos, si possent mitigari a feritate
 » insita, tentavi: & posteaquam indomitos atque im-
 » coercendos ratus sum. Nunc quoniam suscepti bel-
 » li purgatum est crimen, gesti reddenda est ratio. in
 » quo considerem equidem causae meae, etiam si non
 » apud Romanum, sed apud Carthaginiensem sena-
 » tum agerem: ubi in crucem tolli imperatores dici-
 » tur, si prospero euentu, pravo consilio rem gesse-
 » runt. Sed ego in ea ciuitate, quae ideo omnibus reb.
 » incipiendis gerendisque deos adhibet: quia nullius
 » calumniarum subiicit ea, quae dii comprobauerunt: &
 » in solennibus verbis habet, cum supplicatione aut
 » triumphum decernit, quod bene ac feliciter temp-
 » administrari: si nollem, si graue ac superbum exis-
 » tusque mei, quod tantam nationem sine ulla mili-
 » tum iactura deuicimus, postularem, ut diis immor-
 » talibus honos haberetur: & ipse triumphans in Ca-
 » pitulum ascenderem, vnde votis rite nuncupatis profe-

» profectus sum: negaretis hoc mihi cum diis immor-
 » talibus? Iniquo enim loco dimicauimus. Dic igitur
 » quo a quoque potuerim dimicare? cum montem
 » hostes cepissent, loco munito se tenerent? nempe
 » eundem ad hostes erat, si vincere vellem. Quid? si vr-
 » bem eo loco haberent? & moribus se tenerent?
 » nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas
 » a quo loco M. Acilius cum rege Antiocho pugna-
 » uit? quid? Philippum non eodem modo super Acum
 » amnem inga tenentem montium T. Quintius de-
 » iecit? Equidem adhuc qualem aut sibi fingant aut
 » vobis videri velint hostem fuisse, non inuenio. si de-
 » generem & emollitum amoenitate Asiae, quid peri-
 » culi vel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum
 » & feritate animorum, & robore corporum: huicne
 » tantae victoriae triumphum negatis? Cetera inuidia
 » est P. C. nec quicquam aliud scit, quam derrestare
 » virtutes, corrumpere honores ac premia earum. Mi-
 » hi, quae so, ita ignoscatis P. C. si longiore orationem
 » non cupiditas gloriandi de me, sed necessaria cri-
 » minum defensio fecit. An etiam per Thraciam sal-
 » tus patentes, qui angusti erant, & plana ex arduis, &
 » culta ex syluestribus facere potui: & praestare ne-
 » bi notis sibi latebris deliresceret latrones Thraciae?
 » ne quid sarcinarum raperetur: ne quod iumentum
 » ex tanto agmine abstraheretur? ne quis vulnerare
 » tur: ne ex vulnere vir fortis ac strenuus Q. Minucius
 » moreretur? In hoc casu, quo infeliciter incidit, ut ta-
 » lem ciuem amitteremus, herent, quod saltu iniquo,
 » loco alieno cum adortus hostis nos esset, duae simul
 » acies primi & nouissimi agminis haerentem ad im-
 » pedimenta nostra exercitum barbarorum circum-
 » uenerunt: quod multa millia ipso die, plura multo
 » post dies paucos ceciderunt & ceperunt. hoc si ipsi

tauerint, vos scituros, cum testis orationis meae totus exercitus sit, non credunt. Si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non vidissem, tamē Pro-
 consul triumphum in Thracia duobus praetis meo-
 rueram. Sed iam dictum satis est, quin pro eo quod pluribus verbis vos, quam volui, fatigauit, veniam a vobis petitam impetratamque velim P. C. Plus enim vobis defensio, valuisse: nialterea-
 tionem in ferum perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse et in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse et
 deretur. Postero die & cognati amicique Cn. Man-
 lii summis opibus annexi sunt, & auctoritas seniorum valuit, negantium exemplum proditum memoris-
 esse, ut imperator qui perduellibus deuictis, con-
 dita provincia exercitum reportasset, sine curru & laurea priuatus inhonoratusque urbem iniret hic pa-
 dor malignitatem vicit, triumphumque frequentes decreuerunt. Oppressit deinde mentionem memoriamque omnem contentionis huius, maius, & cum maiore & clariore viro certamen ortum P. Scipioni Africano (ut Valerius Antias auctor est) duo Q. Petillii diem dixerunt, id prout cuiusque ingenium erat interpretabantur. Alii non tribunos pl. sed vinctis-
 sam ciuitatem, quae id pati posset, incusabant. duas maximas orbis terrarum vrbes ingratas vno prope tempore in principes inuentas Romam ingrationis-
 siquidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expulset, Roma victrix victorem Africanum expellat. Alii, neminem vnum ciuem tantum emi-
 nere debere, ut legibus interrogari non possit nihil tam aequandae libertatis esse, quam potentissimum quemque posse dicere causam, quid autem tuto cuiquam, nedum summam reipublicae permitti, si ratio non sit reddenda? qui ius aequum pati non pos-

sit, in eum vim haud iniustam esse. Haec agitata ser-
 monibus, donec dies dicenda causa venit nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio Cos. censorive
 maiore omnis generis hominum frequentia, quam reus illo die in forū est deductus. Iussus dicere cau-
 sam, sine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret, neminem vnquam neque melius, neque
 verius laudatum esse. dicebantur enim ab eodem animo ingenioque a quo gesta erant, & aurium fasti-
 dium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tribuni pleb. vetera luxuriae crimina Syracusanorum hybarnorum, & Locris Pleminia-
 num tumultum cum ad fidem praesentium crimi-
 num retulissent, suspicionibus magis quam argu-
 mentis pecuniae captae reum accusarunt. Filium cap-
 tum sine precio redditum, omnibusque aliis rebus Scipionem, tanquam in eius vnus manu pax Ro-
 mana bellumque esset, ab Antiocho cultum dicta-
 torem eum consuli, non legatum in provincia fuisse nec ad aliam rem eo profectum, quā vti quod Hispaniae, Galliae, Siciliae, Africae iam pridem persua-
 sum esset: hoc Graeciae Asiaeque & omnibus ad orientem versis regibus gentibusque appareret: vnumque hominem caput eumque imperii Romani esse: sub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarū latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. Infamia intactū, inuidia qua pos-
 sunt, vrgent Orationibus in noctem perductis, pro-
 ducta dies est. ubi ea venit, tribuni in rostris prima corū clientiumque per mediā concionē ad rostra sub-
 it: silentioque facto: Hoc, inquit, die Tribuni pl. vos-
 que Quirites, cum Annibale & Carthaginensibus signis

collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque
 cum hodie litibus & iurgiis superfederi æquum sit.
 ego hinc extemplo in Capitolium ad Iovem Opt.
 Max. Iunonemque & Minervam, ceterosque deos
 qui Capitolio atque arci præsident, salutandos ibo.
 hisque gratias agam, quod mihi & hoc ipso die, & sa-
 pe alias egregie Reipublicæ gerendæ mentem su-
 cultatemque dederunt. vestrum quoque quibus com-
 modum est, ite mecum Quirites, & orate deos, ut
 mei similes principes habeatis. ita, si ab annis septem
 decim ad senectutem semper vos ætatem meam
 honoribus vestris anteistis ego vestros honores re-
 bus gerendis præcessi. Ab rostris in Capitolium a-
 scēdit simul se vniuersa concio auertit, & secuta Sci-
 pionem est: adeo, ut postremo scribæ viatoresque
 tribunos relinquerent, nec cum iis præter servilem
 comitatum, & præconem, qui reum ex rostris citaba-
 bat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed
 per totam urbem omnia templa deum cum P. R.
 circumiit. Celebratior is, prope dies favore hominum,
 & æstimatione veræ magnitudinis eius fuit, quam
 quo triumphans de Syphace rege & Carthagi-
 nensibus urbem est inuectus. Illic speciosus vici-
 mus dies P. Scipioni illuxit. post quem cum in iudi-
 cium & certamina cum tribunis prospiceret, die lon-
 giore producta in Liternum concessit, certo consi-
 lio ne ad causam dicendam adesset. maior animas
 & natura erat, ac maiori fortunæ assuetus, quam ut
 reus esse sciret & summittere se in humilitate cau-
 sam dicentiū. Vbi dies venit, citarique abesset excusa-
 ptus, L. Scipio morbum causæ esse cur abesset excusa-
 bat, quæ excusationem cum tribuni qui diem dice-
 rant, non acciperent, & ab eadem superbia non ve-
 nire ad causam dicendam arguerent, qua iudicium
 & tri-

& tribunos pl & concionem reliquisset: & quibus
 de se dicendæ sententiæ & libertatem ademisset,
 his comitatus, velut captos trahens, triumphum de
 P. R. egisset. secessionemque eo die in Capitolium a
 Trib. pleb. fecisset: Habetis ergo temeritatis illius
 mercedem, quo duce & auctore nos reliquistis, ab
 eo ipsi reliqui estis. & tantum animorum indies no-
 bis decrescit, ut ad quem ante annis XVI. exerci-
 tū & classē habentem, tribunos plebis ædilemque
 in Siciliam mittere ausi sumus, qui prehenderent
 eum, & Romam reducerent: ad eum priuatum ex
 villa sua extrahendum ad causam dicendam mitte-
 re non audeamus? Tribuni pl appellati ab L. Scipio-
 ne, ita decreuerunt: si morbi causā excusaretur,
 sibi placere accipi eam causam, diemque a collegis
 produci. Tribunos pl eo tempore Tib. Sempronius
 Gracchus erat, cui inimicitia cum P. Scipione inter-
 cedebant. is cum venisset nomen suum decreto col-
 legarum ascribi, tristioremq; omnes sententiā ex-
 pectarent causa decreuit. Cum L. Scipio excuset mor-
 bum esse causæ fratri satis id sibi videri, se P. Scipio-
 nem priusquam Romam redisset, accusari non pas-
 surū: cum quoque, si se appelleret, auxilio ei futurum,
 ne causam dicat, ad id fastigium rebus gestis, hono-
 ribus P. R. P. Scipionem deorum hominumque cō-
 sensu peruenisse: ut sub rostris reum stare, & præbe-
 re aures adolescetium conuiciis, pop. Romano ma-
 gis deformē, quam ipsi sit. Adiecit decreto indigna-
 tionē. Sub pedibus vestris stabit tribunus domitor
 ille Africæ Scipio: ideo quatuor nobilissimos duces
 Poenorum in Hispania, quatuor exercitus fudit su-
 gavitque: ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit,
 Carthaginem vestigalem nobis fecit, Antiochum
 (recepit enim fratrem consortem) huius gloriæ L.

» Scipio) ultra Tauri inga emouit, vt duobus Petili
 » succumberet: vos de P. Africano palmam pereretur
 » nulliſſe meritis ſuis, nullis veſtris honoribus vincti
 » in arcem tutam, & velut ſanctam clari viri perueni-
 » ent: vbi ſi nō venerabilis, inuiolata ſaltem ſenectus
 » eorum conſiderat? Mouit & decretum & adiecta or-
 » tio non ceteros modo, ſed ipſos etiam accuſatores
 » & deliberaturos ſe quid ſui iuris & officii eſſet, di-
 » xerunt. Senatus deinde, concilio plebis diſmiſſo, ha-
 » beri eſt coepit. ibi gratia ingentes ab vniuerſo or-
 » dine, præcipue a conſularibus ſenioribusque Tib.
 » Graccho actæ ſunt, quod temp. priuatis ſimulatio-
 » bus potiorē habuiſſet. & Pitiliū vexatī ſunt pro-
 » bris, quod ſplendere aliena inuidia voluiſſent, &
 » ſpolia ex Africani triumpho peterent. Silentium de-
 » inde de Africano fuit. vitam Literi egit ſine deſi-
 » derio vrbis. Morientem rare eo ipſo loco ſepeliri ſe
 » iuſſiſſe ferūt: monumentūq; ibi ædificari, ne funus
 » ſibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, belli-
 » ciſſimam quam pacis artibus memorabilior prima
 » pars vitæ, quam poſtrema fuit: quia in iuuenta bel-
 » la aſſidue geſta: cum ſenecta res quoque deſloraret,
 » nec præbita eſt materia ingenio, quid ad primum
 » conſulatū ſecundus, etiam ſi cenſuræ adiciat? quid
 » Aſiaticæ legatio & valetudine aduerſa inutilis, & fi-
 » lii caſu deſormata, & poſt reditum neceſſitate aut
 » ſubeundi iudicii, aut ſimul cum patria deſerendi? Pa-
 » nicti tamen belli perpetrati, quo nullum neq; ma-
 » ius neque periculoſius Romani geſſere, vnus præci-
 » puam gloriam tulit. Morre Africani credere inimi-
 » corum animi: quotum princeps fuit M. Porcius Car-
 » to, qui viuo quoq; eo allatrare eius magnitudinem
 » ſolitus erat, hoc auctore exiſtimantur Petili & viuo
 » Africano rem ingreſſi, & mortuo rogationem pro-
 » mulgaſſe.

» mulgaſſe. Fuit autem rogatio talis. Velitis, iubeatis,
 » quætarur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege
 » Antiocho eſt, quiqu; ſub eius imperio fuerunt: quod
 » eius in publicum relatum non eſt, vti de ea re Ser.
 » Sulpicius Pr. vrbani ad ſenatum referat: quæ eam
 » ſunt: Huic rogationi primo Q. & L. Mummii inter-
 » cedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata
 » in publicum, ita vt antea ſemper factum eſſet, æ-
 » quum cenſebant. Petili nobilitatem & regnum in
 » ſenatu Scipionum accuſabant. L. Furius Purpurio
 » conſularis, qui in decem legatis in Aſia fuerat: latius
 » rogandum cenſebat: non quæ ab Antiocho modo
 » pecuniæ capta forent, ſed quæ ab aliis regibus gen-
 » tibusque, Cn. Manlium inimicum inceſſens. Et L.
 » Scipio, quem magis pro ſe quam aduerſus legem di-
 » cturum apparebat, diſſuaſor proceſſit. iſ poſt mor-
 » tem P. Africani fratris, viri omnium fortiffimi cla-
 » riſſimique eam exortam rogationem eſt conque-
 » ſtus, parum enim fuiſſe, non laudari pro roſtris P.
 » Africanum poſt mortem, niſi etiam accuſaretur.
 » & Carthaginienſes exilio Annibalis contentos eſ-
 » ſe: populum Romanum ne morte quidem P. Scipi-
 » onis extari: niſi & ipſius fama ſepulti laceretur, &
 » ſtater in ſuper acceſſione inuidiæ maſtetur. M. Ca-
 » regis Antiochi: extat oratio eius de pecunia
 » detruxit, ne aduerſarentur rogationi. Remittenti-
 » bus ergo hiſ interceſſionem, omnes tribus vti ro-
 » garet, iuſſerunt. Ser. Sulpicio deinde, referente,
 » quem rogatione Petilia quærere vellent. Q. Teren-
 » tium Culleonem patres iuſſerunt. Ad hunc prætore
 » tum adeo amicū Corneliæ familiæ, vt qui Romæ
 » mortuum elatumq; P. Scipionem (eſt enim ea quo-

que fama) tradunt, pileatum, sicut in triumpho erat, in funere quoque ante lectum isse memorat, prodiderint & ad portā Capenam mulsim proferuntis funus dedisse: quod ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem similitudinem, ea factione quę aduersa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quæstionem exercendam: carcerum ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorum reus extemplo factus L. Scipio: simul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hostiliorum Catonū, & C. Furii Aculeonis quæstoris: & ut omnia cōtacta societate peculatus videretur, scribæ quoque duo, & accensus. L. Hostilius, & scribæ & accensus priusquam de Scipione iudicium fieret, ab eodem sunt: Scipio & A. Hostilius legatus, & C. Forus designati: quo commodior pax Antiocho daretur Scipionem V I. millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quam in ærarium repperit: A. Hostilius LXXX. pondo auri, argenti CCCCLII. Furius quæstorem auri centū XXX. CCCCIII. pondo. Has ego summas auri & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarii mendum, quam mendacium scriptoris esse in summa auri atque argenti: finis enim veri est, argenti quam auri maius pondus fuisse: & potius quadragies quā duecres quadragies æstimatam: eo magis, quod tantæ summæ rationem etiā ab ipso P. Scipione requisitā esse in senatu tradunt: librumque rationis eius cum Lucium manasseret iussisset, inspectante senatu suis ipsam manibus conceperisse, indignante quod eū bis milies in ærarium intulisset, quadragies ratio ab se posceretur, ab eadem fiducia animi, cum quæstores pecuniam

nam ex ærario contra legem promere non audent: poposcisse clauēs, & se aperturum ærarium dixerisse, qui ut clauderetur effecisset. Multa alia in Scipionis exitu maxime vitæ, dieque dicta, morte, funere, sepulchro in diuersum trahunt: ut cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam. Non de accudisse scribunt. non de tempore quo dicta dies sit, non de anno quo mortuus sit: non ubi mortuus, aut elatus sit. alii Romæ, alii Literni & mortuum & sepulcrum utrobique monumenta ostenduntur, & statua: nam & Literni monumentum, monumentoque status superimposita fuit: quam tempestate tam Capenam in Scipionum monumento tres statua: sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse: tertia poeta Q. Ennii. nec inter scriptores rerū discrepat solum, sed orationes quoque (si modo iplorum sunt, quæ feruntur Pub. Scipionis & Tib. Gracchi) abhorrent inter se. Index orationis. P. Scipionis, nomen M. Neuii T. r. pl. habet ipsa oratio sine nomine est accusatoris: nebulonem modo, modo nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accusatorum Africanus, aut diei dictæ Africano vllam mentionem habet. alia tota serenida fabula est Gracchi orationi conueniens: & illi auctores sequendi sunt: qui, cum L. Scipio & accusatus & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege, legatum in Hetruria fuisse Africanum tradunt. quo post factum de fratris casu allatā, relicta legatione cucurrisse eum Romam: & cum a porta recta ad forum se contulisset: quod in vincula duci fratrem dictū erat, repulisse a corpore eius viatorem, & tribunis retinentibus, magis pie quam ciuilitate vim fecisse. hæc enim

ipse Gracchus queritur, dissoluta esse a privato
 bunitiam potestatem, & ad postremum cum au-
 lum L. Scipioni polliceretur, adici, tolerabili-
 exempli esse a Tripl. potius quam a privato viti-
 videri & tribunitiam potestatem, & Rempub. esse
 sed ita hanc vnam impotentem eius iniuniam
 dia onerat, ut increpando quod degeneravit tant-
 a se ipse, cumulas ei veteres laudes moderatior
 & temperantia pro reprehensione presentia red-
 castigatum enim quondam ab eo populi ait, qui
 eum perpetuum consulem & dictatorem vellet
 cere, prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris
 curia, in Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuit
 ne decerneretur, ut imago sua triumphali ornata
 templo Iouis Opt. Max. exiret. Hæc vel in laudat-
 ne posita ingentem magnitudinem animi mode-
 randis ad civilem habitum honoribus significaverit
 quæ exprobrando inimicus fateretur. Huic Gracchus
 minorem ex duabus filiis (nam maior P. Corneli-
 Nasica haud dubie a patre collocata erat) nuptiam
 fuisse convenit illud parum constare, utrum post ma-
 tem patris & desponsa sit, & nupsit an vera ille
 pitiones sint, Gracchum, cum L. Scipio in vincula
 duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esse
 iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ suble-
 manere: nec se gratia querenda causa quicquam
 cere. sed in quem carere reges & imperatores ho-
 stium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se
 fratrem eius duci non passurum. Senatum eo die
 forte coenans in Capitolio cõsurrexisse, & peti-
 ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponde-
 ret. quibus ita inter publicum solenne despon-
 bus rite factis, cum se domum recepisset, Scipio-
 nem & milix vxori dixisse: filiam se minorem se
 spon-

spondisse. cum illa matiebriter indignabunda nihil
 de communi filia secum consultatum, adieciisset:
 non si Tib. Graccho daret, expertem consilii debu-
 die matrem esse: latum Scipionem tam concord-
 iudicio, ipsi desponsam respondisse. Hæc de tanto
 vito, quamquam & opinionibus & monumentis li-
 terarum variarent, proponenda erant. Iudiciis a Q.
 Terentio Pr. perfectis, Hostilius & Furius damnati,
 prædes eodem die quaestoribus urbanis dederunt.
 Scipio cum contenderet, omnem quam accepisset
 pecuniam, in arario esse, nec se quicquam publici
 habere, in vincula duci est coëptus. P. Scipio Nasica
 tribunos appellavit, orationemque habuit plenam
 veris decoribus, non communiter modo Cornelia
 gentis, sed proprie familiae suæ. Parentes suos & P.
 Africani, ac L. Scipionis qui in carcerem duceretur,
 fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos viros, cum
 petaliquot annos in terra Hispania aduersus mul-
 tos Peronorum Hispanorumque & duces & exercitus
 nominis Romani famam auxissent, non bello solum,
 sed quod Romanæ temperantia fideique specimen
 illis gentibus dedissent, & ad extremum ambos pro P.
 morte occubuisse, cum illorum tueri gloriam
 posteris satis esset: P. Africanum tantum paternas
 superavisse laudes, ut fidem fecerit, non sangui-
 ne humano, sed stirpe divina satum se esse. Lu-
 cium Scipionem, de quo agatur, ut quæ in Hispania,
 quæ in Africa, cum legatus fratris esset, gessisset, præ-
 tereantur, consulem & ab senatu dignum visum,
 cui extra sortem Asia provincia, & bellum cum
 Antiocho rege decerneretur: & a fratre, cui post
 duos consulatus censuramque & triumphum lega-
 tus in Asiam iret, ibi ne magnitudo & splendor le-
 gati laudibus Cos. officeret, forte ita incidisse,

ut quo die ad Magnesium signis collatis L. Scipio Antiochum deuicisset, æger P. Scipio Elæx diem aliquot via abesset. non fuisse minorem eum exitum, quam Annibalis, cum quo in Africa esset pugnatum. Annibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punico belli fuerat & bellum quidem ita gestu esse, ut ne fortuna quidem quisquâ criminari possit. in pace crimen quidem eam dici venisse. hic X. legatos simul argui, quod ex consilio data pax esset. quin extitisse ex X. legatis, qui Cn. Manlium accusarent: tamen non moram ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem valuisse. At Hercule in Scipione ipsas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspectas esse. integrum enim ei regnum relictum, omnia possidere eum victum, quæ ante bellum eius fuerint. auri & argenti cum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omnia in priuatum versum. An non præter omnium ocularum tantum auri argentiq; in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, si omne in regnum conferatur, sit latum? Nam quid de finibus dicam? Asiam omnem, & proxima Europæ tenuisse Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum sit a Tauro monte in Ægeu vsque prominens mare quot non vrbes modo, sed gentes amplectatur, oportet scire. hanc regionem diem plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem, vsque ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terrarum. Quid si gratuita pax esset, plus adimmi ei potuisset? Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam, nec Quintio crimen quæsitum. non enim habuisse eum Africanum fratrem, cuius

enim eum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, inuicem nocuisse. tantum auri argentiq; indicatum esse in domum L. Scipionis illatum, quantum ventis omnibus bonis redigi non posset ubi ergo esse moram? quæ sumptus non exhausserint, extare debuisset fortunæ cumulum. At enim quod ex bonis redigi non possit, ex corpore & tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos ut in carcerem inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur, & in robore & tenebris exidat Cornelia magis familiar, quam ubi Romanae fortationem periclitamur. Aduersus ea Terentius Prærogationem Periliam, & senatusconsultum, & iudicium L. Scipione factum recitauit se, ni referatur pecunia in publicum quæ indicata sit, nihil habere quod faciatur, nisi ut prehendi damnatum, & in vincula ducti iubeat. Tribuni cum in consilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, præter Grachum, sententia pronunciauit, prætoris non intercedere tribunos quo minus sua potestate vratur. Tib. Gracchus ita decreuit. Quo minus se non intercedere prætori. L. Scipionem, qui regem opulentissimū orbis terrarum deuicerit, imperium Eumenem, Rhodios, alias tot vires Asiæ deuinxerit. P. R. beneficiis: plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit, non passurū inter hominūq; eum se iubere. Tanto assensu auditum est viderunt, adeo dimissum L. Scipionem læti homines viderunt, ut vix in eadem ciuitate videretur factum

iudicium. In bona deinde L. Scipionis possessionem publice quaestores prator misit, neque in eis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nec tantum redactum est, quanta summa damnata fuerat. Collata pecunia a cognatis amicisque de clientibus est L. Scipioni: ut si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante calamitatem fuerat. nihil accepit: quae necessaria ad cultum edo redempta ei a proximis cognatis sunt. veritateque Scipionum invidia in praetorem, & consilium eius & accusatores.

DECADIS QUARTAE LIB. IX.

Epitome.

M *Emilius* Cos. Liguribus subactis, viam a Thracia usque Ariminum perductam Flaminia adiunxit. Initia luxuria introducta ab exercitu, rusticatio referuntur. Ligures, quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Baccanalia sacrum Gracum, & quidem nocturnum, scelorum omnium maximum seminatum, cum ingentis turba coniurationem pervenisset: a consule inuestigatum, & multorum pana sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, viro & bello & pacis artibus maximo motus est senatus L. Quintius Flaminius T. Quintii frater, eo quod cum Galliam provinciam Caesal itinuerat, rogatus a Philippo Tano, quem amabat, securum bilit, Gallum quandam suam manu occiderat: siue, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum securi percussisset, regnum a meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Exerat in eum M. Catonis oratio, Scipio Linterni decessit. Et tanquam viri gente fortuna, circa id tempus duo funera maximorum virorum, Annibal a Prusia Bithyniae rege, ad quem nullo die

habito confugerat, cum dederetur Romanis: qui ad exponendum illum T. Quintium Flamminum miserant: veneno sibi mortem conscivit. Philopamen quoque dux Achaeorum, vir maximus est a Messenio interemptus veneno, cum ab iis bello captus esset. Colonia Pollentia, & Tifaurum, & Munton, & Parma deductae sunt. Traiecit res adversum Celtiberas prospere gestas, & initia, causaeque belli Macedonici continet, cuius origo inde venit, quod Philippus aegre ferebat regnum suum minui a Romanis, eo quod cogeretur a Thracibus, aliisque locis praesidia deducere.

D V M hac (si modo hoc anno acta sunt) Roma aguntur, Coss. ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hostis velut natus ad continendam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem disciplinam erat: nec alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam Asia & amoenitate vrbium, & copia terrestrium maritimarumque rerum, & mollitia hostium, regisque opibus ditiores quam fortiores exercitus faciebat. praecipue sub imperio Cn. Manlii solute ac negligenter habiti sunt: itaque asperius paulo iter in Thracia, & exercitatio hostis magna clade eos castigavit. in Liguribus omnia erant quae militem excitarent: loca montana & aspera, quae & ipsis capere labor erat, & ex praecipitis deicere hostem: itinera ardua, angusta, infesta insidiis: hostis levis, & velox & repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esset: sineret: oppugnatio necessaria munitorum castrorum, laboriosa simul, periculosaque: inops regio, quae parsimonia astringeret milites, praeda haud multum praeberet: itaque non lixa sequebatur,

non iumentorum longus ordo agmen extendebat, nihil præter arma & viros omnem spem in armis habentes, erat nec deerat vnquam cum his vel materia belli, vel causa: quia propter domesticam inopiam vicinos agros incurfabant: nec tamē in discrimen summæ rerum pugnabatur. C. Flaminius cum Frinatibus Liguribus in agro eorum pluribus præliis secundis factis, in deditionem gentem accipit, & arma ademit: & quia non sincera fide tradebant, cum castigarentur, relictis vicis in montem Auginum confugerunt, confestim secutus C. Cæterum effusi rursus, & pars maxima inermes, per inuia & rupes disruptas precipitantes fugerunt, qui sequi hostis non posset. ita trans Appenninum abierunt, qui castris se tenuerāt, circumfessi & expugnati sunt. Inde trans Appenninum ductæ legiones: hi montis quem ceperant, altitudine paulisper se tutati, mox in deditionem concesserunt, tum conquistam cum intentione cura arma, & omnia adempta. Transiitum deinde ad Apuanos Ligures bellum, qui in agrum Pisani Bononiensemque ita incurrauerant, vt coli non posset. his quoque perdomitis C. pacem dedit finitimis. & quia a bello quæriti vberet, effecerat: ne in otio militem haberet, viam a Bononia perduxit Arretum. M. Æmilium alter C. agros Ligurum vicofq;, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes duos Ballistam Suisontiumque tententibus, deussit, depopulatusque est. deinde eos qui in montibus erant adortus, primo leuibis præliis fatigauit: postremo coactos in aciem descendere, iusto prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ vovit. Subactis cis Appenninum omnibus, tum transmontanos adortus: in his & Frinatens Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius. omnes Æmilii sub-

LIBER IX. 447

his subegit, armaque; ademit, & de montibus in campis multitudinem dedit. Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit, viamque ab Placentia, vt Flaminius committeret, Ariminum perduxit: praelio vltimo quo cum Liguribus signis colatis conflixit, & dem Iunoni regina vovit. Hac in Liguribus eo anno gesta. In Gallia M. Furius Pr. insontibus Cænomanis, in pace speciem belli querens, demerit arma. id Cænomani conqueſti Romæ agnosceret statueretque senatus miserat, magnæ certamine cum pratore habito, tenuerunt cautant. arma reddita Cænomanis, decedere e provincia Pr. iussus. Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto vadique ex Latio frequentes conuenerant, senatus datus est: his querentibus magnam multitudinem citium suorum Romam commigrasse, & idatum esse, Q. Terentio Culleoni Pr. negotium M. Livio censoribus, postve eos censores, ipsum parentem eius apud fe csum esse probassent socii, vt redire eo cozeret, vbi censi essent. Hac conquestione XII millia Latinarum domos redierunt, tantam multitudinem alienigenarum vrhem onerante. Præsequam Coss. redirent Romam, M. Fulvius Proculus ex Aetolia reſtit, iſque ad ædem Apollinis in senatu cum de rebus in Aetolia Cephalenique ab se gestis diſſeruiſſet, petiit a patribus, vt æquum censentibus ob Rempublicam bene ac feliciter gestam, triumphum decernere honorari haberi iubere, & sibi de ea re ante M. Aemilii Coss. aduentum decernere. Intercessurum se ostendit, cum contradicere vellet, proficiscentemq; in provincias ita sibi man-

dasse, ut ea disceptatio integra in aduentum suum
servaretur. Fulvium temporis iacturam facere, se-
natum etiam presente Cos. quod vellet, decrevit.
M. Fulvius: Si aut simulas M. A. milii secum ignota
hominibus esset, aut quam is eas inimicitias im-
ponenti ac prope regia ira exerceret: tamen non fuisse
ferendum absentem Cos. & deorum immortalium
honori obstat, & meritum debitumque triumphi
morari imperatorem reb. egregie gelis victorem
que exercitum cum praeda ac captivis ante porta
stare, donec Cos. ob hoc ipsum moranti redire Ro-
mam libitum esset. Verum enimvero cum sint no-
tissima sibi eum Cos. inimicitia, quid ab eo quæ-
quam posse æqui expectare qui per infrequentiam
furtim S. C. factum ad ararium detulerit: Ambra-
ciam nō videri vi captam, quæ aggere ac vincis op-
pugnata sit, ubi incensis operib. alia de integro facta
sint, ubi circa muros supra subterque terram per di-
es quindecim pugnatum: ubi a prima luce, cum iam
transcendisset muros miles: vsque ad noctem, diu
ante prælium tenuerit: ubi plus tria milia hosti-
um sint cæsa. Jam de deorum immortalium, rem-
plis spoliatis in capta vix, qualem calumniam, ad
pontifices attulerit: nisi Syracusarum cæterarum-
que captarum civitatum ornamentis urbem exor-
nari fas fuerit: in Ambraciam vnam captam, non
valuerit bellius se & P. C. orare, & a tribunis pete-
re, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant.
Undique omnes alii deprecari tribunal, alii cal-
igare. Tib. Gracchi collegæ plurimam oratio movit,
ne suas quidem similitudines pro magistratu exercere
boni exempli esse: alienarum vero similitudinē Tr. pl.
eognitorem fieri, turpe & indignum collegii eius po-
testate

testate & sacris legibus esse suo quæque iudicio &
homines odisse aut diligere, & res probare aut im-
probare debere: nō pendere ex alterius vultu ac nu-
tu, nec alieni momenti animi circumagi, stipularique
iurato consuli tribun. pl. & quid priuatum M. A. mili-
us mādauerit, meminisse tribunatū sibi a P. R. man-
datum obliuisci, & mandatum pro auxilio ac liber-
tate priuatorū, non pro consulari regno. ne hoc qui-
dem cernere eum, fore ut memorie ac posteritati
mandetur, eiusdem collegii alterum e duob. Tr. pl.
suas inimicitias remisisse reipublicæ, alterū alienas
& mandatas exercuisse. His victis castigationibus
tribunus cum templo excessisset, referente Ser. Sul-
picio Pr. triumphus M. Fulvio est decretus. Is cum
gratias P. C. egisset, adiecit, ludos magnos se Ioui
Opt. Max. eo die quo Ambraciam cepisset vouisse. in
eam rem sibi centum pondo auri a ciuitatib. colla-
tum. petere ut ex ea pecunia quā in triumpho lata
in arario positurus esset, id aurum secerni iuberent.
Senatus pontificum collegium consuli iussit, num
omne id aurū in ludos consumi necessum esset? Cū
pontifices negassent ad religionem pertinere quā-
ta impensa in ludos fieret: senatus Fulvio, quantum
vellet, impenderet, permisit, dum ne summam o-
ctoginta millium excederet. Triumphare mensē
Ianuario statuerat. sed cum audisset Cos. A. milium
litis Aburii Trib. plebis acceptis de remissa inter-
cessione, ipsum ad impediendum triumphum Ro-
mam venientem ægrum in via substitisse, ne plus in
triumpho certaminum, quā in bello haberet, pre-
lit triumphum diem. Triumphauit ad X. Cal. Ianuari-
as de A. tolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ cen-
tum XII. pondo ante currum, latæ sunt, argenti
pondo millia LXXXIII. auri pondo CCXLIII.

U. C. reiecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis in signum solentis prociidit, atque id deiecit: ea religione moti Patres, & diem vnum addiciendum ludorum celebrari censuerunt, & signa duo pro vno reponenda, & novum auratum faciendum. Et plebei ludi ab aedilibus C. Sempionibus Blaso, & M. Furio Lusco diem vnum instaurati sunt. Insequens annus Sp. Posthumium Albinum, & Q. Martium Philippum Coss. ab exercitu, bellorumque & provinciarum cura ad intestina cōiurationis vitiā dictam auertit. Per provincias sortiti sunt: T. Manlius urbanā, M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos: C. Aurelius Scarus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quintius Crispinus Hispaniam viceritorem, C. Calpurnius Piso Hispaniam viceritorem. Coss. ambo quæstio de clandestinis cōiurationibus decerta est, Græcis ignobilis in Hetruriam primum venit, nulla cum arte carum, quæ multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditissima omnium gens inuexit, sed sacrificulæ & vates: nec eis qui aperta religione propalæ & quæstum & disciplinam profitendo, animos errore induerent sed oculorum antistes sacrarum. Initia erant quæ primo paucis tradita sunt: deinde vulgarentur per viros mulieresque. additæ voluptates receptæ per viros mulieresque. additæ animi illicceptioni vini & epularum, quo plerumque animi illicceperentur, cum vinū animos & nox, & misti foeminae, ætatis teneræ maioribus, discrimine omne pudoris extinxissent: corruptelæ primis omnibus generis libidinis esset, paratam voluptatem habebat: nec vnum genus noxæ supra promissa habebat, sed falsi testes, sed falsi testes

falsa signa testimoniaque & iudicia ex eadem officina exibant, venena indidem, intestinaque cades, ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam extarent. multa dolo, pleraque per vim audebantur. occultebat vim, quod præ viulatibus, tympanotium inter stupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labe ex Hetruria Romam velat contagione morbi penetravit. primo urbis magnitudo capaxior patenciorque talium malorum ea celauit. tandem indicium hoc maxime modo ad Posthumium consulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico e quo stipendia fecerat, pupillus relictus, moribus deinde tutoribus, sub tutela Duroniae matris & virrici T. Sempionii Rutillii educatus fuerat. & mater de diti viro erat: & vitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via una corruptelæ Bacchanalium erant: mater adoprimum appellat, se pro egroto vouisse, ubi ram. damnatam voti deum benignitate exolvere velle. X. dierum castimonia opus esse: decimo die coenatum, deinde pure lautumini sacrarium deducturam. Scortum nobile libertina Hispana Fecenia, non digna quaestu, cui ancillula adlueuerat, etiam postquam manumissa erat, eodem se genere tuebatur. huic consuetudo iuxta viciniam cum Ebutio fuit, minime adolescentis aut rei aut famæ damnosa. vltro enim armatus appetitusque erat: & maligne omnia præsentibus suis, meretriculæ munificentia sustinebatur. quin eo processerat consuetudine capta, ut post patroni mortem, quia in nullius manu erat: tutore a tribunis & pratore

petito, cum testamentum faceret, vnum Ebutium institueret heredem. Hac amoris pignora cum essent, nec quicquam secretum alter ab altero haberent, per iocum adolescens vetat eam mirari, si per aliquot noctes secubisset: religionis se causa, ut voto pro valetudine sua facto liberetur, Bacchis iuvare vellet. Id ubi mulier audiuit, perturbata, Dii meliora, inquit, mori & sibi & illi satius esse, quam id faceret, & in caput eorum detestari minas periculaque, qui id suasisissent. Admiratus cum verba, tum perturbationem tantam adolescens, parere exerationibus iubet: matrem id sibi assentiente vitricum imperasse. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrem, fac enim insimulare forsitan fas non sit) pudicitiam, famam, spem, vitamque tuam perditum ire hoc faculo properat? Eo magis mirabundo, quarentique quid rei esset, pacem veniamque precata deorum decursumque, si coacta charitate eius silenda enūciallet, ancillam se ait dominæ comitem id sacrarium intrasse, liberam nunquam eo accessisse. scire contumeliam, petlarum omnis generis eam officinam esse: & iam biennio constare, neminem initiatum ibi maiorem annis XX. ut quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum qui circumsonet ululatibus, cantuque symphoniarum, & cymbalorum & tympanorum pulsu, ne vox quiritantis eum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit. Quam deinde atque obsecrare ut eam rem quoque discederet modo: nec se eo precipitaret, ubi omnia infanda patiendi primum, deinde faciendae essent: neque ante dimisit eum, quam fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturum. Postquam domum venit, & mater mentionem intulit quid eo die, quid deinceps ceteris quæ ad sacra pertinerent.

faceret, faciendum esset, negat eorum se quicquam sciturum, nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni vitricus, confestim mulier exclamat Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse. illius exetæ delinimentis & venenis imbutum, nec bere: iurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quad Ebutiam se amitam contulit, causamque ei cur esset a matre eiectus, narravit. deinde ex auctoritate eius postero die ad Cos. Posthumium, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se iussu redire dimisit. ipse Sulpiciam gravem foeminam, foetum suam percunctatus est, equam an Ebutiam ex Auentino nosset? cum ea nosse probam, & antiqui moris foeminam respondisset: opus esse sibi ea conventa dixit: mitteret nuncium ad eam, ut veniret. Ebutia accita ad Sulpiciam venit: & consul paulo post, velut forte intervenisset, sermone de Ebutio fratris eius filio insert. Lachrymas mulieri oborta, & miserari casum adolecentis cepit: qui spoliatus fortunis, a quib. minime oportet, apud se tunc esset: eiectus a matre, & probus adolecens (dii propitii essent) obscenis, ut fama esset, sacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratum erat, consul, non vanum auctorem esse: dimissa Ebutia, foetum rogat ut Hispalam indidem ex Auentino libertinam non ignotam vicinæ accesseretur ad se: eam quoque esse quæ percunctari vellet. Ad eum nuncium perturbata Hispala, quod ad tam nobiliem & gravem foeminam ignata causæ accederetur: posteaquam hystores in vestibulo, turbamque consalarem & consulem ipsum conspexit, prope exanimata est. In interiori partem ædium abductam

omnes Fecenia extemplo translatæ, & familia accersita: & Ebutius migrare ad consulis clientem iussus. Ita cum indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Posthumius deferret. Omnib. ordine expositis, quæ delata primo, quæ deinde ab se inquit, ta forent, Patres pavor ingens cepit: cum publico nomine, ne quid ex coniurationes coertiq; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent, tū piruatim suorum quisque vicem, ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem senatus gratias consuli agendas, quod eam rem & cum singulari cura, & sine ullo tumultu inuestigasset. quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisq; nocturnis extra ordinem consulis mandat. indicibus Ebutio ac Feceniæ ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmissi inuitate iubet. sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu foeminae essent, non Romæ modo, sed per omnia fora & conciliabula conquiri, vt in consulum potestate essent. edicti præterea in vrbe Roma: & per totam Italiam edicta mitti, ne quis qui Bacchis initiatus esset, coisse aut conuenisse causa sacrorum vellet, neu quid talis rei diuinæ fecisset. ante omnia vt questio de his habeatur, qui coegerint: coniurauerint: quo stuprum flagitiumve inferretur. Hæc senatus decreuit. Consules ædilibus curulibus imperaturos, vt sacerdotes eius sacri omnes conquirerent, comprehensosque libero conclauis ad quæstionem liberuarent. ædiles plebis videre, ne qua sacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mandatum est, vt vigiliis disponderet per urbem, seruarentq; ne qui nocturni coetus fierent: vtq; ab incendiis cauerneret, adiutores triumuiris quinque viri dati, vt eis Tiberim suæ quisq; regionis ædificiis præessent. Ad hæc edicta dimissis magistratibus, consules in rostra ascenderunt:

serunt: & concione aduocata cum solenne carmē precationis, quod præfari priusquam populum alloquatur, magistratus solent, peregrisset consul, ita coepit: Nulli vnquam concioni quiritis, tam non solū apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorum co-
 precatio fuit, quæ vos admoneret hos esse deos, quos colere, venerari, precarique maiores vestri instituerunt: non illos qui prauis & externis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus & ad omnem libidinem agerent. Equidē ne quid taceam, nec quatenus proloquar inuenio, si aliquid ignorabit, ne locum negligentia dem: si omnia nuda nero, ne nimium terroris offundam vobis vereor. quicquid dixerō, minus quam pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse. vt ad cauendum satis sit, dabitur opera a nobis Bacchanalia tota iam pridem Italia, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non fama modo accepisse vos, sed crepitibus etiam vlulatibusq; nocturnis, qui perfonant tota vrbe certum habeo. cæterum quæ ea res sit, ignorare: alios deorum aliquem cultū, alios concessum ludum & lasciuiam esse credere: & qualescūque sit, ad paucos pertinere quod ad multitudinem eorum attinet, si dixerō multa millia hominum esse, illico necesse est exterre amini, nisi adiūxero qui qualesque sint. Primum igitur mulierum magna pars est, & eis fons mali huiusce fuit. deinde simillimi foeminis mares stuprati & constupratores fanatici, vigiles, vino, strepitibus, clamoribusq; nocturnis intoniti. Nullas adhuc vires coniuratio: cæterum incrementū ingens virum habet, quod indies plures sunt Maiores vestri ne vos quidem, nisi cū aut vexillo in acie posito comitorum causa exercitus edita esset, aut plebi cōcilium tribuni edixissent, aut

aliquis ex magistratibus ad concionem vocasset.
 forte temere coire voluerunt: & vbi eunq; multitu-
 do esset, ibi & legitimū rectorem multitudinis cen-
 sebant debere esse. Quales primum nostrum esse
 tus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse
 creditis? Si quibus etatibus initientur mares, sciant
 non misereat vos eorum solum, sed etiam pudicos
 Hoc sacramento initiatos iuvenes milites faciedos
 cēsetis Quirites? iis ex obsecro sacratio educis ar-
 ma committenda? hi cooperiti stupris suis alieniq;
 pro pudicitia coniugum ac liberorum vestrorum
 ferro decernenti Minus tamen esset, si flagitiis tan-
 tum effeminati forent (ipsorum id magna ex par-
 te dedecus erat) a facinorib; manus, mentem a fra-
 dib; abstinuissent. Nunquā tātum malum in Rep-
 fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid
 his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere
 peccatum est, ex illo vno sacratio scitote ortū esse.
 Necdum omnia in quā coniurauerunt, edita faci-
 nora habent. adhuc priuatis poxiis, quia nondum
 ad remp. opprimendam satis virium est, coniuratio
 sese impia tenet. crescit & seipit quotidie malum
 tā maius est, quam vt capere id priuata fortuna pos-
 sit: ad summam Reip. spectat, nisi praeuētis Quiri-
 tes: iam huic diu ne legitime ab consule vocatū par-
 ti nocturna concio esse poterit: nunc illi vos singuli
 vniuersos concionantes timent. iam vbi vos dilapsi
 domos & in rura vestra eritis, illi coierint: consulta
 bunt de sua salute simul ac vestra perniciē. tum sin-
 gulis vobis vniuersi timendi erunt. Optare igitur v-
 nusquisq; vestram debet, vt bona mens suis omni-
 bus fuerit. si quem libido si furor in illum gurgitem
 abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitiū
 & facinus cōiurauit, non suum iudicet esse. Ne quis
 etiam

tam errore labatur vestram quoque, non sum se-
 ratum. nihil enim in speciem fallacius est, quā praua
 religio. vbi deorum numen praetenditur sceleribus,
 abbit animi timor, ne fraudibus humanis vindi-
 cendis, diuini iuris aliquid immistum violemus. Hac
 vos religione innumera debita decreta potestum, se-
 natusconsulta, antipicam deniq; responsa liberant.
 Quoties hoc patrum aurore, & tate negotiū est ma-
 gistratib; datum, vt sacra externa fieri vetarent? sa-
 crificulos vatesq; foro, circo, vrbe prohiberent? va-
 ticinos libros conquirerent, cōburerentq; omnem
 disciplinam sacrificandi, praeterquā more Romano
 abolerēt? Iudicabat enim prudentissimi viri omnis
 diuini humaniq; iuris, nihil atque dissoluēde reli-
 gionis esse, quam vbi nō patrio, sed externo ritu sa-
 crificaretur. Hae vobis praedicanda ratus sum, ne qua
 superstitio agitarer animos vestros, cum demolien-
 tes nos Bacchanalia, discentientesq; nefarios coetus
 cerneretis. omnia diis propitiis volentibusq; ea fa-
 ciemus. qui quia suū numen scelerib; libidinibusq;
 contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tene-
 ta essent, sed vt vindicarentur & opprimerentur,
 voluerunt. Senatus quaestione extra ordinem de
 ea te mihi collega meo mandauit: nos quoque ipsis
 nobis agenda sunt, impigre exsequemur. vigilia-
 rum nocturnarum curam per vrbem minorib; ma-
 gistratibus mandauimus. vos quoque, aequum est
 quā vestra munia sunt, quo quisque loco positus
 erit, quod imperabitur, impigre praestare, & dare
 operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tu-
 multus oriarur. Recitari deinde senatusconsulta
 inservunt, indiciq; praemium proposuerunt: si quis
 quē ad se deduxisset, nomenve absentis detulisset,

consciscenda locū haberet. Sp. Posthumius aliquan-
to post Romam venit. Romam venit. eo referente
de P. Ebutii & Hispania Fecenia præmio, quod corā
opera indicata Bacchanalia essent, S.C. factum esse,
vi singulis his centena millia aris questores videri
ex arario darentur; Cōsecum tribunis plebis age-
ret, ut ad plebem primo quoque tempore forent; et
P. Ebutii emerita stipendia essent, ne inuitis mili-
taret, neve censor ei equum publicum assignaretur.
Fecenia Hispania datio, diminutio, gentis enu-
ptio, tutoris optio item esset, quasi ei vir testamen-
to dedisset: utique ei ingenuo nubere liceret: neu-
quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominia ve-
llet; utique, consules prætoresque, qui nūc essent, qui-
ve postea futuri essent, curarent, ne quid ei mulieri
iniuriæ fieret, utique, tuto esset. id senatum velle & e-
quum censere, ut ita fieret. Ea omnia lata ad plebem
factaque sunt ex S.C. & de ceterorum indicum im-
punitate præmissis; consuli. b. permissum est. Etiam
Q. Martius quæstionibus suæ regionis perfectis, in
Ligures provinciam proficisci parabat, tribus milli-
bus peditum Romanorum, C.L. equitibus, & quinq;
millibus Latini nominis peditum, ducentis equitibus
in supplementum acceptis. Eadem provincia, idem
numerus peditum equitumque; & collegæ decretus
erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Fla-
minius & M. Aemilius Coss. habuerunt. duas præter
ea legiones novas ex S.C. scribere iussit sunt. & X.
millia peditum sociis & nomini Latino imperarunt,
& equites mille trecentos, & tria millia peditum
Romanorum, CC. equites. totum hunc exercitum præ-
ter legiones in supplementum Hispaniensis exercitus
duci placebat. itaque consules dū ipsi quæstionibus im-
pediebantur, T. Maniū delectui habendo præsepe-
runt.

runt. Perfectis quæstionibus prior Q. Martius in Liga-
res Apuanos est profectus. Dum penitus in abditos
saltus, quæ latebræ receptaculaque; semper illis fuerāt,
persequitur: in præoccupatis angustis loco iniquo
est circumuentus. quatuor millia militū amissa, &
legionis secundæ signa tria, vnde decem vexilla sociū
a Latini nominis in potestatem hostiū venerunt: &
arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per-
sequendi Ligures finem quam fugæ Romani fece-
runt. Consul ubi primū ex hostium agro euasit, ne
quantum diminutæ copiarum foret, appareret, in locis
paratis exercitum dimisit. nō tamen obliterare fa-
mam rei male gestæ potuit nam saltus vnde eum
Ligures fugauerant, Martius est appellatus. Sub hūc
nuncium ex Ligustinis vulgatum literæ ex Hispania
mista gaudio tristitiam afferentes, recitæ sunt.
C. Catinius, qui biennio ante prætor in eam pro-
vinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro A-
sunt cæsa: ceteri fusi, fugati, castrisque exuti. ad op-
pidum deinde Astam oppugnandum legiones ducit.
id quoque; haud multo maiore certamine cepit quā
castra, sed dū incantius subit muros, ictus ex vulne-
re post dies paucos moritur. Literis de morte pro-
prætoris recitatis, senatus censuit mittendum, qui ad
Lunæ portum C. Calpurnium prætorem conseque-
retur, nunciaretque; senatum æquum censere, ne sine
imperio provincia esset, maturare eum proficisci.
Quarto die, qui missus erat, Lunam venit. paucis
ante diebus Calpurnius profectus erat. Et in pite-
ore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tem-
pore quo C. Catinius in provinciam ierat, eū Celti-
beris acie conflixit. incerta victoria discessum est,

nisi quod Celtiberi castra inde nocte proxima moverunt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est. Paucos post dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro laceraverunt praelio Rom. Nihil traditur, quæ causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati praelio sunt. ad XII. millia hominum caesa, plus duo capta, & castris Rom. potitus. & multis successor aduentu suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent. Noui pr. ambo exercitus in hyberna deduxerunt. Per eos dies quibus hæc ex Hispania nunciata sunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis causa. per dies X. apparatus deinde ludos M. Fulvius, quos vouerat Etolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia venerant honoris eius causa. athletarum quoque certamen tum primo Rom. spectaculo fuit, & venatio data leonum & pantherarum, & prope huius seculi copia ac varietate ludicrum celebratum est. Nouendiale deinde sacrum tenuit, quod in Piceno per triduum lapidibus plocerat, ignesque coelestes multifariam orti aduulsi complurium leui afflatu vestimenta maxime debebantur. Addita & vnum diem supplicatio est ex decreto pontificum, quod ædes Opis in Capitolio de caelo tacta erat. hostiis maioribus consules procurant, urbemque lustrauerunt. Sub idem tempus ex Umbria nunciatum est, seminare duo decim ferme annos natum inuentum. Id prodigium abominantes, arceri Rom. agro, necarique quamprimum iusserunt. Eodem anno Galli transalpini transgressi in Venetiâ sine populatione aut bello, haud procul inde ubi nunc Aquileia est, locum oppido condendo ceperunt. Legatis Rom. de ea re trans Alpes missis responsum est: neque profectos ex auctoritate gentis

gentis eos, nec quid in Italia facerent, se scire. L. Scipio ludos eo tempore quos bello Antiochi vouisset dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibusque, per dies decem fecit. Legatum eum post damnationem & bona vendita, missum in Asiam ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antias est auctor. tum collatas ei pecunias, congregatosque per Asiam artifices: & quorum ludorum post bellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de iis post legationem deum in senatu actum. Cum iam in exitu annus esset, Q. Martius absens magistratu abiturus erat. Sp. Posthumius quaestionibus cum summa fide curaque perfectis, comitia habuit. Creati sunt consules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Postero die pretores facti P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Attilius Serranus, L. Posthumius TEMPLANUS, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, quia Sp. Posthumius Cos. renunciauerat, peragrantem se propter quaestiones supero, Buxentum infero mari inuenisse, triumviri ad colonos eo scribendos ex S. C. ab T. Manio pretore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Begius Pamphilus. Cum Perseo rege & Macedonibus bellum quod imminerebat, non vnde plebique opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit. inchoata initia a Philippo sunt. & is ipse, si diutius vixisset, id bellum gessisset. Vna eum res cum victo leges imponerentur, maxime angebat, quod qui Macedonum ab se defecerant in bello, iis eosius fauilegram Quintius in conditionibus pacis distulerat, non desperasset impetrari posse. Antiocho rege

deinde bello superato ad Thermopylas, diuisis partibus, cum per eisdem dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnasset: capta Heraclea, quia iussus abscedere a moenibus Lamiae erat, non manissit; oppidum deditum est, ægre eam rem tulerat, perimulsi iram eius consul, quod ad Naupactum ipse festinans, quo se ex fuga Ætoli contulerant, Philippo permisit ut Athamania & Aminandro bellum inferret, & vrbes quas Thessalis Ætoli ademerant, regno adiceret. Haud magno certamine & acceperat. Demetriadem quoque vrbes validam & omnino opportunam, & Magnetum gentem suarum tionis fecit. inde & in Thracia quasdam vrbes non peruenirent, adiungendo se, cepit. His sedata in praesentia regis ira in Romanos est: nunquam tamē sentia misit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandoque data fortuna esset, ad bellum reueretur. Vestigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorumque maritimis auxit, sed metalla etiam & vetera intermissa recoluit, & noua multis locis instituit. ut vero antiquam multitudinem hominumque belli cladibus amissa erat, restitueret: non solum tantum stirpis parabat, cogendis omnibus prolem atque educare liberos, sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat, quicunque aliquandiu a bellis, omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde Thessaliae, quae de integro ira monerent in Romanos. Thessalorum & Perrebiolorum querelae de viribus suis ab eo possessis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductoque in Macedoniam

doniam multitudine, ita audire erant, ut eas non negligi satis appareret. Maxime mouerat senatum, quod iam Æni & Marone affectari possessionem audierant, minus Thessalos curabant. Athamanes quoque legati venerunt, non partis amissa, non finium iudicium querentes, sed totā Athamania sub iurāt pulsi, quia libertatis causam defendissent, ab regio praesidio. si non Maroneam modo, sed etiam Æniam in potestate nunciabant Philippi esse. Venerat & a Philippo legati ad purganda ea, qui nihil nisi permissu Romanorum imperatorum factum affirmabant: ciuitates Thessalorum & Perrebiolorum & Magnetum & cum Aminandro Athamanum gentem in eadem causa qua Ætolos, fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnandis Ætolicis viribus consulem ad recipiendas eas ciuitates Philippum misisse, armis subactos parere. Senatus ne quid absente rege statueret, legatos ad eas controuersias discipandas misit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bruttium Pamphilum, T. Sempronium. Quorum sub auspiciis, ad Thessalica Tempe omnibus iis ciuitatibus, quibus cum rege discipatio erat, concilium indictum est, ibi cum Romani legati discipatores loci, Thessali Perræbique & Athamanes haud dubii accusatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, confesisset: pro ingenio quisque eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio acerbius leniusve egerunt. In controuersiam autem veniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymene, & cetera circa eas oppida: utrum Thessalorum iuris, cum vi adempta possesque ab Ætolis forent: (nam Philippum Ætolis ademisse eas constabat) an Ætolica antiquitus ea

oppida fuissent. ita enim Acilium regi concessisse, si
 Aetolorum fuissent: & si voluntate, non vi atque ar-
 mis coacti, cum Aetolis essent. Eiusdem formulæ dis-
 ceptatio de Perræbiorum Magnetumque oppida
 fuit. omnium enim iura possidendo per occasiones
 Aetoli miscuerant. Ad hæc quæ disceptationis erant,
 querelæ Thessalorum adiectæ, quod ea oppida, si
 iam redderentur sibi spoliata ac deserta redduntur,
 esset. nam præter belli casibus amissos, quingentos
 principes iuuentutis in Macedoniam abduxisse, &
 opera eorum in servilibus abuti ministeriis: & quæ
 reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet, ex-
 rassee. Thebas Phthias vnum maritimum emporium
 fuisse quondam Thessalis questuosum & frugif-
 erum. ibi navibus onerariis comparatis, regem, quæ-
 præter Thebas Demetriadem cursum dingerent,
 negotiationem maritimam omnem eo auerisse.
 Iam ne a legatis quidem, qui iure gentiū sancti sunt,
 violandis abstinere. insidias positas euntibus ad T.
 Quintium, itaque ergo in tantum metum omnes
 Thessalos coniectos, ut non in ciuitatibus suis, non
 in communibus gentis conciliis quisquam hincere
 audeat. procul enim abesse libertatis auctores Ro-
 manos, lateri adhærere grauem dominum, probi-
 bentem uti beneficiis populi Romani. quid autem
 si vox libera non sit, liberum esse? nunc se fiducia &
 præsidio legatorum ingemiscere magis quam lo-
 qui, nisi provideant aliquid Romani, quo & Grae-
 cis Macedoniam accolentibus metus & audacia
 Philippi minuatur, ne quicquam & illum victum,
 & se liberatos esse: ut equum tenacem non pa-
 rentem, frangis asperioribus castigandum esse. Hæ-
 acerbe postremi, eum priores leniter permulsi-
 ram eius, petentes ut ignosceret pro libertate lo-
 quentibus.

quæresceret socium atque amicum sese præstare, & imi-
 metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis,
 ad eum appellauerat Perræbiæ fuisse, & ut sibi restitu-
 eretur, agebant. & de Malloræ & Ericinio eadem
 postulatio erat, Athamanes libertatem repetebant,
 & castella Athenæum & Petneum. Philippus, ut
 accusatoris potius quam rei speciem haberet, &
 ipse a querelis orsus, Menclaidem in Dolopia quæ
 regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis expu-
 gnasse questus est. item Petram in Pieria ab iisdem
 Thessalis Perræbiisque captam. Xynias quidē haud
 dubie Aetolicum oppidum sibi eos contribuisse:
 iure Thessalorum, quæ sub Athamania esset, nullo
 nomina obiciantur formulæ factam. nam quæ sibi cri-
 minis portubus frequentatis aut desertis: alterum de-
 mercatores aut nautici petant: alterum mores suos
 respicere. tot annos esse, per quos numquam cessau-
 erint legati nunc ad imperatores Romanos, nunc Ro-
 mam ad senatū crimina de se deferre. quem vnquam
 insidias dici factas. sed quid iis acciderit, non adici,
 querentium quid falso obiciant: cum veri nihil ha-
 beat, ea crimina esse. insolenter & immodice ab-
 uti Thessalos indulgentia populi Romani, velut ex-
 diutina fici nimis auide meram haurientes liberta-
 manumissorum, modo præter spem repente
 ri, & iactare sese insecratione & conuiciis domo-
 rum. Elacus deinde ira adiecit, nondum omni-

um dierum solem occidisse. Id minaciter dictum non Thessali modo in sese, sed etiam Romani ceperunt. & cum fremitus post eam vocē ortus, & tandem sedatus esset: Perrabiorum inde Athamamque legatis respondit, eadē de quibus illi agerent, causam esse, consulem Aciliū & Aemiliū sibi dedisse eas, cum hostium essent, si summunus qui dedissent, adimere velint, scire loquendum esse: sed meliori ac fideliori amico in gratiam lenium & inutilium sociorū iniuriam eos facturū. nec enim vilius rei minus diuturnam gratiam quam libertatis: præsertim apud amicum male vtendo eā corrupturi sint. Causa cognita per nunciauerunt legati, placere deduci præsidia Macedonum ex iis vrbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de iniuriis quas vltroque villas querantur, quomodo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulam iuris exequenda constituta esse. Inde grauitur offenso rege, Thessalonicens ad cognoscendū de Thracia vrbibus proficiscuntur. Ibi legati Eumenis: Si liberis esse Antiochi & Maroneam velint Romani, nihil sui pudoris esse vltra dicere, quam vt admoneant, & non verbo eos liberos relinquant, nec suum munus interceptum alio patiantur: sin autem minor cura sit ciuitatum in Thracia positarū, multo verius esse, quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem quæ Philippū habere: vel pro patris Attali meritis bello, quod aduersus Philippum ipsum gesserit populus Romanus, vel suis, quod Antiochi bello terri marique laboribus periculisq; omnib; interfuerit. Habere enim præterea decē legatorū in eam rem præiudicium. qui cū Cherfoneū Lysimachiamq; dederint Maroneā quoq; atq; Antiochum pfecto dedisse, quæ ipsa praeiudicium

iniquitate regionis velut appendices maioris muneris essent. Nam Philippum quidē quo aut merito in populum Romanum, aut iure imperii, cum tam præsidia imposuisset: vocari Maronitas iuberent. ab his certiora omnia de statu ciuitatum earum scitutum vrbis præsidia regium esse, sicut in aliis ciuitatibus, dixerunt: sed plurib; simul, & plenā Macedoniā Maroneam esse. itaque dominari assentatores regionis: his solis loqui in senatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipsos & dare aliis optatum quæque quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exulare pulsos patria, aut in honoratos & deterioribus obnoxios silere. de iure etiam finium pauca adiecerunt. Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse sinem Philippo veterē viam regiā, quæ ad Thraciæ Paroreiam subeat, nūquam ad mare declinātem: Philippum nouam postea direxisse viam, quæ Maronitarum vrbes agrosque amplectatur. Ad ea Philippus longē aliam quā aduersus Thessalos Perrabiosque nuper, ingressus differendi viam: Non cum Maronitis, inquit, mihi aut cum Eumene disceptatio est, sed iam vobiscum Romani, a quibus nihil æqui me impetrare iamdudum animaduerto. Ciuitates Macedonū quæ a me inter inducias defecerāt, reddi mihi æquū censebam: nō quæ magna accessio ea regni futura esset (sunt enim & parua oppida, & in finibus extremis posita) sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat, negatum est mihi. Bello Antiochi Lamiam oppugnare iussus a consule M. Acilio, cum diu fatigatus ibi præliis operibusque esset: semper transcendente me iam muros a capta pro-

pe vrbe renouauit consul, & abducere copias inde
coegit. ad huius solatium iniuriæ permissum est, vt
Thessalia Perræbiæque & Athamanum recipere
quædam castella magis quam vrbes. ea quoque ipsa
vos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademitis. pro
non dubio paulo ante, si diis placet, legati Eume-
nis sumebant, quæ Antiochi fuerunt. Eumene-
m quius esse quam me habere. Id ego aliter longeli-
tico dico esse. Eumenes enim, nō nisi vicissent Romanū
sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non
potuit. itaque ille vestrum meritum habet, non vos
illius, mei autem regni tantum aberat. vt villa per
indiscrimine fuerit, vt tria millia talentū, & quin-
quaginta testas naues, & omnes Græciæ ciuitates,
quas antea tenuissem, pollicentem vitro Antiochū
in mercedem societatis sum aspernatus. hostemque
ei me esse prius etiam quam M. Aellius exercitum
in Græciam traiceret, præ me tuli & cum eo con-
sule belli partem. quancunque mihi delegauit,
gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, cum terra
statuisset ducere exercitum ad Hellepontum, non
iter tantum per regnum nostrum dedi, sed vias et
am muniui, pontes feci, commeatus præbui: nec
per Macedoniam tantum, sed per Thraciam,
vbi etiam inter cætera pax quoque præstanda a bar-
baris erat. Pro hoc studio meo erga vos, ne dicam
merito, vtrū adicere vos Romani aliquid, & am-
plificare & augere regnum meū munificentiā ve-
stra oportebat: an quæ haberem aut meo iure, aut
beneficio vestro, eripere: id quod nunc facitis. Ma-
cedonum ciuitates, quas regni mei fuisse scemini,
non restituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochū
spoliandum me venit: & si diis placet, X. legatorum
decretū calumniæ impudentissimæ prætendit, quo
maxime

maxime & reselli & coargui potest. disertissime e-
nim planissimeque in eo scriptū est, Cheroneſum
& Lysimachiam Eumeni dari. vbi tandem A. nus &
Matonea & Thraciæ ciuitates ascriptæ sunt: Quod
ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos
tanquam ab illis impetrauerit, obtinebit? Quo in
numero me apud vos esse velitis, referte. si tanquā
inimicum & hostem insectari propositum est: per-
vt focii atque amici regis, deprecor ne me tanta iniu-
ria dignum iudicetis. Mouit aliquantum oratio re-
runt. si decem legatorum decreto Eumeni datæ ci-
uitates ex essent, nihil se mutare. si Philippus bello
cepisset eas, præmium victoriæ iure belli habiturū.
si neutrum eorū foret, placere cognitionem sena-
tui referuari: & vt omnia in integro manerent, præ-
sidia quæ in iis vrbibus sunt, deduci. Hæ causæ ma-
xime animum Philippi alienarunt ab Romanis, vt
non a Perſeo filio eius nouis causis motum, sed ob
has a patre bellum, relictum filio videri possit. Ro-
mæ nulla belli Macedonici suspicio erat. L. Manli-
us proconsul ex Hispania redierat: cui postulantū
tum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplū
obibat. quod ita comparatū more maiorum erat,
ne quis qui exercitum non deportasset, triumphar-
et, nisi perdomitam pacatamque prouinciā tradidisset
successori: medius tamē honos Manlio habitus,
vt ouans urbem iniret. Tulit coronas aureas quin-
quaginta duas: auri præterea pondo CXXXII
argenti XVI. millia CCC. & pronunciauit in sena-
tu, decem millia pondo argenti, & LXXX. auri Q.
Fabium quæstorem aduhere. id quoque, se in grati-

um illaturum. magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Posthumius praetor habebat. is de paſſorum coniuratione, qui vias latrocinis pascuaeque publica infecta habuerat, quæſtionem ſeuere exercuit. ad ſepem millia hominũ condemnauit: multi inde fugerunt. de multis ſumptum eſt ſupplicium. Conſules diu retenti ad urbem delectibus, tandem in prouincias profeſti ſunt. Eodem anno in Hiſpania praetores C. Calpurnius & L. Quintius, cum primo vere ex hyber-
purnius & L. Quintius, cum primo vere ex hyber-
nis copias eductas in Beturia iunxiſſent, in Catp-
taniã vbi hoſtium caſtra erant, progreſſi ſunt. Haud
muniam animo conſilioque parati rem gerere. Haud
procul Hippone & Toletu urbibus, inter pabulato-
res pugna orta eſt: quibus dum vtriusque ſub-
uenitur a caſtris, paulatim omnes copiae in e-
ciem eductae ſunt. in eo tumultuario certamine
& loca ſua, & genus pugnae pro hoſte fuere. duo
exercitus Romani fuiſſe, atque in caſtra compul-
ſi ſunt: non inſtitere perculſi hoſtes. Praetores Ro-
mani, ne poſtero die caſtra oppugnaretur, ſilentio
proxima noctis tacito ſigno exercitum abducenti-
bus. Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad vallam acci-
ſerunt. vacuaque praeter ſpem caſtra ingreſſi, quae
dereliſta inter nocturnam trepidationem erant,
diripuerunt: regreſſique in ſua caſtra, paucos dies
quietis ſtatiuis manſerunt. Romanorum ſociorum-
que in praelio fugaque ad quinq; millia occiſa: quo-
rum ſe ſpoliis hoſtes armauerunt: inde ad Tagũ flumẽ
profeſti ſunt. Praetores interim, Romani omne id
tempus contrahendis ex ciuitatibus ſociis Hiſpano-
rum auxiliis, reſcindiſque ab terrore aduerſe pu-
gnae militum animis conſumpſerunt, vbi ſatis pla-
guere vires, & iam milites quoque ad delendam priorem
ignominiam

ignominiam hoſtem poſcebat. XI I. millia paſſuum
a Tago flumine poſuerunt caſtra. inde tertia vigi-
lia ſublatis ſignis, quadrate agmine principio lucis
ad Tagi ripam perueniunt. Trans fluiuium in col-
le hoſtiũ caſtra erant: extẽplo qua duobus locis va-
da nudabat amnis, dextera parte Calpurnius, laeva
Quintius exercitum troduxerunt, quieto hoſte, dũ
mitur ſubito aduentũ, conſultatque qui tumultũ
iniciere trepidantibus in ipſo tranſitu amnis potu-
iſſet. Interim Romani impedimentiſque omnib-
traductis contractisq; in vnũ locum, quia iam mo-
ueri videbant hoſtem, nec ſpaciũ erat caſtra cõmu-
niendi, acie inſtruxerunt. in medio locatæ, quinta
Calpurnii legio & oſtaua Quintii: id rob' r totius
exercitus erat. Campum apertum uſq; ad hoſtium
caſtra habebant, liberum a metu inſidiarum. Hi-
ſpani poſteaquam in citeriore ripa duo Romanorũ
agmina conſpexerunt, vt priusquam ſe iungere at-
teſſi curſu ad pugnam, occuparet eos caſtris repente
pio praelium fuit. & Hiſpanis recenti victoria infla-
tis, & inſueta ignominia milite Romano accenſo, a-
tebant: quas cum aliter moueri loco non poſſe ho-
ſtis cerneret, cuneo inſtitit pugnare: & viq; plures
conſertioresq; medios urgebant. Ibi poſteaquam
laborare aciem Calpurnius praetor vidit, T. Quin-
tilium Varũ & L. Iuuentiũ Taluam legatos ad ſin-
gulas legiones adhortandas propere mitrit. docere
ſuadere iubet, in illis ſpẽ omnem vincendi & re-
tineendae Hiſpaniae eſſe. ſi illi loco cedant, neminẽ
eius exercitus non modo Italiam, ſed ne Tagi qui-
dem vltiorem ripam vnquam viſurum. ipſe cum
equitib. duarum legionũ paululũ circũuectus, in cu-

474. T. LIVII DEC. IIII.
P. C. rius, & maiore parte senatus, meminisse eum debe-
re prius se cōsulem populi Romani, quam fratrem
P. Claudii esse: quin ille se sedens pro tribunali aut se-
bitrum, aut comitorum tacitum spectatorem se
præberet: coerceri tamen ab effuso studio nequit.
Magnis contentionibus tribunorum quoque plebis
qui aut cōtra cōsulem, aut pro studio eius pug-
nabāt, comitia aliquoties turbata, donec perveniret Ap-
pianus, vt deiecto Fabio fratrem traheret. Crearunt
Claudius Pulcher, præter spem suam & cætorum.
570. locum suum tenuit L. Porcius Licinius, quia mode-
ratis studiis non vi Claudiana inter plebeios cetero-
rum est. Prætorum inde comitia sunt habita. C. De-
cimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius
Cethegus, Q. Nævius Matho, C. Sempronius Blaesus,
A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo
Ap. Claudius, M. Sempronius cōsules fuerunt, do-
mi militiae quoque gesta. Principio insequentis anni
quo P. Claudius, L. Porcius cōsules erant: cum C.
Cæcilius, M. Babius & T. Sempronius, qui ad disce-
pandum inter Philippum & Eumenum reges,
Thessalorumque ciuitates missi erant, legationem
renunciassent: regum quoque eorum ciuitatum
que legatos in senatum introduxerunt. Eadem
que legatos in senatum introduxerunt. Eadem
trinque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia
erant. Aliam deinde legationem novam partes, eu-
rus principes Ap. Claudius fuit in Macedoniam & in
Græciam decreverunt ad visendum, reddidne si-
mitates Rhodiis & Thessaliis & Perræbiis essent. Ili-
dem mandatum, vt ab Æno & Maronea præsidia
deducerentur, maritimæque omnis Thraciæ oia a
Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponne-
sum quoque adire iussu, vnde prior legatio disces-
set incertiore statu rerum, quam si non visissent.

LIBER IX. 473

nam super cetera etiam sine responsu dimissi, nec
darum petentibus erat Achæorum concilium de
qua re querente grauitè Q. Cæcilio, simul Lacedæ-
monis deplorantibus mœnia diruta, abducta ple-
bem in Achaiam & venundatam, ademptis quibus
ad eam diem ciuitas stetit, Lyceurgi leges: Achæi
maximè concilii negati crimen excusabant, reci-
tati ab senatu cum literis, aut scriptis mandatis ve-
nissent, vetaret iudici concilium. Ea ne postea excu-
satio esset, ostendit senatus eura iis esse debere, vt
Romanis legatis semper ad eundem concilium gentis
potestas fieret: quemadmodum & illis, quoties vel-
lisset, senatus daretur. Dimissi iis legationibus, Phi-
lippus a suis certior factus, cedendum ciuitatibus;
deducendaque præsidia esse, inensus omnibus, in
Maronitis iram effundit. Onomasto, qui præerat
maritimæ oræ, mandat, vt partis aduersæ principes
interficeret. Ille per Cafandrum quendam vnus
ex regibus, iam diu habitantè Maronæ, nocte Thra-
cibus intro missis, velut in bello capta vrbe, eadem
fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam cru-
deliter aduersus innoxios Maronitas, tam superbe
aduersus populum Rom factum, vt quibus liberta-
tem restituendum senatus censuisset, iis pro hosti-
bus trucidaretur: abnebat quicquam eorum ad se, aut
quicquam suorum pertinere seditione inter ipsos
tumultum, cum alii ad se, alii ad Eumenem ciuita-
tè traherent. Id facile scituos esse, si percontata-
rent ipsos Maronites: haud dubius, pectus omnibus
terrore tam recentis egdis, neminem hîcere aduer-
sus se ausurum. Negare Appius, rem euidentem pro
dubia querendam: si ab se culpam remouere vellet,
Onomastum & Cafandrum, per quos acta res dice-

„apud Q. Cæciliū, & postea Romæ questi sunt
„Lacedæmonii, a te paulo ante relata sunt: non tibi,
„sed illis me apud te respondere credam. Cadem o-
„iicitis eorum quia Philopæmene prætorē euocati
„ad causam dicendam, interfecti sunt. hoc ego crimē
„non modo nō a vobis Romani, sed ne apud vos qui-
„dem nobis obiciendū fuisse arbitror. quid ita? qua-
„in vestro fœdere erat, ut maritimis vr̄ibus abstine-
„rent Lacedæmonii. Quo tempore armis capris ve-
„bes a quibus abstinere iussi erant, nocturno impetu
„occupauerūt: si T. Quintius, si exercitus Romanus
„sicut antea, in Peloponneso fuisset, eō nimirum ca-
„pti & oppressi confugissent cum vos procul essetis.
„quō alio nisi ad nos socios vestros, quos antea Cy-
„theo opem ferentes, quos Lacedæmone vobiscum
„simili de causa oppugnantes viderant, confugissent.
„Pro vobis igitur iustum piumq; bellū fuisse piamus.
„quid cū alii laudent, reprehendere ne Lacedæmo-
„nii quidem possint, & dii quoq; ipsi comprobant.
„runt, qui nobis victoriam dederunt: quoniam modo
„ea quæ belli iure acta sunt, in disceptationem veni-
„unt: quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad
„nos. postum est, quod euocauimus eos ad causam
„dicendam, qui ad arma multitudinem exieuerant,
„qui expugnaverant maritima oppida, qui diripue-
„rant, qui eadem principum fecerant, quod vero il-
„li venientes in castra interfecti sunt: vestrum est A-
„reu & Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accu-
„tis, non nostrum. Exules Lacedæmoniorum, quo in-
„numero il quoq; duo fuerunt, & tunc vobiscum o-
„perant: quod domicilio sibi delegerant maritima oppi-
„da: se petitos credentes, in eos quorū opera patria
„extorres, ne in tuto quidē exilio posse consensere
„se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii

igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerūt. nec
„iure, an iniuria cæsi sint, argumentari refert. At enim
„illa certe vestra sunt Achæi, quod leges discipuli-
„namq; vetustissimam Lycurgi iustulistis, quod mu-
„ros diruistis. quæ vtræque ab iisdem obici qui pos-
„sunt eum muri Lacedæmonii non ab Lycurgo, sed
„paucos ante annos ad dissoluendam Lycurgi disci-
„plinam extructi sunt: tyranni enim nuper eos ar-
„cem & munimentum sibi, non ciuitati parauerunt.
„& si existat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat rui-
„nis eorum, & nunc se patriam & Sparta antiquam
„agnoscere dicat. Non Philopæmenem expecta-
„re, nec Achæos, sed vos ipsi Lacedæmonii vestris
„manibus amoliri & diruere omnia tyrannidis ve-
„stigia debuitis. vestra enim illa deformes veluti ci-
„catrices seruaturis erāt. & cum sine muris per octin-
„gentos prope annos liberi, aliquando etiam prin-
„cipes Græciæ fuissetis, aliquando etiam prin-
„cipales vincti per centum annos seruistis. Quod
„ad leges ademptas attinet, ego antiquas Lacedæ-
„monii leges tyrannos ademisse arbitror: nos non
„suas ademisse, quas non habebant, sed nostras leges
„dedisse: nec male consuluisse ciuitati, cum concilii
„nostrum eam fecerimus, & nobis miscuerimus, ut cor-
„pus vnum & concilium totius Peloponnesi esset.
„tunc opinor, si alii ipsi legibus viuere mus, alias istis
„iniunxissemus, queri se iniquo iure esse, & indigna-
„ri possent. Scio ego Appi Claudii hanc orationem,
„quæ sum adhuc vltus, neq; sociorum apud socios, ne-
„que liberæ gentis esse: sed seruatorū verius disceptan-
„tiā apud dominos. nam si non vana illa vox præco-
„nis fuit, quæ liberos esse omnium primos Achæos ius-
„sistis: ratum fœdus est, si societas & amicitia ex
„quo obseruatur, cur ego quid Capua capta feceritis

» Romani, non quaro: vos rationem repositis, quid
 » Achæi Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Inter-
 » fecti aliqui sunt, finge, a nobis. quid? vos senatores
 » Campanos securi non percussistis: muros diruimus.
 » vos non muros tantum, sed urbem apud Achæos,
 » istis specie, inquis, æquum est fœdus apud imperi-
 » re precaria libertas: apud Romanos etiam imperia
 » est. Sentio Appi: & si non oportet, non indignor. sed
 » oro vos, quantumlibet intersit inter Romanos &
 » Achæos, modo ne in æquo hostes vestri nostrique
 » apud vos sint, ac nos socii: imo ne meliore iure sin-
 » nam ut in æquo essent, nos fecimus, cum leges in-
 » nostras dedimus: cum ut Achæi concilii essent, esse-
 » cimus. Parum est victis, quod victoribus, satis est, plus
 » postulant hostes, quam socii habent. quæ iureiuran-
 » do, quæ monumentis literarum in lapide insculpis-
 » in æternam memoriam sancta atque sacrata sunt.
 » ea cum periurio nostro tollere parant. Veremur
 » quidem vos Romani: & si ita vultis, etiâ timeamus.
 » sed plus & veremur & timeamus deos immortales.
 Cû assensus maximæ partis est auditus: & locutum
 omnes pro maiestate magistratus censebant: ut fa-
 cile appareret molliter, agendo dignitatem suam
 tenere apud Romanos non posse. Tum Appius sur-
 dere se magnopere Achæis dixit, ut dum liceret vo-
 luntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inuiti &
 coacti facerent. Hæc vox audita quidē cū omnium
 gemitu est, sed metum iniecit imperata recusandi.
 id modo petierunt, ut Romani, quæ viderentur de
 Lacedæmoniis mutarent: nec Achæos religione
 obstringerent, irrita ea quæ iureiurando sanxit-
 sent, faciendi. damnatio tantum Arei & Alcibiadis,
 quæ nuper facta erat, sublata est. Romæ principio
 eius anni cum de provinciis consulum & Prætorum
 esset.

esset: Coss. Ligures, quia bellum nusquam alibi e-
 rat, decreti. Prætor. C. Decimius Flavius urbanam, P.
 Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos for-
 titi sunt: C. Sempronius Blaesus Siciliam, Q. Navi-
 teret. A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem,
 P. Sempronius Longus Hispaniam vltiorem. De
 his duabus provinciis legati per id fere tempus L. Lu-
 centius Tullius, & T. Quintius Varus venerunt, qui
 quantum bellum iam profligatum in Hispania es-
 set, senatu edocto, postularunt simul, ut pro rebus
 tam prospere gestis diis immortalibus haberetur
 honos, & ut prætoribus exercitū deportare liceret.
 Supplicatio in biduum decreta est. de legionibus de-
 portandis, cum de consulum prætorumque exerci-
 tibus ageretur, rem integram referri iusserunt. Pau-
 co post dies Cossi in Ligures binæ legiones quas
 Ap. Claudius Coss. in Ligures binæ legiones quas
 tæ sunt. de exercitibus Hispaniensibus magna con-
 tentio fuit inter novos Prætores & amicos absentium,
 Calpurnii Quintiiq; utraque causa tribunum ple-
 bis, utraque consulem habebat. ii se intercessuros
 S. C. si deportandos censerent exercitus, denunci-
 abant. illi si hæc intercessio fieret, nullam rem ali-
 am se decerni passuros. Victa postremo absentium
 gratia est: & S. C. factum, ut Prætor. IIII. millia peditū
 Romæ scriberent, quadringentos equites, & V. mil-
 lia sociorū peditum Latini nominis, quingentos e-
 quites, quos secum in Hispaniā portarent. cum eas
 legiones quatuor descripsissent, quod plusquā qui-
 onibus esset, dimitterent: eos primū qui emerita iti-
 pendia haberet, deinde ut cuiusq; fortissima opera
 Calpurnius & Quintius in prælio viderent. Hæc se-
 HHH

data cōtentione, alia subinde C. Decimii Pr. morte exorta est. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ediles proximō anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fulvius Flaccus: is quia ædilis curulis designatus erat sine toga candida, sed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cum flamine erant, & posteaquam primo æquare, mox superare rationem est visus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendam esse, quod duos simul vnus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, nō gerere: pars legibus eum solui æquum censere, ut quem vellet Pr. creandi populo potestas fieret. Porcius Cof. primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet: deinde vt ex auctoritate senatus id faceret: conuocatis patribus referre se ad eos dixit, quod nec iure, villo, nec exemplo tolerabili libera ciuitati ædilis curulis designatus præturam peteret: sibi, nisi quid aliud iis videretur, in animo esse elegerat comitia habere. Patres censuerunt vti L. Porcius Cof. cum Q. Fulvio ageret, ne impedimento esset quo minus comitia Pr. in locum C. Decimii subrogandi c lege haberentur. Agenti Cof. ex S. C. respondit Flaccus, nihil quod se indignum esset factum. Medio responso spem ad voluntatē interpretantur. fecerat, cessurū patrū auctoritati esse. comitiis acius etiā quā ante petebat, criminando extorqueri sibi a Cof. & senatu P. R. beneficiū: & inuidiā geminatis honoris fieri tanquā nō appareret, vbi designatus Pr. esset, ex templo ædilitate se abdicaturū. Cof. cum & pertinaciam petentis crescere, & fauorem populi magis magisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis senatum vocauit. censuerunt frequentes. quoniam Flaccum auctoritas patrum nihil mouisset, ad populū cum Flacco agendū. Con-

tione aduocata cum egisset Cof. ne tum quidē de sententia motus, gratias P. R. egit, quod tanto studio, quotiescunq; declarandæ voluntatis potestas facta esset, Pr. se voluisset facere. ea sibi studia ciuiū obstatina vox tantum ei fauorem accendit, vt taud dubius Pr. esset, si Cof. accipere nomē vellet. Ingēs donec senatus a Cof. est habitus, decretumq;, quocertamen tribunis & inter se ipsos, & cum Cof. fuit nam prætoris subrogandi comitia ne legibus fieret, pertinacia Q. Flacci, & praua studia hominū impediunt, senatū censere latis prætorum esse: P. Cornelius vtraq; in vrbe iurisdictionē haberet, Apollinē ludos faceret. His comitiis prudentia & virtute senatus sublatis, alia maioris certaminis, quo sunt exorta, & inter plures potentioresq; viros, L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones Cn. Manlius Volsio, L. Furius Purpurio patricii: plebei autē, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronius, Longus & Tuditanus. sed omnes patricios plebeiosq; nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingenii que fuit, vt quocunq; loco natus esset, fortunā sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neq; priuata neq; publicæ rei gerendæ ei defuit. vrbanas rusticasentia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prorexit. huic versatile ingenium sic pariter ad ogeret in bello manu fortissimus, multisq; insignib. petuente. summus imperator: idem in pace, si ius cōsuleres, peritissimus; si causā oranda esset eloquē-

tissimus, nec tantum, cuius lingua viuo co-
erit, monumentum eloquentia nullum exte-
ruit imo, vigeretque eloquentia eius, sacra scripta
omnis generis. orationes & pro se multæ, & pro al-
liis, & in alios. nam non solum accusando, sed etiam
causam dicendo, fatigauit inimicos. simulat uter-
que plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit
as. nec facile dixeris, vtrum magis preslerit ei no-
bilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asper pro-
cul dubio animi, & linguæ acerbæ, & immodice
beræ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigide
innocentiæ, contemptor gratiæ, diuitiarum in par-
tibus, in patientia laboris periculique, feret
prope corporis animique: quem ne senectus quidi-
quæ soluit omnia, fregerit: qui sextum & octoge-
simum annum agens causam dixerit, ipse pro se
orauerit, scripseritque: nonagesimo anno Sergium
Galbam ad populi adduxerit iudicium. Hunc fieri
omni vita, ita tum petentem premebat nobilitas
consenseratque præter L. Flaccum, qui collega in
consulatu fuerat, candidati omnes ad desiciendum
honore eum: non solum ut ipsi potius adipiscerentur
tutur, nec quia indignabantur nouum hominem, et
forem videre: sed etiam quod tristem centuriam, et
riculosamque multorum famæ, & ablatæ a plebe
& lædendi cupido expectabant. etenim tum quoque
minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam &
fortem censuram timeret, criminando. & simul L.
Valerio suffragabatur: illo vno collega castigare le-
noua flagitia, & priscos mores reuocare posse. Por-
accensi homines, aduersa nobilitate, non M. Por-
cium modo censorem fecerunt, sed etiam collega
ei L. Valerium Flaccum adiecerunt. Secunda cer-
uitia censorum Coss. prætoresque in provincias præbe-
ant

si sunt, præter Q. Næuium. quem quatuor nō mi-
nes menses, priusquam in Sardiniam iret, quæstio-
nem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita
credere libet, ad duo hominum millia damnauit.
Et L. Posthumius Pr. cui Tarentum provincia eue-
nerat, magnas pastorum coniurationes vindicauit,
& reliquias Bacchanalium quæstionis cum omni
tant, aut vades deseruerant, in ea regione Italiæ la-
sos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes
fractis proximo coniecti sunt. In Hispania vltiore,
In citeriore bello Lusitanis, quiete res fuerunt.
Corbionem A. Terentius in Suesitanis oppidum
vendidit. quiete deinde hyberna & citerior provin-
cia habuit. Veteres P. C. Calpurnius Piso, & L.
Quintius Romam redierunt: vtrique magno patrū
consensu triumphus est decretus. prior C. Calpur-
nius de Lusitanis & Celtiberis triumphauit. coro-
nas aureas tulit LXXXIII. & duodecim millia
aureæ argenti. paucos post dies L. Quintius Crispi-
uit tantundem auri atque argenti in eo triumpho
translarum. Censores M. Porcius & L. Valerius me-
mouerunt senatur ex quibus vnum insignem & no-
uum consularem, Lucium Quintium Flamini-
tur, ut censores patrum memoria institutum fer-
catonis & aliarum quidem acerbæ orationes extant in
eos, quos aut senatorio loco inuit, aut quibus equos

ademit. longe grauiſſima in L. Quintium oratio eſt: qua ſi accuſator ante notam, non cenſor poſt nota- uſus eſſet, retinere Quintium in ſenatu ne frater quidem T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cætera obiecit ei Philippum Pænum, carum ac nobile ſcortum ab Roma in Galliam provinciam ſpe ingentium donorum perductum. cum puerum per laſciuiam cum cauillaretur, exprobrari conſili perſepe ſolitur, quod ſub ipſum ſpectaculi gladiatorium abductus ab Roma eſſet, vt obſequium amatori iactaret. forte epulâibus iis, cum iam vino incaluiffent, nunciatû in conuiuio eſſe, nobile Boli- cum liberis tranſugam veniſſe. conuenire, Col- velle, vt ab eo fidem præſens acciperet. introductû inquit, inter cuius ſermonem Quintius ſcorto: Viſ tu, inquit, quoniam gladiatoriû ſpectaculum reliquit ſi, iam hunc Gallum morientem aſpicere? Et cum iſ- dum ſerio annuiſſet, ad nutum ſcorti Coſ. ſtrixit gladio, qui ſuper caput pendeat, loquenti fide- lo caput primum percuſſiſſe, deinde fugienti, la- que P. R. atque eorum qui aderant imploranti, la- tus tranſo diſſe. Valerius Antias, vt qui nec Cato- nis orationem legiſſet, & fabulæ tantum ſine au- ſtore editæ credidiſſet, aliud argumentum, ſimile tamen & libidine & crudelitate, peragit. Placentia famoſam mulierem, cuius amore deperiret, in con- uiuium accerſitam ſcribit. ibi iactantem ſeſe ſcorto inter cætera retuliſſe, quam acriter quaſtiones ex- erciuiſſet, & quam multos capitis damnatos in vin- culis haberet, quos ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantem negaſſe, vnquã vidiffe quenquam ſecuri ferientem: & peruelle id videre. hic indulgentem amatorem vnum ex illis miſeris at-

trahi

trahi iuſſum ſecuri percuſſiſſe. Facinus ſue eo mo- do quo cenſor obiecit, ſine vt Valerius tradit, com- miſum eſt, ſæuum atque atrox: inter potula atque epulas, vbi libare diis dapes, vbi bene precari mos eſſet, ad ſpectaculû ſcorti procacis in ſinu Coſ. recu- bantis, mactatâ humanâ victimâ eſſe, & cruore mæ- tio reſperſam. In extrema oratione Catonis cõdi- tio Quintio fertur, vt ſi id factum negaret, cæteraq; quæ obieciſſet, ſponſione defenderet ſeſe: ſin fate- reret, ignominiane ſua quenquam doliturum cen- minis in conuiuio luſiſſet? In equitatu recognoſcẽ- do L. Scipioni Aſiatico ademprus equus in cenſib. cenſura fuit, ornâmentâ & veſtem muliebrem & ve- eſſent, in cenſum referre viatores iuſſi. item manci- cipia minora annis XX. quæ poſt proximũ luſtrû decem tanto pluriſ quam quanti eſſent, æſtimaren- tur, & hiſ rebus omnibus terni in millia aris attri- buerentur. Aquam publicam omnem in priuatũ ædificium aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immobilitate priuati ha- bebant, intra dies XXX. demoliiti ſunt. opera dein- ſternendâ ex pecunia in eam rem decreta, lacus cloacas in Auentino, & in aliis partibus, qua non- dum erât, faciendâs locauerunt. & ſeparatim Flac- cus molê ad Neptunias aquas, vt iter populo eſſet, & viam per Formianum montem. Cato atria duo, Mænium & Titium in latoniis, & quatuor ta- bernas in publicum emit: baſilicamque ibi fe- cit, quæ Porcia appellata eſt. & veſtigia ſummis

precii, vltro tributa infimis locauerunt. Quas loca-
tiones cum senatus precibus & lachrymis publica-
tionum victus induci, & de integro locari iussisset
cēsores edicto summois ab hasta qui ludificati im-
porem locationem erāt, omnia eadem paulum im-
minutis precii locauerunt. Nobilis censura fuisse
multatumq; plena: quæ M. Porcium, cui acerbitas
ea assignabatur, per omnem vitam exerceuerunt.
Eodem anno coloniarū dux, Pollentia in Picenū,
Pisaurum in Gallicum agrum, deductæ sunt. sena-
tūgera in singulos data diuiserūt agrum, coloniasq;
deduxerunt iidem triumuiui, Q. Fabius Labeo, &
M. & Q. Fuluii, Flaccus & Nobilior. Coss. eius anni
nec domi, nec militiæ memorabile quicquam ege-
runt in insequentem annū creantur Coss. M. Clau-
dium Marcellum, Q. Fabium Labonem. M. Clau-
dus, Q. Fabius Idibus Martiis, quo die consulatum
inierunt, de provinciis suis prætorumq; retulerūt.
Prætores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui
& priore anno petierat: & Sp. Posthumius Albinus,
& P. Cornelius Sisenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Si-
cinius. Consulibus Ligures cum iisdem exercitibus,
quos P. Claudius & M. Porcius habuerant, provin-
cia decreta est. Hispaniæ extra sortem prioris anni
prætoribus cum suis exercitibus seruatæ. Prætores
ita sortiri iussi, vti flammī Diali vtrique altera iuris
dicendi Romæ provincia esset: peregrinam est ius-
titus. Sisennæ Cornelio vrbana, Sp. Posthumio Si-
cilia, L. Puppio Apulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio
Sardinia euenit. L. Iulius proficisci maturū est ius-
sus. Galli transalpini per saltus ignotæ antea viæ (vt
ante dictum est) in Italiam transgressi, oppidum in
agro qui nunc Aquileiensis est, ædificabant. id eos
vt prohiberet, quoad eius sine bello posset, prætori
manda-

mandatum est, si armis prohibendi essent, Coss. cer-
tiores faceret. ex his placere alterum aduersus Gal-
los ducere legiones. Extremo prioris anni comitia
auguris creandi habita erant in demortui Cn. Cor-
nelii Lætuli locū creatus erat, Sp. Posthumius Albi-
nus. Huius principio anni P. Licinius Crassus Pont.
Max. mortuus est: in cuius locum M. Sempronius
Tuditanus pontifex est cooptatus. Pont. Max. est
creatus Caius Seruilius Geminus. P. Licinii funeris
causa visceratio data, & gladiatores CXX. pu-
gnauerunt. & ludi funebres per triduum facti:
post ludos epulum in quo, cum toto foro strata tri-
clinia essent, tempestas cum magnis procellis coor-
ta coegit plerosq; tabernacula itatuere in foro. ea-
dem paulo post, cum vndique conferenasset, subla-
ta defunctosq; vulgo ferebant, quod inter fatalia
statui. Hac religione leuatis altera iniecta, quod
sanguine per biduum pluuiisset in area Vulcani:
& per decem viros supplicatio indicta erat eius
prodigii expiandi causa. Priusquam Coss. in provin-
cias proficiscerentur, legationes transmarinas in se-
natum introduxerunt: nec vnquam ante tantum
regionis eius hominum Romæ fuerat. nam ex quo
fama per gentes quæ Macedoniam accolunt, vul-
gata est, crimina querimoniasque de Philippo non
negligenter ab Romanis audiri, multis operæ pre-
singuli etiam priuatim (grauis enim accola omnib.
erat) Romā aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad de-
fiendæ solatiū venerūt. Et ab Eumene rege legatio
eū fratre eius Athenæo venit ad querendū simul,
quod non deducerentur ex Thracia præsidia: simul
quod in Bithyniam Prusæ bellū aduersus Eumenē

gerenti auxilia missa forent. Respondendum ad o-
mnia iuueni tum admodū Demetrio erat: cū hand
facile esset, aut ea quæ obicerentur, aut quæ aduer-
sus ea dicenda erant, memoria complecti nec eni-
multa solum, sed etiam pleraque; oppido quam parua
erant: de controuersia finium, de hominibus rapitis,
pecoribusque; abactis, de iure aut dicto, per libidinē
aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam in-
dicatis, nihil horum neque Demetrium docere dili-
gidē, nec se satis liquido discere ab eo senatus cum
cerneret posse simul & tyrocinio & perturbatione
iuuenis moueretur: quæri iussit ab eo, eoque de his
rebus cōmentarium a patre accepisset: cū respon-
disset accepisse se, nihil prius nec potius visum est,
quam regis ipsius de singulis responsa accipere, per-
extemplo poposcerūt: deinde ut ipse recitaret, per-
miserunt. Erant autem de rebus singulis in breue
coactæ causæ, ut alia fecisse se secundum decreta le-
gatorum doceret: alia non per se stitisse quo minus
faceret, sed per eos ipsos qui accusarent, interposue-
rat & querelas de iniquitate decretorum, & quam
non ex quo disceptatum apud Cæciliū foret an-
digneque sibi, nec vllō suo merito insultatum ab o-
mnibus esset. Has notas irritati eius animi collegit
senatus, cæterum alia excusanti iuueni, alia recipi-
enti futura ita, ut maxime vellet senatus, respondi
placuit. Nihil patrem eius neque rectius, nec magis
quod ex voluntate senatus esset, fecisse, quam quod
utrumque ea gesta essent, per Demetrium filium sa-
tis fieri voluisset Romanis, multa, & dissimulare, &
obliuisci & pati præterita senatum posse, & credere
etiam Demetrio credendum esse, oblidem enim se
animum eius habere, etsi patri corpus reddiderit, &
scire quantum salua in patre pietate possit, amicum
eum.

eum P. R. esse honoris; eius causâ missuros in Ma-
cedoniam legatos: ut si quid minus factum sit quam
debuerit, tum quoque sine piaculo rerum prætermis-
sarum fiat, velle etiam sentire Philippum, integra o-
mnia sibi cū P. R. Demetrii filii beneficio esse. Hæc
quæ augendæ amplitudinis eius causâ facta erant,
extemplo in inuidiâ, max etiam in perniciem ado-
lescenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti
sunt. Multæ & paræ disceptationes iactabatur: sed
quæ maxime rem continerent, erant: vtrum resti-
tuerentur quos Achæi damnauerāt, nec ne: iniquē,
an iure occidissent, quos occiderant. vertebatur &
an vrante manerēt in Achæico concilio Lacedæmonii,
nello ciuitatis ius esset. Restitui iudiciaque facta tolli
placuit: Lacedæmonem manere in Achæico concilio,
scribi que id decretum, & consignari a Lacedæ-
monis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Mar-
tius est missus, iussus idem in Peloponneso sociorū
res aspicere. nam ibi quoque & ex veteribus discor-
diis residui motus erant: & Messenii descuerant a
concilio Achæico, cuius belli & causas & ordinem si
expromere velim, immemor sim, ppositi, quo sta-
tui non vltra attingere externa, nisi qua Romanis
cohererent rebus. Euentus memorabilis est, quod
cum bello superiores essent Achæi, Philopœmen
prætor eorum capitur ad præoccupandâ Coronen,
pfectus, quâ hostes petebāt: in valle iniqua cū equi-
tibus paucis oppressus, ipsum potuisse effugere Thra-
ci Cretesiumque; auxilio tradūt. sed pudor relinque-
di equites nobilissimos gentis, ab ipso nuper lectos,
tenuit, quibus dū locū ad euadēdas angustias cogē-
do ipse agmen præbet, sustinēs imperus hostiū pro-
lapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super

eum ruentis haud multum absuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primū reficiebatur, viribus admodum attenuatis. facientem hostes superflui opprederunt: cognitumq; primum a verecundia memoriaq; meritum haud secus quam ducem suum attollunt, reficiuntque, & ex valle deuia in viam portant: vix sibi metipsum prae nec opinato gaudio credentes, pars nuncios Messenen praemittunt, debellatum esse, Philoemenem captum adduci. Primum adeo esse, incredibilis visa res, ut non pro vano modo, sed vix pro sano nuncio audiretur: deinde ut super alium alius idem omnes affirmantes veniebant, tandem facta fides, & priusquam appropinquare vbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac serui, pueri quoque cum foeminis effunduntur. itaque clausera portam turba: dum pro se quisq; nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperto tantā rem habiturus videretur. Atque turba conferta iter reliquum clauerunt: atque turba conferta iter reliquum clauerunt. & cum pars maxima exclusa a spectaculo esset, theatrum repente, quod vix propinquum erat, compleuerunt: & ut eo in conspectum populi adduceretur, vna voce omnes exposcebant. Magistratus & principes veritine quem morum misericordia praesentis tanti viri faceret, cum alios verecundia pristinae maiestatis collata praesenti fortunae, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt: deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt. Pr. Dinocrate dicente, esse quae pertinentia ad summam belli percurrere eum magistratus vellent inde adducto eo in curiam, & senatu vocato, consultari coeptum. Jam inuespe-

inuesperascebat, & non modo cetera, sed ne in proximam quidem noctem, vbi satis tuto custodiretur, expediebant. obstupuerant ad magnitudinem pristinae eius fortunae virtutisq; & neq; ipsi domum recipere custodiendum audebant, nec cuiquam vni custodiam eius satis credebant. admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum: eo vinctus demittitur, & saxum ingens, quo operitur, machina superimpositum est. ita loco potius quam homini cuiquam credendam custodiam rati, lucem insequentem expectauerunt. Postero die multitudo quidem integra, memor prius eorum in ciuitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quaerenda esse praesentium malorum, censebant defectionis auctores, quorum in manu res publica erat, in secreto consultantes omnes ad necem eius consentiebant: sed utrum mutarent, an differrent, ambigebatur. vicit pars audior poenae missusq; qui venenum ferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quam quae fuisse si incolumes Lycortas (is alter imperator Achaeorum erat) equitesq; euasisset posteaquam dictum est incolumes esse. Bene habet, inquit, & poculo impauide exhausto, haud ita multo post expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudium auctoribus crudelitatis fuit. victa namq; Messene bello exposcentibus Achaeis & sepultus ab vniuerso Achaico est concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, ut ne diuitis Latini quoque tantum huic viro tribuitur, ut a quibusdam eorum velut ad insignem notā huius anni memoriae madatum sit, tres claros imperatores eo anno decevisse, Philoemenē, Annibalē, P. Scipio-

nem. adeo in æquo eum duarum potentissimarum gentium summis imperatoribus posuerit. Ad Prætoriam regem legatus T. Quintius Flamininus venit, quem suspectum Romanis & receptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumeneum mortum faciebat. ibi seu quia a Flaminio inter cetera obiectum Prusie erat, hominem omnium qui viuerent infestissimum P. R. apud eum esse: qui prætoris suæ primum, deinde fractis eius opibus, Antiocho regi auctor belli aduersus P. R. fuisset: seu quia ipse Prusias, ut gratificaretur præsentī Flaminio, Romam missi sunt. Semper talem exitum vitæ suæ Annibal prospexerat animo, & Romanorum inextinguibile odium in se cernens, & fidei regum nihil sane confisus. Prusias vero leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoque aduentum velut fatalem sibi horruerat. ad omnia vndique infesta ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exiis ex domo fecerat, & ex iis quosdam occultos, ne custodia sepirentur. sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod inuestigari volat, efficit. totius circuitū domus ita custodiis cōplexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nuntiatum milites regis in vestibulo esse, postico, quod deuium maxime atque occultissimi exitus erat, fugere cōatus, ut id quoque occursum militum obsequere sentit, & omnia circa clausa custodiis dispositis esse: venenum quod multo ante præparatum ad tales habebat casus, poposcit. Liberemus, inquit, diuturna cura P. R. quādo mortē senis expectare longum censent, nec magnam, nec memorabilem ex

inermi

inermi proditoque Flamininus victoriam feret mortis quidem P. R. quantum mutauerit, vel hic dies argumentum erit. Horum patres Pyrrho regi hosti armato exercitum in Italia habenti, ut a veneno caueret, prædixerunt. hi legatum consularem, qui auctor esset Prusie per scelus occidendi hospitis, miserunt. Execratus deinde in caput regnumque Prusie, & hospitales deos violatæ ab eo fidei testes inuolans, poculum exhaussit. Hic vitæ exitus fuit Annibal. Scipionem & Polybium & Rutilium hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his neque Valerio assentior: his, quod censoribus M. Porcio, L. Valerio principem senatus ipsum L. Valerium censorem lectum inuenio, cum superioribus tribus lustris Affricanus fuisset: quo viuo, nisi ut ille senatu moueretur, quā notum nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum eius electus non esset. Antiatem autem refellit tribunus plebis M. Næuius: aduersus quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Næuius in magistratum, libris est tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio Coss. sed in iit tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio Coss. ad quartum Idus Decembres. Inde tres menses ad Idus Martias sunt, quibus P. Claudius, L. Porcius consularum inierunt. ita & vixisse in tribunatu Næuii videtur. diesque ei dici ab eo potuisse: decessisse autem ante L. Valerium & M. Porcium censuram. Trium clarissimorum suæ cuiusque gentis virorum non magis tempore congruentem comparabilis mors videtur esse, quam quod nemo iam primum dignum splendore vitæ exitum habuit. sepulci sunt omnes non in patrio solo mortui, nec men exul Annibal, peditus ab hospite: captus Philopomen in carcere & in vinculis expirauit. Scipio,

etsi non exul, neque damnatus, die tamen dista-
ad quam non affuerat, reus absens citatus volunta-
rium non sibi met ipse solum, sed etiam funeri suo
exilium indixit. Dum ea in Peloponneso, a quibus
diuertit oratio, geruntur: reditus in Macedoniam
Demetrii legatorumque aliter aliorum affecerat
animos. vulgus Macedonum, quos belli ab Roma-
nis imminetis metus terruerat, Demetrium vi-
pacis auctorem cum ingenti favore conspicebant.
simul & spe haud dubia regnum ei post mortem
patris destinabant. nam etsi minor ætate, illum
seus esset, hunc tamen iusta matris familias, illum
pellice ortum esse. illum, ut ex vulgato corpore
genitum, nullam certi patris notam haberet: hunc
insignem Philippi similitudinem præ se ferre. ad
hoc, Romanos Demetrium in paterno solio loca-
turos: Persei nullam apud eos gratiam esse. Hæc
vulgo loquebantur. itaque & Persea cura angebat.
ne parum pro se una ætas valeret, cum omnibus
liis rebus frater superior esset: & Philippus ipse, vi-
sui arbitrii fore quem heredem regni relinqueret.
credens, sibi quoque grauiorem esse quam vellet, mi-
nore filium censebat. offendebar interdu
concursum Macedonum ad eum: & alteram iam se
vivo regiam esse indignabatur. Et ipse iuuenis haud
dubie inflatio redierat, subnixus erga se iudiciis &
natus, concessisque sibi, quæ patri negata essent, &
omnis mentio Romanorum, quantâ dignitatem ei
apud ceteros Macedonas, tantam inuidiâ non apud
fratrem modo, sed etiam apud patrem conciliabat.
vtique posteaquam alii legati Romani venerunt
& cogeatur decedere Thracia, præsidiaque deducere, & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut
ex noua constitutione senatus facere, sed omnia
morantur

morrens quidem & gemens, eo magis, quod filium
frequentiorem prope cum illis, quam secum cerne-
bat: obedienter tamen aduersus Romanos faciebat,
ne quam mouendi extemplo belli causam præbe-
ret. auertendos etiam animos a suspitione talium
consiliorum ratus, mediam in Thraciam, exercitum
in Odrysia & Dentheletas & Bessos duxit. Philippo-
polin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in pro-
xima montium iuga cum familiis receperant sese,
cepit: campestresque barbaros, depopulatus agros
eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philip-
pis expulsum præsidio, quod haud multo post ab Odry-
sinis est, oppidum in Deuriopo condere in-
stituit. Pæoniæ ea regio est prope Erigonum fluuii
qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnē
editur. Haud procul Stobis, vetere urbe, nouam vr-
appellari iussit. ut is filio maiori haberetur honos,
Coss. in provincias profecti. Marcellus nuncium
præmisit ad L. Porcium proconsulem, ut ad nouum
Gallorum oppidum legiones admoueret. adueni-
enti consuli Galli sese dederunt. duodecim millia
bebant. ea ægre patientibus iis adempta, quæque
alia aut populates agros rapuerant, aut secum at-
tulerat. de his rebus qui quærentur, legatos Romæ
miserunt. Introducti in senatū a C. Valerio Præpo-
suerunt: se, superante in Galliam multitudine, in
Alpes transgressos, quæ inculsa per solitudines vi-
derent, ibi sine vllius iniuria consedisse. oppidum
quoque ædificare cœpisse: quod indicium esset, nec
agro nec urbi vlli vim allaturos venisse. nuper M.
Claudius ad se nuncium misisse, bellum se cum

iis, ni dederentur, gesturum. se certam, etsi non
speciosam pacem, quam incerta belli praoptantes,
deditse se prius in fidem, qui in potestatem populi
Romani. post paucos dies iussos & agro & vrbe de-
cedere, sese tacitos abire quo terrarū possent, in an-
mo habuisse arma deinde sibi, & postremo omnia
alia quae ferrent agerentve, adempta. orare se S. P.
Q. R. ne in se innoxios deditos acerbius quā in ho-
stes fœrent. Huic orationi senatus ita respondi-
t. Neq; illos recte fecisse, cum in Italiam vene-
rint, oppidumque in alieno agro, nullius Romani
magistratus, qui ei puinciae praeset, permisso ad-
ficare conati sint: neq; senatui placere deditos spo-
liari. itaque se cum iis legatos ad Coss. misuros
qui si redeant vnde venerint, omnia iis sua reddi iu-
beant: quique protinus eant trans Alpes, & denun-
tiant Gallicis populis, multitudinem suā domi con-
tineant. Alpes prope inexuperabilem finem in me-
dio esse. non utiq; iis melius fore, quam qui eas pri-
mi peritus fecissent. Legati missi L. Furius Purpureo,
Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli redditus o-
mnibus quae sine cuiusquam iniuria habebant, Ita-
lia excesserunt. Legatis Romanis transalpini populi
benigne responderunt. seniores eorum nimiam
lenitatem populi Romani castigavit, quod eos ho-
mines, qui gentis iniussu profecti occupare agrum
imperii Romani, & in alieno solo aedificare oppida
conati sunt, impunitos dimiserint: debuisse grauem
remeritis mercedem statui. quod vero etiam sua
reddiderint: veteri ne tanta indulgentia plures ad
italia audenda impellantur. Et exceperunt & profe-
cuti cum donis legatos sunt. M. Claudius C. os. Gal-
lis ex provincia exactis, Istricum bellum moliri co-
pit: literis ad senatum missis, ut sibi in Istrum tra-
ducere

ducere legiones liceret. Id senatui placuit. Illud agi-
tabant, ut colonia Aquileiam deduceretur. nec sa-
tis constabat, utrum Latinam, an ciuium Romano-
rum deduci placeret. Postremo Latinam potius co-
creati sunt P. Scipio Nasica, Caius Flaminius, Lucius
Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma
coloniae Romanorum ciuium sunt deductae. bina
milia hominum in agro qui proxime Boiorum,
ante Tuscorum fuerat, octona iugera Parmae, qui-
na Mutinae acceperunt. deduxerunt triumviri M.
Aemilius Lepidus, T. Ebutius Carus, Lucius Quin-
tius Crispinus. Et Saturnia colonia ciuium Roma-
norum in agrum Caletanum est deducta. deduxe-
runt triumviri Quintus Fabius Labeo, C. Afranius
Stellio, Tiberius Sempronius Gracchus. iugera in
singulos data decem. Eodem anno A. Terentius
propt. haud procul flumine Ibero in agro Aufeta-
no & praelia secunda cum Celtiberis fecit, & oppida
Hispania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempro-
nii propraetor diutino morbo est implicitus, &
Nec in Liguriis memorabile quicquam a Q. Fabio
C. os. gestū. M. Marcellus ex Isthria reuocatus, exer-
citū dimisso Romae comitiorū causa rediit. Creauit
C. os. Cn. Bzbiū Pamphilum, & L. Aemiliū Pau-
lum. Cum M. Aemilio Lepido hic a dilis curulis fue-
rat, quo consule quintus annus erat, cum is ipse
Lepidus post duas repulsas C. os. factus esset. Pri.
de facti Q. Fulvius Flaccus, M. Val. Lævinus, L. Man-
lius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Denter,
C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit
prodigiorum causa, quod sanguinem per biduum

pluuisse in area Concordiæ satis credebant: nunciatumque erat, haud procul Sicilia insulam quæ nomen ante fuerat, nouam editam e mari esse. Annibalem hoc anno Antias Valerius decessisse auctor est: legatis ad eam rem ad Prusiam missis præter Titum Quintium Flamininum, cuius in ea celebre est nomen, Lucio Scipione Asiatico, & P. Scipione Nasica.

DECADIS QUARTÆ LIB. X.
Epitome.

Cum Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum quidam hominum habebat, conquiri ad matrem iussisset: Theoxena pro liberis suis & sorori admodum pueris regis veritatem libidinem, prolatu in medium gladii, & poculo in quo erat venenum, suasti iu, ut immensum ludibrium morte effugerent: & cum persuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedonia regis filios Perseum & Demetrium referuntur: & ut fratri suorum sui Demetrius confectis criminibus, inter quæ accusatum, patricidii, & affectati regni, primum peritus: ad ultimum quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedonia mortuo Philippo ad Persenem deuenit. Item res in Liguriis, & Hispania contra Celtiberes a compluribus feliciter gestas continet. Libri Numa Pompilii in agro L. Petili scriba sub Ianiculo a cultoribus agri, in area lapidea elausi & Græci & Latini, inuenti sunt, in quibus plura quæ dissoluendarum religionum erant, prætor ad quem delati erant, cum legisset: iuravit senatui contra rem. esse et legarentur, seruarenturque: & ex S. C. in comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus agri tudine animi confectus, quod Demetrium filium fuisse Persei alterius fuisse in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset: & de-

pæna Persei cogitauit: voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere. sed in hac cogitatione mortis capus est: regnum Perseus accepit.

PRINCIPIO insequētis anni Coss. prætoresque sortiti provincias sunt: consulibus nulla præter Ligures quæ decerneretur, erat. Iurisdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Hispaniarum Q. Fului Placco citior, P. Manlio vltior, L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istræ Sardinia. Coss. delectus habere iussi. Quintus Fabius ex Liguriis scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare, periculumque esse ne impetum in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispaniis citiorem in armis esse, & cum Celtiberis bellicari sciebant: in vltiore, quia diu æger prætor esset, Ob ea nouos exercitus conferri placuit, quatuor legiones in Ligures, vt singulæ quina millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites: sociorum iisdem Latini nominis X V. millia peditum adiectis essent. scribere præterea iussi septem millia peditum sociorum ac Latini nominis, & quadringentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex consulari prorogatum imperium erat. in Hispaniam etiam vtramque quæ ducerentur, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & C C. C. C. equitibus scribi iussa. & Quinto Fabio Latrogatum in annum imperium est. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia medio ferme die atrox

quotannis faciunt. ibi die per solennes epulas consumpto, nauem præparatam a Poride sopitis omnibus de tertia vigilia conscendunt, tanquam redituri in Thessalonicam, sed traicere in Euboram erat propositum. cæterum in aduersum ventum ne quicquam eos tendentes prope terram lux oppressit & regii qui præerant custodiæ portus, leuibus armatum ad petrahendam eam nauim miserunt cum graui edicto, ne reuerterentur sine ea. Cum iam appropinquabant, Poris quidam hortationem remigum nautarumque intentus erat: interdum manus ad cælum tendens, opem vt dii ferrent, orabat. ferox interim foemina ad multo ante præcogitatum reuoluta facinus, venenum diluit, ferrumq; gl' promit. & posito in conspectu poculo, strictisq; gladiis: Mors, inquit, vna vindicta est. viæ ad mortem hæ sunt. qua quenque animus fert, effugite superbiam regiam. agite iuuenes mei, primû qui maiores estis, capite ferrum: aut haurite poculû si segnior mors iuuat. Et hostes aderant, & auctor mortis instabat. alii alio letho absumpti semianimes e naue præcitantur. ipsa deinde virum comitem mortis complexa in mare sese deiecit. naue vacua dominus regii portii sunt. Huius atrocitas facinoris nouam velut flammâ regis inuidiæ adiecit, vt vulgo ipsum liberisque eius execrarentur. quæ dixit breui ab omnibus diis exauditz, vt læuaret ipse in suum sanguinem, effecerit. Perseus enim, cum indies magis cerneret fauorem dignitatemq; Demetrii fratris apud Macedonum multitudinem crescere, & gratiâ apud Rom. sibi spem nullam regni superesse, nitens in feelere ratus, ad id vnum omnes cogitationes intendit. cæterum cum se ne ad id quidem cre-

muliebris cogitabat animo, satis per se validum cre-

deret singulos amicorum patris tentare sermonibus. perplexis insitit. & primo quidam ex his, aspernantium tale quicquam speciem præbuerunt, quia plus in Demetrio spei ponebant. deinde crescente indiget, Demetrius summa ope aduersaretur: prospicientes animo exitû incauti a fraude fraterna iuuenis, adiuvandum quod futurum erat rati, fouendamq; spem potentioris, Perseo se adiungunt. cætera in sua quæque tempus agenda differunt. in præsentia placet, omni ope in Rom. accendi regem, impellique ad consilia belli, ad quæ iam sua sponte animum inclinasset. simul vt Demetrius indies suspectior esset, ex composito sermones ad spem Rom. alii res gestas, alii speciem ipsius vrbs nondum exortatz neque publicis neque priuatis locis, alii singulos principum eladerent iuuenis incautus & amonia nominis Rom. & certamine aduersus fratrem, omnia tuendo suspectum se patri, & opportunum criminibus faciebat. itaque expertem quos pater omnium de rebus Romanis consiliorum habebat. tot dies ac nosces agitabat. Redierant, quos forte missos in Persea versus, cum eo cogitationes eius reuerat in Bastarnas ad accersenda auxilia: adduxerantque inde nobiles iuuenes, & regii quosdâ generis, quorum vnus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: exeratq; consociatio gentis eius animum regis. Tum Perseus: Quid ista proliis est præfidiit, quantum periculi fraude domestica. proditorum nolo dicere, certe speculatorem habemus in sinu: cuius ex quo obses Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipsi habent.

V.C. Omnium pene Macedonum in cum ora conuersa sunt, nec regem se aliū habituros aiunt, quā quem Rom. dedissent His per se agra mensenis stimulabatur, & animo magis quā vultu ea crimina accipiebat. Forte lustrādi exercitus venit tēpus: cuius solenne est tale: Caput medix canis præfixe, & prior panne dexteram cum extis, posterior ad laeuam vix nitur. inter hanc diuisam hostiam copiē armare vinctur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab vltima origine Macedoniz regum, deinde rex ipse cum liberis sequitur. proxima est regia cohors. custodesq; corporis: postremum agmē. Macedonū cætēra multitudo claudit. latera regis duo filii iuuenes cingebant, Perseus iam tricesimum annū agens, Demetrius quinquennio minor, molliuēte robore ille, hic flore: fortunatū patris mētura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat lustrationis, sacro peracto exercitum decurrere, & diuisam pubisariam duās acies concurrere ad simulachrum datū. regii iuuenes duces ei ludio certamini dēceterum non imago fuit pugnae, sed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multa quē vulnera sudibus facta, nec præter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciem. Pars ea quæ sub Demetrio erat, longe superior fuit. id agre patiente Perseo, letari prudentes amici eius, eamque rem ipsam dicere præbituram causam, criminandi iuuenis. Conuiuium eo die sodalium qui simul decurrerant, vterque habuit: cum vocatus ad cenam ab Demetrio Perseus negasset, festo die inuitatio benigna & hilaritas iuuenilis vtroque in vinum transiit. commemoratio ibi certaminis ludici, & iocosa dicta in aduersarios: ita vt ne ipsis quidem ducibus abstineretur, iactabantur. ad has excipiendas voces specula-

speculator ex conuiuiis Persei missus, cum incautior obuersaretur, exceptus a iuuenibus forte tricinio egressis male mulciatur. Huius rei ignarus Demetrius, quin comestatum, inquit, ad fratrem imus? & iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostra lenimus? omnes se ire conpraesentem vltionem metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum veste abdiderunt, quo se in intestina discordia potest: vtraque domus speculatorum & proditorū plena erat. præcurrit Demetrio quatuor adolēscētes venire. et si causa apparebat (nam ab iis pulsatum conuiuium suum aurari iubet: & ex parte superiore adium, versisque in viam fenestris: comestatores tanquam ad exitum suum venientes aditu ianuæ arceat. Demetrius tunc, in conuiuium quod excluderetur paulisper vociferastero die Perseus quum primum conueniendi potu in conspectu patris tacitus procul constitit. cui sitia esset? interrogare eum. De lucro tibi, inquit, viuere me scito. iam non occultis a fratre perimur insidiis. nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit: clausisque foribus, patetum praesidio me a furore eius sum tutatus. Cum patrem mistū admiratione patri inieciisset: Atqui si aures prestare potes, inquit, manifestā rem teneas, faciam. Enimuero se Philippus dicere auditurū, vocariq; exemplo Demetrium iussit: & seniores duos

amicos, expertes inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lyfimachum & Onomatum accesseris, quos in consilio haberet. Dum veniunt amici, solus filie procul stante, multa secum animi voluntas inambulavit. posteaquam venisse eos nuntiatum est, secessit in partem anteriorem cum duobus amicis, totidem custodibus corporis. filius ut cum nos inermes secum introduceret, permisit. Ibi cum confedisset: Sedeo, inquit, miserrimus pater iudex inter duos filios, accusatorem parricidii, & reum aut conficti aut admissi criminis labem apud meos inuenturus. lampridem quidem hanc procellam imminuentem timebam, cum vultus inter vos minime fraternos cernerem, cum voces quasdam exaudirem: sed interdum spes animum subibat, desistere itas vestras, purgari suspiciones posse. etiam hostes armis positus foedus icisse, & priuatas multorum simulates finitas. subituram vobis aliquando germanitatis memoriam, puenilis quondam simplicitatis consuetudinisque inter vos, meorum denique bus cecinerim. Quoties ego audientibus vobis de restatis exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli? quibus se, stirpemque suam, domos, regna funditus euertissent? meliora quoque exempla parte altera posui. sociabilem consortionem inter binos Lacedaemoniorum reges salutarem per multa secula ipsis patrieque eandem ciuitatem, posteaquam mos sibi cuique tyrannidem, exortus sit, euersam. iam hos, Eumenem Attralumque fratres, a quam exiguis rebus, prope ut puderet regii nominis: mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius aetatis, nulla re magis quam fraterna vnanimitate regnum aequasse. ne Romanis quidem

quidem exemplis abstinui, quae aut visa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochum deuicit: patris patrique eorum, quorum perpetuam concordiam mors quoque miscuit: neque vos te a recordi discordia potuit: neque horum bonamens, bona fortuna, ad sanitatem flectere. Viuo, & spirante me hereditatem meam ambo & spe & cupiditate improba creuistis. eousque me viuere vultis, donec alterius vestrum superstes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem nec patrem potestis pati. nihil chari, nihil sancti est. in omnium vicem regni vnus insatiabilis amor successit. Agite conscelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palam quid aut veri potestis, aut comminisci liber. reseat aures sunt, quae posthac secretis alterius ab altero criminibus clauduntur. Hec furens ira cum dixisset, lachrymae omnibus oborta, & diu moestum silentium tenuit. Tum Perseus: Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comessatores accipiendi, prebendumque ferro iugulum, quando non creditur audire, quae latro atque insidiator. non nequicquam isti vnus Demetrium filium te habere, me subditum & pellice genitum appellant. nam si gradum, si charitatem filii apud te haberem: non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset, sequires: nec adeo tibi vilis vita esset nostra, ut nec prae terito periculo meo moueretur, neque futuro, si insidiantibus sit impune. itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum deos, ut a me ceptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris.

» sin autem, quod circumuentis in solitudine natura
» ipsa subiicit, ut hominum quos nunquam viderint,
» fidem tamen implorent: mihi quoque ferrum in
» me strictum cernenti, vocem mittere liceat, per te
» patriumque nomen, quod vtri nostrum sanctius sit,
» iam pridem sentis, ita me audias precor, tanquam si
» voce & comploratione nocturna excitus mihi qui-
» ritanti interuenisses: Demetrium cum armatis dis-
» cte intempesta in vestibulo meo deprehendisses,
» quod tū vociferarer in te presenti pauidus, hoc nūc
» postero die quoror. Frater, non comessatum tuum
» vicem iamdiu vivimus inter nos. regnate vtriq; vi-
» huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium tuarum
» obstat vetustus Macedoniarum mos, obstat vero etiam
» patris iudicium. huc transcendere nisi per meum
» sanguinem non potes. omnia moliris & tentas ad-
» huc seu cura mea, seu fortuna restitit patricio rui-
» nesterna die in lustratione & decursu & simulac-
» chro ludicro pugna funestum prope prælium feci-
» sti. nec me aliud a morte vindicavit, quā quod me
» ac meos vinci passus sum, ab hostili prælio tanquam
» fraterno lusu pertrahere me ad cenā voluisti. Cui
» dis me pater inter inermes conuiuas coenaturum
» fuisse, ad quem armati comessatum venerū: credis
» nihil a gladiis nocte periculum fuisse, quem iudicis
» te insperante prope occiderunt? Quid hoc nodum
» quid inimicus ad iratum, quid cum ferro succindis
» iuuenibus venis? conuiuiam me tibi committere
» ausus non sum, comessatorem te cum armatis ve-
» nientem recipia? Si aperta ianua fuisset, supus me-
» um parares hoc tempore pater, quo querentem au-
» dis. Nihil ego si tanquam accusator criminose, nec
» dubia argumentis colligendo ago. quid enim? ne-
» gat se cum multitudine venisse ad ianuam meam?

an fer-

» ferro succinctos secum fuisse: quos nominauero
» necesse. possunt quidem omnia audere, qui hoc an-
» tra sunt, non tamen audebunt negare, si deprehen-
» tra limem meum cum ferro ad te deducere, pro
» manifesto haberes: farentes pro deprehensis
» habe. Execrare nūc cupiditatem regni, & furias fra-
» ternas concita, sed ne sint cæca pater execrationes
» nox, discerne & dispice insidiatorem, & peritum in-
» falis. noxium huic esse caput, qui occisurus fratrem
» fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui peritu-
» tus fraterno scelere fuit, perfugium in patris miseri-
» cordia & iustitia habeat. quo enim alio confugiam?
» cui non solenne iustrale exercitus tui, non decursus
» militum, non domus, non epula, non nox ad quie-
» tem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? si
» iero ad fratrem inuitatus, moriendum est. si rece-
» dum est. nec cundo, nec manendo insidias euito.
» quo me conferam? nihil præter deos pater & te
» celsi, non Romanos habeo, ad quos confugiam, pe-
» nisse experunt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ad-
» emptas tot vrbes, tot gentes, modo Thraciæ mariti-
» mam oram indignor. nec me, nec te incolumi Ma-
» cedoniam suam futuram sperat: si me scelus fratris,
» te senectus absumplerit, aut nec ea quidem expe-
» rata sciunt, regem regnumque Macedoniæ sua futu-
» ra sciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani
» reliquissent, mihi quoque id relictum crederem re-
» ceptaculum. At in Macedonibus satis præsidii quid
» vidisti hesterno die impetum in me militum, cui
» illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, con-
» parte fratris noctu absumperunt. Quid de magna
» parte principum loquar? qui in Romanis spera-
» mentum dignitatis & fortunæ posuerunt, & in eo qui

"omnia apud Romanos potest. neque Hercule istum
 "mihi tantum fratri maiori, sed prope est ut tibi quo-
 "que ipsi regi & patri praeferant. iste enim est, cuius
 "beneficio poenam tibi senatus remisit, qui nunc te
 "ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem
 "obligatam & obnoxiam adolescentiae suae esse
 "quum censer. pro isto Romani stant, pro isto omnes
 "urbes tuo imperio liberatae. pro isto Macedoniae
 "qui pace Romana gaudent: mihi praeter te patri
 "quid visquam aut spei aut praesidii est? Quo specta-
 "illas literas ad te nunc missas T. Quintii credis? qui
 "bus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quod De-
 "metrium Romam miseris: & hortatur ut iterum &
 "cum pluribus legatis, & primoribus quoque Mace-
 "donum remittas eum. T. Quintius nunc est audax
 "omnium rerum isti & magister. eum sibi, te abdicat-
 "to patri, in locum tuum substituit. illic ante omnia
 "clandestina concocta sunt consilia. quazuruntur ab-
 "iutores consiliis, cum te plures & principes Macedo-
 "num cum isto mittere iubet, qui hinc integri & spi-
 "ceri Romam eunt, Philippum regem se habere cite-
 "dentes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimen-
 "tis, redeunt. Demetrius iis vnus omnia est, cum iam
 "regem viuo patre appellant. Hae si indignor, audi-
 "endum est statim non ab aliis solum, sed etiam a te
 "pater, cupiditatis regni crimen. ego vero, si in me-
 "dio ponitur, non agnosco quem enim suo loco me-
 "ueo, ut ipse in eius locum succedam? vnus ante me
 "pater est, & ut diu sit, deos rogo superstes ei ita sim,
 "si merebor ut ipse me esse velit: haec diuturnitatem regni
 "si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem
 "scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem
 "aetatis, naturae, moris Macedonum, iuris gentium.
 "Obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam

patris

patris, regnum pertinet, tollatur non primus regnum
 "paterna caede petiero. pater senex, & filio solus or-
 "disatur. Romani letabuntur, quam ut filii necem vl-
 "factum. Haec spes incertae pater, sed non inanes sunt.
 "ita enim res se habet: periculum vitae propellere a
 "me potes puniendo eos qui ad me interficiendum
 "ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit,
 "mortem meam idem tu persequi non poteris. Post-
 "eaquam dicendi finem Perseus fecit, coniecti eo-
 "rum qui aderant oculi in Demetrium sunt, velut con-
 "fectum responsurus esset. deinde diu silentium fuit.
 "Cum persusum fletu appareret omnibus loqui non
 "posse, tandem vicit dolorem ipsa necessitas, cum di-
 "cere iuberent. atque ita orsus est. Omnia quae reorum
 "antea fuerant, auxilia, pater, praecipua accusa-
 "tor. Simulatis lachrymis in alterius perniciem, veras
 "meas lachrymas suspectas tibi fecit. cum ipse ex quo
 "ab Roma redii, per occulta cum suis colloquia dies
 "nostesque insidiatur, vltro mihi non insidiatoris mo-
 "do, sed latronis manifesti & percussoris speciem in-
 "duit. Periculo suo te exterreret, ut innoxio fratri per-
 "eundem te matureret perniciem. perfugium sibi nuf-
 "quam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem
 "quicquam spei reliquae habeam. circumuentum, so-
 "lum, inopem, inuidia gratiae externae, quae obeft po-
 "tioris quam prodest, onerat. Iam illud quam accusa-
 "ta insurrectione vitae meae: ut & hoc, quod iam qua-
 "le sit scies, suspectum alio vitae nostrae tenore faceret,
 "et illam vanam extinctionem spei, voluntatis, co-
 "sistorum meorum, nocturno hoc sisto & composito
 "argumento fuleit. simul & illud quae fuit, ut re-
 "gentina & minime praeparata accusatio videretur:

KKK

» quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino
 » exorta. Oportuit autem Perseu, si proditor ego pa-
 » tris regniq; eram, si cum Romanis, si cum aliis ini-
 » micis patris inieram consilia, non expectatam fabu-
 » lam noctis huius esse, sed prodicionis meae ante me
 » accusatum: si illa separata ab hac vana accusatio e-
 » rat, inuidiamq; tuam aduersus me magis quam pi-
 » men meum indicatura, hodie quoq; eam aut per-
 » trahere, aut in aliud tempus differri: ut perspicere
 » tur, utrum ego tibi, an tu mihi, nouo quidem & sin-
 » gulari genere odii, insidias fecisses. ego tamē quan-
 » tum in hac subita perturbatione potero, separabi-
 » ea quae tu cōfudisti, & noctis huius insidias aut tuas
 » aut meas detegam. Occidendi sui consilium me
 » inisse videri vult, ut scilicet maiore fratre sublato
 » cuius iure gentiū, more Macedonum, tuo etiam, ut
 » ait, iudicio regnum est futurum: ego minor in eius
 » quem occidissetem, succederem locum. quid ergo illa
 » sibi vult pars altera orationis, qua Romanos a me
 » cultos ait, atq; eorum fiducia in spem regni me re-
 » nisse? nam si & in Romanis tantū momenti esse cre-
 » debam, ut quem vellent, imposerent Macedoniam
 » regem, & me tantū apud eos gratia confidebam,
 » quid opus parricidio fuit? an ut cruentū fraternae ce-
 » de diadema gererem? ut illis ipsis, apud quos aut ve-
 » ra, aut certe simulata probitate partam gratiam ha-
 » beo, si quā forte habeo, execrabilis & inuisus me
 » nisi Quintium credis, cuius virtute & consiliis me
 » nunc arguis regi, cum & ipse tali pietate viuat cum
 » fratre, mihi fraternae caritatis fuisse auctorem. Idem
 » non Romanorum solum gratiam, sed Macedonum
 » iudicia ac pene omnium deorum hominumq; com-
 » sensum collegit, per quae omnia se mihi parem in
 » certamine non futurum crediderit: idem tanquam

in aliis

in aliis omnib. rebus inferior essem, ad sceleris spem
 » vicinam confugisse me insimulat. Vis hanc formu-
 » lam cognitionis esse, ut vter timuerit, ne alter di-
 » gator videretur regno, in consiliū opprimendi fra-
 » tris cepisse iudicetur? Exequamur tamen quocunq;
 » modo consilii ordinem criminis. Pluribus modis
 » se peritum criminatus est, & omneis insidiarū vias
 » in vnum diem contulit: volui interdū eum post lu-
 » strationem, cum concurrimus, & quidem, si diis pla-
 » ceret, lustrationū die occidere. volui cum ad coenam
 » inuitari, veneno scilicet tollere. volui, cum come-
 » satum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interfi-
 » cere. tempora quidem qualia sint ad parridium e-
 » lecta, vides: lusus, conuiuii, comestationis: quis dies?
 » qualis? quo lustratus exercitus, quo inter diuissam
 » viciniam praetatis omnium qui vnquam fuere Ma-
 » cedoniae regum armis regis, duo soli tua regentes
 » latera pater preuecti sumus, & secutum est Macedo-
 » nia agui. hoc ego, etiam si quid ante admisissem
 » piaculo dignum, lustratus & expiatus sacro, tum cū
 » maxime in hostiam itineri nostro circumdatam in-
 » tuens, parridium, venena, gladios in comestati-
 » onem praeparatos volutabam. in animo: ut quibus
 » aliis deinde sacris contaminatā omni scelere men-
 » tem expiarem? sed cæcus criminandi cupiditate
 » animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio
 » consulit: nam si veneno te inter coenam tollere vo-
 » luit, quid minus aptum fuit, quam pertinaci certa-
 » mine & concursu iratum te efficere? ut merito, si
 » ent fecisti, inuitatus ad coenam abnueres? cum
 » autem iratus negasses, utrum ut placarem, te dan-
 » da opera fuit, ut aliam quaererem occasionem, quo
 » niam semel venenum paraueram: an ab illo con-
 » silio velut transiliendum ad aliud fuit, ut ferro te,

„ & quidem eo die per speciem comestationis occi-
 „ derem? quo deinde modo si te metu mortis crede-
 „ bam coenam euitasse meā, non ab eodem metu co-
 „ mestationem quoque euitaturum existimabam? Nō
 „ est res qua erubescam pater, si die festo inter aqua-
 „ les largiore vino sum vltus: tu quoque velim inquit
 „ qua lxtitia, quo lusu apud me celebratum huius
 „ conuiuio sit, illo etiam (prauo forsitan) gaudio pro-
 „ uehēte, quod in iuuenili armorum certamine pati-
 „ nostra nō inferior fuerat. miseria hæc & metus tuus
 „ pulam facile excusserunt: quæ si non interuenisset
 „ insidiatores nos sopiti iaceremus. Si domum tuam
 „ expugnaturus, capta domo dominum interfecisse
 „ rus etiam, non temperassem vino in vnum diem
 „ non milites abstinuissē meos: Et ne ego me salu-
 „ nimia simplicitate tuear, ipse quoque minime au-
 „ lus ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit, nihil
 „ guo, nisi quod cum ferro comestatum venerunt. Nō
 „ quæram vnde id ipsum scieris, necesse erit te faten-
 „ aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse
 „ meam, aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, vt
 „ mnes viderent. Et ne quid ipse aut prius inquisitis
 „ aut nunc criminose argumentari videretur, te que-
 „ rere ex iis quos nominasset, iubeat, an ferrum ha-
 „ buissent? vt tanquam in re dubia, cum id quæsis-
 „ se quod ipsi fatentur, pro conuictis haberentur. Quin
 „ tu illud quæri iubes, num tui occidendi causa ferra
 „ sumperint? num me auctore & sciente? hoc enim
 „ videri vis, non illud quod fatentur. & palam est, &
 „ sui se tuendi causa sumpsisse dicunt. recte an perpe-
 „ ram fecerint, ipsi sui facti rationem reddent meam
 „ causam quæ nihil eo facto contingitur, ne misce-
 „ ris: aut explica, vtrum aperte an clam te aggressi
 „ fuerimus? si aperte, cur non omnes ferrum habu-
 „

„ mus? cur nemo præter eos qui tuum speculatorem
 „ palstant? si clam, quis ordo consilii fuit? conuiuio
 „ soluto cum comestator ego discessissem, quatuor
 „ do fessellissent, vt sopitum te aggredirentur: quomo-
 „ dia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem
 „ trucidato te ipsi euasuri fuerint? quatuor gladiis do-
 „ mus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omnia i-
 „ vit, teneris? cur vsquam regni tui mentio sit? De-
 „ metrii cur dignior patris fortunæ successor quibus
 „ non esses, quam ego? cur spem meam, quæ si tu
 „ sentis Perseus, certa erat, dubiam & sollicitam facis? Hæc
 „ hæc accularorem faciunt, hæc domum, hæc regnum
 „ tuum, criminibus & suspicionibus replent. Ego au-
 „ tem pater, quemadmodum nec nūc sperare regnū,
 „ nec ambigere vnquam de eo forsitan debeam, quia
 „ minor sum, quia tu me maiori credere vis: sic illud
 „ nec debui facere, nec debeo, vt indignus te patre,
 „ indignus omnibus videar. id enim vitis meis, non ce-
 „ dendo cui ius fasque est, non modestia consequar.
 „ Romanos obiciis mihi, & ea quæ gloriæ esse debet,
 „ in ctimen vertis. ego nec obfes Romanis vt trade-
 „ rer, nec vt legatus mitterer, Romam peti. a te mis-
 „ sus ire non recusavi. vtroque tempore ita me gessi,
 „ ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum
 „ essem itaq; mihi cum Romanis amicitiz causa ru-
 „ fuit pater, quoad tecum illis pax manebit, mecum
 „ quoque gratia erit. si bellum esse cœperit, qui obfes,
 „ qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis il-
 „ lis acerrimus ero. Nec hodie vt prosit mihi gratia
 „ Romanorum, postulo: ne obist, tantum deprecor.
 „ nec in bello cœpit, nec ad bellum referuatur. pacis
 „

» pignus fui, ad pacem retinendam. legatus missus
» sum. neutra res mihi nec gloriæ nec criminibus. Ego
» siquid impie in te pater, si quid seclerate in fratrem
» admisi, nullam deprecor pœnam. si innocens sum,
» ne invidia cōflagrem, cum crimine non possim de-
» precor. Non hodie me primum frater accusat: sed
» hodie primū aperte, nullo meo in se merito. Si mi-
» hi pater succederet, te maiorem fratrem pro mino-
» re deprecari oportebat: te adolescentiū, te errori ve-
» nam impetrare. in eo ubi præsidium esse oportebat
» semisomnus raptus sum ad causam patricidii dice-
» dam. sine aduocatis, sine patronis ipsi pro me dice-
» re cogor. si pro alio dicendum esset, tempus ad me
» ditandum & componendam orationem sumptis-
» sem, cum quid aliud quam ingenii fama pericula-
» rer? ignarus quid accersitus essem, te iratum & in-
» bentem dicere causam, fratrem accusantem audio.
» ui, ille diu ante præparata, meditata in me oratione
» est usus: ego id tantum temporis quo accusatus sum
» ad cognoscendum quid ageretur habui. utrum mo-
» mento illo horæ accusatorem audirem? an defen-
» sionem meditater? attonitus repentino atque ino-
» pinato malo, vix quid obiceretur, intelligere. Quid
» tui, nedum satis sciam quo modo me tuear? apud
» mihi spei esset, nisi patrem iudicem haberem? apud
» quem etiam si charitate a fratre maiore vincor, mi-
» sericordia certe reus vinci non debeo. ego enim vt
» me mihi tibi que serues, precor: ille vt me in securi-
» tatem suam occidas, postulat. quid enim cum regnū
» ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam nūc
» sanguine meo sibi indulgeri æquum censet? Dicen-
» ti hæc lachrymæ simul spiritum & vocem intercla-
» serunt. Philippus summotis iis, paulisper collocutus
» cum

» tam amicis, pronunciauit, non verbis se, nec vnus
» horæ disceptatione causam eorum diiudicaturum,
» sed inquirendo in vtriusque vitam, mores, & dicta
» facta: in magnis paruisque rebus obseruando: vt o-
» mnibus appareret, non tuis proximè crimen facile re-
» uictum, suspectam nimiam cum Romanis Deme-
» trii gratiam esse. Hæc vino Philippo velut semina-
» ta sunt Macedonici belli, quod maxime cū Per-
» seo gerendum erat. Consules ambo in Ligures, que
» tum vna consularis provincia erat, proficiscuntur &
» quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in vnum
» diem decreta est. Ligurum duo millia fere ad extre-
» mum finem provincie Gallie, vbi castra Marcellus
» habebat, venerūt, vt reciperentur orantes. Marcellus
» opperiri eodem loco Liguribus iussis, senatū per
» aliteras consuluit senatus rescribere M. Ogulnium
» prætorē Marcellō iussit, verius fuisse, consules quo-
» set, decernere. tum quoque non placere sibi, per de-
» taq; eos ad consulem mitti senatum æquum cense-
» re. Prætores eodem tempore, P. Manlius in vltorio
» rem Hispaniam, quam & priore prætura provinciam
» obtinuerat, Q. Fulvius Flaccus in citiorem perue-
» nit, exercitumque a Terentio accepit. nam vltior
» erat. Fulvium Flaccum oppidum Hispanum, Vibi-
» nomine, oppugnantem Celtiberi adorti sunt. dura
» ibi prælia aliquot facta, multi Romani milites &
» vulnerati & interfecti sunt. vicit præseuerantia Ful-
» vius, quod nulla vi abstrahi ab obsidione, po-
» tuit. Celtiberi fessi præliis variis abcesserunt. vbs
» amoto auxilio eorum, intra paucos dies capta &
» discepta est. prædam, militibus prætor concessit.

Fulvius hoc oppido capto, P. Manlius exercitum tantum in vnum coactum qui dissipatus fuerat, nulla aliam memorabili gesta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æstate in Hispania gesta. Terentius qui ex ea provincia decesserat, quas urbem inivit, tantum argenti pondus IX. millia CCCXX. annulorum LXXX. pondus, & duas coronas aureas pondus LXVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem & Regem Masanissam in re presenti disceptatores Romani de agro fuerunt, ceperat eum ab Carthaginienfibus pater Masanissæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: postea in gratiam focii Asdrubalis Carthaginienfibus dono dederat. Carthaginienfes eo anno Masanissam expulerat. Haud minore certamine animorum, quam cum ferro & acie dimicarent, res acta apud Romanos. Carthaginienfes, quod primo maiorum suorum fuisset, deinde a Syphace ad se peruenisset, repetebant. Masanissam paterni regni agros se & receperat, & habere iure gentium aiebat. & causa & possessione superiorem esse nihil aliud se in ea disceptatione metuere, quam ne pudor Romanorum, dum vereantur ne quid socio atque amico regi aduersus communes suos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit. Legati possessionis ius non mutarunt. causam integram Romam ad senatum reiecerunt. In Liguribus nihil postea gestum. recesserant primum in deuos saltus, deinde dimisso exercitu, passim in vicos castellaque sua dilapsi sunt. Consules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re patres consuluerunt. Alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creandos venire Romam iusserunt, alterum cum legionibus suis Pisis hyemare. Fama erat, Gallos transalpinos inuētutem armare: nec in quam regionem Italia

Italiam effusura se multitudo esset, sciebatur ita inter consules compararunt, ut Cn. Barbium ad comitia iret, quia M. Barbium frater eius consulatum petebat. Comitia Consulibus rogandis fuere. Creati P. Cornelius Cethegus, M. Barbium Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Polca, L. Duronius. his inuito magistratu provincie ita sorte euenerunt. Ligures Consulibus prætoribus, Q. Perillio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia. M. Pinario Sardinia. L. Duronio Apulia, & Istri adiecti, quod Tarentini Brundisiumque nunciabant, maritimos agros infestos transmarinarum nauium latrocinis esse. eadem Massilienses de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones Consulibus, quæ quina millia ducentos Romanos pedites, trecentos haberent equites, & quindecim millia socium, ac Latini nominis, octingentos equites. In Hispaniis prorogatum veteribus prætoribus imperium est cum exercitibus. quos haberent, & in supplementum decreta tria millia ciuium Romanorum, ducenti equites, & socium Latini nominis sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei nauis cura omissa. duumuiros in eam rem consules creare iussit, per quos naues viginti deductæ nauibus sociis ciuibus Romanis, qui seruitutem seruissent, complerentur: ingenui tantum, in iis præfectibus maritima ora, ut promontorium iis Minervæ velut cardo in medio esset: alter in dexteram partem usque ad Massiliam, laeuam alter usque ad Baetium tueretur. Prodigia multa foeda & Romæ eo anno visa, & nunciata peregre. In area Vulcani &

Concordiæ sanguine pluit, & pontifices hastas mortas nunciaverunt, & Lanuvii simulachrum Iunonis Sospitæ lachrymassæ, & pestilentia in agris, foetibus & cœciliabulis, & in vrbe tanta erat, vt Libitina tunc vix sufficeret. His prodigiis cladibusq; anxii patres decreuerunt, vt & consules, quibus diis videretur, hostias maioribus sacrificarent, & decemviri libros adirent. eorū decreto supplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem vnum indicta est. iisdem auctoribus & senatus censuit, & consules edixerunt, vt per totam Italiam triduum supplicatio & festi essent. Pestilentia tanta vis erat, vt cum propter defectionem Corforum, bellumq; ab illensibus confectum in Sardinia, octo millia peditum ex sociis Latini nominis scribi placuisset, & CCC. equites quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam traiceret, tantum hominum demortuum esset, raturumque agrorum consules renunciauerint, vt is nuperus effici militum non potuerit, quod deceret militum, sumere a Cneo Bæbio proconsule, qui Pisis hybernabat, iussus prætor, atque inde in Sardiniam traicere. Lucio Duronio prætori, cui provincia Apulia euenerat, adiecta de Bacchanalibus questio est: cuius residua quædam velut semina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant, sed magis inchoatæ apud Lucium Puppium prætoris questionēs erant, quam ad exitum vllum perducere. id perficere nouum prætorem ne serperet iterum latius, patres iusserunt. Et leges de ambirum consules ex auctoritate senatus ad populum tulērunt. Legationes deinde in senatum introduxerunt, regum primas, Eumenis, & Ariaratis Cappadocis, & Pharnacis Pontici, nec vltra quicquam iis responsum est, quam missuros, qui de controuersiis eorum

eorum cognoscerent statuerentque. Lacedæmoniorum deinde exulum & Achæorum legati introducti sunt. & spes data exulibus est, scripturum senatum Achæis, vt restituerentur. Achæi de Messene recepta, compositisque ibi rebus cum assensu patrum exposuerunt, & a Philippo rege Macedonum duo legati venerunt. Philocles & Apelles nulla super re quæ ab senatu petenda esset, speculatum magis inquiturumque missi, de iis quorum Perseus Demetrium insinulasset sermonum cum Rom. maxime cum T. Quintio aduersus fratrem de regno habitorem. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorem inclinatos miserat rex. erant autem & hi Persei fraudis in fratrem ministri & participes. Demetrius omnium, præterquam fraterni sceleris quod nuper eruperat, ignarus, primo neque magnam, neque vllam spem habebat, patrem sibi placari posse. minus deinde indies patris animo fidebat, cum obsideri aures a fratre cerneret. itaque circumspiciens dicta factaque sua, ne cuius suspicionē adgeret, maxime ab omni mentione & coniuratione Romanorum abstinebat: vt neque scribi sibi vellet, quia hoc præcipue criminum genere exasperari animam sentiebat. Philippus simul ne ocio miles deterior fieret, simul auertendæ suspicionis causa quicquam a se agitari de Romano bello, Stobæonæ exercitu indisto, in Mædiam ducere pergit. Cupido eū ceperat in verticem Æmi montis ascendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat: Ponticum simul & Adriaticum mare, & Istrū amnem, & Alpeis conspici posse. subiecta oculis ea haud parui sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunstatus regionis peritos de ascensu Æmi, cum satis inter omnes constaret, viam exercitui

nullam esse, paucis & expeditis per difficilimum ad-
itum: vt sermone familiari minorem filium permul-
ceret, quem statuerat non ducere secum, primum
quarrit ab eo, cum tanta difficultas itineris propo-
natur, vtrum perseverandum sit in incerto: an ab-
stinendum? si pergat tamen ire, non posse obliuisci
se in talibus rebus Antigoni, qui sæua tempestate
iactatus, cum in eadem naue secum suos omnes ha-
buisset, præcepisse liberis diceretur, vt & ipsi memi-
nissent, & ita posteris proderent, ne quis cum tota
gente simul in rebus dubiis periclitari auderet. me-
morem ergo se præcepti eius, duos simul filios non
commisurum in aleam eius qui proponeretur, ex-
sus. & quoniam maiorem filium secum duceret, mi-
norem ad subsidia spei, & custodiam regni remissu-
rum in Macedoniam esse. Non fallebat Demetrium
alebati se, ne adesset consilio: cum in conspectu lo-
corum consultaret, qua proxime itinera ad mare
Adriaticum atque Italiam ducerent, quæque belli
ratio esset futura, sed non solum parendum patri
tuo, sed etiam assentiendum erat, ne inuitum pa-
tere suspicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in
Macedoniam esset, Didas ex prætoribus regis vnus,
qui Pæoniz præerat, iussus est prosequi eum cum
modico presidio. Hunc quoque Perseus, sicut ple-
rosque patris amicorum, ex quo haud dubium
quam esse cœperat, ad quem ita inclinato regis ani-
mo hereditas regni pertineret, inter conspiratos in
fratris perniciem habuit. in presentia dat ei manda-
ta, vt per omne obsequium insinuarer se in quam
maxime familiarem vsu, vt elicere omnia arcana
specularique abditos eius sensus posset: ita digredi-
tur Demetrius cum infestioribus, quam si solus iret,
presidiis. Philippus Mædicam primum, deinde soli-
tudines

tudines interiacentes Mædica atque A-mo trans-
gressus, septimis deinum castris ad radices montis
peruenit. ibi vnū moratus diem ad deligendos quos
duceret secum, tertio die iter est ingressus. Modicus
primo labor in imis collibus fuit, quantum in alti-
tudinem egrediebantur, magis magisque syluestria
& pleraque inuita loca excipiebant, peruenere deinde
in tam opacum iter, vt præ densitate arborū immis-
sorūque aliorum in alios ramorum perspici cœlum
vix posset, vt vero iugis appropinquant, quod ra-
rum in aliis locis esset, adeo omnia cōrecta nebula,
vt haud secus quā nocturno itinere impedirentur.
tertio demum die ad verticem peruenit. nihil
vulgatæ opinioni digressi inde detraxerunt: magis
credo ne vanitas itineris ludibrio esset, quam quod
diuersa inter se maria montesque & amnes ex vno
loco conspici potuerint. Vexati omnes, & ante alios
rex ipse, quo grauior ætate erat, difficultate vix est.
duabus aris ibi Ioui & Soli sacratis cum immolasset
(quartiduo ascenderat) biduo est digressus, frigora
nocturna maxime metuens, quæ canicula ortu si-
milis brumalibus erant. Multis per eos dies difficul-
tatibus cōflictatus, nihilo laxiora in castris inuenit:
vbi summa penuria erat, vt in regione quā ab omni
parte solitudines clauderent. itaque vnum tantum
moratus diem quietis eorum causa, quos habuerat
secum, itinere inde simili fugæ in Dentheletas trās-
currit. Socii erant, sed propter inopiam haud secus
quam hostium fines Macedones populati sunt. ra-
pientes enim passim villas primum, dein quosdam
vicos etiam euastarunt, non sine magno pudore re-
gis: cum sociorum voces nequicquā deos sociales
nomenque suum implores audiret. Frumento
inde sublato in Mædicam regressus, urbem quam

Petram appellant, oppugnare est adortus ipse. ¹
 campestri aditu castra posuit. Perseum filium cum
 modica manu circummisit, ut a superioribus loca
 urbem aggrederetur. Oppidani, cum terror undique
 instaret, obsidibus datis, in praesentia dediderunt se.
 iidem, posteaquam exercitus recessit, obliti obse-
 dum, relicta urbe, in loca munita & montes refuge-
 runt. Philippus omni genere laboris sine vilo esse-
 rit fatigatis militibus, & fraude praetoris Didæ au-
 ctis in filium suspicionibus, in Macedoniam rediit.
 Missus hic comes (ut ante dictum est) cum simplici
 tatem iuuenis incauti, & suis haud immerito lue-
 centis, assentando, indignandoque & ipse vicem
 eius, capteret: in omnia vitro sua offerens operam,
 fide data arcana eius elicit. Fugam ad Romanos
 Demetrius meditabatur. cui consilio adiutor delum-
 beneficium oblatum videbatur. Praetor per cu-
 ius provinciam spem ceperat elabi tuto posse. Hoc
 consilium ex templo & fratri proditur, & auctore
 eo indicat patri. Literæ primum ad obsidentem
 Petram allatae sunt. inde Herodorus (princeps hic
 amicorum Demetrii erat) in custodiam est coniectus,
 & Demetrius dissimulante asseruati iussus. Hæc sa-
 per cetera tristitem aduentum in Macedoniam regi-
 fecerunt. monebant eum & praesentia crimina ex-
 peccandos tamen quos ad exploranda omnia Ro-
 manis miserat, cōsebat. His anxius cuius eum aliquot
 menses egisset, tandem legati, iam ante praemedi-
 tatis in Macedonia quæ ab Roma renuncarent, ve-
 nerunt qui super cetera scelera fallas etiam lucas
 signo adulterino T. Quintii signatas reddiderunt re-
 gi. deprecatio erat in literis: si quid adolescens cu-
 piditate regni prolapsus secum egisset, nihil eum
 adversus suorum quencquam facturum, neque eum
 sese

se esse, qui vilius impii consilii auctor futurus vi-
 deri possit. Hæc literæ fidem Persei criminibus fece-
 runt: itaque Herodorus ex templo diu exercitatus
 sine indicio rei vilius in tormentis moritur. Deme-
 trius iterum ad patrem accusavit. Perseus de fuga
 quidam, ut præparata, arguebant eum corrupti
 literæ T. Quintii itineris essent. maxime fallæ li-
 teræ. T. Quintii urgebat, nihil tamen palam gravius
 pronunciatum de eo est, ut dolo potius interficere-
 tur. nec id cura ipsius, sed ne poena eius consilia ad-
 versus Romanos nudaret. Ab Thessalonica Deme-
 trium ipsi cum iter esset, ad Aëstreum Karion De-
 metrius mittit cum eodem comite Didæ. Perseum
 ad Philippopolin ad obsides Thracum accipendos.
 digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de
 suo occidendo. Sacrificium ab Didæ, seu institutum
 seu simulatum est, ad quod celebrandum inuitatus
 Demetrius ab Aëstre Heracleam venit in ea coena
 dicitur venenum datum. poculo epoto ex templo
 sensu, & mox coortis doloribus, relicto conuiuio,
 cum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem pa-
 tris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus
 quida stabarzus, & Berreus Alexander, iniectis ta-
 petibus in caput faucesque spiritum interluserunt. ita
 innoxius adolescens cum in eo ne simplici quidem
 genere mortis cōtenti inimici fuissent, interfecit.
 Dum hæc in Macedonia geruntur, L. A. milius Pau-
 lus prorogato ex consulatu imperio, principio veris
 in Ligures, ingaunos exercitum introduxit. Vbi pri-
 mum in hostium sinibus castra posuit: legati ad-
 runt, neganti Paulo nisi cum deditis pacisci se pacem,
 non tam id recusabant, quam tempore opus est.

aiebant, vt generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc decem dierum inducię cum darentur, petierunt deinde ne trans montes proximos castris parbulatum lignatumque milites irent. cuncta ea loca suorum finiu esse, id vbi impetrauerit, post eos ipsos montes vnde auerterant hostem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. summa vi totum vnum diem oppugnauerunt, vt ne efferendi quidem signa Romanis spaciū nec ad explicandam aciem locus esset. conferti turpitis obstando magis quam pugnando castra tuebantur. sub occasum solis cum recessissent hostes, duos equites ad M. Babiū consulem cum literis Pisas mittit, vt obfesso sibi per inducias quamprimum subsidio veniret. Babius exercitum M. Pinario praetori eunti in Sardiniam tradiderat. ceterum & legioni literis certiore fecit, obsideri a Ligumibus L. Aemiliū & M. Claudio Marcello, cuius praetoria inde provincia erat, scripsit, vt si videretur ei, exercitum ex Gallia traderet in Ligures, & Ligumiliū liberaret obsidione. Hęc sera futura auxilia erant. Ligures postero die ad castra redeunt. Aemilius cum & venturos scisset, & educere in aciem copias potuisset, intra vallum suos tenuit, vt extraheret rem in id tempus, quo Babius cum exercitu venire a Pisis posset. Romę magnā trepidationem linere Babii fecerunt, eo maiorem, quod paucos post dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romanum cum venisset, spem ademit, eum qui in Gallia esset exercitum in Ligures traduci posse, quia bellum cum Isthis esset, prohibentib. coloniā Aquileiam deduci. eo profectum Fabium, neque inde regredi bello inchoato posse. Vna, & ca ipsa tardior quam postu-

postulabat, subsidii spes erat, si consules maturarent in provinciam ire. id vt facerent, pro se quisque parum vociferari. Consules nisi confecto delectu bi in causa esse, quo serius perficeretur. non tamen potuerunt sustinere consensum senatus, quin paludati exirent, & militibus, quos conscriptos habebant, diem edicerent, quo Pisas conuenirent perberent, ducerentque secum. Et praetoribus Q. Petilio & Q. Fabio imperatum est, vt Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacradecim rogaret: Fabio vt sociis Latini nominis quinarum millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumiri nauales creati C. Matienus & C. Lucretius, nauesque iis ornatae sunt. Matienoque, cuius ad Gallicum sinum provincia erat, imperatū, vt classem primo quoque tempore duceret in Liguriam oram, si quo vsui esse L. Aemilio atque eius auxilio posset. Aemilius posteaquā nihil vsquam auxilii ostendebatur, interceptos credēs equites, non ultra differendū ratus quin per se fortunam tentaret, priusquam hostes venirent, qui iam segnius circumdusque oppugnabant, ad quatuor portas exercitus eruptionem facerent. quatuor extraordinariis cohortibus duas adiūxit, praeposito M. Valerio dexteri erumpere, extraordinaria porta insit. ad dexteri principes ex eadem legionis primae instructi. M. Scruilius & L. Sulpicius Tribb. mil. his praepositi. tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est. id tantum mutatum: principes

primi & hastati in subsidii locati: Sex. Iulius Cæsar & L. Aurelius Cotta tribb. mil. huic legioni præpositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæstoriæ portam positus, duæ cohortes & triarii duarum legionū in præsidio castrorum manere iussi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumiit, & quibuscumque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hostium incusans, qui pace petita, induciis datis, per ipsum induciarum tempus contra ius gentium ad castra oppugnanda venissent. nunc quantus pudor esset edocens, ab Liguribus latronibus verius quam hostibus iustis Romanum exercitū obsideri. Quo ore quisquæ vestrū, si hinc alieno præsidio, non vestra virtute evaseritis, occurrer, non dico eis militibus, qui Annibal-m, qui Philippū, qui Antiochum maximos nostræ ætatis reges ducesque vicerunt, sed ita qui hos ipsos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per saltus inuios consecratis ceciderunt, quod Hispani, quod Galli, quod Macedones Perem non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet vitro & oppugnat, quem scrutantes artea deuios saltus, abditum & latentē vix inueniebamus? Ad hæc consentiens reddebatur militum clamor, nullam militum culpam esse, quibus nemo ad erumpendum signum dedisset. daret signum, intellecturum eisdem qui antea fuerint, & Romanos & Ligures esse. Bina eis montes castra Ligurum erant. ex iis primis diebus sole orto pariter omnes compositi & instructi procedebant: tum nisi exsatiati cibo vinoque arma non capiebant. dispersi, inordinati exhibant, ut quibus pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elatueros. Aduersus ita inco-
positos eos venientes, clamore pariter omniū qui

in castris erant, calorum quoque & lixarum sublatio, simul omnib. portis Romani eruperunt. Ligudiis circumuensi res fuit, ut perinde ac si infestis aliqua forma pugnae fuit. fuga deinde effusa, & fugientium passim cædes erat. equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quentia sinerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsi exuti castris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occisa: capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditionem venit: gubernatores nautæque conquisiti, qui prædatores fuissent nauibus, atque omnes in custodiā coniecti. Erat C. Matieno duumuiro naues eius generis in Ligustina ora XXXII. captæ sunt. Hæc qui nunciaret, Sulpicius Gallus Romam missi: simulque peterent, ut secum militesliceret, atque dimittere. Vtrunque peritia per triduum decreta: iussique prætores, Petilius Vibanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nominis Latino remittere delectum: & uti prætor vrbis consulis scriberet senatum æquum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos, primo quoque tempore dimitti. Colonia Grauiacæ anno deducta est in agrum Hetruscum, de Tarquinienis quondam capti: quina iugera agri data, trium viri deduxerunt, C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccatæ & inopia frugum insignis annus fuit: sex menses nunquam pluuisse memoratæ proditum est. Eodē anno in agro L. Petillii scribæ sub Ianiculo, dū cultores agri altius

moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inuentæ sunt, operculis plumbo diuinctis, literis Latinis Græcisque. Vtraque arcæ inscripta erat: in altera Numam Pompiliū Pomponis filium regē Romanorū sepultum esse: in altera libros Numæ Pompilii inesse. Eas aut eas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inuenta, sine vllō vestigio corporis humani, aut vllius reliquæ tabernæ tot annorum ossibus absumptis. In altera duo fasces candelis inuoluti septenos habuerunt libros, non integros modo, sed recentissima specie. Septem Latini de iure pontificio erant: septem Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit. Adiecit Antias Valerius, Pythagoricos fuisse. vulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorē fuisse Numam, mendacio probabiliter accommodata fide. Primo ab amicis qui in re presenti fuerunt, libri lecti, mox pluribus legentibus cum vulgarentur. Q. Petilius prætor vrbānus studiosus legendi, eos libros a L. Petilio sumpsit: & erat familiaris vsus, quod scribam cum quæstor Q. Petilius in decuriam legere. Lectis rerum summis, cum animaduertisset, plebs se eos libros in ignem coniecturum esse: prius quam id faceret se ei permittere vti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia cum facturum. Scriba tribunos plebis adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. prætor se iusiurandū dare paratum esse aiebat, libros eos legi seruarique non oportere. Senatus censuit satis habendū, quod prætor iusiurandū polliceretur. libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse. libris

libris quantum Q. Petilio prætori maiorique partibus tribunorum plebis videretur, domino esse soluendum. id scriba non accepit. libri in comitio igne victimariis facti, in cōspectu populi cremati sunt. Magnum bellum ea ætate coortum in Hispania ceteriore. Ad V. & XXX. millia hominum quantum nunquam ferme antea, Celtiberi comparauerant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat prouinciam. is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & nequaquam poterat a sociis auxilia contraxerat: sed ipse veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Paucis post diebus Celtiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra. quos vbi adesse prætor Romanus sensit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quam proxime succedere ad vallum insum, vt visceret quanta essent. pugna abstineret, reciperetque sese, si hostiū equitum excurrentem vidisset. Ita vt præceptū erat, fecit. per dies aliquot nihil vltra motū, quam vt hæc duæ turmæ ostenderentur: deinde subducerentur, vbi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & is castris egressi, acie directæ, medio ferme spacio inter bina castra conuenerunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ: ibi steteret Hispani hostem expectantes. Romanus intra vallū suū continuit per quadriduum continuum, & illi eodem loco acie inde quiete in castris Celtiberi, quia pugna coequebat, vt parati essent si quid ab hoste mouere.

tur. pone castra utrique pabulatum & lignatum. ibant neutri alteros impediētes. Prator Romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem facta hosti, nihil se priorem morum; L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus provincialium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat: inde ubi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum, nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium praefectum locorum ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistram alam mittit. quos ubi propius accedentes & plures quam soliti erant, Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris: simul & pedum signum ad exeundum datur. Scribonius ubi praefectum erat, ubi primum fremitum equestrium audiuit, avertit equos, & castra reperit: eo effusus sed qui hostes primo equites, mox & pedum acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnatura erat, quingentos passus, non plus a vallo aberant. Itaque ubi Flaccus satis abstractos eos a praedidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit: clamore non tantum ad ardorem pugnae excitandum sublatum, sed etiam ut qui in montibus erant, exaudirent, nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra: ubi quingentorum armatorum non amplius relictum erat praesidium: quos cum paucitas sua, & multitudo hostium & inprovisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra castris, quae pars maxime a pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem: postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conspexere: deinde per totam aciem vulgatum est, castra amissa esse, & tum cum maxime ardere, unde illis terror, inde Romanis animus crevit. clamor

clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parum per incertis animis fluctuati sunt: ceterum posteaquam receptus pulsus nullus erat: nec usquam nisi in certamine spes: pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media urgebantur acriter a quinta legionis auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt signa. Iam prope erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, nisi septima legio successisset. simul ab oppido Ebur, qui in praedidio relictus erat, in medio ardore pugnae advenit, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio castris Celtiberi, qui supererant, in omnes passim partes capessunt fugam: equites bipartito in eos emissi, eo die castra capta quatuor millia. & DCCC. cum equis plus quingentis, & signa militaria LXXV III. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romanis de duobus legionibus milites paulo plus CC. socium Latini nominis DCCC. triginta, externorum auxilium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Fr. in castra victorem exercitum reduxit. Acilius manere in castris ab se captis iussus, postero die spolia de hostibus lecta: & pro concione donati, quorum virtus insignis fuerat. Saucii deinde in oppidum Eburam, de necis, per Carpetaniam ad Contrebiam ductae legiones. ea urbs circumfessa cum Celtiberis auxilia accersisset, morantibus iis, non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos a domo inexplacabiles continuis imbris viz, & inflati actionem venit. Flaccus quoque tempestatibus foedus coactus, exercitum omnem in urbem introdu-

pronius Gracchus, L. Posthumus Albinus, P. Corneli-
us Mamerkus, T. Minucius Molliculus, A. Hostilius
Mácinus, C. Manius. ii omnes magistratum idibus
Martius inierunt Principio eius anni quo A. Posthu-
mus Albinus, & C. Calpurnius Piso Coss. fuerunt.
ab A. Posthumio Coss. in senatum introducti, qui ex
Hispania citiore venerant a Q. Fulvio Flacco, L.
Minucius legatus, & duo Tri. mil. T. Manius, & L.
Terentius Massiliota. hi cum duo secunda praelia,
deditionem Celtiberiz, confectam provinciam
nunciassent, nec stipendio quod mitti soletur, ne-
frumento portato ad exercitum in eum annum op-
pus esse, petierunt ab senatu primum, ut ob res prop-
tere gestas diis immortalibus honos haberetur
deinde ut Q. Fulvio decedenti de provincia, de-
portare inde exercitum, cuius sorti opera & ipso, &
multi ante eum Pri. vfi essent, liceret quod fieri, pre-
terquam quod ita deberet, etiam prope necessa-
rium esset ita enim obstinatos esse milites, ut non
ultra retineri possent in provincia viderentur, milium
sue abitura inde essent, si non dimitterentur,
aut in perniciosam, si quis impense retineret, se-
ditionem exarsuri. Coss. ambobus provinciam Li-
bures esse senatus iussit. Pri. inde sortiti sunt: A. Ho-
stilio vibana, Tito Minucio peregrina obtinuit, P.
Cornelio Sicilia, C. Manio Sardina. Hispanias sortit-
ti, L. Posthumus vltiorem, Tib. Sempronius citi-
orem. Is quia successurus Q. Fulvio erat, nec
veteris exercitus provincia spoliaretur. Quare in-
quit, de te L. Minuci, cum confectam provinciam
nuncies, existimesne Celtiberos perpetuo in fide
mansuros, ita ut sine exercitu ea provincia obtine-
ri possit? si neque de fide barbarorum quicquam il-
recipere aut affirmare nobis potes, & habendum il-

le vique exercitum censes, vtrum tandem auctor
senatus supplementum in Hispaniam mittendi?
ut in modo, quibus emerita stipendia sint, milites di-
mittantur: veteribus militibus tyrones immiscean-
tibus deductis de provincia veteribus legionibus
tyrocinium etiam mitiores, barbaros excitare ad
rebellandum possit? dictu quam se facilius sit pro-
vinciam ingenio ferocem, rebellatricem, conse-
cisse. Paucæ ciuitates, ut quidem ego audio, quas vi-
cina maxime hyberna premebant, in ius ditionem
que venerunt, vltiores in armis sunt, quæ cum
ita sint, ego iam hinc prædico P. C. me exercitu eo
qui nunc est, rempubl. administraturum si deducat
secum Flaccus legiones, loca pacata me ad hy-
bernacula electurum, neque novum militem
ferocissimo hosti obiecturum. Legatus ad ea quæ
interrogatus erat, respondit: neque se, neque quem-
quam alium diuinare posse, quid in animo Celti-
beris haberent, aut porro habituri essent. itaq; nega-
re non posse, quin rectius sit etiam ad pacatos bar-
baros, nondum satis assuetos imperio, exercitum mit-
tere, qui scire possit qua fide Celtiberi in pace
mansuri sint, simul & qui illud exploratum habeat,
quieturos milites, si diutius in provincia retinean-
tur. Ex eo quod aut inter se loquantur, aut succla-
mationibus apud concionantem imperatorem si-
gnificet, quid sentiant coniectandū sit: palam voca-
tos esse, aut imperatorem in provincia reteturos,
aut eū eo in Italiā veturos esse. Disceptatione inter
prætorum legatumq; consulum ratio interrupta,
qui suas ornari provincias priusquam de prætoris ex-
ercitu ageretur, æquū censebant. Novus omnis ex-

exercitus consulibus est decretus: binæ legiones Romanæ cum suo equitatu, & socium Latini nominis, quantum semper numerus, XV. millia pedum, & DCCC. equites, cum hoc exercitu Apuanis Ligibus ut bellum inferrent, mandatum est. P. Cornelio & M. Babbio prorogatum imperium: nullique provincias obtinere, donec Coss. venissent. tum imperatum, ut dimisso quem haberet exercitu, reverterentur Romam. de Tib. Sempronio deinde exercitu actum est. novam legionem ei quinque millia & ducentorum pedum cum equitibus CCCC. consules scribere iussi, & mille præterea pedum, & civium Romanorum, quinquaginta equites, & sociis a nomine Latino imperare septem millia pedum, CCC. equites. cum hoc exercitu placuit ire in Hispaniam citeriorem Tib. Sempronium Q. Fulvium permittum, ut qui milites ante Sp. Posthumium & Q. Martium Coss. ciues Romani socii in Hispaniam transportati essent: & præterea supplemento adducto, quod amplius duabus legionibus quam X. millia & CCCC. pedites, sexcenti equites essent, & socium Latini nominis XII. millia, DCC. equites: quorum forti opera duobus aduersus Celtiberos præliis vsus Q. Fulvius esset: eos, si videretur, secum deportaret. Et supplicationes decreta, quod in prospere rem publ. geisisset. & ceteri prætores in provincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones præter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe propinquæ missionis erat, eo anno esse placuit, & is ipse exercitus egre explebatur propter pestilentiam, quæ iam tertium annum urbem Romanam atque Italiam vastabat. Prætor T. Minucius, & haud ita multo post Coss. C. Calpurnius moritur, multique alii omnium

ordinum illustres viri. postremo prodigii loco eades haberi coepta est. C. Serulius Pont. Max. piaaspicere: consul Appollini, & Sculapio, Saluti dona iungere & dare signa inaurata, quæ vouit, deditque. Decemviri supplicationem in biduum valitudinis causa in vrbe, & per omnia fora conciliabulaque; edixere: lauream in manu tenentes supplicauerunt. Fraudis quoque humane insinuaerat suspicio animis. & veneficii questio ex S. C. quod in vrbe, propiusve urbem decem millibus passuum esset commissum. C. Claudio prætori, qui in locum T. Minucii erat successus, ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque. C. Mænio, priusquam in Sardiniam promaxime neceret, decreta. Suspecta Coss. erat mors, ut quidem filius eius Q. Fulvius Flaccus in locum mortis Pisonis declaratus: aliquanto magis infamis declaratos Coss. Albinum & Pisonem, quibus comitatus Flaccus tulerat repulsam, & exprobratum, ei a consulatus petenti esset: & adiecit, pararet se ad petendum, intra duos menses effecturam ut Coss. fieret. hæc quoque alia testimonia ad causam pertinentia, valuit, cur Hostilia damnaretur. Veris principio huius dum Coss. nouos delectus Romæ teneret: mors eius omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius & M. Babbius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures qui ante aduentum in provinciam con-

solum nō expectassent bellum, improvisi oppressi, ad duodecim millia hominum dederūt se. Eo consulo per literas prius senatu, deducere ex montibus in agros campestris, procul ab domo, ne auditus spes esset, Cornelius & Babius statuerūt. Agellum alium ante finem rati fore Ligustini belli. Tunc publicus pop. Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorum fuerat, in eum cum traducere Ligures Apuanos vellet, edixerunt Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis coniugibusque: sua omnia secum portarent. Ligures saepe per legatos deprecati ne penates, sedem in qua geniti essent, sepulchra maiorum cogerentur relinquere: arma obsides pollicebantur. posteaquam nihil impetrabant, neque vires ad rebellandū erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu, ad quadraginta millia liberorū capitum cum foeminis puerisque, argenti data centum & quinquaginta millia. His inde in novas res compararent, quae opus essent, agro diuidendo dandoque iidem qui traduxerant, Cornelius & Babius praepositi: postulatibus tamen ipsis quinqueviri ab senatu dati, quorum ex consilio agerent. Transacta re cum veterem exercitum Romanum deduxissent, triumphus ab senatu est dederetur. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt tantum hostes deducti ante currum: nec quid ferretur, neque quid duceretur captum, neque quid militibus daretur, quicquā in triumphis Flacrum fuerat. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus praetor, quia successor in provinciam tardius veniebat, educto exercitu ex hybernīs, vltiorem Celtiberiae agrum, unde ad deditiōem non conerant, insitit vastare: qua re irritavit magis quam terruit animos barbarorum, & clam comparatis co-

sis saltum Manlianum, per quem transiturum ex-
pectatum Romanū satis sciebant, oblederunt. In Hi-
spaniam vltiorem eunti L. Posthumio Albino col-
lege Gracchus mandauerat, ut Q. Fulvium certiorē
mitti veteranos, supplemetumque distribuere, & or-
ta propinqua edita Flacco est, qua successor esset
venturus. Hec noua allata res, omīssis quae agere in-
stituerat, Flaccum raptim deducere, exercitum ex
Celtiberia cum coegisset, barbari causae ignari suam
defectionē, & clam comparatis arma sensisse eum,
vbi eum saltū prima luce agmen Romanum intra-
uit, repente ex duabus partibus simul exorti hostes
Romanos inuasērūt: quod vbi vidit Flaccus, primos
tumultus, in agmine per centuriones stare omnes
suo quaeque loco, & arma expedire iubedo, sedauit:
at omnes partim ipsae, partim per legatos tribunos-
que militū, ut tempus & locus postulabat, sine vlla
trepidatione intravit: cū bis deditis re esse admo-
nens, scelus & perfidia illis, non virtutē nec animū
accessisse. rediit ignobile in patriam, clarum ac me-
morabilem eos sibi fecisse: eruentos ex recenti cede
nam ad triumphum delaturos. Plura dici tempus
non patiebatur. inuehebant se hostes, & in partibus
extremis iam pugnabatur: deinde acies concurre-
regie legiones, nec segnius dux alius pugnabant:
externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquā-
tū militū genere vrgebantur, nec locū tueri pote-
rant. Celtiberi vbi ordinata acie & signis collatis se

non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt, quo tantum valere genere pugnae, quacunque parte perculere imperu suo, sustineri nequeant tunc quoque, turbatae legiones sunt, prope interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit, equo aduchitur ad legionarios equites, & equid auxilii in vobis est, actum iam de hoc exercitu erit, cum vndique acclamassent, quid ederet quid fieri velit, non segniter imperium exercuturos. Duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites, & permitte equos in cuneum hostium, quo nostros urgeat, id cum maiori vi equorum facietis, si effraznatos in eos equos immittitis, quod saepe Rom. equites cum magna laude fecisse, memoriae proditum est. Dicto paruerunt, detrachis, que frans bis vltro citroque cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato cuneo in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare, & prope omnia pugnare, locum fugae citi percipere. Et alarii equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, in ipsi virtute eorum accensi, sine vllius imperio, in perturbatos iam hostes equos immittunt. Tunc vero Celtiberi omnes in fugam effunduntur, & imperator Romanus aversos hostes contemplantur, & demum Fortunae equestri, Ioui que Opt. Max. Iudos videntur. Caduntur Celtiberi per totum saltem dissipati. Ciduntur decem & septem millia hostium extra eo die traduntur. viui capti plus tria millia, ducentis septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope mille centum, nullis castris eo die victor exercitus mansit. victoria non sine iactura militum fuit. quadringenti LXXII milites Romani, socium ac Latini nominis mille decem & novem, cum his tria millia

millia militum auxiliorum perierunt. ita victor exercitus renouata prioris gloria, Tarraconem est perductus. Venienti Fulvio Tib. Sempronius praetor, qui biduo ante venerat, obuiam processit: gratulatusque est, quod rem publicam egregie gessisset: retinere milites concordia quos dimitterent, quosque auctoritate militibus in naues impositis, Romanum profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Coss. ambo in Ligures exercitus induxerunt, diuersis partibus. Posthumius prima & tertia legionem Baletam Suissimontiumque montes obsedit: & premendo praedictis angustos saltus eorum, comitatus interclusit, inopiaque omnium rerum, eorum perdidit. Fulvius secunda & quarta legione, Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naues impositos, praeter oram Hetrusci maris Neapolim transiit. inde in Samnium traducti, agerque his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. eladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Nauibus inde Posthumius ad visendam oram Ingaunorum Intemelionemque Ligurum processit. priusquam hi Coss. viderant A. Posthumius, & frater Q. Fulvius M. Fulvius Nobilior, secunda legionis Fulvius tribunus militum erat. is mensib. suis dimisit legionem, iureiurantes esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eo forte erat profectus) Fulvio nunciatum est: cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum

potuit assequi, deduxit castigatos Pisas, de ceteris
 Cos. certiore fecit, eo referente S. C. factum est,
 vt M. Fuluius in Hispaniam relegatur vltra nonā
 Carthaginem. litteræque ei datæ sunt a Cos. ad P.
 Manliū in Hispaniā vltiorem deferendz. milites
 in illi ad signa redire. causā ignominiz, vti semel
 stipendium in eum annum esset ei legioni decre-
 tum qui milēs ad exercitum non redisset, eum
 ipsum, bonaque eius vendere Cos. iussit. Eodem
 anno L. Duronius, qui prætor superiore anno ex
 Illyrico cum decem nauibus Brundisium redierat,
 inde in portu relictis nauib. cum venisset Romam,
 inter exponendas res quas ibi gessisset, haud dubie
 in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis mar-
 ritimi causam auertit. ex regno eius omnes naues
 esse, quæ superi maris oram depopulatæ essent. de
 his rebus se legatos misisse, nec conueniendi regi
 potestatem factam. Venerant Romam legati a Ge-
 ntio, qui quo tempore Romani conueniendi regi
 causa venissent, agrum forte eum in vltimis partibus
 fuisse regni dicerent petere Gentium ab sena-
 tu, ne crederent confictis criminibus in se, quæ
 inimici detulissent. Ad ea Duronius adiecit multas
 ciuib. Romanis & sociis Latini nominis iniurias
 factas in regno eius, & ciues Romanos dici Corcyra
 retineri, eos omnes Romā adduci placuit. C. Clau-
 dius prætorem cognoscere: neque ante Gentio
 regi legatisve eius responsum reddi. Inter multos
 alios, quos pestilentia eius anni absumpsit, sacerdo-
 tes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaccus
 pontifex mortuus est. in eius locum successit Q.
 Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex vltiore
 Hispania redierat, triumphum epulo, Q. Fuluius, M. P.
 in locum eius triumphum cooptatus. tum prætextatus
 erat.

stat. de rege sacrificio sufficiendo in locum C. Cor-
 nelii Dolabellæ contentio inter C. Seruiliū Pont.
 Max. fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumui-
 rum naualem, quem vt inauguraret pontifex, ma-
 tere: ob eam rem multa duumuiro dicta a pontifi-
 ce. deque ea cum pronocasset, certatum ad popu-
 lum. cum plures iam tribus intro vocatæ dicto esse
 clamque remitti, si magistratu se abdicasset: viti-
 ligio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ.
 P. Cloelium Siculum inaugurarunt: qui secundo
 loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Seruilius Ge-
 ram Pont. Max. decessit. idem decemuir sacro-
 tus est Q. Fuluius Flaccus: in pontificem maximum
 decemuir Lepidus, cum multi clari viri petissent. &
 decem locum est cooptatus, & augur Sp. Posthumius
 Albinus decessit in locum eius. P. Scipionem fili-
 um Africanum angures cooptarunt. Cumānis eo anno
 tentibus permissum, vt publice Latine loque-
 santur, & præconibus Latine vendendi ius esset. Pi-
 duæretur, gratiæ ab senatu actæ: triumphum creati
 ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilii Le-
 nates A. C. Mænio prætores, cui prouincia Sardi-
 nia cum euenisset, additum erat, vt quæreret de
 veneficiis longius ab vrbe decem millibus passuum:
 interz allata, se iam tria millia hominum da-
 sibi esse deferendam, aut prouinciam dimitten-
 dam. Q. Fuluius Flaccus ex Hispania rediit Romam

cum magna fama gestarum rerū qui cum extra urbem triumphī causa esset, Cos. est creatus cum L. Manlio Acidino, & post paucos dies cum militibus quos secum deduxerat, triumphans urbem ingressus, uectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor: præterea auri pondo triginta uis, & signati Oscensis nummum centum septuaginta tria millia ducentos. militibus de præda quinquagena denarios dedit. duplex centurionibus, triplex equitū tantundem sociis Latini nominis, & stipendium omnibus duplex. Eo anno togatio primū lata est ab L. Iulio tribuno plebis, quot annos nati quemq; magistratum peterent caperentque inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Prætores quatuor post multos annos creati. Bæbia creati, quæ alternis quaternos iubebat creati. Hi facti. C. Cornelius Scipio L. Valerius Lævinus. Q. & M. Mucii Scæuolæ. Q. Fuluius & L. Mælius Coss. eadem provincia, quæ superioribus, pari numero copiarū peditum, equitum ciuium sociorum decretæ. In Hispaniis duabus Tib. Sempronio & L. Posthumio cum iisdem exercitibus quos haberent, rogatum imperium est, & in supplementum Coss. scribere iussi ad tria millia peditum Romanorum, CCC. equites: quinque millia sociorum Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mucius Scæuola urbanam sortitus provinciam est: & ut idem quæreret de beneficiis in urbe, & propius urbem decem millia passuum. C. Cornelius Scipio peregrinamur. Q. Mucius Scæuola Siciliam, Lucius Valerius Lævinus Sardiniam. Q. Fuluius Cos. priusquam villam rem publicam ageret liberare se & rempublicam religione votis soluendis dixit velle. votisse se, quo die postremum cum Celtiberis pugnasset, ludos Iouis opti-

ni optimo maximo & ædem equestri Fortunæ se facturum: in eas res sibi pecuniam collatam ab Hispanis. Iudi decreti: & ut diuini ad ædem locandam crearentur. De pecunia finitur, ne maior causa ludorum consumeretur quam quantā Fuluius Nobiliori post Ætolicum bellum ludos facienti decreta esset, neve quid ad eos ludos arcesceret, cogeret, acciperet, faceret aduersus id S. C. quod L. Æmilio, Cn. Bæbio Coss. de ludis factum esset. Deceuerat id senatus propter effusos sumptus factos in ludos T. Sempronii ædilis, qui gratias non modo Italix, ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis fuerant. Hyems eo anno niue sæua, & omni tempestatum genere fuit. arbores quæ obnoxia frigoribus sunt, densis cunctas, & ea rum aliquanto quam alias longior fuit. itaque Latinas mox subito coorta, & intolerabilis tempestas in monte turbauit, instaurateque sunt ex decreto pontificum. Eadem tempestas & in Capitolio aliquot signa constrauit, fulminibusque complura loca deformauit. ædem Iouis Tarracine, ædem Albam Capuæ, portamque Romanam, muri pinnae tum: & ab Reate, tripedem natum mulum. Ob ea decemuiri iussi adire libros; edidere quibus diis, & plura loca deformata, & ab fulminibus comediam unum esset. Iudi deinde votiui Q. Fuluii Coss. per dies decem magno apparatu facti. Censorum inde comitia habita. creati M. Æmilius Lepidus Pont. Max. & M. Fuluius Nobilior, qui ex Ætolis triumphauerat. Inter hos viros nobiles inimicitia erant, sæpe multis & in senatu, & ad populum, a sociis celebrata certaminibus. Comitibus conse-

ctis, vt traditum antiquitas est, censores in campo
ad aram Martis illis curulibus confederunt. quo
repente principes senatorum cum agmine venerūt
ciuitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fe-
cit. Non obliui sumus censores, vos paulo ante ad-
niuerso P. R. morib. nostris præpositos esse: & nos
a vobis & admoneri & regi, non vos a nobis debe-
re indicandum tamen est, quid omneis bonos in-
vobis aut offendar, aut certe mutatum, maluit.
Singulos cum intuemur, M. Æmili, & M. Fului-
nem hodie in ciuitate habemus, quem si reuo-
cemur in suffragium, velimus vobis prælatum esse.
ambo cum simul aspiciamus, non possumus non ve-
reri, ne male comparati sitis: nec tantum reipublice
psit, quod omnib. nobis egregie placetis, quā quod
alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos
multos vobis ipsis graues & atroces geritis: quæ pe-
riculum est, ne ex hac die nobis & Reipub. quam
vobis grauioribus fiant. De quibus causis hoc time-
mus, multa succurrunt quæ dicerentur: nisi forte
implacabiles vestræ iræ implicauerint animos ve-
stros. Has vt hodie, vt in isto templo finitis simulatis
quesumus vos vniuersi: & quos coniunxit suffragiis
suis P. R. hac etiam reconciliatione gratiæ coniu-
gi a nobis finatis. vno animo, vno consilio legati
senatum, equites recensetis, agatis censum, iustiti-
condatis: quod omnib. fere precationib. nuncupā-
bitis verbis, vt ea res mihi collegæq; meo bene &
felicitate eueniat: ita, vt vere, vt ex animo velitis e-
uenire: efficiatisq; vt quod deos precati eritis, id vos
velle etiam homines credamus. T. Tatiū & Romu-
lus in cuius vrbis medio foro acie hostes conuer-
rant, ibi concordēs regnauerunt. Non modo simulta-
tes; sed bella quoq; finiuntur. ex infestis hostibus
plerumq;

plerumque socii fideles, interdum etiam ciues si-
unt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt: La-
tini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatum illud
im mortales, inimicitias mortales debere esse. Fre-
ces idem petentium, confusa in vnum, oratio-
nem interpellarunt. Inde Æmilius questus cum-
alia, tum bis a L. Fuluiō se certo consulatu deie-
ctum, Fuluius contra queri, se ab eo semper lacessi-
tum, & inprobrum suū sponsonem factam: tamen
ambo significare, si alter vellent, se in potestate tot
principum ciuitatis futuros. Omnibus instantibus
qui aderāt, dexterās fidemq; dedere, mittere vere
ac finire odium: deinde collaudantibus cunctis de-
ducti sunt in Capitolium. & cura super tali re prin-
cipum & facillitas censorum egregie comprobata ab
senatu & laudata est. Censoribus deinde postu-
lantibus, vt pecuniæ summa sibi qua in opera pu-
blica vterentur, attribueretur, vestigal annuum
decretum est. Eodem anno in Hispania L. Posthu-
mius, & Tiberius Sempronius propatores compa-
rauerunt ita inter se, vt in Vacecos per Lusitaniam
inquit Albinus, inde in Celtiberiā reuerteretur. Grac-
berius quod maius ibi bellum esset, in vltima Celti-
berie penetrauit. Mundam urbem primū vi cepit,
nocte ex improviso aggressus. acceptis deinde obse-
dib. præsidioq; imposito, castella oppugnare, agros
vtere, donec ad præualidam aliam urbē (Certimā
appellat Celtiberi) peruenit: vbi cū iam opera ad-
moueret, veniunt legati ex oppido: quorum sermo
antiquæ simplicitatis fuit, nō dissimulantū bellatu-
ros, si vires essent. petierunt enim vt sibi in castra
Celtiberorū ire liceret ad auxilia accipiēda: si nō im-

petrassent, tum separatim eos ab illis se cōsulturos.
Permittente Graccho ierunt, & post paucis diebus
alios decem legatos secum adduxerunt. Meridianū
tempus erat. nihil prius petierunt a pratore quam
ut bibere sibi iuberet dari. epotis primis pocula
terum poposcerunt, magno risu circumstantium
in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingenuis
tum maximus natu ex iis: Missi sumus, inquit
gente nostra, qui sciscitaremur, qua tandem resse
tus, arma nobis inferret? Ad hanc percontationem
Gracchus, exercitu se egregio fidentem venisse re
spondit: quem si ipsi visere velint, quo certiora ad
suos referant, potestatem se eis facturum esse. ar
bunisque mil. imperat, ut ornati omnes copias
peditum, equitumque, & decurrere iubeant arma
tas. Ab hoc spectaculo legati missi deteruerunt se
os ab auxilio circumfessa vrbis ferendo. Oppidan
cum ignes nocte turribus nequicquam (quod signa
conuenerat) sustulissent, desituti ab vnica spe ar
xilii in deditionem venerūt. festiū diū nummū
quater & vices ab iis est exactum: quadraginta ne
bilissimi equites, nec obsidum nomine (nam mi
litarē iussi sunt) & tamen re ipsa ut pignus fidei ef
fent. Inde iam duxit ad Alcen vrbē, vbi castra Cel
tiberorum erant, a quib. venerant nuper legati. eos
cum per aliquot dies armaturam leuem immitten
do in statione, lacerasset paruis praeliis. indies ma
iora certamina ferebat, ut omnes extra munitiones
eliceret. Vbi quod petebatur sensit effectum, auxi
liorum praefectis imperat, ut contracto certamine
tanquā multitudine superaretur, repente tergīs da
tis ad castra effuse fugerēt: ipse intra vallū ad omnes
portas intruxit copias. Haud multum tempus
interecessit, cum ex incompósito refugientium iu
ru m

tum agmen, post effuse sequentes barbaros con
spexit instructam ad hoc ipsum intra vallum habe
bat aciem. itaq; tantum moratus, ut suos refugere
in castra libero introitu sineret, clamore sublato, si
mul omnibus portis erupit. Non sustinere impe
da venerant, ne sua quidem tueri poterunt. nam
extemplo iussu, fugati, mox intra vallum paucientes
cōpuli, postremo exnuntur castris. Eo die nouum
milia hostium caesa: capti viui trecenti viginti, equi
centum duodecim, signa militaria triginta septem.
De exercitu Romano centum nouem ceciderunt.
Ab hoc praelio Gracchus duxit ad depopulandum
Celtiberiam legiones. & cum ferret passim cuncta,
atq; ageret, populi que alii voluntate, & iū metu in
gum acciperent, CIII. oppida intra paucos dies in
ditionem accepit. prada potius ingenti est. Cō
uertit inde agmen retro, vnde venerat ad Alcen,
atque eam vrbem oppugnare institit. Oppidani
primum impetum hostium sustinuerunt, dein
de cum iam non armis modo, sed etiam operi
bus oppugnarentur, diffisi praesidio vrbis in arcem
vniuersi concesserunt: postremo & inde piā missis
oratoribus, in ditionem sese suaq; omnia Romanis
permiserunt. Magna inde prada facta est. multi ca
Thuri filii duo, & filia. Regulus hic earum gentium
dita suorum clade, missis qui fidem venient in ca
stra ad Gracchū peterent, venit & primum qua siuit
ab eone liceret sibi ac suis viuere: cum prator victu
rum responderet: qua siuit iterum si cum Romanis
militare liceret: id quoque Graccho permittente,
sequar inquit, vos aduersus veteres socios meos,

quoniam illos ad me *propius suspicere. Sequitur est inde Romanos, fortique ac fideli opera multis locis rem Romanam adiunxit. Erga iudeos nobilis, & potens ciuitas aliorum circa populorum cladibus terita, portas aperuit Romanis: eam de actionem oppidorum haud cum fide faciam, quidam auctores sunt. e qua regione abduxisset legiones, extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea praelio ad montem Caunum cum Celtiberis a prima luce ad sextam horam diei, signis collatis pugnasse: multos utrinque cecidisse, nec aliud magno pere victores fuisse Romanos, nisi quod postero die manentes intra vallum praelio lacefferint: postero die spolia per totum diem legisse. tertio die praelio maiore iterum pugnatum: & tum demum haud dubie victos Celtiberos, castraque eorum capta & direpta esse. viginti duo millia hostium eo die esse caesa, plus trecentos captos: parem fere equorum numerum: & signa militaria septuaginta duo: inde debellatum, veramque pacem non fluxa, ut ante, fide Celtiberos fecisse. Eadem ætate & L. Posthumium in Hispania vltiore bis cum Vaceis egregie pugnasse scribunt. ad triginta, & quinque millia hostium occidisse, & castra oppugnasse. Propius vero est, serius in prouinciam peruenisse, quã ut ea ætate potuerit res gerere. Censores fidei concordia senatum legerunt. Princeps electus est ipse Censor M. A. milius Lepidus Pont. Max. tres eiecti de senatu, retinuit quosdã Lepidus a collega prateritos. Opera ex pecunia attributa diuisaq; inter se, hæc fecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingrati opus quod prædia habebat tibi, priuatamque publicæ rei impensam insuerat. Theatrum & proscenium ad Apollinis ædem Iouis in Capitolio, columnasq; circa

circa poliendas albo locauit. & ab his columnis, quæ tam commode opposita videbantur signa, amouit: clypeaque de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fuluius plura, & maioris locauit pilas portum, & pilas pontis in Tiberim, quibus pilæ fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Mummius censores locauerunt imponendos: Basilicam post argentarias nouas, & forum piscatorium circumdatis tabernis, quas vendidit in priuatam: & forum & porticum extra portam Trigemini, & aliam post naualia, & ad fanum Herculei, habuere & in promiscuo prætores pecuniam: ex ea communiter locarunt aquam adducendam, fornicesque faciendos. impedimento operi fuit non est passus. Portoria quoque & vestigalia iidem multa instituerunt. complura sacella publica occupata a priuatis, publica que sacra, ut patenter, essentque populo, curarunt. mutarunt suffragia: regionatimque generibus hominum, causisque & quæstibus, tribus descripserunt. Et alter ex censoribus Marcus A. milius petiit ab senatu ut sibi dedicationis templorum reginæ Iunonis & Dianæ, quæ bello Ligustino ante annis octo vouisset, pecunia ad ludos decerneretur. viginti millia aris decreuerunt. Dedicauit eas ædes utramque in circo Flaminio, ludosque scenicos triduum post dedicationem dies fecit in circo. Idem dedicauit ædem Larium permarinum in campo. vouerat eam annis duodecim ante L. A. milius Regillus, nauali praelio aduersus præfectos regis Antiochi. supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est: Duello magno regibus

Adductus primo ita negare inconstanter, ut paruo metu admoto, paratū indicem esse apparet. cōspectum tortoris verberumque non sustinuit. odi- nemque omnem facinoris legatorum ministeriis sui exposuit. Extemplo missi qui legatos compe- henderent. Philoclem, qui præsens erat, oppres- runt. Apelles missus ad Chzream quandam pe- quendum, indicio Xychi audito, in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi vulgatum est. alii primo au- daciter negantem, postquam in conspectum addu- ctus sit Xychus, non ultra tetendisse: alii tormenta etiam inīciantem perpeſsum affirmant. Philippe redintegratus est luctus, geminatusque: & inſelici- tatem suam in liberis grauiorem, quod alter peri- ſet, censebat. Perſeus certior factus omnia dete- ſta eſſe, potētiſſior quidem erat, quam ut fugam ne- ceſſariam duceret: tantū ut procul abeſſet curabat. interim velut ab incendio ſagrantis iræ, dum Phi- lippus viueret, ſe deſenſurus, qui ſpe potius ad- pœnam corporis eius amiſſa, quod reliquum erat, id ſtudere, ne ſuper impunitatem etiam præmio ſcleris frueretur. Antigonum igitur appellat, cui & ſcleris facti patricidii gratia obnoxius erat, neq; pu- dendum aut pœnitendum eum regem Macedoni- bus, propter recentem patrui Antigoni gloriam fo- re censebat. Quando in eam fortunam veni, inquit, Antigone, ut orbitas mihi, quam alii deſeſſantur, Antigonem, optabilis eſſe debeat: regnum quod a pa- rentis tuo ſorti, non ſolum ſideli tutela eius cuſtodi- tum & auctum etiam accepi: id tibi tradere in ani- mo eſt. Te vnum habeo quem dignum regno iudi- cem, ſi neminem haberem, perire & extingui id- mallem, quam Perſeo ſceleſta fraudis præmiū eſſe. Demetrium excitatum ab inferis, reſtitutumq; ere- dam

dam mihi, ſi te, qui morti innocentis, qui meo in- ſelici errori, vnus inlachrymaſti, in locū eius ſubſti- tutum relinquam. Ab hoc ſermone omni genere Perſeus abeſſet: circumire Macedonia vrbes, prin- cipalq; Antigonum commendare, & ſi via longior appetiſſet, haud dubiū fuit, quin eum in poſſeſſio- ne regni relicturus fuerit. Ab Demetriade pfectus, Theſſalonice plurimum temporis moratus fuerat, inde eum Amphipolin veniſſet, grani morbo eſt implicatus. Sed animo tamen ægrum magis fuiſſe quam corpore conſtat: curiſq; & vigiliis, cum iden- titis agitare & vmbra inſontis interempti filii eū bus alterius admoueri tamen potuiſſet Antigonus, ſi haud ſtatim palam facta eſſet mors regis. Medi- cina Calligenes, qui curationi præerat, non expe- ctata morte regis, a primis deſperationis notis nun- tium: & mortem regis in aduentum eius omnes opinantes ignaroſque omnes Perſeus, & regnum pſi ſunt ad dilationem, & ad vires bello contrahen- da: nam poſt paucis diebus gens Baſtarnarum diu ſolicitata ab ſuis ſedibus magna peditum equitum- que manu iſtrum traiecit. inde prægreſſi qui nun- tiarant regi, Antigonus & Corto, nobilis is erat pſo Cottone, legatus ad concitandos Baſtarnas miſſus, haud procul Amphipoli famæ incerti nun- tium occurrerunt, mortuum eſſe regem, quæ res autem ſic fuerat: tranſitum per Thraciam tutum,

662 T. LIVII DEC. IIII. LIB. X.
 creatis, comitia tempestas diremit. postero die re-
 qui tres facti, ante diem quartum Idus Martias, M.
 Titinius Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Ca-
 pito. Ludi Romani instaurati ab ædilib. curatibus.
 Cn. Servilio Cæpione, Ap. Claudio Centone, pro-
 pter prodigia quæ euenerant. Terra mouita totius
 publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita, quæ
 in lectis erant, auerterunt se: lanaque cum
 tegumentis, quæ Ioui opposita fuit, decidit.
 mensa oleas quoque prægustasse mures, in potu
 gium versum est. Ad ea expianda nihil ritum
 quam ut ludi instaurarentur,
 actum est.

363
 RERVVM ET VERBO-
 RVVM QVARTÆ T. LIVII
 decadis, Index.

A	
Abaci Romani aduerti	445
Abessum oppid.	255
Abudum oppugnatur	15, 17
Academia gymnasium	25
Acarnania oppidum capium	49
Acarnania in potestatem Rom. redacta	100
Acarnaniam Etoli popu- lantur	99, 372
Achai funditores	401
Achai Phthiotæ Thessalis daci	117
Achai Zacynthum recipiunt	214
Achaorum cum Nabide bellum	372
Achaorum portus	220
Achaicum concilium	307
Acilius 212. eius in Etolia expeditiones	286
Adrianæ amales	303
Acra promontorium	210
Admetus mons	83
Admyntum urbs	388
Ægæa urbs oppressa	318
Ægeus funditores	51
	400
Æginiū oppid. 70. recipitur	264
Ægium opp.	401
Æmus mons	328
Emilius Regulus	338
Enesidemi obstinatio in oppe- tenda morte	84
Eniada Acarnanibus attri- buti	237
de Eno & Maronea urbibus controversia	466
Æolis & Ionia Tolistobogii at- tributa	388
Eropus mons	60
Æsculapium propugnaculum	372
Æstreum Peoniae urbs	527
Æthalia ins.	312
Ætoli quales	38, 155, 156, 269
Ætoli in umbilico Græcia	213
Ætolorum ferocia	175
Agosimbrotus	52, 92
Agessipolis exul	90
Ager sacer	410
Ager veteranis militibus. qsi- gnatus	4

568 IN T. LIVII DEC. IIII.

Celene urbs	380	Cleone opp.	117
Celerum opp.	43	Clytus Acarnaniae prator	232
Celoces piraticae	327	Cn. Babius Pamphilus	409
Celtiberorum caedes ac fuga	460,	Cn. Cornelius Cethegus consul	
334, 335, 347		57	
Cenchreae captae	82	Cn. Cornelius Lentulus consul	
Ceneum urbs	273	110	
Cenomani	89, 90	Cn. Domitius Aenobarbus	
Cephaloniae ins.	352.	li	
frctum 312. urbs	262	Cn. & P. Scipionum laus	431
Circina ins.	130	Cn. Manlius Volsco Cos.	341
Circetius mons	69	Cn. Sergius Plancus Pr.	358
Cereris sacrum intermissum	141	Cobularius fluvius	21
Cereris templum non initiatis		Codris oppid.	44
ingredi illicitum	15	Coletae Thracae	318
Chalcidum turbatio	231, 256	Colophon oppid.	108
Chalcis Euboica	96	Colca, & Luscinus reguli	413
Chariclitus Rodius	323, 324	Colophoniz	128
Chalciacon templum	434	Colophoniorum situs	33
Charopus Epitrotes	60	Combelomaratus regulus	
Chaus fluvius	381	Comensis ager bello infestatus	121
Chersonesus Romanis subiecta		119	
334, 358		Comensis triumphati	
Chium	317	Comessandi mos a comitibus	506
Chyretia Theff. a Romanis capta	264	Conciliabula Roma interdicta	443
Cincia legis ortus	137	Connocondylum	394
Clasidium se Rom. dedit	89.	Contrebia urbs	445
incensum	90	Coquus quando in precio haberi	104
Clazomeny immunitate donati	412	capius	212
Cleomedon legatus	87	Coraceps urbs	
Cleomenes Lacedaemoniorum tyrannus	180	Corax mons	

INDEX.

Cimbrus Achaia	96, 115	Cynosephala	101
Corinthi oppugnatio	82. eius splendor	Cyphara	69
Carthago urbs	136	Cyretia capta & direpta	44
Cornelia & Fabia splendor	383	Cytheronis salus	27
Cornelia tribus	437	Cythnum opp.	48
Coribola regulus	408		
Corisum caedes	217	D	
Coriscum promont.	537	Daba milites	245
Corinthus urbs	311	Damocles temeritas	158
Cosiana colonia aucta	321	Damocritus prator	35, 44, 47.
Coston urbs	108	230. Rom. deditus	232. gladii se transfigit
Cranon opp.	321	Dardanum urbs	337
Cranon pop.	260	Dardanorum pugnandi mos	46
Cremena periclitatur	400	Darfa urbs	385
Cremensis colonia aucta	10	Dassarety pop.	36
349		Daulis urbs	74
Cremensis iugum	10	Demiurgi magistratus Achaorum	86
Cressa sagittarum	37, 42, 391	Dadala castrum	322
Cressa emporium	274	Deli regio ventosissima	293
Crotonem colonia deducta	179	Delium Apollinis templum	248
Cuballum castellum	388	'Delium' Baotia	49
Cuspi oppidum capitur	217	Delphi umbilicus orbis	423
Cycladas Etolorum princeps	27, 75, 91	Demetrius urbs	96, 227
Cydonia adversus Gortynios & Gnostos	366	Demetrii Philippi praesentia	
Cylarabii gymnasium	158	114, 185, 476, 496, 499	
Cyma ad Seleucum deficiunt	310	Dentheletia opp.	497
Cymae immunitate donati	411	Dij antiqui Romanorum fictiles	136
Cymines & Aegae opp.	69	Dexagoridas	163
Cynsarges	25, 26	Diophanes Achaorum prator	
		283, 319, 403	
		Didas Paon	524

Dinocrates prator	492	Ephesus Eumeni attributa	412
Diocles	231	eius oppugnanda consilium	
Dinia urbs	384	440, 441	ibid
Dionysodorus	91	Epictates	7:267
Dioxippus	25	Epirus	401
Disciplina militaris soluta	529	Episognatus regulus	61
Diuitiarum malum	105	Epulones triumphuri	62
Dolopes liberi facti	117:370	Epulum locus	548
Domini nomen odiosum	465	Equites legionarij alarij	548
Doriscus	17	Equuleus cum quinque pedibus	
Dorulacus dux	179	14:57	
Drymusa inf.	412	Equorum dispositorum celeritas	
Duronia	447	305	43
Dymenses funditores	400	Erduea urbs	68

E

Ebutia anus	449	Eretia opp.	516
Ebuta opp.	533	Ergastica Romanis deducta	264
Elatia obsidio	75. expugnatio	Ericinium opp.	42:497
84		Erigenus fluvius	264
Elea urbs	295	Eritium opp.	381
Elaeusium vexatio	319	Eriza urbs	368
Eleorum de Aliphera urbe contentio	59	Ethopia	23:248
Elephantia Asia Indici inferioris	340. Antiochi	Euboea inf.	133
ibid. 411		Euboeicarum ciuitatum contentio	133
Eleusine castellum	36:28	uentus	
Elinaa urbs	43	Euboeicus sinus (Cala dictus)	51
Elimas sagittarij	341	Eudamus Rhod. classis praefectus	68
Emathia	502	Euthydrium opp.	311, 323, 330
Emporia regio	193	Eumenes Attali F.	114. Antiochi hostis
Emporia urbs	143	209. Ariathus	
Emporitani Hispani	150	filiam uxorem ducit	411.
Ennij status	433	Luio aduersus Antiochum	287
		se faciat	Emme-

Eumenis ab Roma. honos	412.	Fenitinalis porta	205
in Romanos beneficentia	354	Formiani sestragij ius accipiunt	
Eumeni Asia attributa	361	407	
Eunomus prator	237	Fortuna primigenia	189
Eupolemus dux	331	Fraterna discordia malum	508
Euripi freum	24	Friniates	440
Euremensium urbs	92	Friniates suballi	ibid.
Euroas fluvius	161	Fulminis prodigia	56, 57
Eurylochus exul	231. Antiochi fautor	240. eius mors	285
Euryaedon fluvius	124		
Eubymidas	235		
Eurymene urbs	463		
Exercitus ex varij generis hominibus conscriptus non satis fidus	197		
Exulum inuidia	403		

G

Exercitus ex varij generis hominibus conscriptus non satis fidus	197	Galligraci milites	341, 379, 420, 502
Exulum inuidia	403	Gallorum tria genera	385
Factitionum intestinarum perniciosus	274	Galli animi indomitis	379.
Falcata quadriga	341	estus impatientes	181, 200, 388. bellicosi
Fauni edes	125, 185	299. impetu feruntur ac morantur in bello	420, 392. intolerantissima laboris corpora
Falsina oppid.	120	181. magno corpore	391, 388. robusti
Faneratha	202	317, 384, 422. terribiles	388
Flumen dualis	55	Galli Boij triumphati	291. ad Dardanos penetrant
Flumentana porta	203	384	
Facialium collegium	253. ius	Galli Delphos spoliare volentes, tempestate repulsi	563
421		Galli insubres	119, 179
Federum tria genera	189	Galli fanatici deum matris sacerdotes	389
Feminarum concitatio Roma de Oppia lege	133	Galli mercenarij milites	103, 423
Fenebres leges	201		
in Faneratores indicia exercitia	239.		

Galli transalpini	460	cium	ibid.
Gallorum fuga ac clades	155,	Hepteres & Hexeres naves	323
387,391,399		Heracles leg.	314
Ganymedes proditor	17	Herculis corpus crematum	282
Garitenis mori	79	Herculi signum	309
Gaulotus regulus	386	Herea urbi	117
Gauzeolon portus	48	Herodici calamitas	503
Gentius rex	548	Herodorus 232. in carcere ne-	
Gerasus portus	49	catus	526
Geraesticus	328	Hiera come	380
Gergithum Ilienſibus attributum	283	Hierocles praefectus	283
Gerrhimum caſtellum	28	Hispania rei varia	109,348
Gladiorum munus	54	Hispanicum bellum	109
Gomphi pop.	264	Hispanicus gladius	302
Gommi opp.	261	Hispani, genti ſera & bellicoſa	144,151
Gordicichos	381	Hispanorum clades	128,471
Gordium opp.	389	Holo opp.	217
Gorgopus	163	Honorum gradus Romae	61,94
Gracia maior	8	ab Hoſpite proditus Annibal	
Gracia compedes	96	494	
Grauiſca colonia	531	Hoſtem in inſidias proleſtandi	
Gyro urbs	260	ratio	533
Gythium opp. 164.172. a Na-		Hoſtes in patriam admittit,	
bide oppugnatum	222	an in hoſticum legiones indu-	
		cas, multum intereſt	7
		Hoſtilis colloquij nulla fides	91
H		Humani hoſtium ſacrificatum	
Halicarnaeſenſes	305	423	75
Haliſ ſtutius	385	Hyampolis urbs	313
Hebrus ſtutius	414	Hybriſtis pirata	461
Helleſpontus Trocenis attributus	334	Hydrelacaria	274
Helleſpontum Romani tray-		Hydruntum opp.	266,304
		Hypata urbs	266,304
		Hypatei	

Hypatei pop.	268	169,173	
Hyrcanus campus	338	Lacedaemoniorum clades	
I		226,235	
Idea mater	288	Lacertani	154
Ieiunij indiſſio	ibid.	Laconica	26,410
Ithyri ſeroces	269	Lagos urbs	397
Iluates Rom.inſenſi	10	Lamia urbs	278,303,462
Ilucia	335	Lampsacus 211. Antiocho de-	
Imbrus inſ.	240	ditur	57
Initia Cereris	15,51	Lampier Thocaa urbs	332
Inſubres a Cenomanis ſalluntur	89	Lapidum pluuia	167,203,289,
		407,461	
Inſubrium clades	90	Larinum permarinum ades	555
Inſubres triumphati	121	Lariſſa arx	85
Intemelij Ligures	548	Lariſſa Theſſe caput	261
Ira vis	121	Las vicus	402
Ireſſe oppidum	71	Latina colonia deducta	185
Iſclorus praefectus	273	Latina ſeria	56,418
Iſcorum lembi	49	Latomia ſeu latumia	301
Iſtorum ludicrum	115	Leſtiſſimum	563
Iſtricum bellum	528	Legionum robur	393
Itineris dux victus	67	Lembi piraticae	327
Iunonis Lucina templum de ce-		Leon Ieſſe F.	378
lo tactum	300	Leptis ciuitas	193
Iunonis Hoſpiti ſimulacrum la-		Leternaſſus dux	224
ebrymani	522	Leucadia	100
Iunoni Matutae ades vota	185	Leucadis ſitus	ibid.
Iuramenti in ſederibus interpo-		Leucady	262
nendi ritus	410,411	Lenſus Cretenſis	380
Iouis Laminij ades de calo tacta	64	Lex regia	153
L		Libri Numa Pompilij in arca la-	
Lacus Lemanij opp. 146,		pidea ſub terra inuenti	531.
Hypatei		in crotiſo pulſe combuſti	

674 IN T. LIVII DEC. IIII

Licinius Crassus	10	Lunenſis ager	187
Ligures Apuani	547	Lupus urbem ingreſſus	187
Ligures ſubacti	290	Luscinus & Colca reguli	106
Ligurum caedes & fuga	216,	Lusitanorum clades	197, 439,
289, 531, 558, celeritas	439,	victoria	348
aduerſus Romanos fraus	528	Lustrum conditum	408
Ligustinus montes	143	Lutarius ac Lomnortius reguli	
Lileum	272	384	
Limna urbs recipitur	265	Lycaonia Rom. ſubiecta	318
Lingos mons	68	Lydia occupata	314
Litorum opp.	217	Lyceum incenſum	26
Litana ſylua	154, 176	Lycij Rhodius attribuiti	361
Liternum colonia deducta	178	Lyciorum fuga	315
Liternus fluvius	83	Lycopp.	349
Litubium	ibid.	Lycortas	224, 477
Lomnortius ac Lutarius reguli		Lycorgus tyrannus	160, etiam
384		disciplina obſtingens annis ob-	
Loryma portus	316	ſervata, abrogatur	405, 477,
Luci ac ſana ſacroſancta	248	de eare querela	475, 479
Ludi ſuberes	487	Lycus fluvius	383
Ludi Ioni votivi facti, & eo-		Lydia & Ionia Eumeni dedit	
rum ſuaptus	550	361	93
Ludi magni	10	Lyſimachia urbs	
Ludi plebey	554, 126	Lyſimachia fraude capta	384
Ludi Romani	54, 62, 125, ple-	Lyſimachia clauſura	192, 336
bey 108. ſcenici quando pri-		Lyſimachus a Seleuco victus &	
miſum facti	288	caſus	101
Ludi Taurilia	460	Lyſiones urbs ſe Romani dedit	
Ludi votivi per decem dies		383	
facti	552		
Ludorum ſumptus circum-			
ſcriptus	551		
Luna, Luna portus	143, 459		
Luna adici in Auentino	502		

M

Macedones feroces 269
Macedonum clades ac fuga
40, 271, 369

Macedo-

INDEX

575

Macedonicum Antiochi bello		Melan fluvius	275, 413
maius	269	Meliboea opp.	264
Macra Corae opp.	69	Menelaus urbs	465
Macrus inf.	311	Menippus dux	188, 229, 260
Maandri fluvius	380	Meſſenes Peloponneſiaca urbis	
de Maronea & Aeno urbibus		expugnatio	30, 282
centrouerſa	466	Meſſeniorum ab Rom. defe-	
Manalus mons	160	ctio	491
Manium atrium	359	Metropolis Theſſaliae Rom. dedi-	
Magnetarches magiſtratus		tur	73
228		Metropolis caſtellum	269, 265
Magnetes liberi facti	117, in-	Miccius ſeu Miſſion	235, 248
ſtati erga Romanos	228	Milicium ſeditio	58
Magnetum concilium	227	Mincius amnis	89
Magneſia	267, 308	Minerva Itonea 273. praefes ar-	
Magni campi in Africa	464	cis Athenienſis	32. & Ili-
Malacae promontorium	167	enſis	337
Malacus ſinus	266	Minerva promontorium	521
Mallaea urbs	264	Minio	211, 342
Mancipiorum cenſura	540	Minus Cerrinius	451, 458
Manianus ſaltus	542	Mithridates Antiochi F.	103
Maronea capta	463. expugna-	Monopodiorum uſus quando Ro-	
ta 17. praefidii Antiochi li-		mae cepit	445
berata	366	Mortuorum cremandorum mo-	
Maronita pop.	475	Roma	148
Marius ſaltus	459	Mulierum ſeceſſio	133
Mariſſus fluvius	380	Mulus tripes	502
Mariſſa	11, 74, 193, 254, 354,	Munda urbs capta	551
317		Mundus muliebris qui olim	
Mariſſenſis	359	142	
Medea urbs	263	Mutina colonia	499
Megalieſia	56, 288	Mycenica	98
Megalopolitani reſtituti	82	Myndij pop.	105
Megreſes portus	264	Mynaeſus promont.	311, 327

576 IN T. LIVII DEC. IIII.

<i>Myſi ſagittarij</i>	341	<i>Ogelini cades</i>	119
<i>Myſia</i>	351	<i>Olympias, olim Connocandylum</i>	389, 360
N			
<i>Nabis</i>	97, 126, 157, 162, 163, 164, 170, 208, 216, 221, 233, 325	<i>Olympus mons</i>	450
<i>Nauualis pugnae descriptio</i>	312.	<i>Opis ades</i>	118
<i>triumphi</i>	365	<i>Oppia legis contentiones</i>	90
<i>Naupactum urbs</i>	207. eius descriptio 282. obsidio	<i>Opuntis urbis seditio</i>	350
<i>ibid.</i>		<i>Oraculum Apollinis</i>	119
<i>Nausithimos</i>	332	<i>Orchomenos Achaia redacta</i>	50, 117
<i>Neapolitani a Romanis quomodo tractati</i>	212	<i>Oretani</i>	117
<i>Nemaeorum ludorum solennitas</i>	175	<i>Orestis urbs</i>	43. gens
<i>Neocretes</i>	342	<i>Orgeſsum caſtellum</i>	359
<i>Nepheſis promont.</i>	104	<i>Orgiagon regulus</i>	139
<i>Nefiotæ pop.</i>	400	<i>Origines Catonis</i>	409
<i>Nicaea urbs</i>	94	<i>Oroanda opp.</i>	389
<i>Nicander archiparata</i>	282, 309	<i>Oroandens. populi</i>	42
<i>Nicephorum</i>	94	<i>Osphagus sinuatus</i>	42
<i>Nicomedes rex</i>	384	P	
<i>Nicoſtratus</i>	98	<i>Pacula Minia Campana</i>	411
<i>Noliba oppid.</i>	217	<i>Palepharnus opp.</i>	309
<i>Nolium opp.</i>	326	<i>Palimurum promont.</i>	400
<i>Noui hominis inuidia</i>	363	<i>Pallenses popul.</i>	322
<i>Numæ Pompilij commentaria publice combuſta</i>	533	<i>Pamphilia</i>	111.
O		<i>Pamphilius sinus</i>	30
<i>Oſiſolophum</i>	40	<i>Panacolum</i>	76
<i>Odryſa opp.</i>	497	<i>Panopea urbs</i>	92
<i>Orontes</i>	323	<i>Panopolis</i>	308
<i>Cet...</i>		<i>Panorumum</i>	499
		<i>Parma colonia deducta</i>	467
		<i>Paroria Thracia</i>	114
		<i>Paros inf.</i>	359
		<i>Parthenius mons</i>	359
		<i>P...</i>	...

INDEX.

<i>Pausistratus</i>	101, 307.	<i>Philippus magister elephantorum Antiochi</i>	342
<i>Pellinaum opp.</i>	307	<i>Philippi nummi</i>	365
<i>Peloponnesus penins.</i>	164	<i>Philocles</i>	72, 84, 27, 560
<i>Peneus fluvius</i>	267	<i>Philopamen</i>	26, 220.
<i>Peparethum opp.</i>	71	<i>Philo</i>	347
<i>Perga regio</i>	30	<i>Phocaea insula</i>	321
<i>Perga urbs</i>	101	<i>Phocii Cheronea</i>	262
<i>Pergamum, Eumenis regia</i>	409	<i>Phrygia duplex</i>	358, 361
<i>Perrand</i>	117, 319	<i>Phrygius amnis</i>	338
<i>Pertus Gracie</i>	213	<i>Piera</i>	70, 465
<i>Perrabia, Perrabii</i>	117, 267	<i>Pisa obſeſſa</i>	198
<i>Perranche</i>	371	<i>Pisaurum colonia</i>	487
<i>Persus rex, eiusq. rei praeflare</i>	313, 72	<i>Pisida pop.</i>	208
<i>Perses urbs</i>	313, 72	<i>Pisidia Rom. subiecta</i>	358
<i>Pesilientia Roma</i>	497	<i>Pisistrati pertinacia</i>	112. sup. ibid.
<i>Pestilia lex</i>	322	<i>Pisistratarum execrationes</i>	48
<i>Petra opp.</i>	444	<i>Pisura pop.</i>	101
<i>Petrium opp.</i>	465	<i>Placentia direptio</i>	10
<i>Phalangia</i>	68	<i>Placentini coloni Rom.</i>	349
<i>Phalanx Macedonica</i>	341	<i>Plcia opp.</i>	222
<i>Phalaea, seu Phalera</i>	42, 73	<i>Pleuratus rex</i>	373
<i>Phaleria</i>	241	<i>Pluina urbs</i>	42
<i>Phaleria opp.</i>	70	<i>Pollentia colonia</i>	438
<i>Phanacia</i>	264	<i>Polyxenidia exul</i>	358, 307, 329.
<i>Phasalus</i>	241, 280, 286		331, 345
<i>Phasela urbs</i>	266	<i>Portia basilica</i>	359
<i>Phera opp.</i>	322	<i>Porcus cum humano capite</i>	13.
<i>Philippopolis</i>	266		64
<i>Philippus Maced. rex, eiusq. rei</i>	463, 497	<i>Portus</i>	499
<i>Philippus Megalopolitanus</i>	8, 31, 32, 45.	<i>Porta castrorum</i>	530
	265	<i>Portoria instituta</i>	557
		<i>Praxenta honos apud Rom.</i>	141

378 IN T. LIVII DEC. IIIL

Prodigia 13, 58, 64, 88, 110, 179, 203, 216, 300, 521	Pythagoras Nalidii gener 107
Proerna urbs 266	Pythagoras Quintio supplex 174
Proserpina ultio 13, 56	Q
Treuerb. Non omnium dierum sol occidit 466	Quadrigenum falcatarum 341
Trafia 49	tiocli descriptio 341
Tsaltria quando Roma in precio 445	Quintus bonos apud Graecos 179
Pteleum opp. 241	eiuste expeditiones 237, 248
Ptolemaeus & Cleopatra reges Alexandriae 301	R
Ptolemaeus Egypti rex 9, 104, 123, 253	Rabies Saguntina & Alpeana 17
Pudicitia violata ultio 265, 524	Raphia 17
Puer sine oculis ac naso 179. vni-manus 217	Rasi capiti symboli apud Rom. 185
Pulli Gallinacei ternorum pedum 57	Regnandi libidinis malum 185
inter Punicum primum bellum & secundum finitum L. X. anni 2	Religionis externa inductio p. niciofa 353. item praua 185
Purpure precium & honos apud Romanos 142	Regis & tyranni discrimen 262
Tintolorum colonia 178	Regis exemplum omnes 262
Pyle & Thermopylae unde dicta 267	Rhage urbs
Pyra locus 282	Rhisiastis cum filio disceptum 178
Pyrenaei portus 143	Rhodia clausa 71. clades 178
Pyrrheum propugnaculum 371	Rhodiorum cum Antiocho rei 178
Pyrrhi audacia & virtus 7, 210. castra 225	Rhodiorum virtus & peritia rei maritima 178
Pythagoras auditorum fuisse Numam 532	Rhoduntia 178
	Rharteum opp. 178
	Romana reip. instituta 178
	Romani imperij dilatatio 178
	propagatio a Gallicis 178
	ad mare Rubrum 178
	Romani imperij finis 418
	minus 178

INDEX.

Romanorum ordo in bellis 36	Selinus opp. 104
Romanorum aquitas 33	Selymbria urbs 122
S	Seniores, idem & senatus 193
Saloni in ciuitatem accepti 552	Serrheum castellum 17
Saliciligi vltio 56	Sextus Aelius Pater consul 61
Saliciligi ager 383	Sexti Digiti virtus 196
Saliciligi colonia 178	Sibylle carmina de termino facti 419
Saliciligi concilium 236, 248	Sibyllinorum librorum vsus 258
Saliciligi flumini 231	Sicyone urbs 99
Saliciligi sacellum de calo tactum 388	Sida opp. 322
Saliciligi pluvius 439, 521	Silana urbs 264
Saliciligi capia 415	Simila lucus 450
Saliciligi Macedonia 124	Sindensium ager 382
Saliciligi colonia 343	Sinnas urbs 384
Saliciligi & M. praetores 499	Sinopensium clades 502
Saliciligi ludi quando primum Roma facti 288	Sipontum colonia 178, 461
Saliciligi opp. 30. vastatum 49	Sipyrrhicae Aetolus 49
Saliciligi sub corona venditi 401	Soli pop. 362
Saliciligi iunioris res gesta 346, 427, 428, 432.	Sopatri mors 24
Saliciligi exilium & mors 495	Spadonum ministeria regibus accepta 210
Saliciligi fratrurn triumphum 364	Sparta quondam sine muro 172
Saliciligi monumenta 431	Sperchia opp. 69
Saliciligi milites 149	Sperchii flumini 366
Saliciligi priores 180	Stobi opp. 497
Saliciligi expugnatio 152	Stragula vestis vsus quando primum Roma 444
Saliciligi Antiochi F. 210, 257, 316, 320	Stratagema 329
	Stratonicea urbs 103
	Stratonicensis ager 101
	Stratum urbs 262

580 IN T. LIVII DEC. IIIL

Strubera urbs	42	Theba Thibetica	147
Suesetani ad Catonem deficiunt		Theoxena virtus	247
153		Thermopylarum saltus	77
Suismonium mons	547	Thessalia vastatio	258
Sunium opp.	23	Theudoria urbs	258
Syleum urbs	266	Theuma & Calathana	77
Syracusarum obsidio	33	pugnata	258
Syri	269	Thronium opp.	108
T		Thurinus ager	108
Tabe urbs	381	Thurinus regulus	108
Talentum Euboicum	347	Tiberii Sempronii modestia	258
Tanagra urbs	248	Tichius	108
Tarento potiuntur Rom.	212	Timocrates Pellenensis	347
Taurasinorum ager	542	Timon Lydiae praepositus	258
Taurilia ludi	460	Tisfo Patrensis	258
Taurus fluvius 383. mons 347.		Titium atrium	258
422		Toletum	258
Tectisagi Galli	383, 388, 396, 396	Tolistobogii Galli	40
Tegea	405	Torona promontorium	Roma
Telmessus sinus	315	Tralles sagittarii 342.	342
Telmessus	361, 411	nis dediti	258
Tempe	71, 261	Transfugarum leuitas	411
Tempsam colonia deducta	178	Traus	258
Tempyrorum angustia	414	Triballi	58, 364, 408
Termetenses Hierensium arcem		Tricca urbs	15
oppugnant	383	Trientius ager	258
Termetissa pax data	ibid.	Trigemina porta	40
Terramotus perniciosi	187, 238,	Triphyllia	258
216		Tripobis	118
Terra pluvia	179, 300	Tritici in populum diuissio	216, 310
Thabaston castellum	381	Trocmi Galli	310
Thaurnaci 58. eorum clades		Tyberis inundatio	310
266		Tymbretis fluvius	258
Thobes campus	318	Tyrrheum opp.	Tyrrheum

INDEX.

Tyrrheum vicus		581
V	387	Vmbria tribus Sappinia
Vaccos bello petit Annibal	202	Urbicua opp.
Vaccorum cades	556	Vulcani caput ardens
Valerius Antias	249, 394, 461	Uulgi studia inconfulta
Valerius Tappus praetor	205	Vulturnum colonia deducta
Vasitanus pop.	342	Vulturinus fluvius
Vesitanus pop. 202.	fusi	X
Vesitum arma	38	Xychus index
Venetia prope Aquileiam	460	Xynia directa
Venusini coloni	54	Z
Ver sacrum factum	177	Zelasium promontorium
Ver sacrum quid	178	Zeno
Vesetia expugnata	217	Zerinthius Apollo
Viburnum colonia deducta	238	Zeusippus Baecus
		Zeusius

FINIS.

